

JÁSZSÁGI ÉVKÖNYV

2023

A kötet szerzői:

Bajor Imre ny. technikus, Cegléd; Buschman Éva újságíró-szerkesztő, Jászberény; Bugyi István ny. informatikus, Jászberény; Csörgő Terézia ny. gimnáziumi tanár, Jászberény; Dávidné Koppány Zsuzsanna kulturális antropológus, Jászszentandrás; D. Ilonka Gabriella tanár, Lehel Vezér Gimnázium; Jackie Greene professzor, Gulf Coast University College of Education; Jancsik Balázs régész, doktorandusz, Budapest-Jászberény; Jezsoviczkiné Kókai Ibolya ny. informatikus, Jászberény; Kárpáti Márta újságíró, Jászberény; Kovács Erika óvónő, Jászberény; Diane Kratt professzor, Gulf Coast University College of Education; Lengyel Ármin agrármérnök, Jászárokszállás; Lovas Lajos tanár, Mezőtúr; Walter Maurer ny. tanár, Arau Svájc; Papp Izabella ny. levétáros, Jászboldogháza; Pethő László ny. egyetemi docens, Jászberény; Sági Bianka egyetemi hallgató, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Jászberényi Campus; Sebők Balázs egyetemi docens, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Jászberényi Campus; Szerző Dorina mentor, Csányi Alapítvány; Tamás Kornél egyetemi docens, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem; Varjú Lajos ny. vízépítő mérnök, Szolnok; Víg Dávid dokumentumfilm rendező-művész hallgató, Jászberény-Budapest; Sinka Gergely Csanád gimnáziumi tanuló, Lehel Vezér Gimnázium Jászberény-Jászboldogháza; Szabó Jánosné ny. könyvtáros, Jászberény; Vincze János Farkas levéltáros, Magyar Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára.

JÁSZSÁGI ÉVKÖNYV
2023

A szerkesztésben közreműködtek:

Buschman Éva, Csörgő Terézia, Kárpáti Márta, Parti Csaba, Sebők Balázs,
Szabó Jánosné, Turjányi Sándor

Felelős Szerkesztő: Pethő László

Tördelőszerkesztő: Buschman Éva

Nyelvi lektor: Nagy József

Kiadja a Jászsági Évkönyv Alapítvány

Felelős kiadó: Kertész Ottó kuratóriumi elnök

Nyomda: Creatív Color Stúdió Jászberény

ISSN 1217-7954

TARTALOMJEGYZÉK

MŰVÉSZET

- Csőrgő Terézia: Egy felélesztett ősi mesterség: a nemezelés.....7
- Papp Izabella: Ég és föld között
- beszélgetés Velkeiné Pócz Ilona jászberényi művésztanárral.....15
- D. Ilonka Gabriella: Lehetetlen küldetés.....22
- Pethő László: Neszűr, világlátás, Galyatető, megújítás, kockaház
- beszélgetés Kovács Csaba Ybl díjas építésszel.....25

HISTÓRIA

- Jancsik Balázs: A keresztény Alánia évfordulója.....38
- Kárpáti Márta: A múzeumi dinamika mindenhol hasonló.....46
- Sebők Balázs: Jászberény és a Zagyva folyó együttélése
az elmúlt évszázadban.....56
- Vincze János Farkas: A jászági burgonyatermesztés kialakulása
és elterjedésének okai az 1810-es években.....75

AGRÁRVILÁG

- Buschman Éva: Farm - egy ifjú hölgy irányításával.....91
- Bugyi István: Magaságyas kertészkedés diákokkal.....97
- Kárpáti Márta: A ragadozómadár azért vadászik, mert éhes
- beszélgetés Molnár Györggyel.....103
- Lengyel Ármin: A drótszórú német vizsla adottságai, idomítása
és vadászati célú alkalmazhatósága.....110
- Buschman Éva: Halászat Jászkiséren.....120

KITEKINTÉS

Jackie Greene- Diane Kratt: Kaland, utazás és oktatás a Jászságban	
Fordította: Sági Bianka.....	125
Bajor Imre: Túl az Óperencián.....	132
Víg Dávid – Vörös szőnyeg a Cannes-i filmfesztiválon.....	143
Walter Maurer: Ha a pusztában vagyok, fellelegzik a lelkem.....	148

ÖRÖKSÉGÜNK

Dávidné Koppányi Zsuzsa: Jászszentandrás templomának jubileumi kiállítása.....	151
Jezsoviczkiné Kókai Ibolya: Édes tanyaföldünk	156
Sinka Gergely Csanád: A Jászság vasúti teherforgalmáról.....	163
Szerző Dorina: Schwartz Ármin téglá- és cserépgyárának története.....	167
Tamás Kornél: Emlékbeszéd Heller László Nagyváradon felavatott emléktáblájánál.....	178
Varjú Lajos: Egy jól látó ember - Nemes Gerzson vízépítő mérnök élete és munkássága.....	180

KÖNYVISMERTETÉSEK

Szabó Jánosné: Interjúregény Arató Antallal.....	187
Kovács Erika: Varázskapu.....	189
Lovas Lajos – Fábíán Máté: Könyv egy fajvédő főispánról.....	191
Papp Izaabella Küzdelmek és sikerek.....	196

Csörgő Terézia:

EGY FELÉLESZTETT ÓSI MESTERSÉG: A NEMEZELÉS

*Te bárányok gyapjából való,
Tíz újjal óvatosan készített,
Ezernyi vízcseppel meghintett,
Mezőn erős lovakkal görgetett,
Te — drága hazánk ékes kincse,
Lyukadásig sose kopj!
Olyan légy, mint az igazi erőd,
Erős, mint a selyem,
Fehér, mint a hó,
Úgy legyen!*

(mongol jókívánság, Képes Géza fordítása)

Ez a jókívánság Vetró Mihály *Nemez a teremtő kelme* (2015) című könyvének ajánlásában olvasható, melyet Nagy Mari és Vidák István textilművészek, a Népművészet mesterei idéztek, a nagyon ősi anyaghoz, a nemezhez. A nemezhez, mely a világon igen kevésbé ismert.

Mielőtt a témáról kicsit többet írnék, három textília — a nemez, a filc és a posztó — rokonságáról egy-egy mondat. Mind a három textília alapanyaga a gyapjú (szőr), csak az előállításuk más folyamatú. A nemez kézzel gyúrt gyapjú, a filc ipari előállítású, a posztó szövött vagy kötött gyapjú anyag, amit a szövés, kötés után tömörítenek.

„Maga a „nemez” szó iráni (perzsa) eredetű és jelentése: „ver”; a nemezt készítésénél ugyanis összedöngölik, „összeverik”, illetve kallálják (összegyúrják).” A nemez „Összegubancolt birkaszőr. Az állati szőrök a víz, a hő és mozgatás hatására minden kötő- és ragasztóanyag nélkül összeállnak.” - olvasható Kiszely István: *A magyar nép őstörténete* című könyvében.

A Jászságban a nemezést nem alkalmazták, egyszerűbb volt az alapanyagot feldolgoztatni, a posztó volt ismert, ezt használták. Fodor Ferenc *A Jászság életrajza* című művében így ír erről: „...iparuk azonban nem volt a jászoknak a 18. században sem. A gyapjút nyersen vitték ki és nagyobbára a Gyöngyös fölött lévő kallómalmok dolgozták fel azt a gyapjút is, amit a jászok használtak fel, mint posztót.” (295. oldal)

„Az egész Jászság egyetlen jelentősebb ipari telepe Berényben állott a múlt század közepén, ahol a rabdolgoztató intézetben 1855-ben szűrposztó- és pokrócgyár dolgozott.” (306. oldal)

Metykó Béla helytörténeti kutató Jászberény gazdaságtörténetével foglalkozó írásának egyik táblázatában látható, hogy a XX. század harmincas éveiben már sok kisvállalkozás létezett a városban, de *nem volt egyetlen olyan ipari vállalata sem, amely 20 főnél több embert foglalkoztatott* volna. A kisvállalkozók között volt 17 szűcs, 12 tímár és takács, 8 kalapos. A gyapjú feldolgozásának nemezeléses módszere létezett-e, nem tudni, pedig évente sok ezer egyedből állt a juhállomány. Valószínűleg ekkor is a posztókészítőkhöz került a lenyírt gyapjú, s talán a kalaposok között volt nemezelő.

A fentiek ellenére a sajátos ősi módszerről azért készítettem az írást, mert az elmúlt években, a Jászságban a Csányi Alapítvány jászberényi Községi Házában a gyerekek az ősi mesterség felélesztésével csodás dolgokat alkottak a mentoruk, Nagy Ildikó vezetésével. A nemezést Jászberényben is egyre többen megismerték, sőt elsajátították, hiszen Nagy Ildikó felkérésre több alkalommal indított nemezélős tanfolyamain egyre nőtt a résztvevők, a munkálkodók száma.

A nemezélés rövid története

A nemezélés technikájának első nyomait Mezopotámiában, Kis-Ázsiában, Közép-Ázsiában, Közép-Európában találták meg. Más földrészen, ahol szintén volt juhtartás, gyapjútermelés, nem ismerték a nemezélés módszerét.

„Az első kínai feljegyzések a nemezről a Kr.előtti IV-III. századból származnak, amikor a Kínai Énekek könyvében (Shi King) és a Történelmek Könyvében (Shu King), hogy e módszert a Kínai Nagy Falon túli „barbárok” – a hszüingnük (hunok) – „találták fel”, illetve használták. Kr.előtti 307-ben Wu-ling kínai uralkodó Csao vezetőjének lovát a hunoktól beszerzett nemezrel takarta be, de a könnyű kínai textilekhez (selymekhez) szokott kínai uralkodóknak ez nem felelt meg, a nemezt amúgy is «nomád» szokásnak» tartották. A kínaiak a hunok-lakta területet egy időben «nemezország» neveztek. A Tang-dinasztia-beli Kínai Évkönyvek a «barbárok» arannyal és értékes kövekkel díszített jurtaíróról számolnak be. A kínaiaknál a nemezélés éppúgy soha nem jött «divatba», mint Európában sem, bár nemeztárgyak eljutottak a rómaiakhoz is. Hérodotosz a szkítáknak „nemezrel borított házairól” ír és megemlíti, hogy „a keleti nomádok nemezrel fedett kocsikkal vonulnak, amelyekben lakni is szoktak”. (Kiszely István: A magyar nép őstörténete)

Nemezélés a Csányi Alapítvány Jászsági Községi Házában

Össz-művészeti táborban készült alkotás: a világfa

A népvándorlás útvonalán az állattartó népek jól tudták hasznosítani a viszonylag rövid idő alatt elkészíthető textiliát, ami védett a szél, az eső, a hó ellen. A nemez készítése az asszonyok feladata volt.

A nemezből elsősorban sátrakat készítettek, amit könnyen szétszedtek, szállítottak és az új helyen gyorsan össze tudtak rakni. A nemez vallási és világi szertartások része is volt. A sátrak falára nemezből kivágott isteneket varrtak, melyek védték az embereket a gonosz szellemektől, a szerencsétlenségtől. S a fejedelmeket mindig nemeztakarón avatták.

Az előállítás során különböző alapszínű nemezlapokat kaptak, ezek közül természetesen a fehér volt a legértékesebb. A szürke nemez lószerszámok, szegényebb emberek tárgyainak anyaga volt.

A honfoglalás után a földművelés teret hódított, a letelepedéshez már nem volt szükség a nemezre. A XIII. században azonban a betelepülő kunok ismét felvirágoztatták a nemezélést, de az életformák átalakulásával a nemez elvesztette jelentőségét.

„A nemez tehát, mint textilféle Közép-Ázsiától Anatólián és a Balkánon át kultúrákat kapcsolt össze, s bár nálunk már csak az emléke él, rokon népeink élő népművészetének része ma is.” - írta 1998-ban Bartha Júlia

Örvendetes tény, hogy néhány évtizede a magyar népművészek felfedezték, felélesztették az ősi mesterséget, a nemezélést. Az ősi technológiával készítenek nemeztexiliát, amelyből dísztárgyakat, használati tárgyakat (szőnyegek, faliszőnyegek, táskák, stb.) alkotnak.

Őseink miket készítettek a nemezből?

A nemezátor (jurt) hosszú ideig használt hajlék volt, ha valahol megkopott, javítani kellett, akkor az asszonyok egyszerűen kicserélték a nemezdarabokat. Hiszen *”sok nagyméretű nemez szükséges a falak, a tető és a padló borítására, párnáknak és tárolóknak. (...) A vastag nemezborítás menedéket nyújt a nap, az eső, a hó ellen, és jó szigetelőké-*

Összművészeti táborban készült munkák

pesége miatt egy kis tűzhely segítségével télen melegen tartható a belső tér, nyáron viszont hűvös.” (Kiszely István: A magyar nép őstörténete) Egy sátorhoz 150-200 juhnek az egyévi gyapjúhozamát kellett felhasználni. Éppen ezért új nemezsatrat csak a menyasszony kapott, mely a hozományának a része volt.

Mintás nemeztakarót (nemezszőnyeg kifejezés nem jó, mert nem szőtték a nemezt) készítettek leggyakrabban, mely szintén a hozományhoz tartozott, s a sátorral együtt a lakó, a használó büszkesége volt. Egy nemezsatrat anyagából 30-40 nemeztakaró is kitelt. Mintázatuk kialakítási módszere általában egy-egy néphez, területhez köthető. A nemezkészítő asszonyok egy-egy törzs, család hagyományos mintakincsét örökítették meg nemzedékről nemzedékre. A letelepedés után is készültek még nemeztakarók, sőt ma is készülnek ilyen tárgyak, a városi lakásokban is fellelhetők.

Lovak nyeregtakarója vagy a nyereg alá tett izzasztó igen fontos tárgy volt, ami szintén nemezből készült. Sőt ma is használnak a ló és nyereg között izzasztót, de ez már gyárilag készül. *„Egy vastag, erős nemezizzasztó akár 5-6 liter izzadságot is képes magába szívni. Mivel nedvesen alakítható, lovaglás közben felveszi a ló hátának formáját, és megakadályozza, hogy a nyereg feltörje az állat hátát.*” (Kiszely István: A magyar nép őstörténete). A Kunságban csakrakjának nevezték ezt a tárgyat.

A nemezből készült kabát, köpönyeg (törökül kepeneg) minden évszakban jó szolgálatot tett/tesz. Nyáron a melegtől, télen a hidegtől védett. Az eső, a hó lepergett róla. A ma is használatos cifraszűrt régen nem posztóból, hanem nemezből készítették. *„Hogy a magyar szűr rokona az ázsiai pástorköpönyegnek, ahhoz nem férhet kétség, bár ami századunk elejéig megmaradt (Megjegyzés: a XX. század elejéig), csak formájában archaikus.*” – írta Bartha Júlia orientalista, néprajzkutató

A fejfedő fontos darab volt, de az alakja az egyes népeknél eltért. Honfoglaló őseinknél gúlaszerű nemezstüveg — nemezsapka, kalpag, főveg — volt, amit sok nép átvett, ennek

Őssz-művészeti táborban készült alkotás: a csodaszarvas

a teteje kicsúcsosodott, karimája nem volt. A 17-18. században még viselték, de később a fejfedő a nemezből készített kalap lett. A kalapos mesterek a báránygyapjút használták szívesen, ebből vékony, egyenletes, erős kalapot tudtak készíteni.

Nemezből csizmát is készítettek, melynek ősi neve botos volt. A rövidszarú változata a mamusz, nagyon vékony változata a nemezharisnya (kapca). Az első kettőt meg is talpaltatták a suszterrel.

A labdajátékok nem új keletűek. A nemezelés során szőrlabdát is készítettek. Őseink minden anyagot felhasználtak, semmit nem dobtak el. A gyapjú nagy érték volt, így abból játékszert nem csináltak. Készülhetett viszont tehénszőrből, lószőrből, disznószőrből, kutyaszőrből, amit vakaróval összegyűjtöttek. Nagy Mari és Vidák István idős embereket kérdezett meg, s a Nemezkészítés című könyvükben írták le a szőrlabda készítéséről tőlük hallottakat: *”Az egy rohammal való elkészítés. (...) Kivittük magunkkal a rossz szakajtóba gyűjtött szőrt a libákhoz, mert otthon nem volt rá időnk. Ott összegyűrtük köpködve. (...) Vagy két-három óra is eltelt mire készen lett.”* A másik módszer a hízlalásos. *„ Kicsivel kezdtük, naponta újra tettünk hozzá. Úgy köptük meg, mert nem volt vizünk hozzá. Mindig 1-2 órát csomolyítottuk kint a mezőn, míg őriztük a teheneket. Egy hétre már öklömnyi lett, elkészült.”*

A vándorló népek sátrában természetesen kevés bútor volt. Tárolni, szállítani viszont kellett a különböző dolgokat. A nemezből zsákokat, tarisznyákat, táskákat készítettek a vándorló törzsek asszonyai, melyekkel megoldottál a tárolást, szállítást. A legkorábbi épen maradt darab a Tarim-medencéből került elő. Négy fehér nemezből készült, fedele van, gyapjúzsinórral zárul. A nemeztárolókat díszítették és díszítik himzéssel, rátéttel.

A menyasszonynak az esküvői szertartáson különlegesen szép nemeztáskája volt, abban vitte a házasságba az otthon (szülei sátra) süttött kenyeret.

A gyapjú jellemzői

A nemezelhetőség a gyapjú mikrostruktúrájával magyarázható. A gyapjú állati fehérje, keratin, amely α -helix (spirális) szerkezetű. Több fehérjeláncból szálak jönnek létre. Az állat testén a gyapjubunda szálakból kialakult fűrtöket tartalmaz. A fajtától, a környezettől, a táplálkozástól függően a bunda 16-130 millió szálból áll és egy-egy állatról 3-10 kg gyapjút tudnak lenyírni.

Mikroszkóp alatt jól látható, hogy a gyapjuszálak hullámosak, a felületük pikkelyes hámszejtréteg, alatta a kéreganyagréteg, ami orsó alakú sejtekből áll. A hullámosság többek között a fonhatóságot, a rugalmasságot, a gyapjú meleg tapintását, a gyapjúruházat melegtartó képességét adja. Minél finomabbak (vékonyabbak, kis átmérőjűek) a szálak, annál hullámosabbak. A pikkelyesség a nemezelésnél fontos.

A gyapjúnak jó nedvességfelvevő képessége van, de lassan nedvesedik és lassan is szárad, így a test nem hirtelen hűlik le. Rossz elektromosság vezető, de könnyen feltöltődik sztatikus elektromossággal. Ha a gyapjút meggyújtjuk, jellegzetes szagot érzünk, göbösödve olvad, a lángból kivéve nem ég tovább.

A napfény komoly károsodást okoz a gyapjún, mert anyaga elbomlik, ami szilárd-ságsökkenést és elszíneződést okoz. Emiatt például a juhok hátáról származó gyapjú kevésbé jó minőségű.

A nemezkészítés folyamata

A folyamatot megelőzik a következő lépések (csak felsorolás), amit a birkatartó végez/végeztet: birkanyírás, a gyapjú szaggatása, tisztogatása, a válogatása, az áztatása, mosása, az aszalása más néven szárítása.

Ezt a gyapjút használták, ma megvásárolják a nemezelők. Elvégzik a szórtépést más néven a gyapjú fésülését. A nagy türelmet igénylő munka után, folytatódhat a továbbra is nagy türelmet, figyelmet igénylő nemezkészítés.

A folyamat kezdetén a meleg és a víz hatására a pikkelyek kinyílnak. Majd mozgatás — ezt gyúrásnak nevezik — közben a párhuzamos szálak egymásba akadnak, további mozgatáskor egyre közelebb kerülnek egymáshoz, egyre jobban összegubancolódnak. Sőt a gyúrás során a szálak ellentétes helyzetet vesznek fel, keresztül-kasul kapcsolódnak, végérvényesen összegubancolódnak. Már szétválasztani nem lehet, létrejött a nemez, ami tömörödik, egyre kisebb és erősebb lesz a ráható erő miatt.

Savas vagy lúgos közegben felgyorsul ez a folyamat. A gyakorlatban elsősorban lúgos közeget (oldatot) használnak, ami nem más, mint szappanoldat (sztearinsav, palmitinsav, olajsav nátriumsója). Ezzel a módszerrel kisebb méretű tárgyakat — tarsoly, táska, tároló edény, kalap, kesztyű, stb. — készítenek, formáznak

A forró vizes nemezeléssel pl. nagyméretű takarókat készítenek. Ekkor a gyúrás helyett hengerlés a szerkezetalakító fizikai ráhatás.

A vizes nemezelésen kívül alkalmaznak száraz nemezelést is. Ez a tűnemezelés, amihez speciális tűre van szükség, s mindenféle lapos és térbeli forma kialakítható vele. A tű végén mélyedések vannak, ezek segítik a gyapjú szurkálásakor a tömörödést.

Tanulók alkotásai 2023. Ősz-művészeti tábor

A jászberényi nemezelmők

A nemez készítés felélesztője Jászberényben Nagy Ildikó rajz szakos tanár volt, aki rajztanári diplomája mellett művelődésszervező, videoközvetítő, művészetterápiás foglalkoztató végzettségű is. Kértem, hogy beszéljen az ősi technikával történő munkájáról.

„2015-ben kezdtem komolyabban foglalkozni a nemezeléssel. Barátnóm, Király Eszter tanított meg a technika alapjaira. Részt vettünk Kostyál Erika népi játszóház vezető (Nemezbirodalom Kft) több tanfolyamán. Kovács Gabriella textilművész workshopján, Gödöllőn kétszer jártam, ahol rengeteget tanultam. Kezdetben nem tetszett ez a technika, hosszadalmasnak, nehéznek találtam, de egyszer készítettem egy kistáskát, ami végeredményben jól sikerült, attól kezdve egyre több mindent próbáltam ki és a próbálkozásaim sikeresek voltak.

Nuno nemez technikával (selyemszövet és gyapjú összeházasítása) kendőket készítettem, hernyóselyemre merinói gyapjút applikáltam. Párnákat, lámpákat, noteszborítókat, tároló edényeket is alkottam, mert rájöttem, hogy bármit el lehet készíteni a nemezéből.

2015-ben kiállításunk is volt a Déryné Rendezvényházban, majd a lenti üzletben a karácsonyi vásár alkalmával árulhattuk is alkotásainkat, amit nagyon élveztünk.

Később egyre többször kértek fel arra, hogy foglalkozásokat vezessek, ismertessem meg másokkal is a nemezelés technikáját. Nagyon szívesen foglalkozok gyerekekkel és felnőttekkel egyaránt. Nyaranta a Bodza, majd a Pagony kézműves táborokat szerveztük és szervezzük barátainkkal a Szabó Pagonyban, az Öregerdőben. Az évről évre visszajáró gyerekek nagyon szeretnek idejárni, a sok kézműveskedésben a nemezelésnek is fontos szerepe van.

Nyaranta és évközben is workshopokat szoktam tartani felnőtteknek, ami szintén nagyon népszerű. A nemezelés az a technika, amire összpontosítani kell, ezáltal teljesen kikapcsol az ember a hétköznapi problémáiból, szinte egy másik dimenzióba kerül. A sikeres

végeredmény garantált, ha a jó minőségű alapanyagok, a koncentráció és a jó hangulat megvan.

Hagyományosan vízzel és szappannal történik a nemezelés, így tanultam meg én is, ezeket alkalmaztam sokáig. A gyapjú azonban egy speciális tű használatával is összenemezlődik. Nagyon izgalmas és érdekes ez a technika is, itt talán még több, apróbb tű pontossággal lehet előállítani a nemez. Nagyon népszerű mind a két módszer.

A Csányi Alapítványnál is 8 éve kezdtük a nemezélést. Kezdetben csak a mi Közösségi Házunkban a foglalkozásokon vettük elő ezt a technikát, majd 2017-ben megrendezésre került Pécsen az első Össz-művészeti alkotótábor, ahol nemez szekcióra is jelentkezhetek a gyerekek. Ez a tábor, azóta Sarlópusztán (Pest vármegye, Dabas járás, Tatárszentgyörgy) kerül megrendezésre minden évben. Műhelyvezetőként igyekszem minél többféle oldalát megmutatni a nemezelésnek. Nagyon sokfélét alkotunk már: fali szőnyeget, képeket, lámpákat, edényeket, kendőket, ülőpárnát, díszeket, figurákat, ékszereket, táskákat. Töretlenül nagyon népszerű ez a szekció, általában 15 fő szokott egyszerre alkotni. A tábor végén kiállítjuk a műveket, majd a gyermekek hazavihetik alkotásaikat..”

Befejezés

Az írással szerettem volna a múltat megidézni, megláttatni, hogy milyen tudásuk volt az őseinknek. Bár ritkán tudták még az okát a történéseknek, de a tapasztalatukat jól hasznosították és megtanították a fiaikat, lányaikat mindenre, amit ők tudtak. Az emlékezés mellett kicsit a jelenbe tekintve láttuk, hogyan alkalmazzák ezt a tudást, a technológiát Jászberényben. A fényképeket, melyek — helyszűke miatt — a nemezéléssel kapcsolatosan csak néhány pillanatot örökítenek meg, Nagy Ildikó készítette, akinek gondolataival zárom az ősi mesterségről szóló írásom.

„A nemezelés egy fantasztikus technika, mely által meg tudom valósítani elképzeléseimet. Egyfajta terápia, mely során energiák szabadulnak fel és alakulnak át. A természet egy csodája. 100%-ban természetes anyaggal dolgozunk, még a szappan is olíva szappan. Mindenkinek csak ajánlani tudom! Alkotni öröm!”

Források:

Vetró Mihály: *Nemez — A teremtő kelme, Vider -Plusz Bt, Debrecen, 2015*

Nagy Mari — Vidák István: *Nemzekészítés — Jelenlévő múlt, Planétás Kiadó, Budapest, 1997*

Metykó Béla: *A város gazdaságtörténete 1930 – 1950 között*

In: *Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig, Jászberény, 2017. Főszerkesztő: Pethő László*

<https://www.magyarvagyok.hu/kultura/tortenelmi/konyvek/a-magyar-nep-ostortenete/10.html>, szerkesztve 2011. február 28, Kiszely István: *A magyar nép őstörténete — (Mit adott a magyarság a világnak) A nemezelés*

<http://terebess.hu/keletkultinfo/bartha.html> Nemezelés In: *Bartha Júlia: Keleti tanulmányok, Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-tár, Forrás: Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 1998*

Papp Izabella:

ÉG ÉS FÖLD KÖZÖTT

beszélgetés Velkeiné Pócz Ilona jászberényi művésztanárral

„A jászsági táj, ahol születtem és ahol napjaimat élem, gyakran alkotásra késztet. Sokat utaztam, sok utat végigjártam. Rájöttem, hogy nagyon jó hazatérni. Jó, amikor kimegyek a mezőre, várom a napfelkeltét, figyelem a fodrozódó vizet, nézem a várost körülölelő folyót...”

Velkeiné Pócz Ilona szép gondolatai jól kifejezik azt a szoros kötődést, amit a szülőföld, a Jászság jelent számára. Festményeiből eddig több mint száz kollektív kiállítása volt, és 2022-ben a 65 éves születésnapja alkalmából készült a harmincadik önálló kiállítása Jászberényben. A kiállítás egy részét Jászboldogházán is bemutatta, kiegészítve egykori boldogházi tanítványai munkáival. Több szállal is kötődik Jászboldogházához, ahol 14 évig tanított az általános iskolában, és tanítványai közül többen az ő hatására választották ezt a szép hivatást, a képzőművészetet.

Hogyan születik az alkotás, miért jó a szabadban alkotni, mi a varázsa a tanyavilágnak, és miben rejlik a család megtartó ereje? A kettős jubileum alkalmából eddigi pályájáról beszélgettünk.

– *Ég és föld között – ez a kiállításod címe, ami sok mindent magában foglalhat.*

– Idealista vagyok, és úgy érzem, egész életemben a föld fölött jártam egy kicsivel. Lebegtem. Ez azt jelenti, hogy a gyakorlati dolgokat mindig megcsináltam, *rendes* anya, *rendes* feleség próbáltam lenni, minden munkát elvégeztem, és utána gyakran leültem festeni. Mindig is a festésre koncentráltam erősebben. A napi dolgok elvégzése közben gyakran az járt a fejemben, mit fogok majd tanítani a diákoknak, és én mit szeretnék festeni. Ez párhuzamosan futott az életem során. A férjem és a két fiam igyekezett mindig a földön tartani, ők jelentették a stabilitást.

– *A Boldogházi Hírek lapjain néhány éve kedves szavakkal emlékeztél a tanári pályád boldogházi időszakára. Milyen emlékekkel és érzésekkel készültél erre a kiállításra?*

– Nagy szeretettel gondolok vissza Jászboldogházára, és jó érzésekkel készültem a kiállításra. 1980-tól 1994-ig tanítottam az általános iskolában. Közben születtek a fiaim, de akkor is kijártam rajzsakkört tartani. Sok kedves emléket őrzök kollégáimról és a diákokról. Máig él az emlékeim között, amikor kifestettük az iskola előcsarnokát a Csodaszarvas legendáról, vagy amikor a művelődési házban megfestettem egy színházi előadás díszletét. Felejthetetlen emlék, hogy itt volt az első önálló kiállításom, amire Matók István, a község akkori vezetője kért fel. Később a Lehel Vezér Gimnáziumban több egykori kollégám és tanítványaim gyermekeit, unokáit is tanítottam. Figyelemmel kísérem diákjaim útját, örülök a sikereiknek, boldogulásuknak. Ezért is gondoltam, hogy az ő munkáikból is válogatok erre a kiállításra.

Ég és föld között (akvarell) 2010.

Családod már kicsi gyermekkorodban észrevette azt a többletet, ami korai rajzaidat jellemezte, és támogattak pályád során. Melyek voltak a főbb állomások ezen az úton?

— Sáros András jászberényi művésztanár volt az első mesterem. Nagybátyámnak köszönhetően 14 éves koromtól jártam hozzá rajz szakkörre, ami nagyon sokat jelentett. Kivitt bennünket a határba, plen air módon festettünk, amihez a könnyen kezelhető olajpaszettel használtunk. Később jött az akvarell. Szeretettel gondolok Telek Béla művésztanárra, aki az általános iskola felső tagozatában tanított. A Lehel Vezér Gimnáziumban Szántai Katalintól sokat tanultam. Akkor még nem gondoltam, hogy majd az ő helyére kerülök tanárként, ami nagy felelősséget jelentett. A Tanítóképző Főiskolán művelődésszervező és rajz speciális kollégium képesítést is kaptam. Ezután egy évig Kartalon tanítottam. 1980-ban férjhez mentem, és utána kerültem Jászboldogházára. Ezt követően Jászberényben a Székely Mihály Általános Iskolában tanítottam négy évig. Részt vehettem egy országos kísérletben a környezet-kultúra tantárgyon belül. Tatai Erzsébet és Tatai Mária vezetésével történt, és az országból tízen vállaltuk ezt. Alsó tagozatban a rajz, környezetismeret és technika tanítását végeztük egy blokkban. Rengeteg munkával járt, de nagyon izgalmas volt.

1996-tól kerültem a Lehel Vezér Gimnáziumba, ahol tanítottam, és közben magam is szinte folyamatosan tanultam. Két gyermekem születése után az Egri Tanárképző Főiskolán tanultam. A Sors nagy ajándéknak tekintem, hogy éppen abban a három évben tanított ott Lóránt János festőművész, aki meghatározó személyiség volt pályám során. 1999-ben elvégeztem a Magyar Iparművészeti Egyetem vizuális kommunikáció szakát, ahol olyan kiváló művészekről tanulhattam, mint Gerber Pál kortárs festő, Pálfi György grafikus, Károlyi Zsigmond kortárs festő. Neki mondtam el, hogy én nem tudok modern dolgokat festeni. Azt mondta, ettől ne féljek, vállaljam fel, amit tudok. Ez nagy megerősítést jelentett.

— *„A festményeimmel azokat a titkokat szeretném megmutatni, amelyek nincsenek a sze-*

münk előtt, de ha szeretettel közelítünk felé, láthatóvá tudjuk tenni.” – olvashatjuk egyik írásodban. De hogyan születik az alkotás? Megérint egy hangulat, egy táj, vagy előre elhatározod, mit szeretnél megörökíteni?

– Mindkettő, de ez nem tudatos nálam. Van, hogy egy-két órát sétálunk, nyitott szemmel járok a városban vagy a természetben, és spontán jön, mit szeretnék megörökíteni. De bennem is mindig vannak témák, tervek. Nagyon szeretek a szabadban alkotni. Az igazi szabadság számomra azt jelenti, hogy kinn vagyunk a szabadban, ahol az *egészre* figyelek. Ez a kettő, a szabadság és a kerek egész nagyon fontos számomra. Néha megkérdezik, hol a műtermem? Az igazi műtermem kinn a határban van, és a lakásnak azon a részén, ahol éppen a legjobbak a fényviszonyok. Télen például a garázsban van egy műterem rész, ahol olajjal szoktam festeni. Festés közben nem szeretek beszélni, nagyon fontos, hogy az adott pillanatra, az érzésekre koncentráljak.

– *Többféle technikával dolgozol, de az akvarell áll legközelebb hozzád. Miért szereted?*

– Az akvarell a nagy szerelem! Az alkotásaimra jellemző az *alla prima* – azt jelenti egyszerre, egy ültőhelyben. Erre az akvarell a legalkalmasabb. Kevés idő kell hozzá, impulzív, a lendületes ecsetkezelés és a véletlenszerű és tudatos kettőssége van meg benne. Ezek az ambivalens érzések rám is jellemzőek. Talán azért szerettem meg az akvarellt, mert gyors vagyok, és mindig kevés időm volt festeni. Az olaj is izgat, de nem volt rá időm.

Fénysugár (Isten szeme) (akvarell) 2016.

Újjászületés előtt (olaj) 2012.

— *Két művészeti csoportnak is alapító tagja voltál. Milyen eredményeket értetek el?*

— Buna Konstantin festőművész Karcagon, Berekfürdőn szervezett alkotótáborot, ahol Nagyné Koncz Évával én is részt vettem. Ebben az időben megszűntek az amatőr társulatok, és mi Évával és néhány ismerőssel arra gondoltunk, létrehozunk egy festő csoportot. Jászberényben mindig nagyon sok volt a művészettel foglalkozó ember, őket kerestük meg, és így jött létre a 10-16 főből álló *Berényi Műhely*, ami nagyon összetartó, eredményes közösséggé vált. 21 év alatt összesen 100 kiállítást rendeztünk. A 25. évfordulón a Városi Könyvtárban, a 30. évfordulón pedig a Jánoshidán rendezett Jász Világtalálkozón volt kiállítás a képeinkből.

A *Tónus* csoport pedig az akvarell szeretetéhez kötődik. Amikor elvégeztük az Iparművészeti Egyetemet, tízen – az ország legkülönbözőbb részéről – elhatároztuk, hogy alkotótáborokban fogunk találkozni. Lóránt János ebben is segítségünkre volt, ő javasolta az első helyszínt Mezőtúron a Takács tanyán, és ő vezette az első alkotótáborot. Húsz éven át működött a csoport, az ország legszebb helyszínein tartottunk alkotótáborokat. Festettünk Győrben, Szigligeten, Zebegényben és a Balaton-felvidéken is. Nagyon nagy élményt jelentett, és ilyen kis létszámú csoporttal könnyebb a kapcsolatépítés, a közös alkotás.

— *Laikusként számomra az a legjellemzőbb a képeidre, hogy jólesik rájuk nézni. Örömet okoz a látvány, mert valami kivételes harmónia árad a képekből.*

— Talán erre is gondolhatott Szalay József, aki művészettörténész és művésztanárként a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének elnöke, amikor *hidverőnek* nevezett engem. Ez azt jelenti, hogy van a magas művészet, amit kevesen értenek és az a fajta művészet, ami szeretne érthetőbben megragadni valamilyen élményt. Szerinte az én művészetem a

kettő között van. Úgy véli, az akvarell technikájával magas szintre jutottam, és olyan módon tudom kifejezni a gondolataimat, érzéseimet, hogy érti a közönség.

Az egyesülettel az elmúlt években számos tanulmányúton vehettem részt. Különleges élményt jelentett az a három hét, amit Szedáliában Missouri államban (USA) töltöttünk. Bejártuk Európa csodálatos helyeit, láthattuk a lenyűgöző műemlékeket, melyekről tanítottam. Hálás vagyok a sorsnak, hogy volt erre módom, és több alkalommal a férjem is velem jöhetett.

— *Alkotásaidban a jázsági táj, és benne a tanya ábrázolása különleges helyet foglal el. Nyolc éves korodig egy peresi tanyán éltél. Mi az, amit onnan hoztál magaddal?*

— Azt az értékrendet, ami a parasztembereket jellemezte. Ők – vallásukból adódóan is – a ke-
rek, egész világot látták, és a hit, a becsület nagyon fontos volt számukra, és mindent tudtak a természet rendjéről. Nálunk, a 25-30 fős családban csupa ilyen ember vett körül, ami nagyon sokat jelentett nekem. Nagyszüleim tanyán éltek, az anyai ág Felsőszentgyörgy határában, az apai pedig Jászberény peresi határrészén. Tábi István anyai nagyapám nagyon karizmatikus egyéniség volt és igazi mesélős nagyapa. Akkoriban nem nagyon meséltek az emberek, féltek, de nagyapám soha nem félt. Nyaranta 6-7 unoka nyaralt náluk. Szigorú volt, tartottunk tőle, de szerettük. Később, amikor megtudtam, hogy létezik filmfelvevő gép, azt terveztem, hogy filmet készítek nagyapámról. Sajnos erre nem kerülhetett sor.

Ezek a gyerekkori emlékek, történetek felnőtt koromban jöttek igazán elő, és szerettem volna megörökíteni szüleim, nagyszüleim és a tanyán élő, kemény munkát végző nagyszerű emberek emlékét. Egy peresi búcsún jött a gondolat, hogy jó lenne könyvet írni az tanyai emlékekből. Szabóné Taczmán Marikával, a városi könyvtár akkori igazgatójával közösen írtuk meg a könyvet több mint száz Pereshez kötődő ember emlékeiből. Nagy szeretettel fogadták, és jó érzés, hogy ilyen módon emléket tudtam állítani azoknak, akiknek élete példa a számomra.¹

Korábban már részt vettem egy könyv elkészítésében, ami Muhoray Mihályról, a maga korában jelentős jázsági festőművészről szólt. Egy családtörténeti fejezert írtam a kötetben.²

— *Művésztanár. A szó jól jellemzi életutad, hiszen a művészi munkád szorosan kötődik a tanításhoz. Pedagógus pályádon mit tartottál a legfontosabbnak?*

— Szeretném, ha a mai rohanó világban a gyerekek meglátnák a körülöttük lévő szépséget. Amikor a tanmenetet megírtam, az vezérelt, hogy megtanítsam a térábrázolást, a formák, színek összhangját. De valójában ezen túl mindig az élményszerűsége törekedtem. Gyakran kivittem a diákokat ősszel, tavasszal a szabadba, ahol sokkal nehezebb a teret ábrázolni. Előbb elméletben elmagyaráztam például a perspektíva lényegét, utána a gyakorlatban már alkalmazni tudták. Igyekeztem figyelembe venni az egyéni képességeket. Aki nem volt ügyes a rajzban, a művészettörténet felé tereltem. Egy hónapig rajzot, egy hónapig művészettörténetet tanultak, így mindenkinek lehetett sikerélménye. Rossz jegyet nem adtam, hiszen a tudásuk szerint készítették el a rajzokat.

1 Szabóné Taczman *Mária*, Velkeiné Pócz Ilona: Élet Peresen és Felsőmuszajon. Jászberény, 2014.

2 Muhoray György-Velkeiné Pócz Ilona, Ördög Margit: Muhorai Mihály (1898-1969) Bp. 1995.

Újjászületés (akvarell) 2022.

Gyakran belevágtam új dolgokba, kockázatot is vállalva sokféle dolgot kipróbáltam, amihez kreativitás kellett. Például engedtem, hogy telefonnal lefotózzák a rajzaikat, ami akkoriban nem volt szokás. Ez nagy segítség volt később a rajzok véglegesítésénél. A gimnázimban számos folyosótárlatot szerveztem, ahol a környékbeli művészek mellett sok diák kapott kiállítási lehetőséget. A legfontosabbnak azt tartottam, amit Lóránt Jánostól tanultam. Ő sokszor leült velünk, együtt festettünk, bemutatókat tartott. Én is gyakran festettem együtt a diákokkal a táblánál, bemutatókat tartottam például színkeverésből, és a korábbi rajzaimból mutattam nekik. Úgy gondolom, nagyon fontos a példaadás, példamutatás – a minta.

– *Különös, hogy milyen fontosak számodra az álmok. Kezdetben írtad az álmaidat, majd képekben örökítetted meg. Hogyan kezdődött?*

– Nyolc éves korom óta naplót írok. Amikor később beleolvastam, úgy éreztem, nem adja vissza az átélt hangulatokat. Ezért arra gondoltam, inkább lefestem. Másfél éven keresztül hajnalban, amikor felébredtem, lejegyeztem az álmom, és esténként 8-10 óra között lefestettem az álmaim, vagy a napjaim eseményeit. Az Iparművészeti Egyetemre jártam ebben az időben, ahol kiállítás készült ezekből a kártya nagyságú kis képekből Álmaim – napjaim címmel. Ez volt a diplomamunkám is. Ma is fontosak az álmok, különleges jelentésük van számomra.

– *Túl vagy a harmincadik önálló kiállításon, több mint száz kollektív kiállításon szerepeltek a képeid itthon és külföldön is. Munkásságod szeretik, elismerik, amit számos kitüntetés is bizonyít.*

Zúzmarás (akvarell) 2020.

– Minden elismerés örömet okoz, azt jelenti, mások is fontosnak tartják a munkáimat, ami további ösztönzést is jelent. 1994-ben megkaptam a hajdúszoboszlói Nemzetközi Alkotótelep Nívódíját, 2000-ben Budapesten az Országos Vasas Kiállítás *nívódíját*, 2007-ben Jászberényi Községi Nívódíjat. Mindegyik kedves nekem, de talán a legjobban a 2016-ban megkapott *Megyei Művészeti Díjnak* örültem, amihez Györfi Sándor szobrászművész készítette az emléklakettet. Ugyanebben az évben miniszteri kitüntetést is kaptam a szakmai tevékenységem elismeréséért.

Ezek az elismerések nagyon fontosak, de számomra mindig a család volt a legfontosabb. Néhány éve nyugdíjas vagyok, és azóta született négy unokám, akik szüleikkel nagyon sok örömet hoznak az életembe.

– *„A teremtés csodája ma is magával ragad, festésre készítenek. Az igazi öröm az, ha másoknak is adhatok valamit mindabból, amit én megélek.” – írod magadról, így bizonyára számtalan terved van, amit szeretnél megvalósítani.*

– Szeretnék sokat festeni, nagyon sok terv van a fejemben. Isten csodálatos világa vesz körül, szeretnék ebből minél többet megörökíteni, és átadni másoknak is. A tanítástól sem szakadtam el egészen, magántanítványaim vannak, akikkel szívesen foglalkozom. Többször tartok előadást a Szikra Galériában, és nyitott vagyok minden újra. Nemrég például Faragó Annamária: *Embernek farkasa* című filmjéhez készítettem grafikákat. *Szenvedélyes vagyok mindenben, ezért a családom félt*, és lassításra bíztat. Egyelőre ezt nem tudom megígérni...

D. Ilonka Gabriella:

„ A tengerpartot járó kisgyerek mindig talál a kavicsok közt egyre, amely mindöröktől fogva az övé és soha senki másé nem is lenne. ”

/ Pilinszky János /

LEHETETLEN KÜLDETÉS?..

Meggyőződésem, minden „életmesének” vannak következtetései, tanulságai. Ha van, aki végig olvassa, lehet, egy kicsit megváltoztatja, megerősíti gondolkodását, életszemléletét.

Beszélgetőtársam mindössze 28 éves, de fiatal kora ellenére annyi élmény, kudarc, siker, csalódás érte, mint lehet más embert egész életében.

Mindannyian tudjuk, motiváció, akarat nélkül vesztesek leszünk az élet útján. De hogyan lehet mindezt megőrizni, amikor a lélek horzsol, amikor a visszajelzések nem megerősítenek.... Sőt!

Sas Dániel. Gondolkodóba esünk e név hallatán, „honnan ismerem”?

Sas Dani! Az a név, akire felfigyelünk,

úgy érezzük, ismerjük. Hallottuk már zongorázni, szólóban, kísérőként, kamarazenei produkcióiban, moderálni az általa tartott koncertet.

Tudjuk, igazi zongoravirtuóz, tehetség.

Pedig a kezdetek nem feltétlenül ezt a pályát jósolták!

10 éves volt, amikor szülei zeneiskolába írták. Ebben a műfajban ez már szinte későinek mondható. Édesapja zenélt, „tudta”, ki kell Daninak. Hagyó Lászlóné, „Ibolya néni”, akitől egykor ő is tanult.

A szülői ház meghatározó volt, gyakran szólt társas muzsikálás. A zene természetessé vált a mindennapokban. A szülői következetes, határozott iránymutatás kellett a kisgyerek számára, aki – természetesen – nem gyakorolni, hanem játszani szeretett volna. A tehetség azonban korán megmutatkozott. Gyakorlás, zeneelméleti tudás nélkül, jó memóriával megáldott diák mindent könnyedén megjegyzett és lejátszott. A „siker” gyorsan jött, a bizonyítványban záradékként ez állt:

első osztályból harmadik osztályba léphet.

A zeneiskola, a zongoraórák, Ibolya néni tehetséget felismerő és vele bánni tudó személyisége egyre erősebb kapcsolatot épített ki.

Megjött az első komoly szakmai visszajelzés 13 évesen: nemzetközi zongoraversenyen elért első hely.

„ Megy ez, még eltökélt napi több órás gyakorlás nélkül is!” – gondolta a fiatal.

Zenei konzervatóriumok tanárai keresték meg, szívesen tanítanák, dolgoznának vele a 8. osztály befejezése után. A lelki szárnyalás után keserű volt a földetérés. Megszületett a bölcs, a helyzetet hideg fejjel látó szülői döntés, ennyi gyakorlással közepszerűségbe, csalódásba torkollik a zenei pálya.

A jó logikai érzéssel is bíró diák a jászberényi Lehel Vezér Gimnázium matematika tagozatán folytatta tanulmányait. A kezdetekben „minden mindegy” hangulatot lassan átbillettette a „szeretném neked megmutatni” érzése. A zene, a zongorajáték egyre erősebben motiválta a fiatalt, hogy hallgatóságához minél közelebb hozza annak varázsát. „Mindenevő” volt. Társakra lelt, megalakult a 4-es Metró Zenekar. A fiatalok, akik ma orvosként, gyógyszerészként, erdő- és agrármérnökként dolgoznak, megpezsztítették a gimnázium könnyűzenei életét. 4 év alatt közel 70 koncertet adtak. Újra feléledt a munkakedv, a „csak azért is megmutatom mindenkinek, aki eddig kételkedett volna” érzése. Új színek keveredtek a fiatal kamasz lelkében a lehangoló sötét, borús hónapok után.

Már nem tűnt korainak a hajnali fél 4-es kelés, a napi 8 óra gyakorlás. Ott volt benne az élvezet, az óriási akarás, a döntés felelőssége – zongorista leszek!

16 évesen – újabb versenyek jöttek – teljes kudarc.

Még több tudatos munka kellett.

Honnan az erő, mikor olyan sokan feladnák?

A biztos családi háttér, a nem elfogult, mindig inspiráló tanárnő és belső dac! Újabb próbálkozás, neves országos versenyeken megmérettetés – siker!

Első, második helyezések. Jó érzés volt a képletes dobogó legtetetjén állni, de az oda-vivő út szépsége mindent felülmúlt. Az oly fontos visszajelzések zöld lámpát mutattak tanárnak, diáknak egyaránt – jó az út, amin járunk!

A boldog, dolgos középiskolás évek lassan elteltek. Merre tovább? Mi a jó döntés?

Parkolópálya egy jó hírű zenei konzervatóriumban újabb 4 évre vagy merészen felfelé, a nagy múltú és hírű zeneakadémiára?

A meghatározó személyek, tanárok most már teljes mellszélességgel mögé álltak. Cél: a Liszt Ferenc Zeneakadémia zongoraművész szak!

A felvételi vizsgán komoly megerősítést kapott. A több mint 70 jelentkezőből 12 főt vettek fel. Egy közülük Sas Dániel, egy kisvárosi zeneiskola növendéke, a Lehel Vezér Gimnázium matematika tagozatos osztályának diákja. Azt hihetnénk, most már minden egyenes úton ment tovább.

De a fiatal egyetemistának újra és újra be kellett bizonyítania, hogy itt helye van. Érzékeny lelkét meggyötörte, ha vele szembeni kétséggel, a művészi szabadságának korlátozásával találkozott. Folyamatosan dolgozott benne a dacos tehetség, a nehéz helyzeteket feloldó útkeresés. Az alapképzés elvégzése után, ahol tanárai voltak Gulyás István és Némethy Attila, mesterképzésre nyert felvételt a zeneakadémiára, de nyughatatlan természetete ezt kevésnek ítélte, a miskolci egyetemen a tanár szakot is elkezdte. A számtalan fellépés, verseny, utazás mellett jól megfért a 2 egyetemi képzés. Nagy szerepe volt ebben az emberi tényezőknek is. Új inspirációk az új tanárokkal – Réthy Balázssal és Gáspárné dr. Tóth Maricával az elfogadás és egymás megértésének érzése tette könnyebbé a csöppet sem egyszerű utat. A művészi, lelki felszabadulás újabb sikereket hozott. Csehország, Olaszország, Ausztria, Magyarország, nemzetközi versenyek, ahol egyre többször mondták ki „bajos” magyarsággal a nevét – Dániel Szász -, amikor egy-egy eredményhirdetésre sor került. Már nem egy volt a sok közül, neve lett!

De újra itt a kérdés! Hogyan tovább?

A közlés vágya már egészen fiatalon megmutatkozott. A szakmában eltöltött évek alatt egyre erősebb vágy élt benne, hogy a zene iránti tudását, szenvedélyét minél szélesebb közönséggel megismertesse. Akadémiai évei alatt is tanított. Persze a pénz is jól jött, de hajthatatlan vágya a tanításra mindent felülírt. Megszállottságához társakat talált. Állandó ka-

marapartnereivel – Atyimó Ferenc tubaművésszel és Keskeny Richárd zongoraművésszel – folyamatosan koncerteztek. Fellépéseiket sokszor hatotta át a küldetés érzése. A közönség minél szélesebb rétegét igyekeztek megszólítani, bevonni az értéket képviselő klasszikus zene varázsába. A módszer széles skálán mozog. A klasszikusok autentikus előadása mellett jól megfér az improvizáció egy-egy ismert dallamra vagy új utak keresése során saját szerzemények bemutatása. A cél a fontos!

A hallgatóságot gondolkodásra serkenteni, a mából kicsit kiszakítani.

Lehetetlen küldetés?

Az idő fogja eldönteni.

A szakma nem mindig a fényes arcát mutatja. Sokszor zord az érzékeny lelkű művésszel. De mindez még dacosabbá tesz, motivál a soha fel nem adásra, új utak keresésére! Sorsszerűség vagy szerencse?

A társ, akiben mindig, minden körülmények között lehet bízni, a testvér, akinek sokoldalú tehetsége megkérdőjelezhetetlen, a művész, aki színész, énekes, zenész, a megszállott, aki ugyanúgy gondolkodik, mint Dani.

Zoli, akivel kisgyermek koruk óta minden tekintetben jól megértik és kiegészítik egymást. A szoros testvéri kötelék, amely a két fiatal számára a legnagyobb biztonságot adja. Gondolati, művészi szabadság, útkeresés, merész vállalások, egymás inspirálása jellemzi kettejük közös alkotásait.

Egy művésznek nagyon világot LÁTÓ embernek kell lennie. A sebesség, amelyen gyorsan körülöttünk minden változik, könnyen szakadékba sodorhat. De az elhivatottság, az út során megélt sok-sok küzdelem jó tanítómester. A soha fel nem adásra, az elesésből a felállásra és dacolva az óriási szembeszéllel, tovább haladásra készlet.

Lehetetlen küldetés?

Ha a hit megmarad, akkor nem!

Pethő László:

NESZÜR, VILÁGLÁTÁS, GALYATETŐ, MEGÚJÍTÁS, KOCKAHÁZ
beszélgetés Kovács Csaba Ybl díjas építésszel

Újabb jászberényi származású professzort szólíthattunk meg és mutathatunk be a Jászsági Évkönyvben. A Moholy Nagy László Egyetem (MOME) Építészeti Intézetének igazgatójával beszélgettünk pályájáról, karrierjének alakulásáról.

Kovács Csaba Ybl díjas építész

– *Javaslom, hogy kezdjünk a hazanézéssel, a helyi kötődésekkel, a családdal, az itt szerzett élményekkel és a városból való elkerüléssel.*

– Anyai ágon jászsági, redemptus családból származom. Egyik dédnagyapámnak 40 hold földje volt, 80 éves koráig azon gazdálkodott, másik dédapám csizmadia mester volt, és mellette kisebb földön gazdálkodott. A jász felmenőim általában gazdálkodtak, vagy kézműves mesterségeket űztek.

Négy pásztnán 14 sor szőlőnk volt a Neszürben, amit fele-fele arányban művelt a nagyapám és a nagymamám testvére. A szüret mindig fontos családi esemény volt, amin mi gyerekek is részt vettünk. Édesanyámat Bugyi Évának hívják, ő tősgyökeres jászberényi. Az általános iskolát a Képzőben végezte, majd a Kállai Éva Gimnáziumba került és ott érettségizett. Nagyon jól ment neki a matematika, fel is vették Debrecenbe, de apám kedvéért azután otthagyta az egyetemet. Összeházasodtak, és családot alapítottak, két gyermekük született, én és a húgom, Emese.

Bábszakkör a Gyakorló Iskolában

Édesapám, Kovács Gyula katonatiszt volt, Szabolcsból érkezett a városba, az ő családja eredetileg a Hajdúságban élt. Tüzértiszt volt, de a hetvenes években egy szupertitkos rakétás alakulatot is szerveztek a jászberényi laktanyában, és oda helyezték át. Kisgyermek koromban katonatisztként gyakran mennie kellett gyakorlatokra, így édesanyámmal és húgommal sokszor maradtunk egyedül napokra, néha hetekre, de ezt nagyban kompenzálta az összetartó, szeretetteljes tágabb családi háló, ami azokban az időkben még sokaknál jól működött. Apám otthon csendes, nyugodt ember volt, jó humorú, jóindulatú, rengeteget olvasott, jókat tudtunk beszélgetni egymással.

– Milyen emlékeid maradtak a Jászberényben töltött évekből?

– Gyerekkoromban több helyen laktunk. Először a Jókai utcában, később a város másik végében, a Vásártéren kapott új szolgálati lakásba költözhettünk. Kis lakótelep volt, ahol a többi gyerekkel rengeteg alkalmunk volt jókat játszani, részben a lakótelepen, részben a város közeli határában. Gyerekként a szomszédunkban levő katonai egészségügyi bázissal gyűlt meg a bajunk. Főleg akkor, ha az udvaron fociztunk, és átrúgtuk a labdát. Ilyenkor rendre vita keveredett, de végül is – néha szülői beavatkozás nyomán – visszakaptuk a labdát.

Iskolába a Bercsényibe kellett volna járnom, de édesanyám a Képzőt ambicionálta, így a Gyakorló Általános Iskolába jártam, méghozzá az új épületbe, ami korszerű sportudvarával együtt akkor épült. Nagyon szerettem sakkozni, Horgosi Ödön professzor mentorálásával városi és megyei versenyekre is jártam, turista szakkörünkkel pedig Faragó László tanár úr vezetésével a fél országot bejártuk, Szabóné Margó néni vezetésével bábéloedásokat tartottunk. Kezdetektől rengeteget olvastam, az otthoni könyvtárunk mellett, rendszeresen jártam az iskolai és a városi könyvtárba is. Osztályunkba sok ambiciózus szülő gyermeke járt, így egyfajta elitnek számítottunk, a tanáraink közt nagyszerű emberek voltak, és bár voltak konfliktusok egyes tanárainkkal, jó szívvel emlékezem vissza ezekre az évekre, különösen mivel a gyerekek közt sok barátom volt.

Utána röpké fél évig „integrál szakos” Leheles diák voltam, de Dunakeszire való költözésünk miatt Budapesten tanultam tovább. Átköltözésünkre főleg azért került sor, mert édesapám Jászberényben nem tudott előre lépni, így kérte áthelyezését a fővárosba, amit sikerült elérnie. A vendéglátóiparban dolgozó édesanyám is pártolta a költözést, főleg azért, mert úgy gondolta, hogy mi gyerekek is jobban haladunk előre, ha a nagyvárosban folytatjuk tanulmányainkat. Én a 13. kerületi Kilián György Gimnáziumba kerültem. (A gimnáziumot a rendszerváltás után Németh Lászlóról nevezték el.) Kedvenc tárgya-
im egyike volt a matematika, jól rajzoltam, kedveltem a művészettörténetet, történelmet, és továbbra is sokat olvastam. Ilyesféle motivációk és érdeklődések következményeként 1981-ben a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatója lettem, úgy gondoltam, passzol hozzám az építészet kettős természete, miszerint félig művészi, félig mérnöki hivatás is. 1986-ban, 23 évesen szereztem meg építészmérnöki diplomámat.

– *Az egyetemre úgymond nemcsak tanulni jár az ember; hanem tapasztalatokat, barátokat és élményeket szerezni.*

– Én gyermekkoromban külföldön nem jártam. Apám foglalkozása – az akkori szabályok szerint – eleve kizárta a külföldre utazást, így gyerekkoromban egyszerűen nem jutottam el idegen országokba. Apám mindig azt mondogatta, hogy előbb ismerjük meg jól Magyarországot, hisz itt is rengeteg szép látnivaló van, de valójában a hidegháborús megosztott világ természete és az ő kötelezettségvállalása zárta el a tágasabb világot. A Műegyetemen már változott a helyzet, fiatal felnőttként, 20 évesen barátaimmal vágtunk neki az NDK-nak, ez volt az első külföldi utam. Utána hátizsákos turistaként konzervvel, téliszalámmal felszerelve jutottunk el előbb Csehszlovákiába, majd egy hónapra Olaszországba, az első „nyugati” országba. Építészeti szempontból Itália igen fontos hely volt, hiszen a görögöktől kezdve, a rómaiakon keresztül a normannokon át, a középkori és újkori olaszokig megannyi kor ránk maradt alkotásaival szembesültünk, amikkel építészettörténet és művészettörténet órákon találkoztunk először.

A későbbiekben barátaimmal egyre több helyre jutottunk el, hol Nyugatra, hol pedig Keletre vettük az irányt. Örömmel utaztunk például Törökországba, ahol szintén sokféle kultúra rakódott egymásra. Ezt az országot jórészt az iszlámmal azonosítják, de hatalmas örökséget hagytak ránk ott a görögök és a rómaiak is. Kappadókiában például a korai keresztények hagytak ránk olyan emlékeket, amit nem véletlenül tart számon az UNESCO. Ráadásul egészen másképpen építették a mecseteket, mint később az oszmánok. Bizánc, a későbbi Konstantinápoly, a mai Isztambul is egy olyan fontos centrum, ahol a különféle kultúrák és építészeti emlékek egész kavalkádjával találkozhat a látogató, de például Kónyában a Sufi vallás és bölcsélet csodálatos építészeti emlékeivel találkozhatunk.

– *Kiket tekintesz mesterednek vagy példaképednek? Kik azok, akik hatottak rád?*

– A műegyetemi időszakból kiemelném Turányi Gábor építészt, aki néhány vázlatrajzzal vagy rövid, de igen célirányos mondattal hatott rám. Olyan kisugárzása volt, amivel egyszerűen megvilágította számomra az építészetet. Ráadásul éppen abban az időszakban, amikor válságban voltam, ott akartam hagyni az egyetemet.

Csányi pincészet Kisharsányban

Olyanokat és úgy tudott mondani, olyasmikre hívta fel a figyelmemet, amiktől megvilágosodtam, egyszerűen segített eligazodni a világban, ezzel az építészet világában is. Ekkor pecsételődött meg a sorsom: építész leszek. Vele az egyetem befejezése után is kapcsolatban maradtunk, és szakmai életutam sorfordító elágazásainál rendszeresen számíthattam és alapozhattam a véleményére. Sajnos már nincs közöttünk, de számomra mindmáig fontos embernek számít. Persze sok kitűnő tanárom volt, akikhez maradandó emlékeim kötődnek, Török Ferenc, aki az építészeti tervezés rejtjelmeiben volt a beavató mesterem, Hajnóczi Gyula, aki az ókori építészettörténet és a spaciológia professzoraként hatott rám, Párkányi Mihály, aki az építés iparosításának és a nemtektonikus szerkezeteknek művelt tudósaként tágította a horizontomat, Pattantyús Á. Ábrahám, aki statikusként és épületszerkezeti tervezőként pallérozta műszaki tudásomat, Szentkirályi Zoltán, aki az építészettörténet és a térfejlődés globális összefüggéseibe vezetett be..., mind a nyolcvanas évek építészkarának nagyságai, sorolhatnám tovább a neveket.

– Hogyan próbáltál önállóvá lenni? Életrajzodat fellapozva láttam, hogy újabb tanulmányokat is folytattál.

– A BME befejeése után elhelyezkedtem egy tervező vállalatnál. Az Otthontervél dolgoztam, ami egy kisebb tervező cég volt, a Budapesti Lakásépítő Vállalat (BULAV) leányvállalata, főleg lakások tervezésével foglalkozott. Mellette magánvállalkozásban családi házak és más kisebb épületek tervezését vállaltam. Igyekeztem magam sokféle irányban kipróbálni, a szakma minden ágát-bogát birtokba venni. Példaként megemlítem a statikai kiviteli tervek szerkesztését, de hasonló, építész számára távolabbi mérnöki területekhez kötődő munkákat is vállaltam.

Csányi pincészet Villányban

Már az 1980-as évek első felében, építészeti tanulmányaim hajnalán is szerettem volna a „rész és az egész” átfogó építészeti gondolatokat megragadni, felépíteni, ebben a jegyben elkötelezett terveket alkotni. Mindig törekedtem a holisztikus megközelítésre, bár volt türelmem alapos analizisekhez is.

Szerettem volna tovább képezni magam, megerősíteni művészi látásmódomat, és építészeti koncepció-alkotási képességemet. Akkoriban legtöbb tehetséges és ambiciózus évfolyamtársam a Mesteriskolában tanult tovább, ez a Magyar Építészek Szövetségének volt a posztgraduális építészképzés iskolája. Én kritikusan néztem ezt a sztenderd utat, nem tudtam szellemileg kapcsolódni a Mesteriskolához. Gyötrődtem, hogy mit is kellene tennem, amikor véletlenül egy életrajzi filmet láttam Jacques-Yves Cousteau életéről. Ő egy francia tengerésztiszt volt, aki szerette a tengeri élőlények világát, és magánemberként hobbija volt a filmezés. Fantasztikus innovációval gyakorlatilag kifejlesztette a könnyűbúvárkodást és vízálló üvegdobozt épített a kamerája számára, hogy elsőként filmre tudja venni a tenger vízalatti világát. Így vált évtizedek alatt a világhíres Cousteau kapitánnyá, mint a tengeri világ természetfilmese és kutatója, sőt első közt a tengeri környezetvédelem ikonja. Ami engem megragadott, az a bátor újító szellem volt, amivel le mert térni a járt utakról, és mintakövetés helyett új, érdeklődésének és képességeinek megfelelő egyéni kombinációval merete alakítani az életútját. Mire a filmnek vége lett, már tudtam, hogy nem felvételizek a Mesteriskolába, hanem a saját egyéni utamat fogom járni, és pár hét múlva azt is tudtam, hogy az „Iparra” fogok felvételizni. Erre még sokat készültem, hogy a felvételi biztos sikerüljön, végül három év tervezői gyakorlat, két év felvételire való készülődés és sikeres felvételi vizsga után 1989-től a Magyar Iparművészeti Főiskola belsőépítész és bútortervező szakán folytattam tanulmányaimat, ahol 1993-ban diplomáztam. Ez - bár a cousteau-i innovációval nem vethető össze - nem volt mintakövető lépés, de az én egyéni életutam fontos részévé vált, ami az építész szemléletemet döntően befolyásolta, így lettem a „külső” és „belső” építészet egységének elkötelezettje.

– *Kik és miben ösztönöztek és segítettek pályára kerülésed ezen szakaszában?*

– Az Iparművészeti Főiskolának speciális légköre és vonzása erősen hatott rám. A szabadkézi rajzolás és a mintázás a megismerésben és az alkotásban is nagy jelentőséggel bírt, ami számomra különösen vonzó volt. Tanulmányainknak a műhelygyakorlatok is szerves részét képezték, a Bauhaus hagyományai a korra jellemző posztmodern szellem mellett is elevenen éltek. Maga a légkörben jelentkező kreatív szellem, a sok tehetséges fiatal jelenléte és a karizmatikus művésztanárokban bővelkedő közeg is inspirálólag és ösztönzőleg hatott rám. Tanáraink között kiemelném Csepregi Sándor belsőépítész, Vámosy Ferenc építészettörténész, Jánossy György építész, Reimholz Péter építész, és ismét Turányi Gábor építész, de Bodor Ferenc a Főiskola ikonikus könyvtárosa is nagy hatással volt rám. Mire ismét a diplomáig jutottam, alkotói szemléletemben, képességeimben nagyon megerősödtem, magabiztosan tekintettem a jövőbe.

– *Ebben az időszakban komolyabb szakmai tapasztalatokat szereztél Hollandiában. Beszéljünk erről, mert ennek később többféle, sőt talán mindmáig érvényesülő hozadéka lett.*

– A rendszerváltás után az egyetemek igyekeztek kapcsolataikat bővíteni és építeni. Így kerültem először diákcseré útján Hollandiába a groningen-i Academia Minerva-ra, ami az Iparművészetihez hasonló művészeti iskola volt. Három dolgot végeztem egyszerre: tanultam, dolgoztam és utaztam. Nagyon pörögtem akkoriban. A hollandok nagyon barátságosak és támogatóak voltak. Külön meg kell említenem Fred Dubbelinget, a Team 4 Architecten építésziroda egyik tulajdonosát, akivel 1992-ben és 1995-ben is dolgoztunk együtt. Ő különösen barátságos volt a magyarokkal, rengeteget utazott a világban, és Magyarországot nagyon megkedvelte, sokaknak segített, többféle megbízást kapott nálunk, sokáig konzuli feladatokat is vállalt, sőt később házat is épített itt magának.

Nagyon jóba lettem Klaas Paul de Boer-ral, a cég legfiatalabb tulajdonosával, akivel szívesen cseréltünk véleményt, és jól tudtunk építészeti kérdésekről együtt gondolkodni. Persze azt is megjegyzem, hogy a cég további tulajdonosai tartózkodóbbak voltak, ők elfogadtak, de kevésbé voltak nyitottak irányomban.

A Minerva is érdekes volt, hasznos tapasztalatokat szereztem a sok mindenben eltérő holland kultúráról, látásmódról, toleranciáról.

Szinte valamennyi hétvégén jártam az országot, érdekes helyeket kerestem fel, ismertem meg, különösen városokra, építészetre, művészetre fókuszálva. Groningenben ebben a 180 ezres városban rákaptam a biciklizésre, így közelebről is megismertem a várost és környékét.

Összességében életem talán legintenzívebb három hónapját élhettem meg, ami jelen-tősen hatott a gondolkodásomra.

– *Úgy tudom, hogy oda később is visszatértél, újabb megbízásokban vállaltál feladatot.*

– A Team 4-et egy csehországi nemzetközi városrendezési pályázatra (Zlin központjának megtervezése) hívták meg, nem volt elég saját kapacitásuk, és emiatt gondoltak rám, csináljuk meg közösen ezt a pályázatot. A pályamunkát sikeresen benyújtottuk és a helyszínen prezentáltuk, de végül fontosabbá vált a Rózsadombon építendő holland nagykövetségi épület (ez ma már Nagy-Britannia követsége) kiviteli terveinek elkészítése, melyet ezidő-

ben az Ipartervvel együttműködésben terveztek. A holland és a magyar fél között feszültség keletkezett, engem pedig ennek feloldása érdekében kerestek, mondhatnám tolmácsnak. Nem fordítanom kellett, hanem a két fél eltérő gondolkodásmódja között lavírozva kellett építészeti-műszaki megoldásokat ajánlom, konszenzust teremtenem. Szerencsém volt, mert mindkét fél úgy gondolta, hogy jól ismerem őket, így alkalmas lehetek kompromisszumok és egyezségek, közös jó megoldások megtalálására. Kifejezetten szakmai konfliktusról volt szó, a hollandok egy fejlettebb, könnyedebb tervet támogattak, velük szemben a magyarok egy nehezkesebb, vaskosabb megoldást pártfogoltak. Izgalmas és érdekes feladat várt rám, mert a keletkezett feszültség ellenére végül mindkét fél együttműködőnek és toleránsnak mutatkozott, így a munka sikeres lett.

Groningenbe megérkezve több kellemes és váratlan meglepetés ért. Mindenki ismerősként, sőt barátként fogadott, a cég saját lakásában helyeztek el, kérés nélkül megkaptam használatra a cég autóját, amivel lényegében bárhová eljuthattam. Szabad időmben ismét sokat utaztam, így még inkább megismerhettem az ország kultúráját. Szép idők voltak, amikor nemzetek közti közeledés személyes sikokon is jól működött.

– Az utóbbi négy-öt évtized új igényeket és arra eltérő módon való reagálásokat eredményezett. A modern építészet ott egyszerűen átforgalmódott, nálunk pedig a rendszerváltás óta szinte bűnössé váltak a lakótelepek.

– A hollandok a hetvenes-nyolcvanas években – másokkal szemben – alapvetően megőrizték a modern építészet által vallott, képviselt törekvéseket, továbbra is fenntartották a korábban követett elveket. Egyáltalán nem tagadták meg a korábban épült, akár új városokat teremtő lakónegyedeket, a modern örökséget. Újfajta, használhatóbb, mondhatni humanizált elvekkel egészítették ki a modern eszméket. Nagyon jellemző, hogy még élhetőbb irányba fejlesztettek, jobb minőségű, választékosabb anyagokat alkalmaztak, még intenzívebb zöldfelületeket terveztek, sokrétűbb közösségi tereket hoztak létre, több művészeti alkotást helyeztek el az új fejlesztések során, igyekeztek minőségibbé és egyénibbé tenni a modern elvek nyomán fejlesztett épített környezetet.

A szocializmus építészetének tartott lakótelep-építészet felett nálunk az utóbbi évtizedekben sokan pálcát törtek, pedig bizonyos értékeik maradandónak bizonyulnak, és ma már a jobb lakótelepeken lévő korszerűsített lakások felértékelődtek. A szocializmus korszakában is voltak jelentős építészeti, jó teljesítmények. Az ötvenes években emelt épületek még számos archaikus és szerethető elemet is tartalmaztak, annál is inkább, mert éltek még a régi kézműves mesterségek művelői. Például Farkasdy Zoltán minőségi építész volt, ő tervezte az Iparművészeti Főiskola emblematikus épületét, sok vári foghíjrekonstrukciót, vagy például a dunaújvárosi a kórházat (ő is tanárom volt a BME-n). Hosszú utat járt be, a háború éveit végül az egyetem, így tagja volt annak az emblematikus évfolyamnak, akik a II. világháború utolsó időszakában Dániába menekültek, és ott találkoztak a skandináv építészeti kultúrával, ott sajátították el a skandináv építészeti és tervezési módszereket. Utána hazajöve kaptak lehetőségeket és alkalmazták azt a tudást, amit ott megismertek.

A szakma így manapság kezdi gondosabban kezelni és újraértékelni az akkor (ötvenes-, hatvanas-, hetvenes évek) létrejött építészet teljesítményeit, de ez sok vitát szül, mert az emberek és a politika egy része csak a rosszat látja annak a kornak a teljesítményében.

Holland Nagykövetség a Rózsadombon

Én abban hiszek, hogy egy differenciáltabb, értékalapú és elfogulatlanabb szemlélettel kell a közelmúlt építészeti értékeiről és hibáiról gondolkozni, és ezzel a szemlélettel kell meghatározni ennek az épített örökségnek a jövőjét.

– *Milyen következményei lettek az építészetben a rendszerváltásnak és a privatizációnak?*

– A leglátványosabb változást a nagy tervező vállalatok megszűnése és szétporladása okozta, rengeteg új formáció jött létre. A korábbi nagy vállalatok vezetői közül sokaknak sikerült megtartani pozícióikat, de zömmel inkább kisebb cégek menedzsmentjében. Történelmi hibának tűnik, hogy az Építészek (építésztervezők) egyre inkább kiengedték kezükből a megvalósulási folyamatok pénzügyi-műszaki kontrollját. A szakma sok részre bomlott, és az igazi befolyás túl nagy része a kivitelezők és a lebonyolítók kezébe került át, ami nem tesz jót az építészet művészi és kulturális tartalmának. A mi generációnk velük (az előző építész generációkkal) szemben eleinte nem, vagy alig kapott teret. Voltak azért olyanok is, akik meg tudtak kapaszkodni a szétporladó struktúra maradványaiban.

Magam azok közé tartoztam, akik a szabadság eljövételében, az újonnan feltárult lehetőségekben reménykedtek. Meg is alakítottuk az első építésztervező magánvállalkozásunkat, az Art Front-t. Alapítóként kezdetben hárman voltunk, később ketten maradtunk. Ez a cég 15 évig működött, kezdetekben kisebb belsőépítészeti megbízásokon dolgoztunk, a későbbiekben komplex építészeti és generáltervezői megbízásokat is kaptunk, fénykorában cca. 20 fő építész-belsőépítész tervező dolgozott benne, és jelentős ismertségre tett szert a szakmában.

Az Art Front kifulladásá után feleségemmel új céget alapítottam a Nart Építész Műterem Kft-t (Nartarchitects). Akkoriban jelent meg magyar fordításban egy inspiráló mű, a Nartok eposza, akik a mai oszétok mitologikus ősei. Az oszétok meg az alánokon keresztül a jászok legközelebbi rokonai, szóval a nartokat úgy is lehet tekinteni, mint a jászok mi-

Bivak szállás Galyatetőn

tologikus őseit. Az már csak külön érdekesség, hogy a NART szó – rövidítésként úgy is értelmezhető, mint New Art Front, és még inkább, mint Natural Art. Ez a cégnév története, nagyon örültem, hogy a többféle értelmezési lehetőség egyike utal a jászokra, és ezzel az én jász eredetemre, identitásomra. Építészeti aktivitásom során igyekeztünk megfelelni a név által támasztott kihívásnak, a szakmában a Nartarchitects brandet ismertté és sikeressé tettük, erős kreatív és minőségorientált csapatot tudtunk építeni, a cégen keresztül jónéhány országos, vagy akár nemzetközi ismertséget elérő építészeti projekt tervezését tudtuk megvalósítani, építészként ma is ennek keretei közt dolgozom.

– *Melyik vállalkozást emelnéd ki ezek közül? Mire emlékszel a legszívesebben?*

– A villányi Csányi Pincészet mindenképpen kiemelkedik az említett megbízásaink közül. Mérföldkő volt a szakmai életünkben. Azt tudtam, hogy Csányi Sándor, a cég tulajdonosa jászági kötődésű, de a megbízás létrejöttében ennek nem volt szerepe. Igen komoly és ráadásul meglehetősen összetett feladatot kaptunk. A korábban itt működött Villányi Borászat Rt. súlyos és elavult szocialista örökséget cipelt, szükség volt egy teljeskörű reorganizációra, technológiai és építészeti megújulásra, ennek építészeti-belsőépítészeti tervezése lett a feladatunk. Valójában nemcsak a megújuló üzemi épületegyüttesnek, hanem az egész megújuló gazdaságnak az igényeit is figyelembe kellett vennünk. Maga a projekt technológiai szempontból már elindult, de építészeti oldalon volt, ezzel sajátos csapdába került. Megbízónk tehát egy olyan építészt keresett, aki megoldást és kiutat talál ebből a zsákutcából. Korábban belsőépítész tervezőként már bizonyítottuk rátermettségünket, így Csányi további referenciákat gyűjtött rólunk, majd felkért bennünket az építészeti kihívás megoldására.

A megújult galyatetői kilátó

A feladatban számunkra különösen vonzó volt, hogy akkoriban egyre komolyabb figyelem övezte a borban és a borkultúrában feltáruló üzleti és építészeti lehetőségeket. Az ismert üzletember és menedzser pedig ugyancsak preferálta az ügyet, és ambiciózusan állt a reorganizáció támasztotta építészeti kihívásokhoz. A projekt elindításakor az építészeti koncepció fő elemeinek megfogalmazása során rendszeresen és személyesen konzultált velünk, a leghangsúlyosabb döntések meghozatalánál jelen volt. A részfeladatok megoldásával már az általa megbízott menedzsmet foglalkozott, akikkel szintén eredményes együttműködést alakítottunk ki.

A Csányi Pincészet megtervezése után számos fontos tervezői megbízást kaptunk, melyeket mindig a minőségi építészet szellemében mélyen elkötelezve igyekeztünk teljesíteni.

– Volt ebben az időben egy másik jelentős projekt is, ami a főváros megújítását, vagy ha úgy tesszük „zöldítését” tűzte napirendjére.

– 2005-ben érdekes helyzet alakult ki Budapesten, úgy is mondhatnánk, hogy sajátos kreatív

harc indult el Budapest lelkéért. A várost akkor kormányzó liberális baloldal a „Szeresd Budapestet” szlogen mentén szervezett mozgalmat, és kereste városmegújító programja elemeit, vele szemben az akkor ellenzékben levő FIDESZ „Új Budapest központja” „Budapest jelei” tematikával hirdetett pályázatot, amiben Budapest új ikonikus jelének és jövőjének megjelenítésére, megfogalmazására ösztönözték a pályázókat. Olyasféle jel lebegett a kiírók szeme előtt, mint New Yorknak a Szabadság szobor vagy Párizsnak az Eiffel torony, esetleg Rió de Janeiro-nak a Megváltó Krisztus szobra. A sorok között az is benne volt a kiírásban, hogy a Gellérthegy Szabadság szobor helyett egy új szimbólumot vártak. Egy erre szerveződött team-el indultunk el a pályázaton, és egy sokfunkciójú zöld gyűrű létrehozását javasoltuk a város körül. Olyan gyűrűt, ami a légkörből nézve is látszana, és jelképezné a város 21. századi megújulási potenciálját. Össze akartuk kötni a 19. században kialakult Városligetet, Népligetet a további zöld területekkel és a budai hegyek zöldövezetével. Méghozzá úgy, hogy hidakkal, gyalogos sétányokkal, kerékpár utakkal kapcsoljuk össze őket, s így akartuk élhetőbbé tenni a várost. Komoly szakmai és politikai visszhangot kaptunk, váratlanul megnyertük a pályázatot, sőt magától az akkor ellenzékben levő miniszterelnöktől vehettük át a fődíjat. Elgondolásaink kis része beépült a város fejlesztési programjainak némelyikébe, de sajnos nem olyan mértékben, mint ahogy azt mi szeretnénk volna.

Ilyen volt a Turul utcai ház

– *A sok aktív tervező munka mellett mivel foglalkoztál még?*

– A tanulás visszatérő helyzet volt az életemben. A kétezres évek közepe táján visszatértem az Iparművészeti Egyetem frissen szervezett doktoriskolájába, ahol Építőművészet szakirányban folytattam doktori tanulmányokat. Ez azért volt jó döntés, mert csaknem 10 év építész tervezői „hajtás” után úgy éreztem, hogy valami módon ismét szellemi töltetkezésre van szükségem, elkerülendő a szakmai-alkotói kifulladás, vagy rosszabb esetben kiégést. Éveken keresztül heti egy napot tudtam fordítani erre, ami nagyszerű lehetőségnek bizonyult, alkalmam volt releváns építészetelméleti témákban ismereteket szerezni és a kutatással is ismerkedni. Itt is voltak kitűnő tanáraink, Ferkai András építészettörténészt, Dávid Ferenc építészettörténészt, Janáky István építészt, Kerékygártó Béla filozófust és Tillman József filozófust emelném ki közülük. Ezenkívül saját generációból kitűnő építészeket ismerhettem meg, akikkel addig nem volt személyes kapcsolat, összességében intenzív, de szép időszak volt.

A korszak fontos következménye, hogy Nagy Tamás építész hívására - aki akkor lett az Iparművészeti Egyetem Építészeti Tanszékének vezetője – doktorandusként bekerültem az oktatásba. Életem szerves részévé vált az egyetemi oktatás, ami sok kihívást és feladatot ad, de a fiatalokkal való folyamatos munka frissen tartja az én gondolkozásomat is.

– *Javasolom, hogy térjünk kicsit haza szülővárosodba. Annál is inkább, mert az itt lakók többsége rendre megfordul a Mátrában, sőt Galyatetőn is. Valószínűleg ott sokan megnézik, sőt ki is próbálják a megújult turisztikai központot, felmászna a kilátóba. Azt valószínűleg már kevesen tudják, hogy ennek tervezője te voltál. Kérlek, idézd fel nekünk a projekt megvalósulását.*

– Emlékszem, hogy gyerekkoromban gyakran jártunk a Mátrába, hiszen ott voltak a közelünkben azok a hegyek, ahol kirándulhattunk, túrázhattunk. Amikor szüleink megvették a család első autóját, a nem túlzottan megbízható Zaporozsecet, akkor azzal is a Mátrába indultunk először. Sokfelé túráztunk, vándortáborokban vettünk részt, később is szívesen jártam a természetet, újabban pedig barátommal rójuk az országos kék túra útvonalát, már teljesítettük a háromnegyedét.

Visszatérve Galyatetőre a Természetbarát Szövetségtől kerestek meg azzal, hogy szeretnék megújítani, felújítani és vonzóbbá tenni tevékenységüket. Konkrétan arra gondoltak, hogy megújítanak a kék túra útvonalát, nevezetességeit, az út mentén fekvő turistaházakat, és ehhez kerestek tervezőket és kivitelezőket. Megbízóinkkal egyetemben elmentünk Galyatetőre, és azzal szembesültünk, hogy létezett ugyan a kilátó, de elhanyagolt, balesetveszélyes állapotban volt, előtte és körülötte pedig olyan magasra nőttek a fák, hogy nem lehetett látni a környéket. Az alatta elterülő területen elhanyagolt, szanálандó épületek álltak. Adott volt a feladat, itt akartunk korszerű, alpesi jellegű, puritán és jól funkcionáló turistacentrumot létrehozni. Igen szerencsés helyzetbe kerültünk, mert a Természetjáró Szövetség mellett az erdőgazdaság, a Mátráért Egyesület és az önkormányzatok egyöntetűen mellénk álltak. Ráadásul a hazai túrizmus fejlesztése keretében még kormányzati támogatást is kapott a program, így elindulhatott a tervezés, majd a kivitelezésre is sor került. Fontos szempontként követtük azt az elvet, hogy maradjon meg a régi mátrai andezit kőből épült kilátó, de ezzel párhuzamosan újuljon is meg, legyen elég magas a körpanorámához, a régi és új elemek, anyagok, építészeti megoldások szimbiotikus viszonyba kerüljenek, mindenki számára hirdethesse, hogy régi alapokon is lehet új értékeket teremteni, és hogy régi és új között nem feltétlen kell döntenünk, a kettő együtt élhet, ezzel erősítve kultúránkat, identitásunkat. A kilátóval egy ütemben épülő túraközpont és a környező kis épületek is hasonló szemléletben és értékek mentén újultak meg, így a magyar természetjáró mozga-

Ilyen lett a megújult Turul utcai ház

lom zászlóshajójaként összességében egy erőteljes együttes tudott megvalósulni. Projektünk itthon és külföldön egyaránt komoly publicitást, igen pozitív visszhangot kapott, amit természetesen örömmel nyugtáztunk.

– *Végül egy sokféleképpen megítélt és értelmezett, de igen népszerű, típustervek alapján elkészült lakóházról, a kockaházról szeretnénk érdeklődni. Úgy tudom, magad és családod is ilyenben lakik, de nem a hosszú évtizedekkel ezelőtt készült épületben, hanem abban, amit saját igényitek szerint alakítottatok és formáltatok.*

– 26 éve lakunk Pesthidegkúton, hét éve egy olyan átalakított és bővített házban, amit kockaháznak szoktak nevezni. A pontosság kedvéért rögtön hozzáteszem, hogy ez egy 8x12 méteres alapterületű ház, a kockaházak viszont legismertebb formájukban 10x10-esek voltak. Én szerettem volna ebből a többször átépített öreg házból egy kertvárosi környezetbe jobban illő, középosztálybeli igények szerint alakított, a mai igényeknek kompromisszum-mentesen megfelelő, energetikailag is korszerű házat kialakítani. Ugyan hozzávetőleg 800 000 ilyen ház van az országban, de felújításuk, az új lehetőségekhez és igényekhez való alakításuk egyáltalán nem egyszerű feladat. Szerencsém volt, mert korábban szert tettem bizonyos gyakorlatra, hiszen családon belül és más megrendelők kérése alapján közreműködtem jónéhány kockaház megújításában és átalakításában.

Az a rengeteg kockaház látszólagos egyformaságuk ellenére változatos szerkezettel, anyaghasználattal és minőségben épült, vannak egészen jó minőségűek éppúgy, mint gyenge, akár repedezett, nedvesedő, rogyadozó állapotúak. Először meg kell győződni az adott ház statikai alkalmasságáról, ez az alapozás és a falazatok tekintetében sokszor rendben van, de a födémeket már alaposabban kell megvizsgálni, különösen fafödémek, vagy ráépítési igények esetében. Utána a funkciókat kell végig gondolni, szükség szerint újratervezni. Ez –különösen bővítési igény esetén – érintheti az épület tömegét, megjelenését is. Ha eddig eljutottunk, akkor manapság a fenntartható, energiatakarékos működés következik. Ezen igény érvényesítése pedig összetett feladat, gondoskodni kell az elavult nyílászárók cseréjéről, a falak, a padló és a födém (tetőzet) szakszerű hőszigeteléséről, ezeket nekünk sikerült a mai igények szerint megoldanunk. Utána a gépészeti és elektromos rendszerek megújítása, különösen a megfelelő fűtési-hűtési rendszer kiválasztása következik. Mi egyre gyakrabban tervezünk alacsony hőmérsékletű rendszereket, a gázkazánok helyett sokszor elektromos árammal működő hőszivattyús rendszereket, padló és mennyezetfűtést, melyek ma a legtakarékosabban működő megoldásokat jelenthetik. Ez sokszor kiegészül hővisszanyerős lakásszellőző gépekkel, amivel további energiát lehet megtakarítani. Ha valaki ezt a még fokozni kívánja, akkor érdemes napelemek telepítését megfontolni, egy ilyen rendszer különösen a hőszivattyúkat és az elektromos autók otthoni töltését segítheti hatékonyan. Mi ezen rendszerek többségét telepítettük az új házukba, és az energiafelhasználás területén igen jók a tapasztalataink. Évtizedek óta lakunk a fővárosban, de annak kertvárosias, családbarát, sok zöldfelülettel rendelkező részén a kisvárosokat jellemző előnyöket is élvezhetjük, melyek komfortjához sokat adhat hozzá egy ilyen korszerűen megújított épület.

Jancsik Balázs:

A KERESZTÉNY ALÁNIA ÉVFORDULÓJA

A Jászsági évkönyv olvasói és a magyar történelem iránt érdeklődők előtt ismert tény, hogy a magyarországi jászok a kelet-európai alánok leszármazottai. A Kr. u. 1. században a forrásokban feltűnő nép hamar a kelet-európai sztyepp meghatározó tényezőjévé vált, többször fenyegették a Római Birodalmat is. Nyelvileg és kulturálisan is közeli rokonai voltak a szarmatáknak, amelyek egy jelentős csoportja az Alföldön települt meg, a Római Birodalom szomszédságában. Az alánok „uralmának” Kelet-Európában a hunok megjelenése vetett véget.

Azonban történetük ezzel nem fejeződött be: jelentős alán csoportok éltek továbbra is Kelet-Európa sztyeppi régiójában, a Krímben, a Kaukázusban. Az ókor végén, a népvándorlás korában egyes csoportjaik messzire is eljutottak nyugat felé. Egy részük a vandálokkal karöltve a népvándorlás korában egészen Észak-Afrikába is eljutott,¹ de Galliába, az Ibériai-félszigetre, Észak-Itáliába, sőt Britanniába is kerültek különböző szarmata/alán csoportok. Legjelentősebb csoportjuk a Kaukázusban élt a hun hódítás után, ahol a 10. századtól önálló államukat is megalapították. Alánia fiatal államiségének végét ugyanaz az esemény jelentette, ami majdnem véget vetett az önálló Magyar Királyságnak is: a mongol hódítás a 13. század első felében. Ennek következtében indult el nyugatra az a népesség is, a jászok, amelyik aztán végül a Magyar Királyságban talált új otthonra.

A Kaukázus azonban nem vált lakatlan területté. Alánia népességének egy jelentős része helyben maradt, ahol leszármazottaik a mai napig ott élnek, több csoportjuk felhúzódtott a hegyekbe. Legközelebbi leszármazottaiknak a mai oszét nép tekinthető, akik a Kaukázus középső részén, mind északi, mind déli oldalán élnek, és az iráni nyelvek közé tartozó oszét nyelvet beszélik, amelyet a nyelvészek az alánok és szarmaták nyelvének kései leszármazottjaként tartanak számon.²

Az alánok utódai a legtöbb helyen feloldódtak a környező népek tengerében. Más hol (például Magyarországon vagy az észak-kaukázusi oszétok esetében) valamilyen formában különálló etnikumként is tovább élhettek. Azonban a feloldódás se történik nyomtalanul. Kulturálisan, nyelvileg és főleg genetikailag hozzájárultak a későbbi ottani lakosság arculatának kialakulásához.

Eme rövid bevezetőből is kiténik, hogy az alánok Európa és Észak-Afrika népeinek jelentős részén nyomot hagytak, az ő történelmük sok mai nép történelmének is a része. Ez a Kaukázus népein kívül különösen igaz ránk, jászokra is.

¹ Ahol megalapították az 5. század középső harmadától a 6. század első harmadának végéig fennállt Vandál-Alán Királyságot. Királyságuknak Jusztinianosz bizánci császár (uralkodott: 527–565) *reconquistája*, azaz a Római Birodalmat feltámasztani szándékozó hadjárata vetett véget.

² A szarmaták és alánok történelme iránt érdeklődőknek magyar nyelven is számos művet lehet ajánlani, a külföldi szakirodalom és ismeretterjesztő irodalom száma pedig hatalmas. Hosszú irodalomlista helyett itt csupán egyetlen műre szeretném felhívni a figyelmet, amely e két nép történetét a lehető legteljesebben tárgyalja. A gazdag képanyaggal, és nem csak a szakemberek, hanem az érdeklődő laikusok számára is érthető nyelvességgel megírt könyvet a két legnagyobb hazai szakértő írta: Istvánovits E. – Kulcsár V.: „*Aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.*” *Egy elfelejtett nép, a szarmaták.* A Jósza András Múzeum Kiadványai 74. Monográfiák a Szege-di Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 5. Nyíregyháza–Szeged 2018.

A faraskattai Illés templom a felújítás után

(forrás: <https://vladgazeta.online/vosstanovit-i-sohranit-dlya-budushhih-pokolenij/>)

A 2022-es oroszországi kulturális élet egyik kiemelkedő eseménye épp ezért, ha távolról is, de a magyarországi jászokhoz is köthető. Öt év szervezőmunkája eredményeképp (az orosz elnök 2017-ben írta alá az erről szóló rendeletet) 2022-ben ünnepelték ugyanis a kaukázusi Alánia kereszténységének 1100. évfordulóját. A nagyszabású programról az érdeklődő hazai közönség elsősorban a szentpétervári Ermitázsban megrendezett impozáns kiállítás képeit és újsághíreit láthatta. A program azonban több mindent is magában foglalt. A megrendezett kiállítás mellett több műemlék is felújításra került, kutatási és kulturális programok, valamint tematikus kiadványok is köthetőek hozzá. Észak-Oszétia-Alánia Köztársaságban felújításra vagy állagmegóvásra került sor például a Nar faluban található Koszta Hetagurov Múzeum, Vlagyikavkazban a „Farn” Etnoturisztikai és Népi Kulturális Központ és az Oszét templom, valamint a középkor végére keltezhető, Faraskatta faluban található Illés templom, vagy a Dél-Oroszország területén egyedülálló, 11. század elejére keltezett zruzi templom esetében. Az Orosz Nemzeti Bank emlékérmét is kibocsátott az évfordulóra.

Jelen írásomban azonban bővebben a nagyszabású kiállításról szeretnék írni (kitekintéssel ezáltal az alánok történelmének néhány részletére). A kiállítás képei bejárták az internetet, és a legtöbb kelet-európai történelem iránt érdeklődő erről szerzett tudomást a nagyszabású programról.

Az impozáns, „Alánia kincsei. Alánia kereszténységének 1100. évfordulójára” címet viselő kiállítás fő helyszíne a szentpétervári Ermitázs volt, a világ egyik legjelentősebb gyűjteménnyel rendelkező múzeuma. Oroszország számos múzeuma közreműködött a kiállítás létrehozásában. Az Állami Ermitázs, az Állami Történelmi Múzeum, a Keleti Népek Művészetének Állami Múzeuma, a Koszta Hetagurov Észak-Oszétiai Állami Egyetem Alánia Régiségei Múzeuma, Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság Történelmi és Régészeti Intézete, Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság Nemzeti Múzeuma, az Orosz

*Templom a 10. század közepéről, Nyizsnyij Arhiz település mellől
(forrás: Чижова, А. А. – Кадиева, А. А.: Аланские племена Северного Кавказа. In:
Путешествие Иън Фадлана: волжский путь от Багдада до Булгара.
Каталог выставки. Москва 2016, 279)*

Néprajzi Múzeum, az M. Sz. Tuganov Művészeti Múzeum, az Orosz Tudományos Akadémia Levéltára Szentpétervári Filiáléja, az Orosz Tudományos Akadémia Könyvtára és az Orosz Tudományos Akadémia Anyagi Kultúra-történeti Intézete mind adtak tárgyakat a kiállításba.

A kiállítás címével ellentétben azonban nem csupán az alánok kereszténységének emlékei kerültek kiállításra. A kiállítás az alán-oszét anyagi kultúra teljes keresztmetszetét adja, kitérve elődeikre, a szarmatákra is, a Krisztus előtti századoktól egészen a Krisztus utáni 20. század elejéig. Apropóját, az évfordulót azonban mégis a keresztény hitre térés adta. A kiállítás és az évfordulós ünnepség fő kezdeményezője Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság volt, amely már a nevében is látható módon, a régi alánok utódaként tekint magára. A kiállított tárgyak jelentős része is Észak-Oszétia múzeumaiból származik.

A kaukázusi alán állam kereszténységre térésének³ pontos ideje nem ismert. Annyit tudunk, hogy I. (Müsztikosz) Miklós konstantinápolyi pátriárka hivatali idejében történt, azaz a 10. század első negyedében.⁴ Ezzel az alánok „megelőzték” a Kijevi Ruszt, valamint Kelet- és Közép-Európa több más népét, köztük a Magyar Fejedelemséget is. Elmondható tehát, hogy kissé kényszer szülte, de nem kifogásolható megoldás volt a 2022-es évet kijelölni az évfordulónak, lévén a pontos dátum nem ismert.

A kereszténység felvétele mögött alapvetően két hatást érdemes látnunk. Az egyik a Kelet-Európa jelentős részét uraló Kazár Kaganátus hatalmának meggyengülése, amely

³ Fontos megjegyezni, hogy ez az államvallássá tétel időpontja. Azonban a Kaukázus északi részén már korábban is jártak keresztény tériót missziók. Vagyis Alániában ez előtt a dátum előtt is élhetett kis létszámú keresztény lakosság.

⁴ I. Miklós 901–907 valamint 912–925 közt volt pátriárka, 925-ben bekövetkezett haláláig.

addig Alániát függésben tartotta.⁵ Így az alán uralkodó mozgástere is megnőtt, a kereszténység felvétele egyben a függetlenedésnek is fontos mérföldköve lett. A másik pedig a Bizánci Birodalom befolyása, amely már jó ideje ápolt kapcsolatokat az alánokkal, számára a Kaukázus térsége fontos volt stratégiaiilag, ahová szerette volna minél jobban a befolyását kiterjeszteni. Bár a Kaukázus északi részét korábban Grúzia és Örményország felől érte már keresztény térítés, a 10. század első negyedében történt események mögött Konstantinápolyt érdemes látnunk. Az alán egyház központja Alánia nyugati részén volt a Kubány folyó felső folyásánál, ahol több, igen impozáns templom épült és maradt is fenn az utókornak

A kiépülő egyházszerkezet és államiság azonban, ellentétben Kelet- és Közép-Európa sok államával, nem tudott megerősödni: az a 13. századi mongol invázió áldozatául esett. A hegyekbe húzódtott népesség körében a pogány szokások újból erőre kaptak, a régi oszét népi vallásosságban ennek a kereszténységgel kevert pogányságnak számos eleme megtalálható. A templomokat sokszor pogány szentélyekként használták tovább, vagy tovább látogatták a régi szentélyeket. Az ortodox egyház szentjeit sok esetben megfeleltették az oszét néphit „églakóinak”.⁶ A keresztény térítés félbemaradása nagymértékben közrejátszhatott abban, hogy a nart eposz, a kaukázusi népek hősi eposza az utókornak fennmaradhatott.⁷ Ez nem csak a néprajz számára igen értékes, mint népmesegyűjtemény, hanem az iráni népek (szkíta, szarmata, alán) ősi hitét és mondavilágát is tanulmányozzák általa a kutatók.⁸

A kiállításra visszatérve nem ez az első alán tárgyakat bemutató tárlat az Ermitázsban. A Téli Palota 57. termében találhatóak például a Moscsevajja Balkából származó, egyedülállóan jó állapotban fennmaradt szervesanyag (főleg textil) leletek. A 7–9. századra keltezett alán lelőhely egyedülálló, épségben fennmaradt ruhadarabjai alapján például rekonstruálni lehet a korabeli viseletet, és nem csak az alánoknál: a honfoglalás kori magyar viseletet (közelebbi leletek híján) jórészt ezen leletek alapján alkotják újra a régészek és hagyományörzők. A közgyűjtemény számos munkatársa a középkori alánok jelentős kutatója is volt. Az Alánia 1100 éves kereszténysége alkalmából szervezett kiállítás azonban, a kölcsönzött tárgyak igen nagy száma folytán jelentősen felülmúlja az Ermitázsban eddig látható alán emlékeket.

A kiállítás 4 kronológiai szakaszra volt osztva, mindegyik számára külön teremmel. Az elsőben a szarmaták és korai alánok anyagai kaptak helyet a Kr. e. 2. századtól a Kr. u. 5. századig, azaz az ókor, a hunok megjelenéséig. A második teremben a Kr. u. 6–9. századra keltezhető tárgyakat állították ki, azaz ez a terem mutatta be a kora középkort. Az önálló Alánia kifejlődő, majd véglegesen elpusztult államiságának idejére tehető tárgyak a harmadik teremben kaptak helyet, ezek a 10–14. századra tehetőek. Végül a negyedik teremben a 15–20. századi alánokhoz, és utódaikhoz az oszétokhoz köthető leletek és tárgyak kaptak helyet.

5 A kaganátus végét majd később, 965-ben hozza el I. Szvjatoszláv kijevi fejedelem megsemmisítő hadjárata.

6 Az églakókat körülbelül a sokistenhit isteneiként foghatjuk fel. Mindegyik az élet egy-egy területéért felelt.

7 A nart eposz magyarul két fordításban olvasható: *A nap gyermekei. Nartok. Jász-alán hősmondák.* Ford.: Kovács J. B. Budapest 2008; valamint *Nartok. Kaukázusi hősi mondák.* Ford.: Istvánovits E. – Kulcsár V. – Istvánovits M. Budapest 2009.

8 Azt azonban szükséges megjegyezni, hogy az ilyen eposzok, mesék egyes rétegeinek elkülönítése nagyon nehéz feladat. Nem ismert pontosan, hogy melyik mese, vagy 1-1 történet melyik eleme a történelem során mikor adódott a ciklushoz. Éppen ezért az alánok vagy jászok ősi, középkori, vagy akár ókori vallásának és mondavilágának, világlképének rekonstruálásához csak óvatosan használhatóak.

Állatalakos arany karperecek a Kr. e. 1. – Kr. u. 1. századból. Komarovo lelőhely (forrás: Чижова, А. А.: Сокровища Аланского Царства. К 1100-летию крещения Алании. Санкт-Петербург 2022, 13)

Állatalakkal díszített falera a beszláni temetőből, 2–4. század (forrás: Чижова, А. А.: Сокровища Аланского Царства. К 1100-летию крещения Алании. Санкт-Петербург 2022, 22)

Nem csak leleteket lehetett megtekinteni, lévén a múlt nem minden jelentős emléke szállítható múzeumba. Több épülettel és tárggyal, melyek nem fizikai valójukban kerültek kiállításra, interaktív, digitális formában, képernyőn keresztül, vagy éppen makettek formájában ismerkedhettek meg a látogatók, például a Nuzalban található, érett középkorban épült kápolnával és freskóival, vagy Rekom pogány szentélyével.

Az első teremben, ahol a korai alánok és szarmaták hagyatéka látható, kiemelt helyet foglalnak el a Komarovo mellől előkerült leletek. A Krisztus születése körüli időszakra keltezhető kurgánba a szarmaták vagy korai alánok egyik nagyasszonyát temették. A hölgy viseletét számos aranyból készült tárgy (karperecek, láncok, függők, fejdíszek stb.) ékítette. Az elhunytat takaró lepel selyembrokát szövetszövetből készült, melyre aranyból készült vereteket varrtak.

Az eurázsiai sztyepp vidéke kapcsán az emberek első asszociációja általában az ott állataikkal vándorló és sátrakban lakó nomádokra esik, akik lóháton vonulnak hadba, így keltve félelmet vagy tiszteletet az övelük kapcsolatba lépő kortársakban. Való igaz, ez az életforma jellemző volt az itt élő népekre az ókortól kezdve egészen az újkorig (sőt, néhány helyen a mai napig nomadizálnak emberek), de ez nem volt kizárólagos. Az észak-kaukázusi alánok például kivételnek számítanak. Ők már a Kaukázus vidékére való megérkezésüket követően állandó települések sorát hozták létre, sok esetben magaslati pontokon, erősítve. A középkorban már egyértelműen a földművelés és pásztorkodás jellemezte a gazdálkodásukat, és a nomád népekre nem jellemző módon, például a kerámiaműveséget is magas szinten művelték. A korai telepek közül a leginkább a Zilgi mellől előkerült lelőhely kutatott, amelyhez a híresen gazdag beszláni kamrasíros⁹ temető tartozott.

⁹ A kamrasír az ókori és középkori kelet-európai alánok jellemző sírformája volt. Lényege, hogy az elhunytat nem sírgödörbe, hanem egy föld alá vájt kamrába helyezték, amelyhez egy kisebb folyosó vezetett. Az elhunytat korhasztásos rituállal helyezték el benne, azaz a testet nem hamvasztották, és egy kamra általában több embernek is végső nyughelyül szolgált. A kamrasír fölé a korai időszakban kurgánt, földhalmot is emelhetek, a középkorban azonban a kurgánok állításának szokása az alánok közt eltűnt. Érdekeség, hogy a kutatók nemcsak a sírmellékletek száma és értéke alapján következtetnek az elhunyt társadalmi rangjára, hanem a sírépítményből is. Minél több munkaóra kerül ugyanis az egyes sírok kialakítására, a kamrasír kiásására a földből, valamint a kurgán

Ezüstveretes nyereg Dargavszból, 9–10. század (forrás: Чижова, А. А.: Сокровища Аланского Царства. К 1100-летию крещения Алании. Санкт-Петербург 2022, 32; Габуев, Т. А.: Аланский всадник. Сокровища князей I–XIII веков. Москва 2005, 56)

Ennek tárgyaiból szintén található volt válogatás a kiállításban. A korai anyagokon látható az ókori alánokra jellemző állatstílus, amelynek eredete még a szarmata kori sztyepp díszítőművészetéhez köthető: ezek nemcsak az egyes ékítményeken és ötvöstárgyakon, hanem még a kerámiákon is megfigyelhetők. A következő korszak, a hun korszak is reprezentálva van a bruti temető és erődített telep anyagai által. Az almandin berakásos tárgyak (kard, tör, csatok stb.) a korszak jellemző alkotásai.

A kora középkor, mint fentebb említettem, már egy másik teremben kapott helyet. Ebben az időszakban az alánok már feljebb húzódtak a Kaukázus hegyei közé, felgyorsult egybeolvadásuk a helyi őslakosokkal. Olyan lelőhelyek jellemzik a hegyi alánokat, mint például Arhon, Szadon, Galiat, Dargavsz, Dagom. Sírjaik fölé már nem emeltek kurgánt, mint az az ókorban jellemző volt, és a hegyek közt még kevésbé folytatták a lovas életmódot. A ló azonban továbbra is fontos szerepet játszott életmódjukban és a hadviselésben, erre utalnak a hegyvidéki sírokba temetett lószerszámzat és olykor a ténylegesen az elhunyt mellé temetett lovak is, valamint a korabeli források.¹⁰ Ennek szép példánya a Dargavsz kamrasíros temetőjéből előkerült, 9–10. századra datálható ezüstveretes nyereg. A lelőhelyről a kedvező viszonyoknak köszönhetően előkerült még fából készült kengyel is, amelyek Kelet-Európában általánosan használatban lehettek, nyomaik azonban csak ritkán maradtak fent a szerves anyagok bomlása miatt.

A harmadik teremben kapott helyet az önálló Alánia emlékanyaga, és ehhez az időszakhoz köthető a kereszténység felvétele is. Alánia egyik keresztény uralkodójához köthető a kiállításon látható 11. századi pecsétlő töredéke, amely a felirata szerint Gábriél ekszuziokratorhoz köthető (az „ekszuziokrator”¹¹ szó a középkorban az alán uralkodó jellegzetes, görög címe volt).

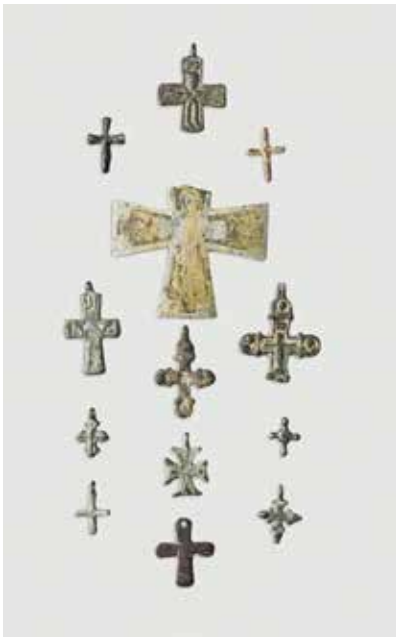
földhalmának a felhordása, a sírban nyugvó illető vélhetően annál magasabb rangú lehetett életében, családjáé annál impozánsabb sír kialakítását engedhette meg magának.

¹⁰ Al-Maszúdi, 10. századi arab utazó, földrajz-, és történetíró például arról ír, az alán uralkodó 30 000 lovat tud kiállítani (Alemany, A.: *Sources on Alans. A Critical Compilation. Handbook of Oriental Studies, Section 8:5.* Leiden–Boston–Köln 2000, 264). Ez a korszakban egy impozáns haderőnek számított.

¹¹ A görög szó nagyjából „hatalommal bíró”-ként lehetne magyarra fordítani.

Gabriel ekszusziokratór (alán uralkodó) pecsétje, XI. század (forrás: Чижова, А. А.: Сокровища Аланского Царства. К 1100-летию крещения Алании. Санкт-Петербург 2022, 36)

A keresztény vallás kistárgyi bizonyítékai: keresztek Alániából, a 11–12. századból (forrás: Чижова, А. А.: Сокровища Аланского Царства. К 1100-летию крещения Алании. Санкт-Петербург 2022, 40)

Ebben az időszakban komoly településfejlődés történt, számos városias központ alakult ki.

A régészeti anyagban a másik nagy változás a temetkezési rítusokban történt: a kamrasíros temetkezési rítus, ami majd' ezer évig az alánok meghatározó rítusa volt, visszaszorul, a lakosság más sírformákba temeti inkább elhunytjait. Az egyik utolsó, gazdag leletanyagot szolgáltató kamrasíros temető a mai Zmejszkaja sztanyica mellől került elő, amelyre a korai magyar anyagi kultúrával fennálló távoli párhuzamok (például a díszes szablya, vagy a rozettás lószerszámveretek) miatt a magyar kutatás is szokott hivatkozni.¹² A negyedik, utolsó teremben az újkori és jelenkori oszét folklórral és néprajzi hagyattal ismerkedhettek meg az érdeklődők. Különösen érdekesek a Dargavsz újkori kriptáiból (16. század vége – 19. század eleje) származó anyagok, amely épségben megmaradt kripták, a „holtak városa” az UNESCO kulturális örökség listájára is felkerültek. Az újkori kaukázusi temetkezések jellegzetes helyszínei ezek a kripták, amelyek előképeit egyes kutatók a középkori alánok kamrasírjaiban sejtik. A kriptákban a szerves anyagok igen jó állapotban megmaradtak, felbecsülhetetlen adalékot adnak az újkori oszét és észak-kaukázusi viselet tanulmányozásához. A kiállítás ezen szakaszában voltak láthatók a Mahcseszk faluból származó, gazdag nőhöz tartozó leletek, és több díszes, jellegzetes oszét sírkő.

¹² Fontosnak tartom ugyanakkor megjegyezni, hogy ez nem jelent valamiféle szigorúan vett „alán-magyar rokonságot”, pusztán annyit, hogy a korai magyar anyagi kultúra széles kapcsolati körrel rendelkezik Euráziában, amibe a kaukázusi alánok is beletartoznak.

Szablya, Zmejszkaja sztanyica, 11. század vége – 12. század első fele (forrás: Чиждова, А. А.: Сокровища Аланского Царства. К 1100-летию крещения Алании. Санкт-Петербург 2022, 44)

Alánia kereszténysége tehát tavaly volt 1100 éves. A jeles alkalom nemcsak a kereszténység emlékeinek bemutatására adott remek lehetőséget a Kaukázus északi felén, hanem egy nagyszabású kiállítással és egyéb programokkal a teljes alán történelem és kultúra bemutatására is az Oroszországi Föderáció lakosai számára. A négy teremben felállított kiállítás az alánok anyagi kultúrájának teljes keresztmetszetét mutatta be a Krisztus születése körüli időktől az oszétok néprajzáig bezárólag. Az alkalom nekünk, jászoknak is külön érdekes. A Kárpát-medencébe költözött jászok ősei valószínűleg ebben az Alániában éltek, átélték ezeket az eseményeket, a kiállított tárgyak a középkorban az ő környezetükben voltak használatban, mielőtt a mongol hódítók hatására nyugat felé vándoroltak, hogy a mai Jászság területén találjanak maguknak új hazát.

*Dargavs, a „holtak városa”.
16. század végi – 19. század eleji kripták
(forrás: <https://www.harpersbazaar.com/uk/travel/g21526164/10-beautiful-places-to-visit-in-russia/>)*

*Ruhatöredék Mahcseszkből.
A feltáró, Uvarova grófnő rajza
(forrás: Чиждова, А. А.: Сокровища Аланского Царства. К 1100-летию крещения Алании. Санкт-Петербург 2022, 64)*

Kárpáti Márta:

A MÚLTON KERESZTÜL REFLEKTÁLNI A JELENRE

A Néprajzi Múzeum nyitott kulturális tér, ahol összeér a múlt a mával, a tudomány a tanítással, ahol kultúrák és generációk találkoznak és beszélnek egymással – olvasható a Néprajzi Múzeum küldetésnyilatkozatában. Ezeknek a téren, időn, generációkon átívelő találkozásoknak egyik felelőse a jászberényi születésű Berényi Marianna, az intézmény Kommunikációs Főosztályának vezetője.

– *Honnan indult ez a szép karrier, mik voltak azok a lépcsőfokok, melyeket bejártál a közelmúltban átadott új Néprajzi Múzeum felelős posztjáig?*

– Csörgő Terézia osztályában végeztem a Lehel Vezér Gimnáziumban, német tagozatos csapatban 1992-ben. Onnan a Debreceni Egyetemre – akkor még Kossuth Lajos Tudományegyetemre – mentem történelem szakra és mellé felvettem a néprajzot. Gyorsan ráébredtem, hogy a társadalomtudományok, a különböző társadalmi csoportok dinamikája, kölcsönhatásai, az emberek egymáshoz való viszonya érdekel. Elengedtem a távoli korszakokat, mert a jelenkor és az arra közvetlen hatással bíró közelmúlt, az emlékezet és az örökség viszonya jobban foglalkoztatott. Mindez nem csupán felkeltette a kutatói érdeklődésemet, hanem egyfajta küldetéssé vált számomra.

– *Ez a küldetéstudat kapott teret a múzeumi közegben?*

– A bölcsészkaron tovább orientálódtam, két dolog vonzott: az újságírás és a muzeológia. Jászberényiként óriási szerencsém volt, hiszen a Jász Múzeumban az arra fogékony ember könnyen megértheti, miért van szüksége a társadalomnak arra a különleges, több évszázados múltra visszatekintő kulturális intézményre, amit múzeumnak nevezünk.

– *Ez azt jelenti, hogy az alapokat helyben, a Jász Múzeumban kaptad meg?*

– Igen, többek között a Jász Múzeumban voltam gyakorlaton, a most is látható állandó kiállítás alapjai akkor készültek. A múzeumba bármikor bemehettem, bármilyen kérdésem volt, Bathó Edittől, Faragó Lászlótól, Kókai Magdolnától, Kiss Erikától elkezdve Buschmann Ferencig mindenki segített. Gyakran tanultam Jászberényben, hiszen a múzeumnak és a városnak egyaránt remek könyvtára volt. Ahogy a vizsgaidőszakokban vagy egy-egy szemináriumi dolgozat írása közben a múzeumban ücsörögtem, hallottam jönni-menni, beszélgetni a dolgozókat és a látogatókat, megértettem, milyen szerepet tölt be a múzeum egy lokális közösség mindennapjaiban, kultúrájában, az identitás fennmaradásában, a szocializációban, és hogy mi a missziója ebben egy múzeumigazgatónak vagy egy muzeológusnak. Mivel elég sok időt töltöttem a református gyülekezetben is, arra jutottam, hogy egy elhivatott múzeumi szakembernek pont olyan szerepe van egy közösség fennmaradásában, mint egy rátermett lekipásztornak.

Istennel talállak, testvérem! Cigány történetek. Erdős Kamill, aki „szőke cigányként” áruhában fényképezte a roma közösségeket az 1950-es években.

Nyilván az egyik a lelki szükségletek, a szakralitás, a spiritualitás erején keresztül kovácsol közösséget, míg a másik a tárgyi örökségen keresztül, annak megismertetésével támogatja a közösségi, valamint az egyéni identitást. A mai napig rendkívül hálás vagyok Bathó Editnek, hogy az ebből fakadó küldetésudatát át tudta adni nekem.

— *A gyakornoki idő, a felkészülés egy része ugyan ide kötött szülővárosodba, ám a továbbiakban mégis szűkebb hazádtól távolabb találtad meg a helyed. Mesélnél a pályakezdés folyamatáról?*

— A párom, akivel egyetemista koromban megismerkedtem, Szentendrén lakott. Utolsó éves voltam a néprajzi tanszéken, amikor a barátaink invitáltak, menjünk ki a Skanzenbe. A Skanzen akkoriban kezdett azzá a nemzetközi szinten is kimagasló intézménnyé válni, amit ma ismerünk. Akkoriban épült a Bakony-Balaton-felvidék tájegység, az első korszerű raktárbázis, megváltozott a látogatói igényekhez való viszony, és nem utolsó sorban akkor kezdődtek a mai napig népszerű közönségprogramok, fesztiválok. Megcsapott az újdonság szele, jelentkeztem gyakornoknak, és amikor megürült egy muzeológusi hely, felvettek. Rengeteget tanultam többek között azért, amiért a Bakony-Balaton-felvidék tájegységnek a munkálataiban asszisztensként dolgozhattam.

— *Ez azért elég erős kezdés egy friss diplomásnak!*

— Igen, nagyon nagy dolog volt, hogy az akkori tíz országos múzeum egyikében kezdhettem. Egy nagy intézmény egészen más infrastruktúrával rendelkezik, mint egy városi múzeum. Elképesztő lehetőségek nyíltak meg előttünk, például külföldre mehettünk tapasztalatgyűjtő tanulmányutakra.

— *Te merre jártál, és milyen tudásanyagot sikerült hazahoznod?*

— Például Hollandiába jutottam így el. Itt értettem meg, mi a kortárs muzeológia, mit jelent a modern műtárgyvédelem. Ez egyébként egy nagyon különleges pillanat volt, 1998-ban indult egy holland–magyar kulturális cserekapcsolaton belül az ún. Collection Management program. A holland múzeumi szakemberek a rendszerváltás után magukra találó magyar múzeumokat segítettek abban, hogy a műtárgyaik megőrzése érdekében a legjobb feltételeket alakítsák ki.

— *Fiatalfelnőttként a rengeteg kihívás és izgalmas munka mellett jutott idő a családalapításra és a további szakmai kiteljesedésre is?*

— A kétezres évek elején gyorsan egymásután megszülettek a gyermekeim. A gyerekek hosszabbak lettek, mint ahogy terveztem, de az otthoni időt kihasználva kitanultam az újságírás, a webszerkesztés mesterségét. A Silver kiadónak lettem a munkatársa, szerkesztettem a 2010 körül népszerű Ötvenentúl.hu rovatait, az elegáns La Femme Magazinnak dolgoztam. Egy másik lapnak is szerkesztője-szerzője lettem, a Szépművészeti Múzeum által alapított MúzeumCafénak. A szélesebb publikumnak szánt, reprezentatív magazin később szakmai lappá vált, és időközben a tematikája is átalakult, most már inkább tudományos igénnyel megírt tanulmányok jelennek meg benne. Ebben egészen különleges témákat szoktunk feldolgozni, tavaly például a legnagyobb sikere a „Csont” számnak volt, amikor az emberi maradványok és azok múzeumi tárolásának kérdéseit boncolgattuk. 2008-ban indította el a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület internetes magazinját, a Magyar Múzeumok Online-t, amelynek mai napig a főszerkesztője vagyok. Büszkeséggel mondom, hogy lassan 15 éve napi frissüléssel, csak múzeumi hírekkel fenn tudunk tartani egy ilyen weboldalt.

— *Mint a fentiekből is kiderül, a múzeumok kiléptek a falak közül az online és a print kiadványok terébe. Ezeket a felületeket jól nyomon követhető az olvasók jelenléte, száma, életkora, sőt még a foglalkozása is. Jellemzően kik és hozzávetőlegesen mennyien nyitottak az efféle kultúra irányában?*

— Nagyon-nagyon változó. A magyarmuzeumok.hu-nak évente mintegy 200-250 ezer oldalletöltése van. Csaknem tízezren követik a Facebookon, igaz ott jellemzően nem szokták elolvasni az embereket, inkább a címeket és azt a pár bevezető sort, majd tovább görgetnek. Mindemellett, ahogy látjuk, nem múlik el az érdeklődés, tehát egy-egy tartalmas cikk – például a Néprajzi Múzeum első tárgyáról szóló –, folyamatosan a leglátogatottabb cikkeink között van, pedig 2010-ben jelent meg.

— *Az életünket, az online térhez való viszonyunkat meglehetősen drasztikusan és gyorsan átalakította a pandémia. Az, hogy a múzeumi terek láthatóvá váltak virtuálisan, egy mindenképpen bekövetkező folyamat vagy csupán a járvány hozadéka?*

— Éppen most csinálom ezzel kapcsolatban a kutatásokat, és eléggé úgy tűnik, ez csak a pandémia okán történt így. Engem a világjárvány kitörése a Nemzeti Múzeum csapatában

talált, ráadásul a Kommunikáció és a Tudásközvetítés fősztályvezetőjeként hozzám tartoztak azok a csatornák, amelyen keresztül kapcsolatban maradhattunk a látogatókkal. (Ide néhány, a Ferenczy Múzeumot és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot érintő kanyar után érkeztem 2016-ban.) A pandémia megjelenése szakmailag egész egyszerűen azt jelentette, hogy a jól megszokott fizikai teréből ki kellett lépnie nem egy, hanem valamennyi múzeumnak. A múzeum számára ez trauma, hiszen a múzeum nem szól másról, mint az eredeti tárgyak, az autentikus információk fizikai környezetben való bemutatásáról, illetve megőrzéséről, miközben sokszor az épülete is emblematikus. Függetlenül arról, hogy ma már a múzeumi élet szerves része az online jelenlét, azért mégiscsak a valódi múzeumiság a materiális örökségnek a megőrzéséről, megéléséről szól. Ahogy a koronavírus berobbant, a karanténhelyzet okozta kényszerpályán sodródva a múzeumok minden létező digitális anyagukat felhasználták, hogy online csatornáikon keresztül továbbra is betöltsék feladatukat. A második bezárára viszont már nagyon hatékonyan gyártottuk az anyagokat, kiállítások, foglalkozások, tárlatvezetések, szakmai programok százait tettük át a virtuális térbe. A Magyar Nemzeti Múzeum később többek között ezért kapott Év Múzeuma 2021 elismerést. Ezzel párhuzamosan, amikor minden bezárt, a Magyar Múzeumok Online-nak is kulcsszerepe lett. A kollégáimmal, szerkesztőtársaimmal fókuszba kerültünk, a múzeumok jelentős része tőlünk várta, hogy népszerűsítsük tartalmaikat. Óriási munka volt. Közben folyamatosan monitoroztam a felhasználók viselkedését, a múzeumok digitális munkáját, igyekeztem rögzíteni a változásokat. Végül ez lett a fókusza a múzeumi digitalizációval, kommunikációval foglalkozó Phd disszertációmnak. Abban a különleges helyzetben voltam, hogy miközben végeztem a feladatokat, egyidejűleg kutattam azokat a hazai és nemzetközi folyamatokat, amelyeknek magam is részese voltam, a kutatási eredményeket pedig visszaforgattam a munkámba.

2022-ben meg is védtem a disszertációmát, pont 10 évvel azután, hogy először írtam a múzeumi digitalizációról. Épp most dolgozom a folytatáson, ami reményeim szerint két nyelven fog megjelenni. Nemrég zártam le egy kutatást, amiben azt igyekeztem feltérképezni, mi történt a múzeumok online tereiben a járvány óta, merítenek-e az akkor megszerzett tapasztalataikból. A múzeumok nem becsülik le az online tereiket, tudják, ha látszódni akarnak, akkor jelen kell lenniük. Azonban a pandémia alatt megszerzett tapasztalataikat nem igen hasznosítják, szinte minden visszarendeződött a fizikai létbe. A látogatók sem aknázzák ki a lehetőségeket. Senki nem akar online tárlatvezetésen részt venni, holott azt hittük a járvány végén, hogy ennek most már nagy divatja lesz, hiszen milyen egyszerű a Szépművészeti Múzeum legújabb kiállítására így eljutni annak, aki nem tud Budapestre utazni, vagy részt venni a British Múzeum egyik tárlatvezetésén. Azt gondoltuk, hogy akár ökológiai szempontból, kevesebb utazást indukálva, akár a hozzáférhetőség, az esélyegyenlőség miatt ezek a megoldások még fognak maradni. A pedagógusokkal a Magyar Nemzeti Múzeumban szerteágazó online múzeumpedagógiai kínálatot alakítottunk ki, amit később nívódíjjal is elismertek. Több százezer gyerek vett részt online múzeumpedagógiai órán a járvány alatt. A pedagógusokat folyamatosan kérdőíveztettük, és váltig állították, hogy később is igénylik ezeket a foglalkozásokat, mert bármikor be tudnak építeni az órába egy ilyen online múzeumlátogatást, fel tudják készíteni a gyerekeket a kirándulások előtt. A kutatásaim viszont azt mutatják, hogy alig-alig maradt életben néhány múzeumban ez a lehetőség.

— *Ez a járvány idején végzett hatalmas munka hozott neked egy szép szakmai elismerést is.*

— Móra Ferenc-díjat kaptam, ami a legnagyobb múzeumi szakmai elismerés. Ez számomra azért is külön öröm, mert azt éreztem, hogy ezáltal a szakterületem, a múzeumkommunikáció is „bevett szakágga” vált.

— *Szakmai pályafutásodban a Magyar Nemzeti Múzeumot követően léptél a Néprajzi Múzeum kötelékébe, ahol éppen a költözés folyamatába cseppentél bele.*

— A Néprajzi Múzeumban a kommunikációval foglalkozó terület vezetését kaptam meg 2021 szeptemberében, ami igazi kihívás volt. Az intézmény már kiköltözött a Kossuth téri kúriaépületből, de még nem érkezett meg az új helyére. Vége felé tartott a raktárak átköltöztetése a Gyűjteményi Központba, és 2022 elején elindulhatott végre az új kiállítások berendezése. Jellemző, hogy a múzeum ebben a különös pillanatban ünnepelte alapításának 150. évét.

Első feladatomban volt, hogy fogjam össze az intézmény arculatváltását. Nemrég kaptam egyébként a hírt, hogy a közösségi tervezésen alapuló arculat 2023-ban vizuális kommunikáció kategóriában elnyerte a Magyar Formatervezési Díjat. Persze ezt ekkor még nem tudtuk, nem volt könnyű elfogadtatni a közönséggel, hogy nem tulipános-indás logót választottunk, hanem a múzeum magyar és öt kontinensre kiterjedő nemzetközi gyűjteményeit egyaránt reprezentáló emblémát. Még túl sem voltunk ezen a feladaton, már készültünk az új épület, az új kiállítások kommunikációjára, amelyet nemzetközi szinten kellett eredményesen megvalósítani. Ebben jelentős mértékben segített, hogy rögtön az épület átadása után egy kongresszust szervezett az intézmény az európai néprajzi-antropológiai múzeumok igazgatói számára.

A nemzetközi kapcsolataink persze nem ekkor kezdődtek. A kollégáim számos külföldi múzeumban voltak tanulmányúton, hogy tanulmányozzák a legmodernebb múzeumi raktárakat, kiállítóhelyeket, szolgáltatásokat. Az új épület, az első kiállítások pedig nagyon vonzóak, sokan érkeznek hozzánk, kiállításokat kérnek tőlünk, vagy távoli országok látnak fantáziát a kiállítótereinkben. Ennek köszönhetően juthattam el idén például Dél-Koreába és Mongóliába. Sosem gondoltam, hogy egyszer a sztyeppén egy igazi nomád család életébe csöppenhetek, vagy a szülői múzeumok rejtett zugaiban fedezhetem fel, hogy a múzeumi dinamika mindenhol hasonló. Nagyon sokat jelentenek ezek a tapasztalatok a kommunikációs tevékenységem szempontjából. Októberben nyílik a korai tradicionális viseletről és lakáskultúráról nálunk a Szöul Történelmi Múzeum kiállítása, és sokat segít, hogy tudok mihez nyúlni, nem nyomdafesték-szagon fogok kommunikálni a témáról.

— *A kommunikáció meghatározó abból a szempontból is, hogy a múzeumi tárgyak megszólítsák a látogatókat. Milyen innovatív megoldásokat alkalmaz a Néprajzi Múzeum, amely időről időre vonzóvá tudja tenni az intézményt?*

— A modern kritikai muzeológiának fontos tézise, hogy a kurátorok nem rejtik el elképzeléseiket, elméleti alapvetéseiket, önreflexív módon láthatóvá teszik szándékaikat. A digitális megoldások sokszor abban is segítenek bennünket, hogy a párhuzamos értelmezéseket, azok változását feltárjuk, egyfajta sokféleséget, többszólamúságot

Indiánok. Lelkek. Túlélők. Claudia Andujar fotókiállítása – lenyűgöző képek Amazóniából. A magyar származású fotográfus első kiállítása Magyarországon.

közvetítsünk. A Néprajzi Múzeum online is elérhető Motívumalkotó alkalmazásában, amely sikerrel szerepelt a 2023-as Velencei Építészeti Biennálén is, ahová több mint 1000 tárgy motívuma került be.

A felhasználók nemcsak kutakodhatnak közöttük, hanem saját, új motívumot is készíthetnek a meglévőkből. A múzeumi tárgy örök, csak mi, akik értelmezzük, változunk. A legújabb technológiáknak köszönhetően ráadásul a múzeumban őrzött tárgyak több kérdésünkre tudnak válaszolni, mint akár tíz évvel ezelőtt. Ezért is nagyon fontos a tárgyak fizikai állapotának a megőrzése. A Néprajzi Múzeum számos újszerű megoldást alkalmaz ennek érdekében, akár a raktáraiban, akár a kiállításokban.

Másrészt az igazi múzeumi innováció az, ha a látogató megtanul kommunikálni a tárgyakkal, fel tudja oldani azokat a jeleket, ami a kiállítás megértéséhez szükséges. A Néprajzi Múzeum ZOOM. Perspektívaváltás kiállításában például nincsenek szövegek, a tárgyak viszonya gondolkodni és következtetni tanítja a látogatót. Természetesen a múzeumból nem hiányoznak a különböző hightech eszközök. Az igazi múzeumi innovációnak azonban azt tartom, amikor megtaláljuk azokat a megoldásokat – egymással párhuzamosan –, amelyek különböző korú, érdeklődésű, háttérű látogatók számára teszik lehetővé az értelmezést, ráveszik őket, hogy gondolkodjanak, kérdezzenek, önmagukhoz és egymáshoz közelebb kerüljenek. A Kerámiatérben, ami alapvetően egy ingyenesen látogatható látványraktár, az eredeti kerámiatárgyak díszítéseihez, készítéséhez kapcsolódó, mára már ismeretlenül csengő fogalmakat egy fazekasmester bemutatójával kötöttük össze. Mindig az a fogalom és tárgy villan fel, amihez kapcsolódik a videóepizód.

Hasonlóan innovatívnak gondolom azt, ahogyan a Jász Múzeum vezetője egy klasszikus etnográfiai kutatás eredményeként nemcsak feltárta a jász viselet elemeit, hanem újra is élesztette azt.

— *A Néprajzi Múzeum hatalmas belső térrel rendelkezik. Vannak még ott üres terek, amelyeket meg kellene tölteni?*

— Böven, habár folyamatosan nyílnak az új időszak kiállítások, és reményeink szerint 2024 májusában háromezer négyzetméteren háromezer tárggyal az új állandó gyűjteményi kiállítás is megnyílik. Ez elképesztő erőfeszítést igényel a múzeum minden dolgozójától. A világ legtöbb múzeuma nem is nyit kiállítást, amikor átadják az épületet. Ennek nem csak az az oka, hogy maga a költözés nagyon macerás folyamat, hanem az is, hogy a falak száradása miatt magas a páratartalom, kell egy bizonyos üzemidő, amíg meggyőződnek a szakemberek, hogy tökéletes biztonságban lesznek a gyűjtemények. Másrészt hosszú hónapokat jelent egy-egy kiállítást berendezni, az odakerülő tárgyakat előkészíteni. Az egyik első állandó kiállításunk, ami megnyílt, a már említett, ingyenesen látogatható Kerámiatér. Nem véletlen, a kerámia tárgyak tűrőképessége viszonylag tág, nem olyan érzékenyek, mint mondjuk a textilek. A világ és a Kárpát-medence számos pontjáról származó, különböző korú, funkciójú, 3333 darabos kerámia-együttes nagyon látványosan mutat a két 40 méter hosszúságú falszakaszon, azonban ez csak a teljes gyűjtemény 10 százaléka.

— *Átkerült már az állomány egésze a régi épületből a Városligetbe?*

— Minden bent van a raktárakban. A Néprajzi Múzeumnak van egy gyűjteményi központja a Szépművészeti Múzeummal és a Magyar Nemzeti Galériával közös Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központban, ahol több emeleten a lehető legjobb körülmények között saját épületrészben őrizhetjük tárgyainkat. Ide alapvetően már a Dózsa György úti épület átadása előtt beköltöztek a gyűjtemények, de a főépületben is vannak raktáraink. Többek között ez utóbbiban kutatható az Etnológiai Archívum, a fotó-, a mozgókép gyűjtemény, a több millió tételes adattár vagy a könyvtár, de a kerámia raktár a mostani új épületünkben kapott helyet.

— *Egy ilyen jellegű költözés esetén, raktárbontáskor gondolom, hogy sok minden előkerül, ami esetleg nem is volt eddig szem előtt, amelyekből aztán izgalmas kutatásokat lehet végezni.*

— Igen, elég érdekes dolgok kerültek nálunk is elő. Voltak még bontatlan raktári csomagok is számos meglepetéssel. Egyébként minden tárgy a költözés során egyedi csomagolást, illetve QR kódot kapott. Ez azt jelenti, hogy alapvetően a gyűjteményünk teljes egészében digitalizált. Ezek közül az ellenőrzött rekordok az online térben, tehát a honlapunkon keresztül is elérhetőek bárki számára. A múzeumi munkatársak még jobb helyzetben vannak, okos telefonjukkal le tudják olvasni ezeket a QR kódokat, és már el is érik az adatbázis információit. Amikor elindult a csomagolás, alaposan kidolgozták a kollégák ezt a folyamatot. Annnyira sikeres volt a tervezés és a megvalósítás, hogy tíz darabot sem éri el azoknak a tárgyaknak a száma, amelyeknek baja esett. Ez kimagasló eredmény, ami miatt állandóan keresnek bennünket a kisebb-nagyobb költözés előtt álló hazai és külföldi intézmények.

— *Milyen struktúra mentén kerül kiválasztásra az adott téma, honnan tudja a kurátor, hogy mire lesz befogadásra kész közönség?*

– A kollégáim létrehoztak egy projektesapatot, melynek tagjai hosszú évek alatt igazából nem a közérdeklődést, hanem a gyűjteményt vizsgálva határozták meg azt a tárgyi és ismeretanyagot, amelyből a gyűjteményi állandó kiállítás építkezik. Kialakították a struktúrát, témakönyveket hoztak létre, majd mindezt egy nemzetközi konferencián megvitták. A konferencián elhangzott visszajelzések alapján tovább építkeztek, csiszolták a koncepciót. Utána indult el a műtárgyak felkészítése erre a most is zajló folyamatra. Jelenleg is épülnek azok a terek, ahová bekerülhetnek majd ezek az anyagok. Én is nagyon izgatottan várom ezt a tárlatot.

– *Az elmondottak tükrében a múzeum feladata az is, hogy a múlton keresztül reflektáljon a jelenre, érdeklődést keltve eljuttassa az információt a szakmai és a laikus közönséghez egyaránt. Neked, a kommunikációs osztály vezetőjeként mi a szereped ebben a múzeumi közegben?*

– A múzeumi kommunikáció rendkívül izgalmas terület. A 2000-es években már a tekintélyelvű, frontális információátadásra nem nyitottak az emberek, különösen nem a szabadidejükben. És ez a világon mindenütt így van. Azáltal, hogy a kommunikációs csatornák kitágultak, a rádió, a televízió után az internet, azon belül a közösségi média korában az emberek nem viselik el, ha nincs kölcsönös kommunikáció, nem lehet véleményt mondani, vagy szigorú viselkedési szabályokat kell betartani. Kisgyerekeket el lehet hozni múzeumpedagógiai foglalkozásra, de a felnőtteknek önkéntes döntése, hogy múzeumba mennek-e vagy sem. És bizony nem választanak olyan helyet, ahol azt érzik, hogy rájuk kényszerítenek valami olyat, amiben nincs örömük.

Már az 1990-es években érzékelhető volt a múzeumok számára, hogy változtatni kell, vége a múzeumi papucsban, hangtalanul szemlélődő, fegyelmezett látogatók korának. A látogatószám csökkenése megújulásra kényszerítette ezt a területet. Ennek eredménye az úgynevezett „múzeumi bumm”. Világszerte számos új típusú múzeumépület épült, új fajta múzeumi kiállítás jött létre, és ezzel párhuzamosan megszületett az új típusú kommunikáció. Mivel az embereknek saját döntése, hogy elmennek-e múzeumba, ezért meg kell őket győzni. Alapvetően ez a feladatom. Ehhez ma már nem elég egy plakát, és arra sem számíthatunk, hogy a „művelt ember” imázsának része a kiállításokon szerzett saját tapasztalat. Esetleg olyan reprezentatív helyeken, mint a Louvre, az Uffizi képtár, a Szépművészeti Múzeum tud működni, de a legtöbb intézménynek komoly kutatásokat és módszertani tudatosságot kell alkalmazunk, hogy felkeltsék a közérdeklődést. És ha már a különböző háttérű emberek látogatóként beléptek a múzeumba, akkor külön kihívás, hogy a figyelmüket megragadjuk, megnyissuk szívüket és értelmüket az adott téma irányába. Lássuk be, senkinek sem könnyű egy kiállítást feldolgozni. Az embernek oda kell figyelni, olvasnia, nézni, látni, következtetnie kell, az információkat össze kell kapcsolni. Mindezek eredményeképp a múzeumi kommunikációnak kitüntetett szerepe lett az elmúlt években, azaz meg kell találnunk azokat a hangokat – mert ugye több szólamban „muzsikálunk” –, hogy minél többen egyrészt meghallják, mit zenélünk, és azt utána meg is értsék, emlékezzenek, és ha lehet, beépítsék az életükbe.

Ez rögtön két szakterület. A kommunikációs területnek meg kell találni azokat a platformokat, ahol elérhetik és behívják az embereket, vagy ahol ismerteket adhatnak át. Ez csak félsiker, utána nem árt, ha megtanuljuk az ott honos nyelvet,

Zoom – Perspektívaváltás. Váltás nézőpontot, figyelj meg a tárgyakat másként.

hangnemet, hiszen egészen máshogy kell kommunikálni az Instagram vagy a TikTok felhasználókkal, és akkor még egy hagyományos újságolvasóról nem is beszéltünk.

A feladat másik része akkor kezdődik, amikor az emberek már megérkeztek a múzeumba. Ma már nem múzeumpedagógiáról beszélünk, hanem ismeretátadásról, tudásközvetítésről, ezzel is a hozzáférhetőséget, a tanulás demokratikus módszertanát hangsúlyozva. A látogatókat ezért is nevezzük inkább ma már „múzeumhasználóknak”. Olyan partnereknek tekintjük őket, akiknek az igényeire is figyelünk. A Néprajzi Múzeumban például gyönyörű könyvesbolt, shop van, a könyvtárunk is csalogató, kávézó, étterem segíti a kikapcsolódást, felnőtt és gyerek programok, tárlatvezetések, audio guide, workshopok kínál kapcsolódást az itt őrzött tudáshoz.

– *Múzeumhasználóként mennyire tudok interaktívan bevonódni, élményszerűen és aktívan részese lenni, akár részévé válni az adott kiállításnak?*

– Annyira még nem, mint szeretnénk. Az „Istennel találak, testvérem! Cigány történetek” című kiállításunk, amely Erdős Kamill cigánykutató alig ismert hagyatékát dolgozza fel, már megmutatja, milyen irányban gondolkodnak kurátoraink. Erdős Kamill volt az egyik első kutató, aki feltárta, nem lehet egy kalap alá venni a cigányságot, eltérő nyelvel, hagyományokkal, életmóddal bíró csoportokról van szó.

A kiállításban van egy térkép, ahol látszódik, merre jár Erdős Kamill, milyen roma közösségeket fedezett fel az 1950-es években. A mai látogatónak lehetősége van, hogy ezt kiegészítse, szó szerint felteheti erre a térképre az általa ismert közösségeket, azaz folyamatosan gazdagodik maga a kiállítás is. És ekkor még nem beszéltünk azokról, akik a múzeumlátogatás során látnak életükben először fényképet rég elhunyt anyjukról... Különleges pillanat, amikor a látogató is hozzá tud tenni valamit a bemutatott anyaghoz a saját tudásából, és ebből a múzeum is tovább építkézhet.

– *A Néprajzi Múzeum az elmúlt időszakban rengeteg kritikát kapott, és ezek nem csak pozitívak voltak. Elült már az épület elhelyezkedése, kinézete miatt keletkezett zaj?*

– Nem igazán. Folyamatos ügyeletben vagyunk a közösségi médiában, mindenkinek a felvetésére próbálunk reagálni. Elég tág határon belül mozognak a kritikai észrevételek, az épületünk esztétikai és funkcionális minőségétől egészen addig, hogy miért nem csak magyar anyagot mutatunk be. Van, akit sikerül meggyőzni, van akit nem. Mindenesetre ilyenkor különleges kapcsolatba léphetünk a látogatókkal, a kortárs néprajztudomány kihívásai mellett gyűjteményeink összetettségéről, aktuális társadalmi kérdésekről is tudunk beszélgetni.

– *Tudjuk, hogy van egy bizonyos generációs fehér folt, amelyik korosztály nem vagy nagyon ritkán jár múzeumba. Őket, hogyan lehet megszólítani?*

– Az olyan közösségi médiaplatformokon, amelyeket szívesen és gyakran használnak. Meg kell ismernünk ezeknek a felületeknek a stílusát, és annak megfelelően átadni üzeneteinket. Nincs könnyű dolgunk, hiszen a fiatal felnőttek jelentős része még a „néprajz” szó jelentésével sincs tisztában. Jelenleg is kutatjuk azokat a módszereket, ahogyan őket megszólíthatjuk, bevonhatjuk a különböző projektjeinkbe, akár személyes érdeklődésükön, akár ún. influenszereken keresztül. A fiatal szülőknél például MÉTA Baba címen hirdetünk programot, ahol az anyák és a babák egyszerre kapcsolódhatnak ki. A Bekötik a fejét című, magyar, zsidó és muszlim kendőviselési szokásokat bemutató digitális installációhoz középiskolások által tervezett, a tárlat által inspirált fejfedőkből nyitottunk minikiállítás. Szeptemberben kapott múzeumpedagógiai nívódíjat az az inkluzív programunk, amikor átlagos fejlődésű és különböző fogyatékossgal élő diákok közösen fedezhették fel a múzeumot. Akkor jó egy múzeumi struktúra, amikor minden korosztály megtalálja az őt érdeklő látivalót. Mi azon dolgozunk, hogy a Néprajzi Múzeum egy ilyen intézmény legyen!

Sebők Balázs:

JÁSZBERÉNY ÉS A ZAGYVA FOLYÓ EGYÜTTÉLÉSE AZ ELMÚLT ÉVSZÁZADBAN

Rendhagyó módon kezdjük egy idézettel. „A város [...] még a legelemibb árvízvédelmi felszereléssel sem rendelkezett” – olvasható Jászberény Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának 1963. március 25-én kelt anyagában, amely a „Jelentés a Jászberény várost ért árvíz és belvízkár elleni védekezés, mentés végrehajtásáról, valamint a kárfelmérési, helyreállítási munkák helyzetéről, feladatairól”¹ címet viseli. Ez volt a várost a XX. században ért árvíz-sorozat utolsó, legerősebb felvonása, amely komoly pusztítást okozott. Ezután néhány év alatt lényegében a mai állapotnak megfelelő formában rendezték a Zagyva (és a Tarna), valamint a kisebb mellékvizek medrét és töltéseit. Az idézet rávilágít, hogy – a megelőző árvízi katasztrófák ellenére – a város nem állt a helyzet magaslatán a felkészültséget illetően. Sőt, ha még néhány sort elolvassuk a jelentésből, akkor azt is megtudhatjuk: „A mentéshez egyetlenegy csónak sem állt rendelkezésünkre, azt úgy kellett különféle helyekről kölcsönkérni, nem voltak meg a legszükségesebb árvízvédelmi kézi felszerelések sem (csákány stb.), amivel szükség esetén a védekezéshez kirendelt személyeket fel tudtuk volna sze-relni.”² Pedig a II. világháború már régen elmúlt, a szocialista tervgazdálkodás pedig valóban nagy építkezéseket hozott, elég csak a két szocialista nagyüzem felépítésére gondolnunk.³

Az alábbiakban Jászberény és a Zagyva folyó együttélésének történetéről lesz szó, elsősorban az előző évszázadra fókuszálva. A XX. század elején állt még a két vízimalom, megvolt még a Zagyva régi városi mellékága, a Csincsa, amelyből teljes betemetése előtt már csak egy az élővíztől elvágott, bűzös posvány maradt. De szólnunk kell a selypi és a hatvani cukorgyárak állandó vízszennyezéséről, amelyet a '80-as években csak „halboldulás” néven emlegettek a Zagyva városi ágában horgászó gyerekek, akik nyár végén egyszer csak azt vették észre, hogy a halak tömegével jönnek fel a víz felszínére „pipálni”, majd elpusztulnak. 1966-ig működött még a Külső-zúgó, amely ma már funkciótlanul, rozsdásan áll a Vasas Sporthorgász Egyesület tórendszerének területén, a Nepomuki Szent János szobor tőzsomszédságában. A levéltári iratokat, valamint a régi térképeket tanulmányozva olyan feledésbe merült elnevezésekkel találkozhatunk, mint a Kongó-ér, ami nem más volt, mint a Nagy-ér vagy Külső-Zagyva korábbi, hivatalosan is használt elnevezése. Ezt az elnevezést használták a fenti tanács VB jelentésében vagy a KÖTIVIZIG 1972-es térképén is.⁴ Ez a névalak minden bizonnyal arra utal, hogy a Zagyva vízrendezése előtt a

1 MNL JNSZVL XXIII. 502. A Jászberényi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának ülésjegyzőkönyve (1950-1975). Az 1963. március 25-i ülés jegyzőkönyve

2 MNL JNSZVL. Uo.

3 A szocialista nagyüzemek tervezéséről és megvalósításáról részletesen: Sebők Balázs: Szolnok megye szocialista iparosítása (1950-1970). MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, 2015. A jászberényi ipartelepítésről szóló rész: 64-84. o., valamint Sebők Balázs: Jászberény és a szocialista ipar évtizedei. In: Pethő László (főszerk.): Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászszági Évkönyv Alapítvány, Jászberény, 2017. A nagyüzemekről szóló rész: 133-171. o.

4 MNL JNSZVL XV. 1.b. N306 28. polc. Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság árvízvédelmi helyszínrajza (1972).

Nagy-érben alacsony, vagy közepes vízállás idején alig volt víz, így lényegében kongott az ürességtől a meder. Több helyen is olvasható, hogy medrét teljesen benötte a sás és a nád, Borsóhalma térségében már a legtöbbször nem is folyt benne víz.⁵ Egy 1898-ban készült térképen a Nagy-ér egyszerűen beleveszik a Zsombikos után Borsóhalma és Tulad mocsaraiba. Utóbbi térképen használt megnevezése is beszédes, hiszen „Levezető árok” néven jelölik.⁶ Másutt viszont – szintén a XIX. században – Vízelevezető csatornának írják a térképen, amelyet a dualista kor másik térképén Abzugsgraben-nek hívnak.⁷ A Nagy-ér állapotáról árulkodó lehet még egy 1938-as írás is, amelyben „*érnek nevezett holt szakasz*” megnevezéssel illetik a külső ágat.⁸ Siklói Szabolcs, a korszak ismert vízügyi szakembere így fogalmazott a Zagyva két ágával kapcsolatban, már az első átfogó vízrendezés után: „*Jászberény természeti adottságainál fogva védett, mert az árapasztóképpen működő Nagy-Ér a város belsősegeit megóvjá*”.⁹ A Zagyva városi ágát rendszeresen Malomárokként vagy Malomcsatornaként emlegették, ami már szintén rég nem használt megnevezés. Noha már a XVIII. század végétől megkezdődtek a Jászság vízrendezési munkálatai, az árvizek és az ezek elleni védekezés, illetve a meder és a töltések biztonságossá tételének első átfogó rendezése az 1940-es és az 1941-es nagy árvizek után vált valóra, majd a második szakasz az 1963-as árvíz következményeként valósult meg. Ezt követően az 1970-es években hozták létre a Zagyva-Tarna Vízgazdálkodási Szabályozó Rendszert (ZTVSZR), amely beruházás II. ütemében víztározók létesültek a vízgyűjtők felső részén többek között megakadályozandó, hogy a víz gyorsan és akadálytalanul zúdulhasson le a folyók alsó szakaszaira.¹⁰

A Zagyva folyó azon kevés vízfolyásunk közé tartozik, amelynek forrása és torkolata, valamint teljes vízgyűjtője az ország területén található. Ebbe a sorba tartozik még a Zala, a Kapos és a Marcal.¹¹ Sőt, a Zagyváról elmondható, hogy a fenti, tehát az ország területén eredő és torkolló folyók közül a leghosszabb a maga 180 km-es folyáshosszával. Vízgyűjtő területe 5677 km², ami Magyarország mai területének 6,1%-a.¹² Jászberény és a Zagyva földrajzi elhelyezkedését a KÖTIVIZIG 1959-ben kelt vízügyi szakvéleményében találóan fogalmazta meg Magyarai Béla főmérnök: „*Jászberény azon a lapályon települt, ahol az északról délnek folyó Zagyva és Tarna az állandó terepsüllyedés következtében összefolyik. Tehát lényegében alacsony vízjárta terület volt a Zagyva folyó szabályozásáig.*”¹³ Jászberény határát elérve, a mélyen bevágott Kerekudvar-Jászberény közötti mederszakaszt elhagyva a folyó a Donátus-dombnál hirtelen É felé kanyarodik, majd a vasúti hidat elhagyva kettéválik. Az elágazás egészen az 1966-ban befejezett folyórendezésig a Külső-zúgónál volt, majd a főmeder „kiegyenesítése” után került attól kissé délebbre, a mai zúgóhoz.

5 Az emberi akarat küzdelme a rakoncátlan Zagyvával. In: Ugar című havilap II. évf. 7. szám, 1942. július 15. 8. o.

6 MNL JNSZVL XV. 1.b. 05. polc. N-283-4964.a. Kaál és Jász-Berény térkép (1898). Kiadja a Kereskedelemügyi m. kir. Ministerium Budapesten. Zona 15 COL. XXII.

7 Az Abzugsgraben elnevezés magyar fordításának valamennyi verziója ugyanarra enged következtetni, miszerint a Nagy-ér részben az erősen feltöltődött mederállapot következtében inkább csak másodlagos vízfolyásként jöhetett szóba. A lehetséges magyar fordítások: vízelevezető árok, lefolyóárok, vízgyűjtő árok, víztelenítő árok.

8 Megvalósulás előtt a Zagyva szabályozás. In: Jász Hírlap, 1938. szeptember 24. 5. o.

9 Siklói Szabolcs: A Sajó, a Zagyva és a Tarna 1940. évi árvizei. Budapest, 1943. 5. o.

10 Kovács Péter: A Zagyva-Tarna Vízgazdálkodási Szabályozó Rendszer fél évszázados története. Vízügyi Közleménye, CIV. évf., 2022/3. füzet. 149-167. o.

11 Radványi Rudolf: A Zagyva-Tarna komplex vízgazdálkodási rendszer. Hidrológiai Közlemény, 1973/3. szám. 307.o.

12 Kovács Péter i.m. 150. o.

13 MNL JNSZVL XXXVI.2/a 37.d. 1959-1975. Terület- és településrendezési tervek. Vízügyi szakvélemény megrendelése, KÖTIVIZIG Szakaszmérnöksége. 1959. november 13., Magyarai Béla főmérnök.

A Vasas Sporthorgász Egyesület tórendszerének részeként egykori jeges árvizekkel történt nagy csaták emlékét őrzi a régi Külső-zúgó. A szerző saját felvétele

A két ág a várostól DK-re egyesül ismét, immár a Tarna vizét is magába foglalva. A mai Hatvani-úti híd után, a Herkules utcánál ágazott el a Csincsá¹⁴, amelyet a XX. század közepére fokozatosan felszámoltak. Egy 1959-ben készült légifelvételen még látszanak utolsó, száználmas maradványai körülbelül É-D-i irányt követő maradék medrében a mai Jedám és a Felsőcsincsapart utcák mentén egészen a Toborzó utca és a Lagzi utca sarkáig.¹⁵

Ha összehasonlítjuk a Jászberényt ábrázoló régebbi és mai térképeket, akkor rögtön feltűnik, hogy régebben milyen sok vízjárta terület, állandó vagy ideiglenes vízboritottságú rész volt a város külterületén. Bedekovich Lőrinc 1798-ban készített térképén is szembeötlő, hogy elsősorban a város belterületétől északra és keletre lévő területek jelentős része állandóan vagy ideiglenes víz alatt állt az év nagy részében. Ezek közül is kiemelkedik a Zsomikos, Necső és a Gyöngyösi út környéke néven jelölt terület. Fodor Ferenc szerint éppen a várostól K-re eső terület, tulajdonképpen Jákóhalma térsége számít a berényi süllyedék centrumának, ami egyben a Jászság vízrajzi központja is, az ő szavaival élve ez volt egykoron a „*Berény-Jákóhalma közti mocsár.*”¹⁶ A vízjárta területekhez tartozott még a várostól messzebb, NY-ra található Hajta, valamint a boldogszállási határ jelentős része is. Feltűnő a kis vízfolyások, erek sűrű hálózata, amelyekről napjainkban szinte hallani sem lehet. Jászberény térsége tehát vízjárta terület volt hajdanán, amelyet azután a folyamatos vízrendezések egyre inkább átalakítottak, lényegében kiszárítottak. Az ember a mezőgazdasági termelés számára biztonságossá tette a területet, a Zagyva és a Tarna immár nem látja el évről-évre vízutánpótlással az egykori laposokat.¹⁷ Már nemcsak a Jászberény

¹⁴ Jász Múzeum térképgyűjteménye. Kurcz Jenő városi mérnök: Jászberény rendezett tanácsú város belsőségének térképe. 1909. Megjegyzés: Kurcz Jenő városi mérnök (1907-1910) később Köröskényi Jenő néven tér vissza Jászberénybe és lesz a város főmérnöke 1927-ben. In: Kiss Erika: Jászberényi múltidéző. Jászberény, 2006. 27. o. ¹⁵ www.fentrol.hu Jászberény, 1959-0753-2789 számú légifelvétel. Utolsó letöltés: 2023. augusztus 11.

¹⁶ Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Szent István társulat, Bp. 1942. 53-55. o.

¹⁷ Pedig az 1783-as katonai felmérés szerint még állandóan 1,5 és 5 sukk (kb. 45 és 150 cm) közötti mélységű víz borította ezeket a területeket, amelyek igen ritkán száradtak ki. In: Fodor Ferenc i.m. 58. o.

belterületét, hanem lényegében külterületét sem éri árvíz esetén kár. A beérkező vizet az időközben kiépített magas gátak között gyorsan lefolyatjuk, kb. évtizedenként van egy-egy gátátvágás, amikor átmenetileg megtelik vízzel a borsóhalmi víztározó. Az egykori mocsárvilágból lett víznélküli területeket illetve Fodor Ferenc „*egyfajta nyers, meghódítatlan terület*”, illetve „*idegen, önmagát nem találó egykori vízvilág*” megnevezéssel.¹⁸ Pedig akkor az első nagy vízrendezés még éppen folyamatban volt, a második pedig csak több mint két évtized múlva kerülhetett sorra.

Az 1940-es és az 1941-es nagy árvíz

A két nagy árvíz, amely miatt az állam már nem halogathatta tovább a Zagyva és a Tarna térségének vízrendezését, 1940 márciusában és 1941 februárjában következett be. Ezt megelőzően 1929-ben, 1937-ben és 1939-ben volt nagy árvíz, 1937-ben tavasszal és ősszel is.¹⁹ 1940 januárjában hideg és havas tél volt Jászberényben. A hóréteg vastagsága február 14-én érte el csúcspontját, amikor 54 cm-t regisztrált az újerdei meteorológiai állomás: „[...] oly nagy volt a hótakaró, hogy ilyenre még a legöregebb emberek sem emlékeztek.” Az összefüggő hóréteg egészen március 25-ig kitartott.²⁰ A Nagykáta felé vezető utat csak 3 hét után tudták felszabadítani a kerékpáros zászlóalj 120 katonájával, akik megfeszített munkával is csak napi 1 km-t tudtak haladni a „hósvivatagban.” Ezután végre ismét megindulhatott a forgalom.²¹ Az összelapátolt hóhegyek 1,5-2 méter magasan álltak a városban, a szűkebb utcákba kocsival be sem lehetett menni.²² A hónap ráadásul a víztartalma is magas volt, hiszen időközben eső, ónososó is esett rá, amitől az összetömörödött, majd kérgesre fagyott. A vastag, nehéz hótól több épület tetőszerkezete is megadta magát. A nagy hó mellé komoly hideg is társult. A hideg időszak mélypontja 1940. február 16-án volt, amikor reggel -30 °C-ot mértek a külterületi állomáson.²³ A hideg hatására vastagra hízott a jég a Zagyván is. Mindezek már előrevetítették, hogy olvadáskor gond lehet a Zagyván: „[...] most erre az elhanyagolt állapotú mederre fog rázúdulni az idej rettetes hőtömeg leve.”²⁴ A város polgármestere már jó előre hirdetményben kérte a helyi lakosság segítségét a várható árvíz miatt²⁵, majd március 8-án értekeztetést hívott össze a gazdák, a honvéd zászlóaljok parancsnokai, valamint a miskolci folyammérnöki hivatal képviselőinek meghívásával.²⁶

A várt árvíz hamarosan meg is érkezett. Nagy szerencsére ez két részletben történt: március 15-e után az árvíz első hulláma felszaggatta a vastag jeget, majd ezt követően erős lehülés érkezett, amelynek következtében március 18-19-én még nappal sem emelkedett fagypont fölé a hőmérséklet. Ezt követően március utolsó hetében indult meg a Mátra É-i előterében felhalmozódott 1 méteres hőtömeg olvadáka.²⁷ 1940. március 18-án

18 Uo. 61-62. o.

19 Az árvizekről korábban Kiss Erika is írt. Kiss Erika (2006) i.m. 93-96. o.

20 Adatok Jászberény megyei város 1940.évi időjárásához. Jász Hírlap, 1941. január 11. 1. o.

21 Expedíciós úton a nagykáta-úti hósvivatagban egy Strompf-Opellel. Jász Hírlap, 1940. március 2. 3. o.

22 A hőtömeg alatt összeroppant egy ház tetőszerkezete a Szabadság téren. Jász Hírlap, 1940. február 10. 1. o.

23 Várnagy György: Adatok Jászberény megyei város 1940.évi időjárásához. Jász Hírlap, 1941. január 11. 1. o.

24 A hőtömeg alatt összeroppant egy ház tetőszerkezete a Szabadság téren. Jász Hírlap, 1940. február 10. 1. o.

25 Jász Hírlap, 1940. március 2. 4. o.

26 Siklósi Szabolcs i.m. 9. o.; Értekeztetel árvízügyben. Jász Hírlap, 1940. március 16. 1. o.

27 Uo. 10. o.

a Kolozs-hídnál már veszélyes helyzet állt elő, ezért átvágták az úttestet, és a víz egy részét a Nyavajkába (Gyilkos-ér) vezették, ami így akadálytalanul folyhatott ki Borsóhalma rétjeire. Ezekben a napokban jégtorlaszok is kialakultak például az Új Temetőnél. Az éjjeli fagyok egyelőre még segítették az árvízi védekezést, és a nagyobb olvadás a hegyekben ekkor még nem indult meg.²⁸ Aztán megérkezett az olvadékvíz a hegyekből is. „*A legöregebb jász-magyarok sem emlékeznek ilyen nagy árvízre – halljuk széltében-hosszában.*”²⁹ A berényieknek szerencséje volt, hogy a hatvani cukorgyárnál történt gátszakadás következtében nem minden víz érkezett meg hozzánk, hanem annak egy része szétterült a boldogi határban.³⁰ De az így érkező víz is elegendő volt arra, hogy a Monostori úton március 27-én megszűnjön a forgalom, hiszen ekkorra már egy 2 km-es szakasza víz alatt állt. A Kolozs-hídnál a vízállás elérte a 288 cm-t, a víz már a hídszerkezet vas gerendáit nyaldosta. A hídtól K-re az egész vidék víz alatt állt. A város D-i határában, Jakabon mintegy 30 tanya került víz alá, ahonnan ki kellett lakoltatni az embereket, de ugyanez volt a helyzet Csikosban, Kutyinában és Tápión is. A város belterületén a csendőrlaktanyával szembeni területeket és az ottani tiszti lakásokat öntötte el a Zagyva, a városközpontban pedig a gimnázium játszótere, a baromfipiac, a kis sziget és részben a vízimalom is víz alá került. A keleti városrészben a szegényházig jött ki a Zagyva, és gátakat kellett húzni ahhoz, hogy a laktanyáig át ne csapjon az ár. „*A katonaság igen hatásosan segít az árvízi munkálatokban.*”³¹ Az árvíz következtében 1940. március 26-a és április 8-a között szünetelt a vasúti közlekedés Hatvan és Szolnok között, mert több helyen is megrongálódott a vasúti pálya, alámosta a víz a töltéseket.³²

Még egy esztendő sem telt el, és 1941-ben az előző évihez képest jó egy hónappal korábban jeges árvíz érte a várost. Már február 14-én éjjel telefonon értesítették Jászberény polgármesterét a Zagyva felsőbb szakaszain lévő települések, hogy „*[...] pusztító áradat zúdul lefelé, a város irányába.*” Az új polgármester, Pénzes Sándor előrelátóan még januárban kinevezte az egyes szakaszokért felelős megbízottakat. Az elnyűhetetlen Mosó Dezső Kerekudvartól a vízimalomig, Gerendássy János a Nagy-ér mentén, Czigány Mihály az Akasztófa-hídtól a Jákóhalmi hidig, Muhoray Zoltán és Koncsek László a Tápió-Csikos tanyavilágban, míg Suba Lajos a város belterületi részén felügyelte az árvízi védekezést. Maga a polgármester és Köröskényi Jenő főmérnök is kilátogatott a leginkább veszélyeztetett szakaszokra. Február 15-én délelőtt meg is érkezett a félelmetes víztömeg. „*Óriási jégtáblákat sodort magával a szennyes áradat, benne hidak maradványaival, elsodort kerítésrészekkel, szalmakazlakkal.*” Amint az ár elérte a külső zúgót, annak „*[...] hídja megremegett az óriási erőtől.*” Később „*[...] a zúgók táblái már forgácsokként váltak szét a romboló hatású jégtáblák borzalmas nyomása alatt.*” Mind a Külső-zúgónál, mind a legényegyleti hídnál jégdugó keletkezett. Ma már elképzelni is nehéz, hogy a Külső-zúgóhoz munkásokat kellett rendelni, akiknek az volt a feladata, hogy csákánnyal, fejszével vágják az óriási táblákban érkező jeget, „*[...] nehogy azok a hídlábakat elfűrészeljék és a hidakat elvigyék.*” Ugyanis ha egy-egy jégtábla egy hídlábban vagy valamelyik zúgónál fennakadt, a gyorsan érkező 40-50 cm vastagságú jégtáblák egymásra torlódtak, és meggátolták a víz

28 Folyik az erős küzdelem az árvízveszély elhárítására. Jász Hírlap, 1940. március 23. 1. o.

29 A jászági és a jászberényi árvíz veszedelmes méreteket öltött. Jász Hírlap, 1940. március 30. 1. o.

30 Siklósi Szabolcs i.m. 7. o.

31 A jászági és a jászberényi árvíz veszedelmes méreteket öltött. Jász Hírlap, 1940. március 30. 1-2. o.

32 Közlekedési zavarok a vasúton. Jász Hírlap, 1940. március 30. 3. o.; Helyreállt a rendes közlekedés Hatvan és Szolnok között. Jász Hírlap, 1940. április 13. 1. o.

szabad folyását. Az árvíz elöntötte a Csoma-kertet, a Levente utcai tisztí lakásokat, de benyomult a víz a Tűzok és a Hableány utcákba is. Utóbbi utcákban Gerendássy vezetésével ideiglenes védgátakat épített a lakosság. Az Új Temető mögött is kritikussá vált a helyzet, ezért ide, a Gerőcs- és a Streitmann-tanyák térségébe a katonaságot is segítségül kellett hívni. A város K-i határa egyetlen hatalmas, összefüggő víztükörré vált, amelyből csak a Jákóhalmi út és a tanyák emelkedtek ki szigetekként. Mintha a természet visszaállította volna a XVIII. század végi természeti állapotokat, amelyeket Bedekovich Lőrinc térképén láthattunk. A Jákóhalmi út átvágása szükségessé vált a II. kerület szegények lakta házainak védelmében, ugyanis a Kerékgyártó-kocsmánál lévő 80 cm-es átereszt szűknek bizonyult ilyen mennyiségű víz elvezetéséhez. Ekkor már a városban tartózkodott Hegedűs Kálmán, a Zagyva-Tarna szabályozás kirendelt miniszteri biztosa, majd megérkezett Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter, aki Jánoshidán is terepszemlélt tartott, de jelen volt a vármegegye főispánja és alispánja is. Így a legavatottabb személyek láthatták személyesen, hogy mintegy 30 év elteltével tovább már nem halogatható a térség régóta tervbe vett árvízi rendezése. Pénzes és Hegedűs ismertette is a miniszterrel a korábban elkészült terveket. Ekkor már a város határának harmada, 15 ezer kh állt víz alatt. Szerencse, hogy február 18-án tavaszias, enyhe időjárás következett, a jégtáblák pedig teljesen eltűntek. A tanyavilágban épületek omlottak össze, míg a város belterületén inkább a magasban álló talajvíz okozott gondot a házakban.³³

Az első átfogó vízrendezés (1941-1943)

Közvetlenül a nagy jeges árvíz kritikus napjait követően, 1941. február 28-án már a városi közgyűlés előtt volt a miniszteri leirat, miszerint az előreláthatólag két évig tartó szabályozási munkák a lehető legrövidebb időn belül meg fognak kezdődni.³⁴ Eldőlt, hogy megmarad a Zagyva két ága, viszont fordított szerepkörrel. „*A tervek szerint a Zagyva főmedre a Nagy-Ér lesz, melyet mindkét oldalán magas töltés közé szorítanak.*”³⁵ Mivel már 1938-ban is úgy látszott, hogy minden adott a vízrendezéshez, de a területi revíziókkal visszaszerzett országrészek mégis elvitték a pénzt, ironikus hangokat is lehetett hallani a városban a munkálatok elvégzésével kapcsolatban: „*[...] valójában csak akkor fogunk benne hinni, ha – készen van.*” Az is jogos félelemnek látszott, hogy a rendezéssel a városi ágba nem jut majd elegendő víz, így az csak „iszapmeder” lesz, a közepén lassan csörgedező patakocskával.³⁶ A kedélyeket megnyugtatta, hogy április 29-én kötelező jelleggel, 30 napra közszemlére betekinhetővé tették a Zagyva szabályozásának tervrajzait.³⁷ Még megnyugtatóbb volt viszont, hogy ekkor már folytak a munkálatok az egyik legkritikusabb ponton, az Új Temetőnél lévő nagy folyókanyarulat átvágásánál: a Gerőcs-tanya közelében 200 munkás ásta az új medret. Itt a polgármester – a miniszteri kiküldött jelenlétében – beszédet intézett a kubikusokhoz. „*Örömmel jegyzete meg, hogy a kereset is tisztességesen van megállapítva.*” Arra is felhívta azonban a munkások figyelmét, hogy az itt megkeresett

33 A földművelésügyi miniszter látogatása Jászberényben. Jász Hírlap, 1941. február 22. 1. o.

34 Jászberény város közgyűlésének jegyzőkönyvei sajnos csak 1940-ig maradtak fenn a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltárában.

35 Megkezdődtek a Zagyva-Tarna szabályozás előmunkálatai. Jász Hírlap, 1941. március 8. 1. o.

36 A Zagyva és a város érdekében. Jász Hírlap, 1941. március 15. 2. o.

37 Közszemlén a Zagyva szabályozásának tervrajzai. Jász Hírlap, 1941. április 5. 2. o.

pénzt előrelátóan osszák majd be, mert a téli időszakban 6-8 hét leállás is lehet és az év során inségmunkára nem számíthatnak. Egyben kérte a vezető mérnököt, hogy lehetőleg jászberényi és környékbeli embereket foglalkoztassanak. A munkások nevében Farkas László köszönte meg a munkalehetőséget.³⁸ Az 1941 februári jeges árvíz pusztításának nyomait nem sikerült gyorsan eltüntetni. Még májusban is kijavításra vártak a Külső-zúgó és a Belső-zúgó megrongálódott zsilipjei, de a Bathó-kert strandja sem üzemelt, mert az áradat jégtáblái „[...] összelapították és széjjelmorzszolták az uszoda fehér deszkáit is.” Mivel pedig a zsilipek nem duzzasztották a vizet, a tulajdonosnak sem volt sietős rendbehozni a strandot, amit víz híján egyébként sem tudott volna megnyitni.³⁹ A Margit-szigetnél leeresztett Zagyva nem lehetett valami szép látvány, amikor a városba érkezett vendégek „[...] csak borzadva nézhették azt a bűzös iszaptengert, amelynek tetején néhány cm vastag víz is folydogált.”⁴⁰

A szabályozási munkálatok egész évben nagy lendülettel folytak. A Hatvan-Szolnok vasútvonal megépítése óta nem volt ilyen nagyszabású munka a környéken, mint a Zagyva-Tarna árvízrendezés munkálatai, amelynek Bagyary Béla volt a műszaki vezetője. A Nagy-ér medrét mélyítették, kiszélesítették, de új meder csak a kanyarátvágásoknál keletkezett. Nem is lehetett cél a meder kiegyenesítése. *„Lehetetlenség lenne az új medret teljesen egyenes vonalba vezetnünk, mert ezáltal a folyónak olyan esést adnánk, amit az nem bírna el”* – nyilatkozta a főmérnök egy interjúban. A rendezetlen Kongó-ér közepén 120 cm mély vezetőárkot létesítettek, az épülő gátak közötti medret pedig 40-44 m szélesre tervezték.⁴¹ A gátak magasságát 360 cm-ben állapították meg, vagyis az új meder teljes mélységét 480 cm-esre tervezték. A meder a Tarna torkolatától már 120 m széles és 6 m mély lett, hogy a Mátra K-i részéből érkező vizeket is be tudja fogadni. A Külső-zúgó környékét úgy alakították át vízelosztóvá, hogy onnan a városi ág legfeljebb 25m³ vízmennyiséget kapjon, az ezen felüli vízmennyiség pedig a Kongó-érbe kerüljön. Viszont elsősorban nyáron, alacsony vízállás idején akár az érkező összes vízmennyiség is a város felé lett terelve, így előrelátható volt, hogy a Nagy-ér időnként víz nélkül maradhat – akárcsak a múltban számtalan alkalommal előfordult. A Nagy-ér tehát modernizált, árvíz esetére kibiztosított árapasztónak lett kiépítve. A két ág elizaposodott medréből kitermelt 80 ezer m³ földet a város felhasználhatta gödrök, illetve utak feltöltésére. 1941 év végéig két átvágás készült el, és ekkor már folyamatosan 400-500 munkás kubikolt a Zagyva mentén, akik közül 15-20 diák is volt.⁴² A diákok közül többen a következő esztendőben is vállalták a nehéz, ám jól fizető munkát. *„Nekivágtak olyan munkának, ami a régi táblabírák idejében megszűnő lett volna a diplomás ember számára.”* Még egyfajta verseny is kialakult az őskubikosok és a diákok között. Míg előbbieket heti 350 m³ föld megmozgatását vállalták, utóbbiak 320 m³-t teljesítettek, de ők is célként tűzték ki az „igazi” kubikosok normáját.⁴³

1942 júliusára már előrehaladott állapotban voltak a munkálatok. Ekkorra elkészültek a 9 átvágással, így a mederbővítés és az átvágások teljes hossza 14 km-t tett ki. A legnagyobb

38 Megkezdődtek a Zagyva és a Tarna szabályozási és medertisztítási munkái. Jász Hírlap, 1941. április 12. 1. o.

39 Fecske Sándor: Víz nélkül. Jász Hírlap, 1941. május 31. 2. o.

40 Németh Ferenc: A Margit-sziget védelmében. Jász Hírlap, 1941. június 7. 2. o.

41 Később, a munkálatok előrehaladtával már átlagosan 50 m széles és 450 cm mély mederről beszéltek. In: Az emberi akarat küzdelme a rakoncátlan Zagyvával. Ugar, 1942. július 15. 8. o.

42 Németh Ferenc: Milyen lesz a szabályozott Zagyva? Ugar, 1941. december 1.

43 Diplomás kubikosok. Ugar, 1942. július 15. 11. o.

2023. június 12-én majdnem a Hatvani úti híd alját nyaldosta a víz, de a magas gátak még bőven biztosították a várost és külterületét az elöntéstől. A szerző felvétele.

átvágás a Nagy-ér és a Tarna összefolyása előtt készült 1500 m-es hosszal, de közvetlenül Jásztelek előtt is ástak egy 1050 m-es átvágást. A régi folyómedret a legnagyobb mértékben a városi ág Jászberény utáni szakaszán változtatták meg. A Jászberény és Jászfákóhalma között ármentesített terület nagysága elérte a 880 kh-at. A munka még 1941. március 15-én kezdődött, és télen is csak 2 napos leállás volt. A kubikusok $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ban is dolgoztak. A kiásott földmennyiség már elérte a 650 ezer m^3 -t, amely földmennyiség egy részével feltöltötték a Csincsá medrének Nagytemplomhoz közeli szakaszát. Ekkor már mintegy 600 fő dolgozott állandóan a Zagyvánál, előttük a kotrást munkagép végezte. A kubikusok 2/3-a berényi és környékbeli tanyasi volt, a többiek pedig Apátiról, Árokszállásról, Jákóhalmáról, Jásztelekről, Jászdózsáról és Alattyánról érkeztek. A kemény fizikai munkáért napi 6-7 pengő, a korban jónak, tisztességesnek mondható fizetség járt. „*Nem is látni közöttük keserű arcokat*” – állapította meg a tudósító, aki hozzátette, hogy nemrégiben még 200-300 km-t kellett utazni a kubikusoknak hasonló munkalehetőségért, elsősorban a Dunántúlra.⁴⁴ Később arról is lehetett olvasni, hogy a Zagyva-Tarna szabályozásánál akár a havi 200 pengőt is elérheti a havi kereset – igaz, ez alkalmi, nehéz fizikai munka volt. A még be sem füvesedett, frissen hányt gátak viszont kissé holdbéli tájra emlékeztettek – és ez sokakat aggodalommal töltött el. „*Ne féltsük hát a Zagyva regényességét a szabályozástól!*” – írták ezért megnyugtatóképpen az Ugar hasábjain. Hiszen Petőfi is sajnálta a Tiszát a szabályozás miatt, mintha a zabolátlan ló zablát kapott volna a szájába. Viszont később Juhász Gyula már a szabályozott Tisza partján nőtt fel, és ugyanolyan szépnek látta, mint korábban Petőfi a szabályozás előtt – érveltek az újságnál. A munkálatok közepette új hidak is épültek a Zagyván: a Hányási hidat 3 nyílásúra tervezték vasbetonból, amit a környék legszebb hidjának emlegettek. Necsön is épült egy 3 nyílású, vastartós betonhid, a jásztelki

⁴⁴ Az emberi akarat küzdelme a rakoncátlan Zagyvával. Ugar, 1942. július 15. 8. o.

hidat pedig megnagyobbították.⁴⁵ A necsői híd építése miatt 1942 nyarán nem engedtek vizet a Zagyva városi ágába, ami miatt kisebb véleménycsata alakult ki a Jász Hírlapban. Megszületett ugyanis a szokásos, ironikus hangvételű írás – mint korábban többször, amikor leengedték a zsilipeken a vízimalomnál duzzasztott vizet. Ismét piszkos, bűzös kacsasúztatóról lehetett olvasni, amely fürdésre nem alkalmas, a medret legfeljebb fémgyűjtés céljából lehetett volna igénybe venni – utalva a sok beledobált lim-lomra. „*Állítólag egy kisebb méretű necsői híd építenek*” – írták bizonytalanul a vízhiány okát.⁴⁶ A válasz sem váratott sokáig magára. Az első cikk szintén gunyoros hangvételű volt, de a végén leírták, hogy most tulajdonképpen államérdek, a Zagyva szabályozása miatt terelték a Nagy-érbe a vizet.⁴⁷ A lap következő számában már a hivatalos indoklás is olvasható, miszerint a necsői Zagyva-híd eredetileg nem is volt benne a tervekben, de a városi ág alsó szakaszának egyik átmetszése miatt az új meder az ottani gazdák tanyája és földjei közé került. Kérésükre, hogy ne kelljen minden alkalommal 5-6 km-t kerülniük, hogy kijussanak a földjükre, hidat kezdtek építeni, amely pilléreinek alapozása csúszott meg 3 héttel a nehéz talajviszonyok miatt. Az új necsői Zagyva-híd elkészültéig csak heti egy-két alkalommal tudták öblíteni a sziget feletti részt.⁴⁸ A Nagy-ér medrének és gátjainak kiépítésével az 1941 februári áradás 140 m³ vízhozamánál akár több vizet is el lehetett vezetni. Jászteleknél pedig a Tarnával egyesült Zagyva akár 340 m³ vízmennyiségnek is ellen tudott állni az új árvízvédelmi rendszer.⁴⁹ A szabályozási munkálatokkal kapcsolatban néhol propagandisztikus, a természet felett győzedelmeskedő emberről szóló sorok is születtek, amelyek egy évtizeddel később, a szocialista tervgazdálkodás természetátalakító munkálatai kapcsán is megállták volna a helyüket. „*A bíbicek hiába siratják az öreg mocsárvidéket. Hiába csírog siratódalt a csörgőkacsák repkedő serege.*” Azt is írták, hogy ezután ezeket a vízmentesített árterületeket – öntözővíz segítségével – a szántóföldi gazdálkodásba is be lehet majd vonni, hogy a föld teremjen „*[...] fehér kenyeret az ember számára, ne csak csátét az ökör számára.*”⁵⁰ Az elvégzett vízrendezési munkálatok egyértelműen nem oldottak meg minden problémát a Zagyvával kapcsolatban, hiszen például 1943 nyarán a vízimalom alatti, duzzasztásmentes szakasz a következőképpen nézett ki: „*Lentebb, alacsony vízállás esetén a mederbe csak az nézzen, akinek erős szervezete van, vagy mindenre kíváncsi.*”⁵¹

Jászberény és a vízimalmok utolsó évei

Jászberényben legalább a XV. századtól kezdve több vízimalom is működött a Zagyván, bel- és külterületen egyaránt.⁵² A XVI. század végén csak a Zagyván 4 vízimalma volt a városnak, ez a szám a reformkor elejére 3-ra csökkent, majd a XX. század elején már csak

45 Az emberi akarat küzdelme a rakoncátlan Zagyvával. Ugar, 1942. július 15. 8. o.

46 Kánikula. Jász Hírlap, 1942. július 11. 2. o.

47 A „Kánikula” és ami elmaradt. Jász Hírlap, 1942. július 18. 4. o.

48 Miért kell a Zagyva vizét elzárni? Jász Hírlap, 1942. július 18. 2. o.

49 Az emberi akarat küzdelme a rakoncátlan Zagyvával. Ugar, 1942. július 15. 8. o.

50 Diplomás kubikosok. Ugar, 1942. július 15. 11. o.

51 Éles szemmel. Ugar, 1943. augusztus 15. 14. o.

52 A vízimalmok berényi történetéről Szikszai Mihály több tanulmányában is beszámolt, ezek közül az utolsó a várostörténeti trilógia I. kötetében jelent meg. Szikszai Mihály: Régi idők malmai Jászberényben. In: Pethő László (főszerk.): Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászszági Évkönyv alapítvány, Jászberény, 2014. A vízimalmokról szóló rész: 333-348. o.

2 vízimalom állt a Zagyva mentén. A vízimalmok halálos ítéletét a gőzmalmok jelentették, amelyek hatékonyabbnak bizonyultak a vízimalmoknál (és a szélmalomoknál is), emellett jobb minőségű lisztet állítottak elő.⁵³ A berényi vízimalmok életének utolsó időszakából romantikus fotókat, képeslapokat találhatunk helyörtörténeti kiadványokban. A Jászberényi sajtóban is többször olvashatjuk, hogy a belső vízimalom környéke volt a legszebb Jászberényben. A romantikus képek azonban nem sejtetik, hogy ezek az építmények árvíz idején veszélyt jelentettek a lakott területekre, alacsony vízállás esetén pedig sok bosszúságot okoztak a víz visszatartásával, ugyanis minden vízimalomhoz duzzasztó és zsilipek tartoztak, amelyeket a vízimalom üzemeltetője kezelte.

A jászberényi külső vízimalom, más néven Késümalom⁵⁴ a város NY-i határában létesült a Cserő-halom és a Donátus-domb közötti területen, ahol a Zagyva hirtelen É felé kanyarodik. Helye a Hűtőgépgyár régi bekötőútjának hídjánál volt. Több mint két évszázadon keresztül működött (1696-1907). Elbontását már 1900-ban eldöntötték, de még kapott 7 év haladékot, így csak az 16204/1907-es alispáni rendelettel szűnt meg véglegesen.⁵⁵ A belső vízimalom élete rövidebbnek bizonyult, ami nem tett ki 2 évszázadot (1788-1945). Árvizeknél, főként jeges árvíz esetén ez a malom is sok baj forrása volt. A víz duzzasztása állandó vitákat generált, végül 1892. augusztus 17-én a malomfőnél szabályszerű vízmagassági jeggyel jelölték meg az engedélyezett duzzasztási vízmagasságot, ami 95,30 m-t jelentett az Adriai-tenger szintjéhez képest. Az 1930-as években már kialakult gyakorlat volt, hogy a malomhoz tartozó árapasztó tiltóit a nyári időszakban (június 1-je és szeptember 30-a között) egymás után, egy-egy órai időközönként minden szombat este 19 órától hétfő 03 óráig felhúzták, így biztosítva a városi folyószakasz rendszeres átöblítését.⁵⁶ Viszont mindamelllett, hogy a malom és környékének esztétikai szépségét szinte mindenki elismerte, a helyi sajtóban rendszeresen születtek a belső vízimalommal kapcsolatos súlyosan kritikus írások. 1913-ban például a Jászberény című lap publicistája feltette a kérdést: „Pont a városban kell ennek a malomnak lennie?” Ugyanis a malom és zsilipjei számlájára írták, hogy a duzzasztott Margit-sziget körüli folyószakaszon nincs elegendő vízáramlás, így az évről-évre halmozódó rothadó növények maradványai szinte egyfajta péppé, sűrű folyadékká változtatták a vizet, ami kifejezetten bűzös is volt. A két zsilip előtt a legtöbbször valóságos barikádokat épített a folyó letört ágakból, illetve más uszadékokból, mindezt a város elvileg legszebb helyén. Arra is panaszkodtak, hogy hiába a zsilip felnyitása, ugyanis a víz alul átfolyt, míg az uszadék felül helyben maradt. A fenti állapotok miatt a malomnál lévő Zagyva-ág betömését követelték és hasonló sorsot szántak a Csincsának is. Úgy látták, hogy a folyó szabályozásának is ez az épület a legfőbb akadálya. „Mint bátyja feszül meg útjában a korhadt gerendájú malom. Mikor akad majd valaki, aki csak döngetni is meri a szüette épületet, az a jövő titka.”⁵⁷

A belső vízimalom a város tulajdonát képezte, amely létesítményt rendszeresen bérbe adták üzemeltetésre. A malom viszont többször veszteséget termelt. A város évtizedekig

53 Uo. 348. o. Megjegyzés: a helyi sajtó 1890-ben még arról írt, hogy a vízimalmok „jobb és olcsóbb produktív eredménnyel működve, a közönség igényeit jobban kielégítik.” in: Malom-ügy. Jászberény és vidéke, 1890. október 5. sz. 1. o.

54 Blénessy János: Jászberény természeti viszonyai és élete. Jászberény, 1937. 20. o.

55 Szikszai Mihály i.m. 341-346. o.

56 Blénessy János i.m. 21. o.

57 A Zagyva. Írta: Mémők. Jászberény, 1913. július 13. 1. o.

azon az állásponton volt, hogy amíg az állam nem kezdi meg a Zagyva teljes körű vízrendezését, addig a város sem nyúl hozzá a saját folyószakaszához.⁵⁸ Valószínűleg ezért létezhettek még a két világháború között a belső vízimalom. De nemcsak a duzzasztással és a rentabilitással akadtak problémák, hiszen előfordult olyan eset is, amikor valaki arra panaszkodott, hogy feltehetőleg a korábban elmaradt borraivaló miatt a következő alkalommal már nem akarták megörölni a búzáját.⁵⁹ A gazdasági válság viszont úgy tűnik, újabb esélyt adott a vízimalomnak, hiszen míg más malmokban folyamatosan emelték az őrletés árát, a jó öreg vízimalom továbbra is 10%-ért őrölt. A szükség tehát úgy hozta, hogy az emberek ismét nagyobb számban hozták ide a terményüket, noha a megelőző időszakban már alig akadt itt kuncsaft, ami kapcsán „[...] igazán csodálkozhatunk, hogy még mindig ott áll ez a rozoga faalkotmány” – olvasható a korabeli sajtó cikkében. Majd a kialakult helyzettel kapcsolatban így folytatják: „Ezek után még kevesebb a remény arra, hogy azt az idejétmúlt patkányvárat végre már eltávolítsák arról a helyről.”⁶⁰ Kemény, kritikus szavak ezek, amelyek alátámasztják, hogy nem mindenki tekintett romantikus szemmel a város vízimalmára.

Az 1937-es év márciusban és novemberben is árvizet hozott. Ezt követően 1938 őszén elérhető közelségbe került a Zagyva vízrendezése, és a városba kirendelt vízügyi mérnökök rögtön kijelentették, hogy a vízimalom megszüntetendő objektum. Azt is megállapították, hogy a városon keresztül vezető, Malomárokknak nevezett Zagyva-ág viszont fenntartandó. Ezt elsősorban közegészségügyi, illetve a vízi étellel kapcsolatos indokokkal támasztották alá. Tehát elméletileg szóba került a városi ág megszüntetésének lehetősége is, amit a szakemberek is elvetettek. A Miskolci Királyi Kultúrmérnöki Hivatal részéről 1938. szeptember 20-án Siklós Szabolcs és Böröcz András tárgyalta Friedvalszky Ferenc polgármesterrel. A mérnökök szerint az ideális megoldás az lett volna, ha a jövőben a Malomárok lesz a főmeder, azonban ennek kivitelezését megoldhatatlannak tartották. Ugyanis a védőgátakat egymástól 60-70 m távolságra kellett volna felépíteni a városi szakaszon, a mederszűkületeknél pedig magas partfalakat kellett volna építeni. Elsősorban a szükséges városi területek megszerzése tűnt lehetetlen vállalkozásnak a lakossági ellenállás és a várható kárpótlási összegek miatt. Ezért a továbbiakban a Nagy-ér kitisztítását és gátakkal történő megerősítését tervezték, ami magas vízállás esetén főmederként és árapasztóként funkcionál. A bemérési munkálatokat meg is kezdték, amelyet a szakemberek által állított betonkarók is jeleztek a Zagyva mentén.⁶¹ Októberben a képviselőtestület is foglalkozott a Zagyva szabályozásának ügyével, ahol Erdős István próbált érvelni a vízimalom megtartása mellett: „A vízimalom a városnak hasznot hajtó üzeme, a szegény emberek előnyös őrlési helye és a kegyeleti szempontok is azt kívánják, hogy a város ne pusztítsa el ezt a régi épületet, amelyik bizonyos romantikus színt ad a Zagyva környékének.” A polgármester viszont éppen ellenkező véleményen volt: ő a vízimalomnak az árvizek levonulását akadályozó szerepét hangsúlyozta.⁶²

58 Ráfizetéssel dolgozik a vízimalom. Jász Hírlap, 1929. november 24. 3. o.

59 Baj van a vízimalomban. Jász Hírlap, 1929. november 10. 5. o.

60 Felvirradt a vízimalomnak. Jász Hírlap, 1930. augusztus 9. 2. o.

61 Megkezdték a méréseket a Zagyva-szabályozás ügyében a minisztériumi mérnökök. Jász Hírlap, 1938. szeptember 24. 4. o.

62 Jász Hírlap, 1938. október 8. 2. o.

Még kevéssel az 1940 márciusi nagy árvíz előtt Bathó Károly, a Jász Hírlap felelős kiadója publikált egy írást „*Vízjog - árvíz*” címmel. Ebben kifejti, hogy a városnak van malomjoga, tehát vízimalmot tarthat üzemben és van vízhasználati joga. A korabeli vízjog értelmében „[...] a víz természetes lefolyását gátolni csak a malom, illetve őrlés érdekében szabad”. Azt is kifejtette, hogy a molnár duzzasztása miatt a Külső-zúgón elhelyezett vízjel fölé nem érhet a vízszint. Amennyiben ez mégis megtörtént, a molnár büntetést volt kénytelen fizetni. Mivel azonban a folyót ekkor már a felsőbb szakaszokon is szabályozták, az árvizek sokkal gyorsabban érték el Jászberényt, mint korábban, így többször előfordult, hogy mire a molnár felhúzta a zsilipeket, már késő volt. 1938-ban például 50 pengő büntetést kapott a malombérlő a főszolgabírótól. Bathó is megerősítette, hogy a malom duzzasztása miatt iszaposodott el végletesen a meder, így amikor jön az árvíz, a gátak közé szorított folyó vízének nincs elegendő helye. Szerinte árvíz idején a víz folyását alapvetően két tényező gátolta: a vízimalom, valamint az engedély nélkül, rosszul felépített hidak.⁶³ A belső vízimalom utolsó bérlője Pokorny Gusztáv⁶⁴ volt, aki 1940. április 1-jétől – a város házi, nyilvános szóbeli árverést követően – 5 évre újra elnyerte a bérleti jogot, ugyanis már ezt megelőzően is ő volt a bérlő. A malom bérlésének lehetőségét a polgármester hirdette meg nyilvános haszonbérbeadási hirdetőben. Pokorny éves bérleti díja 45 q búza és 45 q kukorica volt, amelynek egy részét rögtön el is engedte a város, hiszen 1940 tavaszán a létesítmény üzemképtelenné vált a februári árvíz után, a kijavításáról pedig a tulajdonosnak, Jászberény városának kellett gondoskodnia.⁶⁵ A malom bérlője tudhatta, hogy nem lehet hosszú távra terveznie, hiszen alig két hónappal ezelőtt lehetett olvasni a berényi sajtóban a városi közgyűlés álláspontját: „A vezetőség tervei: eltávolítani a vízimalmot, feltölteni a kis szigetet, szabályozni a Zagyva medrét.”⁶⁶ 1941 tavaszán, miután megkezdődtek a Zagyva szabályozásának munkálatai, a városi közgyűlés már a vízimalom megszüntetéséről tárgyalt. Az illetékes miskolci folyammérnöki hivatal kérte a polgármestert, hogy nyilatkozzon arról, fenn akarja-e tartani a malomtartási jogát. Jelezték, hogy amennyiben a válasz „igen” lenne, abban az esetben a szabályozás „[...] egészen különleges eljárást kíván.” Ismét elhangzottak a malom melletti és elleni érvek. A többség már ekkor a megszüntetés mellett tette le a voksát, de a döntést egyelőre elhalasztották.⁶⁷ Alig egy hónappal később a sajtó már tényként közölte: „A vízimalom megszűnt.”⁶⁸ Az épület azonban még biztosan a helyén maradt néhány évig, a világháborúba történő belesodródás idején valószínűleg nem a régi malom elbontása volt a város legfontosabb feladata. 1940-ben tehát őrlési tevékenysége szűnt meg⁶⁹, az utolsó nagy árvíz okozta megrongálódását már soha nem javították ki. Az Ugar című folyóiratban 1944 októberében pedig el is búcsúztak tőle, ekkor ismét előkerült a romantikus szemléletmód: „Jó öreg vízimalom, búcsúzzunk tőled.

63 Vízjog – árvíz. Írta: Bathó Károly. Jász Hírlap, 1940. március 2. 1. o.

64 Érdekes, hogy Pokorny Gusztáv nevével a jászberényi MKP megalakulásakor találkozhatunk. A vízimalom egykori bérlője egyike volt az MKP 9 fős alapító csoportjának. In: Nagy József – Tóth János: Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig. Jászberény Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, Jászberény, 1970. 26. o.

65 Vízimalom haszonbérbeadási hirdető. Jász Hírlap, 1940. március 2. 4. o.; Erősen megrongálta az árvíz a vízimalmot. Jász Hírlap, 1940. május 4. 1. o.

66 Amit elrontottak és amit elronthatunk. Jász Hírlap, 1940. február 17. 2. o.

67 A vízimalom megszüntetéséről tárgyalt a közgyűlés. Jász Hírlap, 1941. május 3. 1. o.

68 Fecske Sándor: Víz nélkül. Jász Hírlap, 1941. május 31. 2. o.

69 Kiss Erika: A Fecske-malom története (1882-2009). Jászberény, 2009. 86.o. A szerző – Blénessy Jánosra hivatkozva – az 1783-as évszámot adja meg a malom létesítéséeként.

*Megöregedtél. Nincs rád többé szükség. Pedig nagyon hasznos voltál. [...] Fordulhat úgy, hogy szükség lenne még rád. De addigra elloppják a tetődet is. Arról már nem is beszélünk, hogy deszka bordáid már most is nagyon hiányosak. [...] Azt gondolom, sajnálnak a művészek is. Évtizedeken keresztül ihletted őket. A boldog békeéveknek itt maradt emléke voltál, ezért nagyon kedves mindannyiunk előtt.*⁷⁰ Az öreg épület azonban ismét nyert némi időt, hiszen az írás megjelenése után, napra pontosan egy hónap múlva már a városban állomásoztak a szovjet csapatok. Azokban a sötét, zürzavaros időkben sem az öreg malom szanálása lehetett a város legnagyobb problémája. A vízimalmot a Beleznay Ferenc műszaki tiszt által 1947-ben készített várostérképen már nem jelölték.⁷¹ Az új városi strand építésénél pedig már egészen biztosan útban lett volna az ódon épület. A strand megnyitására 1950. július 9-én került sor.⁷²

A Zagyva és a város a szocialista tervgazdálkodás kezdetén

A szocialista tervgazdálkodás időszakában, rögtön az I. ötéves népgazdasági tervidőszak során jelentős ipartelepítésekre került sor a városban, hiszen ide épült az Aprítógépgyár, majd a Fémnyomó- és Lemezárugyár. Az iparosítást részletes felmérések előzték meg, illetve ebben az időszakban került sor az első városrendezési tervek elkészítésére, amelyekkel mind a két világháború közti időszakban, mind az azt megelőző dualista időszakban adós maradt a város.⁷³ A Területrendezési Intézet (TERINT) felmérései szerint Jászberény iparosítását indokló egyik tényező éppen a Zagyvából történő ipari víznyerési lehetőség volt.⁷⁴ Az igaz, hogy a folyamatosan változó beruházási politika miatt végül nem nagy ipari vízigényű objektumok települtek a városba. Viszont az, hogy a Fémnyomó hadiipari beruházását mégsem Kerecsendre, hanem Jászberénybe telepítették, részben a Zagyva viszonylagos vízbiztosságának volt köszönhető, szemben a könnyen kiszáradó kerecsendi Eger és Laskó patakokkal.⁷⁵ A VÁTI által 1952-ben elkészített városfelmérő műleírás külön kiemelte: „A város régebben sokat szenvedett a Zagyva kiöntéseitől és a számos, kiterjedt lefolyás nélküli területen mocsár és láp keletkezett.” A vízügyi szakvéleményben hangsúlyozták, hogy a Nagy-ér csak részben volt töltéssel ellátva, míg a városi Zagyva-ág egyáltalán nem volt szabályozva. Ők az ipari víznyerési lehetőségeket már szűkösnek látták, mert egyrészt a selypi és a hatvani cukorgyárak eleve jelentős mennyiségű vizet emeltek ki a folyóból, másrészt pedig kisvíz idején kevésnek tűnt a 100 liter/sec vízhozam, miközben árvíz idején ez az érték 170 ezer liter/sec is lehetett.⁷⁶ Jelentősebb mederrendezésre került sor 1953-ban a városi Zagyva-ágon, amikor a Szűnyogos-Szilvás alacsony

70 Jó öreg vízimalom. Ugar, 1944. október 15. 15. o.

71 MNL JNSZVL XXXVI. 2/a. 44.d. Jászberény megyei város belsőségének térképe, 1947. Öáll.: Beleznay Ferenc műszaki tiszt.

72 Nagy József – Tóth János i.m. 125. o.

73 1895-ben Beöthy Aladár magánmérnök tervét a vármegye elutasította, mert megvalósításához nem látta biztosítottnak az anyagi fedezetet. 1909-ben aztán elhatározták a városmérés megkezdését, de nem lett belőle semmi. Később, 1912-ben Kel Dezső magánmérnök utcaszabályozási vázlattervét is elfogadták, de ez a kezdeményezés is elhalt. Köröskényi Jenő városi főmérnök: A városrendezési terv elkészítése. Jász Hírlap, 1929. február 17. 2. o.

74 Sebők Balázs (2015) i.m. 65. o.

75 Uo. 76. o.

76 Jász múzeum. Műleírás: Jászberény vízügyi-talaj-meteorológiai vizsgálatához. VÁTI, 1952. október 30. Messik Géza tervező.

vízállásos területét 0,8-1,0 méter magas és 2 méter koronaszélességű védtöltéssel látták el, amely védmű 80%-os árvízi biztonságot jelentett. Ezt követően a területet felparcellázták, majd be is épült. Szintén ekkoriban építették meg az akkor városhatárnak számító Pelyhesparton a duzzasztót, amely végre elegendő vizet biztosított a Margit-sziget alatti folyószakasznak. Egy 1959-ben készült KÖTIVIZIG-felmérés szerint a Zagyva vízrendszere a következőképpen nézett ki a városban: a Külső-zúgó 3 darab fogas-léces zsiliptáblájának leeresztésével minden kisvizet a városon át, az ún. Malomcsatornán vagy más néven Városi Zagyván keresztül vezettek, míg árvíz esetén a három meglévő zsilippel el tudták érni, hogy a városon át legfeljebb $25\text{m}^3/\text{sec}$, míg a Nagy-érben akár $140\text{m}^3/\text{sec}$ vízmennyiség haladjon keresztül. A Nagy-érbe a Külső-zúgó árapasztóján, az ún. Királyosi-árkon keresztül tudott eljutni a víz. A város ekkor tehát 3 zsilippel (Külső-zúgó, Margit-szigeti zúgó, Pelyhespart) és 3 mederrel (Malomcsatorna, Nagy-ér, Csinsca) rendelkezett. A Csinsca a Felsőcsinscapartig már zárt csatornává volt alakítva.⁷⁷

Az 1963-as nagy árvíz és a második átfogó vízrendezés

A fentebb bemutatott árvizek után 1963-ban még be kellett következnie egy még nagyobb árvíznek, hogy kiderüljön: a '40-es években megvalósított vízrendezés sem biztosít kellő védelmet. Hozzá kellett nyúlni a város környékének kisebb vízfolyásaihoz is, illetve később meg kellett próbálni a víz lefolyásának megakasztását már a közvetlenül a hegylábi területeken. Az 1962/63-as tél ismét nagyon hideget és kiadós havazásokat okozott az országban. Hasonlóan az 1940. évihez, ismét vastag jégtakaró alakulhatott ki a Zagyván, és tetemes, nagy víztartalmú hóréteg halmozódhatott fel a hegyekben. Hazánk éghajlattörténetének eddig regisztrált legvastagabb hórétegét is ebben a téli szezonban, 1963. február 21-én jegyezhetők fel, amikor Kékestetőn 146 cm-es hóvastagságot mértek (de a leghosszabb ideig, 110 napig kitartó balatoni jégpáncél is ezen a télen alakult ki).⁷⁸ A Mátrát mindenütt átlagosan 50-100 cm vastag, nagy víztartalmú hóréteg fedte, a folyókon pedig 40-50 cm vastag jégréteg volt jelen. 1963. március 7-13-a között jelentősen megenyhült az idő, szinte teljesen elmaradtak az éjjeli fagyok is, így a folyókon jégtakarót megemelő árhullám indulhatott el. Ehhez jött még a március 10-12-e közötti, átlagosan 29 mm csapadék a Zagyva és a Tarna vízgyűjtőjén. Mindezek következtében Jászberény és Újszász között rekordmagas, míg Jászberény felett, illetve Zagyvarékas alatt az addigi rekordot erősen megközelítő vízállás alakulhatott ki. Március 9-én este a Jászberény alatti Zagyva-szakaszon majdnem valamennyi hídnál robbantással kellett szétosztatni a feltorlódtó jégtáblákat, hogy a víz szabad folyást találjon a mederben.⁷⁹ Március 9-én a legmagasabb, vagyis harmadfokú árvízvédelmi készültséget rendeltek el a Zagyván és a Tarnán.⁸⁰ 11-én a jászteleki műút két 100-100 m-es szakaszán már átbukott a kiáradt víz, a községnél ekkor

77 MNL JNSZVL XXXVI.2/a 37.d. 1959-1975. Terület- és településrendezési tervek. Vízügyi szakvélemény megrendelése, KÖTIVIZIG Szakaszmérnöksége. 1959. november 13., Magyar Béla főmérnök.

78 Az Országos Meteorológiai Szolgálat weboldala. https://met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/rekordok/ Utolsó elérés: 2023. augusztus 20.

79 Dabolezi János: Árvíz-és árvédekezés a Zagyván és a Tarnán. In: Vízügyi Közlemények, 1963. 3. szám. (45. évf.) 335-340. o.

80 Harmadfokú árvízvédelmi készültség a Zagyván és a Tarnán. Szolnok Megyei Néplap, 1963. március 10. 2. o.

honvéd egységek robbantották a jeget.⁸¹ A környékbeli települések közül a legnagyobb kár kétségkívül Jászdózsát érte, ahol a település nagy részét elöntötte a víz, a lakosságot pedig ki kellett telepíteni Jászapátira. A munkálatokat és a kitelepítést itt szovjet műszaki egység is segítette, a Szolnok Megyei Néplap címoldalán szovjet kételtű katonai jármű látható.⁸² A község elöntését a tarnaörsi gátszakadás okozta.⁸³ Jánoshidát is csak körgát megépítésével tudták megvédeni az áradattól.⁸⁴ Álljon még itt egy korabeli helyzetjelentés a sajtóból: *„Jaj, mostan Zagyva ám igazán a Zagyva. [...] Zagyvalék: szennyvíz, sár, torlasszá növvő metsző jégdarabok, kitépett fatörzsek, elsodort fahíd alkatai, giz-gaz és éles hullámcsapások töltik meg kiszélesült medrét.”*⁸⁵ A kritikus helyzetet mégis sikerült kézben tartani, erről árulkodik Dégen Imre, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetőjének nyilatkozata is: *„Ilyen fegyelmezett, hősiességű védekezést, mint a Jászságban, talán sose láttam még.”*⁸⁶ Az összefogás valóban példaértékű lehetett a Jászságban, hiszen egyszerre mintegy 7 ezer ember dolgozott a Zagyvánál és 150 tehergépkocsi hordta folyamatosan az építőanyagot a töltésekhez. Csak az egri AKÖV 50 teherautót küldött. A Debreceni Talajjavító Vállalat 50 földmunkagéppel dolgozott, és jelen voltak a honvédségi pontonok is.⁸⁷

Jászberény belterülete ismét megmenekült a nagyobb elöntéstől, de a város határában 8 ezer kh-nál nagyobb terület került víz alá, amelynek a negyede volt vetésterület. Figyelemre méltó, hogy a víz alá került terület nagysága csak mintegy a felét tette ki a korábban „megszokott” elöntött terület nagyságának, tehát az 1941-ben kezdődött vízrendezés pozitív hatást fejtett ki. Viszont nem hozta el a megoldást. Ismét vízben állt mintegy 500 tanyaépület. A víz több irányból is veszélyeztette a várost: A Zagyva és a Tarna mellett az Ágó-patak és a Hajta is veszélyesen megduzzadt, illetve az elöntött Meggyespele-Szentimre irányából is víz közelített Jászberény felé. Végül a négy veszélyes vízfolyás közül „csak” kettő öntött ki, a Tarna és az Ágó-patak: jórészt ez utóbbi kis folyóvíznek volt köszönhető a külterületi elöntések legnagyobb része. Az Ágó-patak és a Tarna vize okozta az elöntést az árokszálási út jobb oldalán egészen a Zagyva gátjáig, valamint Nagy-Borsóhálmán, illetve Kis-Borsóhálna, Zsombikos és Négyszállás egy részén is. Jászberényben már 1963. március 9-én megalakult a Városi Árvízvédelmi Bizottság, melyben a felelősök 24 óránként váltották egymást. Március 11-én került a legnagyobb veszélybe a belső lakott terület, amikor a Vízmű mindkét zsilipjénél erős jégdugó alakult ki. Ezt a helyi tüzérezred robbantó szakasza hatástalanította. A folyók tetőzése március 13-án és 14-én történt meg. Az árvízi védekezést nagyban nehezítette, hogy sokszor nem a várt irányból érkezett a víz, köszönhetően a gátátvágásoknak, illetve a gátszakadásoknak. A Zagyván a gát átvágására két helyen volt szükség: egyrészt a Külső-zúgónál, így víz alá került a Halastó és környéke, valamint a Hatvani út két oldalának jelentős része is. Szintén át kellett vágni a gátat Jásztelek felett, aminek következtében elárastotta a víz Necső Ispitarétet, Pusztamizsét, valamint Meggyespele Szentimre jakabi területét.⁸⁸ Víz alá került a Fémnyomó térségében a Vöröscsillag TSZ baromfitelepe, több

81 Kemény munkára van, aggodalomra nincs ok. Szolnok Megyei Néplap, 1963. március 12. 1. o.

82 Jászdózsza nagy részét elöntötte az ár. Szolnok Megyei Néplap, 1963. március 14. 1-3. o.

83 MNL JNSZVL XXIII. 502. Jászberény VTVB 1963. március 25-i ülés jgyzkv. 2-3. o.

84 Délutáni jó hírek. Szolnok Megyei Néplap 1963. március 13. 2. o.

85 Emberekről – hősookról. Akik állják a Zagyva rohamát. Szolnok Megyei Néplap, 1963. március 14. 3. o.

86 Uo.

87 Ha majd levonul az ár... Szolnok Megyei Néplap, 1963. március 17. 1. o.

88 MNL JNSZVL XXIII. 502. Jászberény VTVB 1963. március 25-i ülés jgyzkv. 1-3. o.

tanya, a Vashíd körül pedig lakóházakat öntött el a Zagyva.⁸⁹ Összességében elmondható, hogy a '30-as, '40-es években tapasztaltakhoz képest is nagyobb árvíz legyen, noha azóta jelentős gátrendszer épült. Négy éjszakán át folyt a mentés a tanyákról elsősorban Négyszállás, Borsóhalma és Meggyespele térségében. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a mentőcsónakokat a Lenin TSZ lánctalpasai és nehéz univerzális járművei tudták vontatni. A veszélyes, éjszakai külterületi mentésbe bekapcsolódott a tűzoltóság, a rendőrség és a munkásőrség helyi állománya, valamint a tanács mezőgazdasági osztálya is, azonban az első napok után leállították ezeket az életveszélyes éjszakai mentőakciókat. Külterületen 80 család kilakoltatására került sor, akik részére a városban szükségfőrhelyeket alakítottak ki. Emberéletben nem esett kár, nagyobb baleset sem volt, az állatállományból is inkább csak a baromfiak veszték oda. A város munkásai közül sokan 8-10 órás műszakot követően vállalták az árvízvédelmi munkát: a legtöbben a Fémnyomóból (216 fő), valamint az Aprítógépgyárból (80 fő) jelentkeztek. De sokan segítettek az Építőipari KTSZ-ből (74 fő) és a városi tanács dolgozói közül (55 fő) is. A tanácsi jelentés név szerint felsorolja azokat is, akik nem voltak hajlandók segíteni. A város összesített kára 10 millió Ft-ot tett ki, amelyből a legnagyobb tétel a mezőgazdaságot ért kár (4,5 millió Ft) és az épületkárok (3 millió Ft) voltak. A legnagyobb kár a Lenin TSZ-t érte, nekik 2 ezer kh területük került víz alá, míg a Vörös Csillag TSZ elöntött területe ennek a felét tette ki.⁹⁰

Az árvíz és az ellene folytatott védekezés több tanulsággal is szolgált. Ezek közül a szükséges felszerelések hiányára a bevezetőben már utaltunk. Gondot jelentett, hogy a nagyobb tanyaközpontokkal ekkoriban nem létezett telefon-összeköttetés. Noha a védekezési munkálatok közepette a néphadsereg és a munkásőrség rádióösszeköttetést telepített külterületen, eszközeik sajnos működésképtelennek bizonyultak, így le is kellett azokat szerelni. Kiderült, hogy teljesen használhatatlan a belső és a külső Zagyva-ág vizét szabályozó két zsilip. Ha nem került volna sor gátak átvágására, a város jelentős része víz alá kerülhetett volna. Gondot jelentettek a Szilvás és a Csoma-kert árterületen fekvő magánkertjei is: az eleve gyenge töltésekbe a tulajdonosok az évek folyamán ugyanis vízátervezető csöveket helyeztek, hogy öntözni tudjanak a Zagyva vizével. Ezzel viszont jelentősen meggyengítették a gátak állékonyosságát. Be kellett látni, hogy az árvízről gyengén védett az Aprítógépgyár térsége, illetve a Vashídtól egészen a Bathó-kertig terjedő teljes Zagyva-szakasz. Kritika érte a 20 évvel azelőtti munkát is: „[...] az ún. Kongó-ér töltései sincsenek kiépítve.” Megállapították, hogy gyenge a Vízmű védelme, a Hajta-híd korszerűtlen, az ár- és belvízvédelmi csatornarendszer nem volt kiépítve (főként a Kossuth TSZ és a Március 15. TSZ esetében), az Ágó-patak töltéssel nem rendelkezik, de az átereszei és hídjai is rosszak, és a város alacsonyan fekvő részein belvízveszély fenyeget, főként a cigánytelep⁹¹ térségében.⁹²

A levonult nagy árvíz kiöntései még a későbbiekben is bőven adtak munkát Jászberény környékén: „A jászberényi járásban vízleeresztő brigádok alakulnak, amelyek ásóval, kapával nyitják meg a távozni akaró víz útját.”⁹³ Csak a Zagyva- és a Tarna-menti gátszakadások kijavítása mintegy 8 millió Ft-ba került, melynek során 337 ezer m³ földet kellett

89 Uo. 1. o.

90 Uo. 3-6. o.

91 A város cigánytelepe a Szelei út végén, a Nyíl utca térségében volt. Sebők Balázs: A város társadalma a szocializmusban. In: Pethő László (főszerk.) i.m. 277. o.

92 MNL JNSZVL XXIII. 502. Jászberény VTVB 1963. március 25-i ülés jgyzkv. 6-8. o.

93 Az áradó Tiszán elsőfokú készültséget tartanak. Szolnok Megyei Néplap, 1963. március 26. 1. o.

megmozgatni.⁹⁴ Majd május végén Szász helyi Pál, az Országos Vízügyi Főigazgatóság helyettes vezetője bejelentette a Zagyva és a Tarna árvízvédelmi töltésrendszerének kiépítését, melynek következtében 50 ezer kh-on várták a mezőgazdasági termelés biztonságossá válását.⁹⁵ Később Nemes Gerzson, a KÖTIVIZIG osztályvezető főmérnöke ennek kapcsán 12 millió Ft-os beruházásról beszélt, amelynek során az addigi legmagasabb árhullámot fél méterrel meghaladó árvíz kivédése is lehetségessé vált.⁹⁶ A teljes beruházás évekig tartott, végül 1966 év végére jelenthették, hogy elkészült a Zagyva új árvízvédelmi rendszere, amely 1963-tól kezdődően összesen 60 millió Ft-ba került.⁹⁷ A beruházás Jászberényt leginkább érintő része a két Zagyva-ág új osztó műtárgyának elkészítése volt. Ekkor épült meg a mai Külső-zúgó, a régi, korszerűtlen, szűk keresztmetszetű, így sok bosszúságot okozó Külső-zúgó pedig megmaradt ugyan, de kikerült a folyó élő szakaszából. A vasúti híd és az új zúgó között ugyanis nyílegyenes, teljesen új medret ástak, míg a régi zúgó felé vezető kanyart levágták az élő folyómederről, így új Zagyva-holtág jött létre a régi Külső-zúgóval, valamint a Zúgóteknővel. Ezt az új vízterületet 1969-ben megkapta a Vasas Sporthorgász Egyesület, így lett a Zúgóteknő – egészen napjainkig – az egyesület központi horgászvíze.⁹⁸ Az új duzzasztónál épült bevezető zsilip innentől kezdve 7 m³/sec állandó öblítővizet biztosított a folyó városi ágába. A várostól DK-re eső külterületen, a Zagyva városi ágának torkolatánál is új zsilipet építettek, amely megakadályozta, hogy a Zagyva és a Tarna egyesült vize visszajuthasson a város irányába. Immár a folyó mindkét oldalán kiépült az árvízvédelmi töltés, így Borsóhalmát sem fenyegette többé az elöntés veszélye. Mindezek a munkálatok 45 ezer m³ földmunkával jártak.⁹⁹ A Nagy-ér, mint a Zagyva főágának árvízvédelmi töltéseit úgy építették ki, hogy az átlagosan 100 évente egyszer előforduló nagy árhullámot is kivédje, míg a városi folyóágot az árvíz levezetéséből a kiépített zsilipek segítségével teljesen kiiktatták.¹⁰⁰ A sok kárt okozó Ágó-patak széles mederszelvénye és gátja még a következő, 1967-es évben is épült.¹⁰¹

A cukorgyárak és a Zagyva szennyezése

A XX. században hosszú évtizedeken keresztül visszatérő problémát jelentett, hogy a Zagyva Jászberény feletti szakaszán két cukorgyár is létesült, amelyek rendszeresen a folyóba engedték szennyvizüket. A probléma éppen a századelőn keletkezett, hiszen a helyi sajtóban olvasható, hogy már 13 éve fennállott ez a probléma, amikor – a közfelháborodás miatt és a jászberényi közgyűlés kérésére – a vármegye alispánjának vezetésével küldöttség járt a földművelésügyi miniszternél, hogy kérjék a türethetetlen állapot megszüntetését. A tiltakozó küldöttség 1914 februárjában járt a fővárosban¹⁰², ahol ígéretet kaptak a vízszennyezéssel kapcsolatos intézkedésről. Aztán kitört az I. világháború, és az ígéretek be-

94 Szolnok Megyei Néplap, 1963. május 30. 6.o.

95 Szolnok megye mezőgazdaságának helyzete és további feladataink. Az együttes ülés vitája. Szolnok Megyei Néplap, 1963. június 1. 1-3.o.

96 12 millió forint armentesítésre. Szolnok Megyei Néplap, 1963. október 26.

97 Elkészült a Zagyva új árvízvédelmi rendszere. Szolnok Megyei Néplap, 1966. december 22. 1. o.

98 Pihenés, sport, kikapcsolódás. Szolnok Megyei Néplap, 1984. március 10. 5. o.

99 Új mederbe terelik a Zagyvát. Szolnok Megyei Néplap, 1966. augusztus 11. 1. o.

100 Befejeződobban a Zagyva-Tarna árvízvédelmi program. Szolnok Megyei Néplap, 1966. november 2.

101 Épül az Ágó-patak széles mederszelvénye és gátja. Szolnok Megyei Néplap, 1967. április 14.

102 A Zagyva. Küldöttség a miniszternél. Jászberény, 1914. február 22. 3. o.

tartásából semmi sem lett, így az őszi cukorgyári kampány időszakában ismét megérkezett a szennyezett víz Jászberénybe.

Megint tömeges halpusztulást és orrfacsaró büzt okoztak a cukorgyárak, köszönhetően a „méltóságos cukorbáróknak” – ahogyan a korabeli szocdemek nevezték a gyárak tulajdonosait.¹⁰³ A vízszennyezés ügyében a helyi szociáldemokraták már 1914. január 4-én népgyűlést tartottak a városban, ennek következménye lett a küldöttség fővárosi útja. Mivel a Zagyva szennyezése nem maradt abba, 1915. február 1-jén Hajdú Árpád a Szocialista Városi Párt részéről indítványozta, hogy a városi képviselőtestület állapítsa meg, hogy mekkora kárt okoznak a cukorgyárak, és kártérítési pert is javasolt ezen üzemek ellen. Ekkor megnyugtatónak tűnt, hogy Nógrád vármegye alispánja kötelezte a selypi cukorgyárt, hogy a vízszennyezés ellen a megfelelő szűrőberendezéseket kell felszerelniük, különben megtiltja a szennyvíz Zagyvába engedését, illetve bezáratja a gyárat. A határidő 1915. augusztus 1-je volt. Hogy a jászberényiek mennyire bíztak a kedvező fordulatban, azt jól mutatja, hogy a Zagyva halászati jogának bérbe adását – a halállomány várható növekedése miatt – kedvezőbb ajánlatokat remélve újra ki akarták írni. Ősszel azonban újra kezdődtek a problémák. Az október 12-i közgyűlésen ismét Hajdú Árpád szólalt fel az ügyben, és javaslatára a közgyűlés úgy határozott, hogy a vármegye főispánján keresztül a belügyminiszterhez fordulnak, hogy fékezze meg a cukorgyárak vízszennyezését. *„A vármegye főispánja a magyar királyi belügyminiszter úrnál hasson oda, hogy a közegészségügyünk ellen intézett azon merénylet, hogy a Zagyva vize a cukorgyárak által évről évre fertőztetik, a jövőben elő ne fordulhasson”*. A városi főmérnök jelentése szerint az akkori utolsó szennyvezést immár a hatvani cukorgyár követte el. Ebben az ügyben megkeresték a Halálettani és Szennyvíztisztító Kísérleti Állomást, illetve panasszal éltek Heves vármegye alispánjánál, hogy hasonlóan járjon el, amint az Nógrád vármegye és a selypi cukorgyár esetében történt. A december 9-i közgyűlésen azonban már arról hallhattak a képviselők, hogy a selypi cukorgyár fellebbezett, és egy év haladékot kért a szűrőberendezések felszerelésére. Jászberény emiatt kérte Nógrád vármegye közigazgatási bizottságát, hogy a korábbi határozat azonnali végrehajtását rendelje el. A közigazgatási huzavona ellenére a Zagyva szennyezése tovább folytatódott. Többen úgy vélték a városban, hogy a cukorgyárak iparbáró tulajdonosai érinthetetlenek, ezért nem történik semmi érdemi előrelépés.¹⁰⁴

A cukorgyárakkal való szélmalomharc a két világháború közötti időszakban is folytatódott. Néhány gondmentes évet követően 1923-ban ismét túrhetetlen állapotok alakultak ki a vízszennyezés miatt, melynek következtében a selypi gyárat büntetés, illetve kártérítés fizetésére kötelezték.¹⁰⁵ Az első világhégés után ugyan már hígabb „cukorrépmoslék” érkezett a folyón, de a szennyezés nem szűnt meg. *„Mi történt a mi szelíd Zagyvánkkal, hogy az őszi áradással együtt a rothadás kibírhatatlan büzt, a moslékos dézsák szűnni nem akaró szennyét és valami dögletes levegőt hozott magával. [...] Néha százával tornyosultak fel az elkábult halak. [...] A rozzant hálók csak úgy roskadoztak a bőséges fogástól, de a nagy sikerben nemigen volt köszönet [...] A halász nem éppen finnyás kutyája undorodva húzta el orrát. A máskor finom falatoktól és a bőséges zsákmányból legfeljebb csak a disznók lakmároztak”* – olvashatóak az elkeseredett sorok a berényi sajtóban. A vízbe eresztett rot-

103 A Zagyva. Jászberény, 1914. november 1. 4. o.

104 Sebők Balázs: Az első világháború és a város. In: Pethő László (főszerk.): Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászszági Évkönyv Alapítvány, Jászberény, 2015. 257-258. o.

105 Kiss Erika (2006) i.m. 13-14. o.

hadó szerves anyag oxigénszegénnyé tette a Zagyva vizét, amittől a halak elkábultak, majd elpusztultak. Többször is próbálták feljelenteni a szennyezőket, akik a csekély összegű bírságot könnyedén kifizették, hiszen a büntetés töredékébe került, mint a megfelelő emésztő szerkezet került volna. Az egyik legsikeresebb jogi próbálkozást Vértés Alajos, a Nagy-ér halászati bérlője könyvelhette el, akinek 1936-os kártérítési perében jelentős összegű, 50 ezer pengős bírságot állapítottak meg a szennyező cukorgyár ellen.¹⁰⁶

A cukorgyárak Zagyva-szennyezésének véget nem érő története a szocialista tervgazdálkodás időszakában is tovább folytatódott. „*Megyénk legszennyezettebb élővize viszont a Zagyva*” – állapította meg a Szolnok Megyei Néplap 1963-ban. Ekkor a cukorgyárak mellett már bányák és más ipari objektumok szennyével is számolni kellett, ezért figyelmősölgálatot hoztak létre, így Szolnok városa akár 3 nappal a szennyeződés megérkezése előtt felkészülhetett a bajra.¹⁰⁷ A folyó vize azonban továbbra is szennyezett maradt, főként a cukorgyári kampány őszi időszakában. A szennyezők között 1966-ban már a hatvani konzervgyárat is megnevezték. Noha a két cukorgyár és a konzervgyár szennyvize „öntözésre kiválóan alkalmas” lett volna, azt mégis rendszeresen a Zagyvába eresztették.¹⁰⁸ A jól megszokott történet a következő évben is folytatódott, amikor a selypi cukorgyár 50 ezer m³ szennyvizet eresztett a Zagyvába: „*Selyptől Szolnokig felfordult halak tömege borítja a vízfelszínt*” – adta hírül a tudósítás, de megnyugtatóképpen hozzátették, hogy a vízbe került anyag az emberre teljesen ártalmatlan.¹⁰⁹ A szennyezés miatt a szolnoki Felszabadulás Halászati Szövetkezet 300 ezer Ft kártérítést követelve nyújtotta be keresetét a bíróságon.¹¹⁰ Hasonló vízszenyezések a következő évtizedeket is végig kísérték.

Amint az eddigiekben láthattuk, az emberi tevékenység következtében jelentős mértékben átalakult Jászberény és környékének vízrajzi helyzete. Ma már szinte hitetlenkedve olvashatjuk a korabeli kemény teleket, a nagy árvizeket és az elemekkel folytatott küzdelmet. A többszöri ár- és belvízrendezést követően a ma embere biztonságban érezheti magát, habár ez a biztonságérzet is meglehetősen relatív, gondoljunk csak a 2022-es nyári vízhiányra, vízkorlátozásokra, illetve az egyes szakaszain kiszáradó Tápíóra és Tarnára. Ezért még ma is érvényesnek tartjuk Fodor Ferenc 1942-ben a vízrendezésekkel kapcsolatban papírra vetett gondolatait: „[...] vajjon nem lőttek-e vele túl a célon, vajjon előrelátó dolog volt-e az egykor pompás legelőt, kaszálót nyújtó réteket mind kiszárítani.”¹¹¹

106 Németh Ferenc: *Harc a Zagyváért a halászok és a hatvani cukorgyár között*. Ugar, 1942. január 1.

107 Tisza és Zagyva védelmi bizottság alakul Szolnokon. Szolnok Megyei Néplap, 1963. december 12. 1. o.

108 Szennyezett a Zagyva vize. Szolnok Megyei Néplap, 1966. november 9. 3. o.

109 Orvhalászok a Zagyva egész hosszán. Szolnok Megyei Néplap, 1967. szeptember 26. 6. o.

110 Szolnok Megyei Néplap, 1967. október 5. 6. o.

111 Fodor Ferenc i.m. 63. o.

Vincze János Farkas:

A JÁSZSÁGI BURGONYATERMESZTÉS KIALAKULÁSA ÉS ELTERJEDÉSÉNEK OKAI AZ 1810-ES ÉVEKBEN

A burgonya mint inségtáplálék

A XVIII. század derekán központi intézkedésekkel igyekeztek a burgonyát terjeszteni, elsősorban Erdélyben. Ennek terjesztése egyfelől a jobbágyság adózó erejét igyekezett védeni, másrésztől gabonáinség idején a korban szokásos gabonaszesz helyett burgonyából való szeszfőzést ajánlották. Magyarországon az általános vélekedéssel ellentétben nem feltétlenül német telepesek terjesztették el a burgonyát, inkább csak fogékonyak voltak az újításokra, és a már letelepült németek kezdték el a felsőbb rendeletek hatására a burgonya-termesztést. Végül a burgonya elterjedésének utolsó, de jelentős lökését adták az 1810-es évek közepének inséges éve. Ezekben az években a burgonya ételmezésbeli használata előtérbe került, és a megfelelő mennyiségű kenyér pótlására többek között burgonyalisztből is igyekeztek kenyeret sütni.¹

Mezőtúron 1816 őszén egy gazda a burgonyát búzaliszttal elkeverve süített kenyeret, amelyet jobbnak talált az árpakenyévről.² Ez mutatkozott meg a jóval távolabb eső Ung vidékén is, ahol Csicsér és Szirénfalva lakói szűkösebb időkben szintén burgonyát keverték a lisztbe és úgy készítették a haluskát.³ Az északi megyék (Heves, Borsod, Abaúj, Szepes) gabonatermése 1816-ban rossz volt, az árak pedig egyre emelkedtek. A Nemzeti Gazda szerkesztője erre megjegyezte, hogy „*Pest környékén a' nagy Urak asztalánál is örömist eszik a' kromplis kenyeret. Krompli igen sok lett; és a' krompli' betsülete az egész Európában a' legfelső fokra lépett.*”⁴

A burgonya, bár fehérjét csak 1-2%-ban tartalmaz, keményítőben gazdag, magas C-vitamin tartalmú növény. Utóbbi nagyon fontos volt az inséges idők alatti skorbutos megbetegedések leküzdésében. Továbbá jelentős ásványi sókat, így jódot is tartalmaz.⁵ Előnye a gabonafélékkel szemben, hogy a növénynek 85%-a hasznosítható, míg a gabonának csak 50%-a.⁶

Kósa László a burgonya magyarországi történetére vonatkozó nagyszerű munkájában sorra vette azon tévhitek garmadáját, amelyek a XVIII-XIX. századi magyar társadalomban jelen voltak és gátolták a burgonya terjedését. Egyesekben (mérgező termés) volt ráció, míg másokban nem. Pethe Ferenc a burgonyanépszerűsítő cikkeivel igyekezett ezeket a tévhiteket cáfolni. Egyik éppen a növény föld alatti gumós gyökerére vonatkozott. A vélekedés szerint „*Isten azt rendelte az embernek, ami a föld felett van, ami a föld alatt van, az a disznóké.*”

1 Kósa (1980) 20-21., 30-31., 39., 43.

2 Nemzeti Gazda 1816. II. félév. XXV. sz. 388-389.

3 Bódi (1984) 109.

4 Nemzeti Gazda 1816. II. félév I. sz. 12.

5 Kósa (1980) 197-198.

6 Bédai (2014) 9.

Már maga Pethe is cáfolta ezt a répák fogyasztásával példálózva.⁷ Vélhető, hogy ez inkább nyugat-európai félelem,⁸ mintsem magyar. Rapaics Raymund hosszasan értekezett a magyarság által is régóta fogyasztott gyökerekről, gumókról és gyökértörzsekről, amelyek felhasználása sokban hasonlított a burgonya gabonapótló felhasználásához. Mindenképpen érdemes megemlíteni a tátorjánt, továbbá böngyölét, másnéven gyékényt is. Eme növények, inségtáplálékként évszázadok óta ismertek.⁹ Ráadásul jászági forrás is ismert a gyékénygyökér felhasználására. 1790-ben Jászkiséren fogyasztottak gyékénygyökérből készült süteményeket. De a gyékény az 1790-1791-es években a Nagykunságban is életeleket mentett, ahogyan később is az 1863-as aszály során.¹⁰ Vélhetően a magyarságban nem a gumós gyökér fogyasztása jelenthette az idegenkedés alapját.

Mennyire hasonló volt a burgonya és a gyékénygyökér felhasználása, azt jól tükrözi, hogy Kiséren a kiszáritott gyékény gyökerét liszttel elkeverve süteményeket készítettek, ahogyan tették a Nagykunságban is, ahol a búzalisztet ki kellett pótolni kukoricával vagy gyékényliszttel.¹¹

1817 januárjában Kiséren „*a' mint veszük észre, a' mostani szükséghez képpent: igen szük mert a' kéntelenség miatt, el távozván, életek s élelmeknek rendes módgyáról, Kukoricza, Árpa vagy Krumpliból sült vagy készült Kenyér többnyire, közönséges kenyerek*” jelentették a táplálékot. A következő kiséri jelentésből kiderült, hogy „*az ehhez kivált ha pinze van, minden héten kap a' piaczon kenyeret, s Krumplit.*” 1817 júniusában már Dósa József kapitány hívta fel a figyelmet a kukorica és a „*Krumpl*” ültetésének hasznosságára.¹² Jászsalsószentgyörgyön 1816 februárjában „*a' mostani szük üdönek Terméketlen voltjára és drágaságra nézve*” elrendelték a burgonya vetését.¹³ Jászapátin is a szükség hozta a burgonyát: „*Nagy mentsége lévén a kenyér[ne]k a Krumpli.*”¹⁴

Feltételek az 1816-os elterjedéshez

A burgonya jászági megjelenéséhez az utolsó lökést Somogyi Antal nádorispáni főkapitány többszöri agitációja adta. Mint az látható volt, 1816 februárjában már Jászsalsószentgyörgyön, márciusban pedig már Apátin is tárgyalta a burgonya helyzetét a tanács. 1816. április 11-én a kerületi gyűlésen Somogyi Antal szorgalmazta a burgonya ültetését.¹⁵ Egyértelműen a burgonya hasznát hangsúlyozta májusban is. „*A szegénység fel vigyázat alatt szorgalmaztasson, hogy a jövő szük Búza termést tekintvén, annak pótolására mentül több Tavasz Búzát, Tenkelt, árpát – és különösen az úgy nevezett Krumplit- mellynek a Búza héjjanyosságban leg nagyobb, és több a haszna, ültetessen, 's tenyésztesse.*”¹⁶

7 Kósa (1980) 40.

8 Kósa László szintén külföldi írás fordításának vélte Pethe cikkét.

9 Rapaics (1934) 36-51.

10 Vincze (2022) 330-331.

11 Vincze (2022) 331-332.

12 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1817. Fasc. 4. Nr. 981.

13 HU-MNL JNSzVL-V.700. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. február 20. 241. p.

14 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. március 30. 312. p.

15 HU-MNL JNSzVL-V.1. Körlevelek jegyzőkönyve. 1816. 243. p.

16 HU-MNL JNSzVL-IV.1.a. Közgyűlési jegyzőkönyv. 1816. május 6. 558. sz.

Szabó Lajos a kisújszállási burgonya termesztést felsőbb parancsolatnak tudta be, amely célja a burgonya népszerűsítése volt.¹⁷ Forrása valóban felsőbb rendelést említ, de azt nem konkretizálta.¹⁸ Szintén a felsőbb rendelést emelte ki a burgonyatermesztés kapcsán Novák László is.¹⁹ 1795-ben már a Nagykunságban szorgalmazták a növény termesztését.²⁰ Szabó Lajos nyomán Bagi Gábor úgy vélte, hogy az 1817-es kunhegyesi és kisújszállási krumpliföldosztás mindkét társadalmi csoport részére a burgonyatermesztés meghonosítása végett történt.²¹ Azonban míg Somogyi már 1816 tavaszán a burgonya terjesztését szorgalmazta, a Helytartótanács az „*eltávoztatandó éhségre nézve*” csak szeptemberben tett rendelkezéseket.²² Október végén is csak a gabonafélék védelméről, a gabonából való pálinkafőzés-, valamint az eladás tilalmáról adott a Helytartótanács utasítást.²³ Kósa László tudatos, rendelettel történő népszerűsítést Erdély, valamint a határőrvidék kapcsán tapasztalt.²⁴ Kósa László a burgonya 1815-1817 közötti ugrásszerű terjedése kapcsán vázolta, hogy a korábbi szakirodalom egyértelműen a rossz termésben és az élelemhiányban látta ennek okát, míg Kósa megállapította, hogy a közvetlen éhínség mellett a háttérben ott volt a jelentős népességnövekedés is, amelyet éppúgy el kellett látni élelemmel éhínség nélkül is.²⁵ Ezt erősíti az is, hogy a Pethe Ferenc által szerkesztett Nemzeti Gazda folyamatosan a burgonya mellett kampányolt, népszerűsítette azt, 1816-ban jelent meg Rátz Zsuzsanna szakácskönyve is,²⁶ amely a burgonyából készült ételeket gyűjtötte össze. Azonban az 1810-es évek válságos időszakát követően már nem volt szükség a burgonyát népszerűsítő kiadványokra, mivel a tápláló növény kiállta a próbát és elismert táplálék lett országszerte.²⁷ Ennek ellenére a főbb burgonyatermő területeken is csak fokozatosan terjeszkedett a növény, amely időben az 1830-as évekig is kinyúlt.²⁸

Fodor Ferenc úgy vélte, hogy a gabonatermelés miatt a burgonyára egyszerűen nem szorultak rá a jászok.²⁹ Ám a fentiek tükrében éppen az ellenkezője bontakozik ki, és cáfolja az egyre növekvő népesség élelembeli igénye valamint a későbbiekben is újra és újra megjelenő mezőgazdasági válságok.

A burgonya népszerűsítése már 1816 előtt megkezdődött. A népesség növekedése korábban is érzékelhető volt, valamint szűkös évek is voltak korábban is. Mint arról esett szó, alig két évtizeddel korábban szintén szükség volt az Alföldön a gabonahiányt inségtáplálékkal pótolni. Feltételezni lehet azonban, hogy befolyásoló hatással lehetett a gabonahiányt előidéző időjárási körülmény.

17 Szabó (1994) 114.

18 HU-MNL JNSzVL-V.201.b. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. április 1.

19 Novák (1999) 100.

20 Bellon (1994) 351.

21 Bagi (2005) 155.

22 HU-MNL JNSzVL-IV.1.a. Közgyűlési jegyzőkönyv. 1816. szeptember 2. 1652. sz.

23 HU-MNL JNSzVL-IV.1.a. Közgyűlési jegyzőkönyv. 1816. október 25. 1858. sz.; HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1816. Fasc. 1. Nr. 1857-1858.

24 Kósa (1980) 20-24.

25 Kósa (1980) 41-42., 47.

26 Rátz Zsuzsanna szakácskönyvének részletes, valamint nemzetközi kontextusban a burgonyával foglalkozó XVII-XVIII. századi szakácskönyvek részleges ismertetését lásd. Kisbán (2012).

27 Kósa (1970) 367-372.

28 A burgonya Somogy, Szabolcs és Zemplén megyei terjedésére Kósa László munkáin kívül lásd.

Tagányiné (1983), Knézy (1996), Baranya megye kapcsán lásd. Sarosác (1992).

29 Fodor (1942) 311.

1790-1791-ben a nagy szárazság okozta mindezt, és kényszerültek az emberek a vízínövények gyökerének fogyasztására.³⁰

A burgonya szempontjából lényeges az ültetés idejének megválasztása. Az ekkor optimális talajhőmérséklet tartósan 7 °C feletti. Ez általában március vége, április eleje. A burgonya fejlődésének első szakaszában (május 1. – június 15.), vagyis a gumókötés és gumónövekedés ciklusában a kevesebb napsütés siettet a növekedést. Tehát a májusi kevesebb napsütés a növény fejlődésére pozitív hatással van. Az első fejlődési szakaszban fontos a burgonya számára a megfelelő mennyiségű csapadék. A burgonya számára az legideálisabb, ha az átlagos csapadék 160 mm-nél több, az átlaghőmérséklet pedig 18-21°C.³¹ A 21,5°C fölötti átlaghőmérséklet már terméscsökkentő hatással van.³² A második fejlődési szakaszban (június 16. – augusztus 15.) a növény számára előnyösebbé válik a több napfény.³³

A burgonya vegetációs időszaka (tavasz és nyár) az 1810-es években a növény számára kedvezően alakult. A tavaszok az 1810-es évektől kezdődően hűvösebbekké váltak. Az évszázad első szokatlanul hideg tavasza 1812-ben érkezett el, a csapadék terén évtizedes vizsgálatban szárazabbnak mutatkoztak a XVIII. századiakhoz képest.³⁴ Ami a nyarakat illeti, a század első felében mérséklődött a hőmérséklet. A csapadék tekintetében az 1810-es éveket alapvetően a szárazabb nyarak jellemezték országosan.³⁵ Az éves tendenciákat illetően az 1810-es évekre a hűvös időjárás valamint a pozitív és negatív hőmérsékleti anomáliák voltak jellemzők.³⁶

Az 1816-os árvizek kapcsán minden jáászági település vezetésének meg kellett válaszolnia, hogy „Az Gabonában lévő fogyatkozást mely okok lehet tulajdonítani.” Igen tanulságos válaszokat közöltek. Jászfényszarun, Jászfelsőszentgyörgyön és Jásztelken csak az 1816-os év szűk termésében, a téli nagy havakban és az azt követő árvizekben látták az okot. Jászdózsán az 1815-ös őszi lágyságát is problémaként hozták fel. Kiséren összetettebben fogalmazták meg a problémát. „Sokszor” a terméketlen időnek, a kártékony állatoknak és áradásnak tudták be, amelyet „egyedül az Isteni Kegyelem fordíthat el, és változtathat meg.” Apátin szintén az „üdünek mostohasága, ködös üdük, és az árvizek” okozták a gabonahiányt. Jászsalszentgyörgyön időben kiterjedtebbnek látták a problémát. „Kivált 3 Esztendőktül fogva mind Őszi, mind Tavaszi Gabonája szűken teremvén.” Ladányon még nagyobb időintervallumot ölelt fel a vizsgálgódás. „10 Esztendeje mint, miolta annyira szükölködik a’ Nép; hogy kivéven közbejött egy két esztendöt soha újjóli kenyere sints.” Jászberényben szintén úgy látták, hogy „a terméketlen Esztendők gyakran előfordólnak.” A Helytartótanácsnak benyújtott Jászkun kerületi beszámoló szerint „A’ Gabona termésre nézve leg inkább Négy estendők olta lehet tapasztalni érezhető Fogyatkozást ezen Kerületekben.”³⁷

1816 májusának első felében a tavaszi szél hatására néminemű apadást észleltek a Jászságban,³⁸ de júniusban még az őszi vetések egy része mindig víz alatt volt. Ahonnan pedig levonult az ár, ott csekély termés vagy éppen semmi sem volt várható.³⁹

30 Vincze (2022) 331.

31 Ajtay – Boncz – Takács (1984) 243, 245.

32 Ajtay – Kmettykó (1973) 187.

33 Ajtay – Boncz – Horváth (1984) 156, 159.

34 Rác (2001) 220., 225., 227.

35 Rác (2001) 230., 235.

36 Rác (2001) 250.

37 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1816 Fasc. 4. Nr. 1163.

38 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1816. Fasc. 5. Nr. 924.

39 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1816. Fasc. 5. Nr. 925.

Feljegyzések a Jászság gabonaterméséről (1816. szeptember 12.) ⁴⁰									
Neve a' Jász-Megyebeli Városoknak, és Helységeknek	Termett az Idén			Öszve vettétn a' Termés a' szükséggel					
	Kivántatik még			Felesleg vagyon					
	Búza	Árpa	Zab	Búza	Árpa	Zab	Búza	Árpa	Zab
	Posonyi Mérő								
Jász-Berény	10730	15420	7221	48360	41251				5614
Árokszállás	11120	20143	4163	30165	16499				
Apáthi	11966	15000	2850	30064	27830				2300
Ladány	7514	4469	3904	18514	18601				2404
AlsóSzent György	2283	3858	1492	18418	16350	23			
Fényszaru	8241	8157	10056	3769	1881	513			
Kissér	4786 ½	3951	3028	20862 ½	20000				1330 ½
Jákóhalma	4986	2230	1426	3448	3831				302 ½
Dósa	4239	5723	1570	6814	3339				
Mihálytelek	1653 ½	1594 ½	254	4729 ½	3626 ½				68
FelsőSzent György	4848	610	1015	4883	6911				
Summassan	79367	81155 ½	36979	190027	160119 ½	536			12019

A fenti táblázatban szembeötlő a megtermett mennyiség és a szükséges mennyiség közötti jelentős különbség. Valamivel több, mint egy hónappal később pedig elkészült az első olyan kimutatás is, amely sok egyéb mellett a burgonyatermésről is beszámolt.

Feljegyzések a Jászság burgonyaterméséről (1816. október 16.) ⁴¹			
Közönségek	Krumpli		
	Termett	Ültetni kívántatik	Kenyérnek, és más házi szükségre marad
	Kila		
Jász-Berény	500	1000	-
Árokszállás	2000	800	1200
Apáthi	12000	890	11110
Ladány	-	630	-
Alsó-Szent György	1600	580	1020
Fényszaru	1000	520	480

Kiss-Ér	340	360	-
Jákóhalma	200	340	-
Dósa	400	290	110
Mihály-Telek	150	230	-
Felső-Szent György	600	225	375
Öszveséggel	18790	5865	14295

A két táblázat alapján egyértelműen látható, hogy a gabona hihetetlen méretű hiánya mellett a burgonya már az első évben is jó kiegészítő táplálékot jelenthetett. Ezt igazolni látszik Dósa József jászkapitány beszámolója is az első jászsági burgonyatermésről. „[...] ami az Krumpli termést illeti, minthogy annak ültetése ezen Jász Kerületben csak ezen folyó Esztendőben kezdődött, azért abból még most kevés mennyiség termett, azomban a Közönségek Előljáráinál szoros rendelkezések tétettek, hogy jövőendőben Krumpli földeket osztván, nagyobb mennyiségű Krumplit ültetessenek.”⁴² Már 1817-ben, de még az 1816-1817-es gazdasági évben felmérés készült az éhezők számáról is. E kimutatás települési szinten mutatta be a szűkös élelmiszertartalékkal rendelkező családok számát.

Élelmiszertartalék kimutatása a Jászságban ⁴³										
Település	hóna- pok	Tartalék								
		El- köl-töz- tek	nincs	1 hó- nap	2 hónap	3 hónap	4 hó- nap	5 hó- nap	6 hónap	Össze- sen
		Családok száma								
Jász- Berény	1817. I.		560			1430			630	2620
	1817. II. ⁴	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1817. III.		409			1100			890	2399
Árokszállás	1817. I. ⁵	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1817. II.		0			346			1027	1373
	1817. III.		0			346			1027	1373

40 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1816. Fasc. 4. Nr. 1774-1950.

41 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1816. Fasc. 4. Nr. 1896.; a teljes kimutatást közli Bagi (1991) 227.

42 HU-MNL JNSzVL-IV. 1. b. 1816. Fasc. 4. Nr. 1896.

43 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1817. Fasc. 4. Nr. 981.

44 Nem történt számszerű kimutatás

45 „[Lakosaink] e mostani Búza szükségében arpával, kukoritzával és zabbal annyira providealva lenni, hogy még most ehséget nem mondhatnak.”

46 Nem történt számszerű kimutatás

47 Nem történt számszerű kimutatás

Apáthi	1817. I.		0			295			850	1145
	1817. II.		0			205		940		1145
	1817. III.					135	1010			1145
Ladány	1817. I.	11	80	127	108	74	55	24	317	796
	1817. II.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1817. III.	15	87	124	174	396				796
Alsószent György	1817. I.		100			134			205	439
	1817. II.		132			122			185	439
	1817. III.		192			107			140	439
Jákóhalma	1817. I.		90			180			169	439
	1817. II.		129			160		150		439
	1817. III.		150			149		140		439
Dósa	1817. I.		107			272			378	757
	1817. II-III.		0		554		342			896
Mihálytelek	1817. I.		109			127			73	299
	1817. II.		109		127			73		299
	1817. III.		109	127			73			299
Jászfelső-szentgyörgy	1817. I.		258			566			502	1326
	1817. II.		256			557			511	1324
	1817. III.		247			561			515	1323
Jászkisér	1817. I-II. ⁶	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1817. III.		294			343			50	687
Jászfényszaru	1817. I. ⁷	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1817. II.		75			867		2010		2952
	1817. III.		75		867	2010				2952

A települések által beküldött adatok mellett a kísérőlevelek is további információkkal szolgáltak. Berényben „*azok [őszi és tavaszi vetések] ki potolására Vagy az Tanyákjikat, vagy ugarakban annyi Tavaszi vetéseket, Kukoricza, Krumpel ültetéseket tettek,*” míg Kiséren a kenyeret kukoricából, árpából vagy burgonyából készítették. „*Az Éhség el tavoztatására czelőző hasznos Intézetek, abserváltatnak, semmi rend kívül való történet még eddig magát elől nem atta, az éhező kivált ha pinze van, minden héten kap a ' piaczon kenyeret, s Krumplit akinek pedig pinze nints: munkájok, kivált fonások által keresik élelmeket.*”⁴¹

A fentiek alapján feltételezhető, hogy a felsőbb rendelés csupán Somogyi Antal főkapitány személyét jelenthette, aki a növényt, valamint a Jászkunságban uralkodó állapotokat jól ismerte, és az élelemhiány felszámolása céljából szorgalmazta annak ültetését, nem pedig népszerűsítés célról vagy a Helytartótanács nyomásgyakorlásáról lehet szó. Ami pedig a környezeti hatásokat illeti: bár a túlzott csapadék a burgonyának sem kedvez, azonban a vízhiányos, száraz és meleg időjárás kifejezetten nem kedvezett volna a növénynek. A vízpartokon élő gyékények nagyobb eséllyel vészelték át az időszakot. Addig az 1816-os árvízes idő valamint az alacsonyabb hőmérséklet éppen a burgonyának kedvezhetett és a korábbi kevésbé sikeres termesztésre cáfolhatott a jobb terméseredmény.

A jászsági burgonyatermesztés első éveit és a krumpliföldek jogállása

Különleges helyzet áll fenn, ugyanis a XIX. század elején már jól követhető a tanácsi végzések sora, és nem csak szórványadatokról lehet beszélni. Ráadásul egyetlen évhez köthető a burgonya jászsági megjelenése. Különösen izgalmas a krumpliföldek jogállásának kérdése annak fényében, hogy a tápláló növény első megjelenésétől nyomon követhető az átalakulás. Átalakulásról kell beszélni, ugyanis az 1816-os első ültetések esetében kevésbé szabályozták a burgonya vetését, mint az azt követő években.

A krumpliföldek a redempció utáni jászkun társadalomban az úgynevezett járulékos földek közé tartoztak. Ez annyit jelentett, hogy a belső háztelekhez és a kiadott tökeföldhöz tartozó, nyilasosztással évente újraosztott földek voltak. Ilyen járulékos földek voltak a rétek, kukorica, köles, dinnye, káposzta, hagymaföldek, erdők és nádasok. Redemptus és irredemptus egyaránt juthatott ilyesfajta járulékföldekhez.⁴²

1816. február 20-i jászalsószentgyörgyi tanácsulésen Rigó Mátyás főbíró „*a' Lakosok szükségeinek nemü-nemü enyhítésére Karán osztandó Krumpli alá osztandó földnek kiosztása meg határozását és az a' vegre ki rendelendő Deputatusok ki nevezését kéri.*”⁴³ A helyzetet tükrözi, hogy az osztás kihirdetésétől a vetés befejezéséig 2 hónap telt el csupán. A tavaszi búzával és a burgonyavetéssel az őszi vetés hiányosságait igyekeztek kompenzálni.⁴⁴

Somogyi Antal főkapitány 1816. év áprilisi fogalmazása szerint „*mind a Közönségek, mind pedig a privatusok ösztönöztessenek a' Krumpér ültetésekre ígéretek szerint a Lakosok földeket osszanak, vagy némely ugar plágát engedjek.*”⁴⁵ Tehát nem tett különbséget redemptus és irredemptus között. Hasonlóképp gondolkodott szeptemberben is. „*Minden Közönség tartozik még ezen az Öszön Határában Krumpli alá való földeket ki szakasztani,*

48 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1817. Fasc. 4. Nr. 981.

49 Bagi (2005) 147.

50 HU-MNL JNSzVL-V.700. Tanácsulési jegyzőkönyv. 1816. február 20. 241. p.

51 HU-MNL JNSzVL-V.700. Tanácsulési jegyzőkönyv. 1816. április 25. 256. p.

52 HU-MNL JNSzVL-V.1. Körlevelek jegyzőkönyve. 1816. 243. p.

és a 'végre ki osztani, hogy a 'jövő Tavasszal minden lakos termeszhessen; Hogy pedig a 'termesztésben jövő Tavaszon fogyasztása ne légyen, minden Közönség tartozon a 'vetni való Krumplit a 'szegényebb sorsú lakosok részére még az Őszön elegendő mennyiségben be szerezni az olyan vidékeken, a 'hol azt bőven termesztik.”⁴⁶ Izgalmas részletkérdés lett volna az első Jászságba érkező burgonyaák származási helye. Azonban mivel a növényt nem a közösségek vagyis települések vették, hanem a lakosok vásárolták maguknak, ezért a bírói számadásokban nem is bukkant fel a burgonya. Csupán feltételezésekbe lehet bocsátkozni e kérdésben. Farkas Péternek, Jászberény másodbírájának 1815-16-os évi számadásából kiderült, hogy a lencsét és a borsót Gyöngyösről szerezte be.⁴⁷ A lakosság részéről történhetett más élelmiszer beszerzése is.

Jászsalsószentgyörgyön 1816. október 26-án már bejegyezték a tanácsülési jegyzőkönyvbe, hogy a kiosztott krumpliföldeket „*méltán keveseltettek,*” azonban a tanács nem engedte, hogy legelők rovására osszanak további krumpliföldeket, mivel abból a barmok szenvednének kárt. Ezt azzal indokolták, hogy „*szabadtságában lészen kinek kinek Tanyabéli földén is Krumplinak való földet fel fogni, [...]*”⁴⁸ A helyzet később sem változott, ugyanis 1818-ban is kikötötték, hogy a Kara pusztán lévő krumpliföldek „*azon helyen és merítékben meg hagyatattnak.*”⁴⁹

Jászberényben 1816 októberében kezdték a krumpliföldeket osztani. A földek kimérését ifjabb Bedekovich Lőrinc geometra végezte.⁵⁰ Az osztásra a kukoricaföldekkel, valamint a homokos talajba ültetett új szőlőkkel került sor. Azok, akiknek 10 hold fölött volt birtokuk, két darabban kaptak földet. A jobb minőségű kukoricának, a rosszabbat burgonyának. Akiknek 10 hold alatt volt, azok egy tagban kaptak földet és abban kellett mindkét növényt vetniük. A burgonyaföldekre elsőséget a redemptusok élveztek, de a földek silány-sága miatt irredemptusok is jelentkeztek.⁵¹

Jászdózsán 1816 tavaszán kicsit késve reagáltak a helyzetre, és csak április 27-én parancsolta meg a tanács a burgonya vetését.⁵² 1817 tavaszán a jászdózsai tanács elrendelte a krumpliföldek újraosztását „*számosabb Lakosokk egyet értékekkel.*” Mindezt azzal a kikötéssel, hogy a kijelölt krumpliföldbe csak burgonya vethető. A tanácsi rendelés ellen vétőktől a földjét elvették, és más, arra érdemes személynek adták át burgonyavetés céljából.⁵³ Hasonlóképpen rendelkezett 1817-ben a jászberényi tanács is.⁵⁴

Az első vetési év szabályozatlanságát tükrözi a krumpliföld osztása Jászapátin. Egyértelműen egy krízishelyzet megoldása volt az elsődleges szempont, ugyanis az alábbiról döntött a tanács: „*Nagy mentsége lévén a kenyérnek a Krumpli, de különben hizlaló gabonájúlis szolgálna, az, a hol meg eshetik, Krumpli föld osztatni rendeltetik.*”⁵⁵ Apátin az ugarföldeken osztottak burgonyának földet „*azért, hogy az éhségnek némüi némüképpen*

53 HU-MNL JNSzVL-IV.1.a. Közgyűlési jegyzőkönyv. 1816. szeptember 2. 1543. sz.; közli: Bellon (1994) 351.

54 HU-MNL JNSzVL-V.1. Bírói számadások. Farkas Péter másodbíró számadása 1815/1816. 2. p.

55 HU-MNL JNSzVL-V.700. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. október 26. 8. p.

56 HU-MNL JNSzVL-V.700. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1818. február 10. 77. p.

57 HU-MNL JNSzVL-V.1. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. október 12. 107. p.

58 HU-MNL JNSzVL-V.1. Hivatalos tudósítások. Capsa 45. Fasc. 4. Nr. 1. 1153/1816.

59 HU-MNL JNSzVL-V.1000. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. április 27. 329. p.

60 HU-MNL JNSzVL-V.1000. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. március 8. 364. p.

61 HU-MNL JNSzVL-V.1. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. március 12. 166. p.

62 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. március 30. 312. p.

eleit álhasuk,⁵⁶ Jászdózsával ellentétben nem tették kizárólagossá a krumpli vetését. Augusztusban a krumpliföldbe vetett bab szedését engedélyezték,⁵⁷ 1818-ban pedig a bab mellett már borsó és „*egyébb* főzelékek” is voltak a burgonya mellett.⁵⁸ Mindez 1824-re megváltozott. Feltehető, hogy a korábban nem termesztett növényt lassan kiismerték, ugyanis elrendelte a város tanácsa, hogy borsót és lencsét, vagyis olyan növényeket, amelyek nem igényelnek kapálást, ne termeszhessenek a krumpliföldön.⁵⁹ 1818-ban érkezett a krumpliföld osztásának korlátozása Jászapátin. Az élelmezési válság lassan megszűnt és a gazdasági érdek vette át a helyét: „*tsupán tsak a föld Birtokosoknak, város Conventionatusainak adattasson, a földetlen Lakosoknak pedig ne adattasson.*”⁶⁰ Jászapátin fontos szerepet tölthetett be a burgonya, éppen ezért tarthattak a növény megdézsmálásától. Elég csak az 1816-os burgonyatermés eredményét szemügyre venni. 1817-ben már külön „*krumpli csöszök*” lettek felfogadva Peredi János, Radits Márton, Patóts Páll és Marton István személyében.⁶¹ A következő évben a föld kiosztás után újra kinevezték a krumplicsöszöket, „*a kikis annak őrzésére azonnal ki küldetessenek.*”⁶² 1819-ben azonban úgy tapasztalták, hogy a burgonya „*soványitya az ugar földeket*”, és ezért Heves Iványon, valamint a kukoricaföldeken engedélyezték a továbbiakban a burgonya termesztését.⁶³ Ennek oka abban keresendő, hogy a hagyományos gazdálkodásban trágyázást csak a szőlőkben és kertekben végeztek, talajjavítást csak az ugaroltatás és legeltetés jelentett. Ráadásul a trágyázás nélküli vetés 1816-tól jött szokásba.⁶⁴ A burgonya terjedését Európa-szerte tévhitiek gátolták. Így elterjedt az is, hogy a burgonya a későbbi gabonatermést lecsökkenti, mivel elszívja a föld erejét. Már Pethe Ferenc is felhívta rá a figyelmet, hogy trágyázással áthidalható.⁶⁵ A burgonya egyértelműen meghonosodott Jászapátin, ugyanis 1821-ben már „*Heves Iványon, és egyébütt is Krumplit nagy mennyiségben vetettek Lakosaink,*” ezért engedélyezték a kevés kender miatt a kenderföldeken való krumplitermesztést is.⁶⁶

Jászkiséren nehezen kezdődött meg a burgonyatermesztés első éve. 1816 márciusában a kísérő határ jelentős része víz alatt volt. A tanítók hiába kértek vízállás nélküli földet vetésnek, a helyi tanács nem tudta teljesíteni kérésüket, mivel „*az egész határban fekvő temerdek víz miatt más szárazabb föld nem adattathatik, [...]*”⁶⁷ Április 27-én Somogyi Antal főkapitány elrendelte a krumplivetés sürgetését, de az „*a vizes idő miatt effectusba nem vetethetek,*”⁶⁸ A helyzet még augusztus 10-én sem változott,⁶⁹ és majd csak október 5-én tudja a tanács elrendelni a krumpliföld osztását, továbbá elrendelte, hogy „*a' nép vetni valo Krumplinak szerzésére köteleztessen.*”⁷⁰ Jól mutatja a helyzet komolyságát, hogy a burgonyát általában

63 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. április 16. 327-328. p.

64 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. augusztus 8. 410. p.

65 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1818. augusztus 14. 409. p.

66 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1824. március 20. 478. p.

67 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1818. március 28. 232. p.

68 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. május 3. 88. p.

69 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1818. április 11. 240. p.

70 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1819. november 27. 555. p.

71 Kósa (1980) 61-62.

72 Kósa (1980) 46.

73 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1821. április 27. 387-388. p.

74 HU-MNL JNSzVL-V.1400. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. március 23. 110. p.

75 HU-MNL JNSzVL-V.1400. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. április 27. 137. p.

76 HU-MNL JNSzVL-V.1400. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. augusztus 10. 157. p.

77 HU-MNL JNSzVL-V.1400. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. október 5. 175. p.

március végétől Szent György napig volt szokás elvetni az időjárás függvényétől függően. A hűvösebb és csapadékos időben tolong ki a vetésidő későbbre. Dél-Somogyban akár májusig is,⁷¹ s ez utóbbihoz viszonyítva is jelentős csúszásban voltak a kisérik.

Jákóhalmán a burgonyatermesztés azonnal egy helyi problémával jelent meg elsőként a tanácsülési jegyzőkönyvben. Kezdetben Jászberényben és Jászdózsán, majd később a húszas években Jászapátin is elvették azon személyek krumpliföldjeit, akik a burgonyán kívül más növényt is vetettek a földbe. Jászfákóhalmán hiába osztották ki a földeket, sokan nem művelték meg, parlagon hagyták azokat, s ezáltal a „*Communitás*” kárt szenvedett. A krumpliföld szántás elrendelésének ideje nem ismert. Azonban egy későbbi forrásból kiderült, hogy 14 nap volt a feladat elvégzésére. 1817. március 22-én elrendelte a tanács, hogy a hanyag lakosoknak, akik még nem végezték el a krumpliföld felszántását, mégpedig úgy, hogy „*hólnap az Templomnál tartandó publicatio mellett serkentessenek olly mód-dal: hogy azt jövő hétfőn délig okvetetlen tellyesítsék,*”⁷² Vagyis a vasárnapi kihirdetéstől alig egy napjuk maradt a feladat elvégzésére. Az ezután is szántatlanul maradt földeket a tanács elvette, és más lakosoknak osztotta ki, őket pedig „*arra kötelezze, hogy mindgyárt munkállyák.*”⁷³ Később, novemberben újra krumpliföld osztását rendeltek el Dósa József kapitány nyomására,⁷⁴ majd legközelebb 1819-ben, szintén a kapitány hatására krumpliföld osztását hirdettek.⁷⁵

Mind a burgonya jelentős szerepét, mind pedig a helyzet súlyosságát jól jelezte, hogy 1816 októberében a Kerület tiltotta a burgonya eladását gabonakereskedőknek és zsidóknak, mivel azok „*a' Földi almát is /: Krumpert :/ Palinka égetés kedvéért öszve szedik.*”⁷⁶

A burgonyaföldek hamar elkezdtek jelentős szerepet betölteni birtokosaik életében. Jól tükrözi ezt az alábbi néhány eset is. Jászfákóhalmán 1819-ben Bárdos Erzsébet panaszolta, hogy testvérei az anyai örökségből a földek ¼-ét ugyan kiadták neki a szőlővel együtt, azonban a kender- és krumpliföldeket, mint „*a' földek után járó appertinentiális birtokot*” nem. A tanács jóváhagyta Bárdos Erzsébet panaszát, és elrendelte a kender, valamint krumpliföld kiadását.⁷⁷ Jászdózsán 1817-ben Bugyi Mihály jelent meg a település tanácsánál. Anyagi gondjai adódhattak, ezért arra a döntésre jutott, hogy a „*határában lévő fél kötél fölgyét minden hozzá tartozandokkal ki vétén egyedül a' Szöllőt, Kender, és Krumpli földeket*” árendába adta 3 évre.⁷⁸ Mindkét esetben igyekeztek a burgonyaföldeket a kenderföldekkel együtt megtartani. Az ugyanis a háziipar legjelentősebb alapanyagának termelését jelentette.⁷⁹ Tehát mindkét esetben az önfenntartás domborodik ki.

A krumpliföldek mérete és helye

Dósa József jászkapitány elrendelte a krumpliföldek osztását, de a lakosok „*az Legelőjökk szük volta miatt azt nem tehetik; hanem esztendőnkent az Ugariaikk egy darabját, melly*

78 Kósa (1980) 142.

79 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. március 22. 639. p.

80 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. március 22. 639. p.

81 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. november 15. 665. p.

82 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1819. április 24. 785. p.

83 HU-MNL JNSzVL-IV.1.a. Közgyűlési jegyzőkönyv. 1816. október 25. 1855. sz., közli: Bellon (1994) 351.

84 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1819. április 24. 785. p.

85 HU-MNL JNSzVL-V.1000. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. február 1. 359. p.

86 Bagi (2005) 155.

1. ábra. HU-MNL JNSzVL-XV.1.a. T. 63. Jászág.
 Krumpliföldek: 1. Berénytől Kerekudvar felé; 2. Jákóhalma Ereszke-dőhát; 3. Kisér Nagyárok; 4. Apáti dózsai határ; 5. Apáti hevesiványi; 6. Apáti egri úti; 7. Jászberénytől a külső malom irányába.

arra leg alkalmatosabbnak itiltatik, rész szerént már ezen az őszel, rész szerént pedig minden bizonyal a' jövő tavaszon azokat ki osztani el nem fogják mulatni, [...]" Azonban a kapitány hozzátette azt is, hogy a lakosok meg lettek győzve a burgonya hasznosságáról, „azok ki osztását ohajtva sürgetik. [...]"⁸⁰ Jászberényben az 1817 márciusában kiosztott krumpliföld helye ismert. „[...] úgy nevezett Ketske lábtúl kezdvén Szamárszéken keresztül vivő dellő attul fogva a' Kerekudvari Szőghatárig, és így ezen belől a' Zagyva folyásig fekvő Ugar földek ezen esztendőben tsupán Krumpli természetesre forditassanak, és használtassanak”, és ha a kiosztandó föld mennyisége a sok jelentkező esetén kevés lenne, úgy „a' leg közelebbi egy dellő is hozza foglaltasson.”⁸¹

A jákóhalmi krumpliföld elhelyezkedéséről 1820-ból maradt fenn adat. Ez szerint az úgynevezett Ereszke-dőhátnál került sor a krumpliföld osztására. Méreteit tekintve „a' Dül-lőknek hosszúsága 42 öll és minden Sessiónak szélessége 36 ölleket tészén.”⁸²

Jászkiséren 1816-ban a Nagy Érháton és az Árka szélen került sor a krumpliföld kiosztására.⁸³ 1819-ben már az Ördögháton osztották a burgonyának való földet. A redemptu-

87 HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. 1816. Fasc. 4. Nr. 1974.

88 HU-MNL JNSzVL-V.1. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. március 12. 166. p., közli: Bagi (2014) 243.

89 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1820. április 7. 879. p.

90 HU-MNL JNSzVL-V.1400. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. október 5. 175. p.

soknak azon felül még a város földjeit is krumplinak osztották fel.⁸⁴ A jászalsószentgyörgyi tanács 1816-ban a főbíró javaslatára elrendelte krumpliföldek osztását Kara pusztán a kécskei út mentén. Ezek a krumpliföldek 30 öl hosszúak és póznánként 1 öl szélesek voltak. A lakosság a tökeföld mértékére kaphatott krumpliföldet.⁸⁵

Jászberényben 1817-ben a kukoricának nem alkalmas „*sivány homokok*” lettek kijelölve a burgonya számára „*a' Külső Malomnak erányában a' gyepesebb részeken a' Tehen Csordának legelve való ki járására 400 ölni szélességben.*” Krumpliföldnek jelölték ki az előző évben kukoricát termett, rossz minőségű homokot is.⁸⁶

Jászdózsán az 1817. évi krumpliföld osztásnál meghatározták, hogy minden kötél földre 40 öl hosszú és 4 öl széles földet kell osztani a település Kolompós részén.⁸⁷

Jászapáti esetében annyi bizonyos, hogy az 1816-os krumpliföld osztása az ugarban történt, de sajnos sem a pontos helyéről, sem mértékéről nem esett szó.⁸⁸ 1818 tavaszán Jászapáti a burgonyának helyét az alábbi módon határozta meg: „*Dósai Határon a Város földje mellett úgy osztasson, hogy ahoz a város Ugar földjeit hozzá foglaltasson.*”⁸⁹ Egy év elteltével már nem az ugarban, hanem Heves Iványon lehetett burgonyát termeszteni a jászapátiaknak.⁹⁰ Ez az érvelés még 1821-ben is megjelent,⁹¹ ám 1824-ben már „*a Szent András Határon az Egri út mellett*” került kiosztásra a krumpliföld mégpedig úgy, hogy „*minden Búza döllő, 4 Krumpli döllőre szakasztasson.*”⁹²

„Az Krumpli Szüret” ideje

A burgonya szedése augusztus végétől október legelejéig terjed. Ezt pedig az időjárás befolyásolja.⁹³ Ennek fényében érdemes megvizsgálni az egyébként is töredékes adatokat.

1816. október 3-ára hirdette meg a krumpliföld felszabadítását Jászapáti tanácsa. Feltéve, hogy nem lesz eső.⁹⁴ 1817-ben szeptember 26-27-ére hirdették meg a jászapáti burgonyaszedést.⁹⁵ Jászberényben szeptember 29-ét jelölték ki határnapnak, és 3 napot adtak a burgonya felszedésére úgy, hogy a harmadik napon kártétel nélkül már lehetett szántani.⁹⁶ 1817-ben Jászdózsán a szőlőszüret és a kukoricatorés mellett fontosnak tartották a burgonya szedésének határnapját is megjelölni. Ezt azért érdemes kiemelni, mert feltételezhető, hogy még az előző rendkívül înséges esztendő után is fontos szerepe volt a növénynek a település élelmezésében. 1817-ben Szent Mihály nap után való kedd és szerda, vagyis szeptember 30. és október 1 lett kijelölve a krumpliszedésnek.⁹⁷ Az élelmezési krízis meg-

91 HU-MNL JNSzVL-V.1400. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1819. április 3. 36. p.

92 HU-MNL JNSzVL-V.700. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. február 20. 241. p.

93 HU-MNL JNSzVL-V.1. Hivatalos tudósítások. Capsa 45. Fasc. 4. Nr. 1. 1153/1816.

94 HU-MNL JNSzVL-V.1000. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. március 8. 364. p.

95 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. április 16. 327-328. p.

96 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1818. március 28. 232. p.

97 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1819. november 27. 555. p.

98 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1821. április 27. 387-388. p.

99 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1824. március 20. 478. p. 100 Kósa (1980) 161.

101 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1816. szeptember 28. 441. p.

102 HU-MNL JNSzVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. szeptember 20. 138. p.

103 HU-MNL JNSzVL-V.1. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. szeptember 24. 235. p.

104 HU-MNL JNSzVL-V.1000. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1817. szeptember 20. 391. p.

oldódását mutathatja az is, hogy ezt követően nem tettek említést a burgonyára, az 1819-es süretri határozat is csak a kukoricát és a szőlőt említette.⁹⁸

Jákóhalmán a burgonyaszedési határnapokról az első feljegyzés 1818-ból való. A „*kumpér*” szedését október 5-6-ra hirdették meg.⁹⁹ A következő évben október 2-ára már tökéletesen érettnak találta a jákóhalmi főbíró a termést és október 8-tól 10-ig szabadították fel a burgonyaföldeket. A határozat érdekessége, hogy kimondta, ha nem sikerül befejezni a burgonya felszedését, azok „*az úgy nevezett bengőzöktől egy for. büntetés alatt szoros tilalomban tartassanak,*” és még 11-én is szedhessék a tápláló növényt.¹⁰⁰ 1820-ban már szeptember közepén megállapítható volt a „*kumpér már tökéletes éresre*”, és szeptember 21-re hirdették a burgonyaszedés idejét.¹⁰¹

Sajnos az elvetett burgonya fajtájára nem derült fény, de a XVIII. század végén még csak néhány fajtát ismertek Erdélyben. Azonban az 1840-es évekre már több száz fajta volt jelen az országban.¹⁰² Annyi bizonyos, hogy egy kései fajta lehetett, mivel a Jászságban a fentiek alapján látható, hogy döntően október elején történt a burgonya szedése.

Összegzés

A burgonya magyarországi térnyerése nagy múltra tekint vissza, ám a végső lökéshez szükség volt egy olyan katalizátorra, amely végképp megalapozta a burgonya elterjedéséhez. A „kései” jászsági elterjedésének egyik oka a kalászos növények dominanciája volt, s éppen ez, valamint a huzamos termés kiesés segítette az alternatív táplálékforrás megjelenését. Egy-két év rossz termését korábban is átvészelte a lakosság, ám figyelembe véve az 1810-es évek időjárásának alakulását, mindenképpen szükségessé vált újabb növény megjelenése. Feltehető, hogy csak jóval később terjedt volna el a burgonya, ha nem egy elhúzódó válságidőszak következett volna be. Az 1816-1817-es esztendő kritikus volta, a burgonya propagálása, Somogyi Antal főkapitány támogatása és a hűvösebb időjárás együtt állása jelentette a végső lökést a burgonya jászsági megjelenéséhez. Izgalmas képet fest, miként bolygatta meg a redemptio társadalmi és gazdasági rendszerét ez a kis növény. Megjelenése válaszreakció volt egy gazdasági és társadalmi krízisre, ám később a társadalmi érdekek mentén alakult a növény termesztésének szabályozása. Nyomon követhető a megjelenő új járulékos föld integrálási folyamata is. Hasonlóképpen nem volt egységes álláspont a krumpliföldek helyének és méretének kijelölésében sem.

A ma emberének a krumpli egy természetes, nagy mennyiségben elérhető, mindennapi táplálék. Azonban elterjedése rávilágít válsághelyzetben a gazdaság törékenységére. Intő jelként szolgálva a ma számára is.

Sajtó:

Nemzeti Gazda 1816. II. félév I., XXV. sz.

105 HU-MNL JNSzVL-V.1000. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1819. szeptember 25. 529. p.

106 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1818. szeptember 26. 734. p.

107 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1819. október 2. 820-821. p.

108 HU-MNL JNSzVL-V.1300. Tanácsülési jegyzőkönyv. 1820. szeptember 16. 928. p.

109 Kósa (1980) 181.

Források:

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára (HU-MNL JNSzVL)
HU-MNL JNSzVL-IV.1.a. Jászkun Kerület Nemesi Közgyűlésének jegyzőkönyvei
HU-MNL JNSzVL-IV.1.b. Jászkun Kerület Nemesi Közgyűlésének iratai
HU-MNL JNSzVL-V.1. Jászberény város iratai
HU-MNL JNSzVL-V.201.b. Kisújszállás város tanácsának jegyzőkönyvei
HU-MNL JNSzVL-V.700. Jászsószentgyörgy város iratai
HU-MNL JNSzVL-V.800. Jászapáti város iratai
HU-MNL JNSzVL-V.1000. Jászdózsa város iratai
HU-MNL JNSzVL-V.1300. Jászkóhalma város iratai
HU-MNL JNSzVL-V.1400. Jászkisér város iratai
HU-MNL JNSzVL-XV.1.a. Kéziratos térképek.

Felhasznált irodalom:

Ajtay – Boncz – Horváth (1984): Ajtay Ágnes – Boncz József – Horváth Sándor: A csapadék és napfénytartam hatása a burgonya terméshozamára. In. *Időjárás*. 88.évf. 3. sz. 1984. 154-160.

Ajtay – Boncz – Takács (1984): Ajtay Ágnes – Boncz József – Takács Ferenc: Összefüggés a vetőburgonya terméshozama és a meteorológiai tényezők között. In. *Időjárás* 88. évf. 4. sz. 1984. 238-246.

Ajtay – Kmettykó (1973): Ajtay Ágnes – Kmettykó Katalin: Az időjárás hatása a kukorica és burgonya termésmennyiségére. In. *Időjárás* 77. évf. 3. sz. 1973. 184-187.

Bagi (1991): Bagi Gábor: A Jászkun Kerület és a reformországgyűlések. Szolnok, 1991.

Bagi (2005): Bagi Gábor: A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig (1745-1848). Második kiad. Szolnok-Jászkisér-Jászladány, 2005.

Bagi (2014): Bagi Gábor: A Jászkunság központja az eladatás után (1702-1830). In. *Jászberény története a kezdetektől a reformkorig*. (szerk. Pethő László). Jászberény, 2014. 192-286.

Bédai (2014): Bédai Katalin: Dicsőség a krumplinak. A burgonya kultúrtörténete. In. *Burgonyavilág*. 2. évf. 2. sz. 2014. 6-9. Online: <http://www.obtt.hu/sites/default/files/uploads/bvilag1411.pdf> (megtekintve 2023. február 10.)

Bellon (1994): Bellon Tibor: A Nagykunság földművelő gazdálkodása a XVIII-XIX. században. In. *Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére I*. *Studia Comitatus* 23. (szerk. Novák László). Szentendre, 1994. 339-357.

Bódi (1984): Bódi Erzsébet: Adatok Szirénfalva és Csicsér népi táplálkozásához. In. *Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*. 22. Miskolc, 1984. 105-112.

Fodor (1942): Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Budapest, 1942.

Kisbán (2012): Kisbán Eszter: Rác Zsuzsanna könyvecskéje korabeli körképben. In. *Néprajz - muzeológia: Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére* (szerk. Tóth Arnold). Miskolc, 2012. 466-489.

Knézy (1996): Knézy Judit: Két fontos táplálékot szolgáltató növény termelése és fogyasztása a Dél-Dunántúlon a XVIII. században. In. *Agrártörténeti Szemle* 38. évf. 1-4. sz.

1996. 251-258.

Kósa (1970): Kósa László: „Búza szükségben feleségülő jegyzések” – A burgonya a magyarországi táplálkozásban a XVIII. század végén és a XIX. század elején.

In. *Ethnographia* 81. évf. 2-4. sz. 1970. 363-375.

Kósa (1980): Kósa László: A burgonya Magyarországon. Budapest, 1980.

Novák (1999): Novák László: Jászapáti településnéprajza a XVIII-XIX. században. In. *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 11. (szerk. H. Bathó Edit – Kertész Róbert – Tolnay Gábor – Vadász István). Szolnok, 1999. 97-101.

Rác (2001): Rác Lajos: Magyarország éghajlattörténete az újkor idején. Szeged, 2001.

Rapaics (1934): Rapaics Raymund: A kenyér és táplálékot szolgáltatató növényeink története. Budapest, 1934.

Sarosác (1992): Sarosác György: Fejezetek a Pécs környéki bosnyákok (horvátok) szántóföldi és kertgazdálkodásáról. In. *Baranyai történetírás 1990/1991.* (szerk. Szita László). Pécs, 1992. 205-245.

Szabó (1994): Szabó Lajos: A közös határ használata Kisújszálláson a XVIII. század második felében. In. *A szülőföld szolgálatában. Tanulmányok a 60 éves Fazekas Mihály tiszteletére.* (szerk. Bagi Gábor). Szolnok, 1994. 105-116.

Tagányiné (1983): Tagányiné Tholt Judit: A burgonya szántóföldi szerepe az 1828-as országos összeírás szerint, különös tekintettel Zemplén, Somogy és Szabolcs megyékre. In. *Agrártörténeti Szemle* 25. évf. 1-2. sz. 1983. 1-13.

Vincze (2022): Vincze János Farkas: „A magyar kánaánban az emberek gyékénygyökérrel tengették életüket” Ínségtáplálkozás a Jász és Nagykun Kerületben az 1790-1791-es aszály idején. In. *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 30. Szolnok, 329-339.

Buschman Éva:

FARM EGY IFJÚ HÖLGY IRÁNYÍTÁSÁVAL

Rendhagyó, hogy egy mai, fiatal lány mezőgazdasági munkálatokban is járatos legyen, vezetni tudjon adott esetben egy traktort, ne riadjon vissza a keményebb fizikai munkától, egy gazdasággal járó feladatoktól. Mindezt munkája iránti szeretettel, elhivatottsággal teszi, máshogyan nem is lehet: csak szívvel-lélekkel, ahogyan ő végzi ezt. Volt kitől mintát látnia, szülei példamutatása ma is kíséri őt az útján. A Jászsági Évkönyv hasábjain az Ézsás Flóra jáászfényszaru gazdálkodóval készült interjú következik:

– Szeretném, ha kicsit bemutatnád az életutadat, tanulmányaid és a családod.

– Igazából az én fejemben sosem fogalmazódott meg, hogy mezőgazdasággal foglalkozzak.

A gimnázium után informatikai szakra mentem Budapesten, mondván, hogy a mai világban erre nagyon nagy szükség van. Egy kis idő után rájöttem, hogy ez nem az én világom, itt gondolkodom mind az informatikára, mind a városra. Nekem szükségem volt a térre és a természetre, úgy gondoltam, hogy a fizikai és a mentális egészségemnek is jobbat teszek, ha nyugodtabb környezetet keresek magamnak. Ezután hazajöttem Fényszarura, és apával elkezdtünk együtt dolgozni körülbelül 2020 telétől. Egyre jobban belejöttem a munkába, de akkor még csak irodai tevékenységekről volt szó. Utána szépen lassan elkezdtem én is dolgozni a földeken, és próbáltam beletanulni, hogy mit, mire használunk. Bevallom őszintén, nagyon szeretem a gépeket, de nem tartom magam egy műszaki embernek. Vezetni tudom őket, de a szerelést inkább másra bízom. 2022 szeptemberében pedig a völegényemmel elkezdtük az agrár egyetemet, és most vidékfejlesztési agrármérnöknek tanulunk, hogy később együtt tudjuk továbbfejleszteni a vállalkozást. A családom mindig támogatott mindenben, és nem kell mondanom, édesapámat nagy örömmel tölti el a közös munkánk. Nagyon szeretek vele dolgozni, mert látom, hogy nagyon igyekszik lépést tartani a mai rohanó világgal és a technológiai fejlesztésekkel, ami számomra nagyon fontos, mivel ebben látom a mezőgazdaság jövőjét.

– *Mi szerettél volna lenni kiskorodban gondoltál-e erre?*

– Szerintem, mint nagyon sok gyerek, állatorvos szerettem volna lenni nagyon sokáig, mivel az állatokat mindig nagyon szerettem, de ahogy felnöttem, rájöttem, hogy ez kicsit többről szól, mint szeretni az állatokat. Az egyik nagyapám állatorvos volt, szerintem innen is jöhetett az ihlet. Utána, ahogyan telt az idő, nem nagyon volt specifikus irány, amit követtem volna. Kicsit sajnálom, hogy nem volt egy álom munka, amit kiskoromtól követtem volna, de vannak emberek, akik valamilyen esemény vagy hatás miatt jönnek rá, hogy mit is szeretnének csinálni, és szerintem én is ezek köze az emberke közé tartozom.

– *Hogyan alakult ki benned a gazdálkodás iránti szeretet?*

– Gyerekkoromban sosem gondoltam azon, hogy milyen típusú munkát is csinálnék szívesen, aztán felnőttkoromban próbáltam az irodai munkát, és rájöttem, hogy ez nem nekem való. Számomra nagyon monoton volt, és nem túl élménydús. Nekem szükségem volt arra, hogy kint legyek a természetben növényekkel és állatokkal körülvéve. Rájöttem, hogy nagyon szeretem a gazdálkodással járó ügyintézést, amikor menni kell jobbra, balra, és mindig történik valami változás, valami esemény. Természetesen néha nekem is jól esik egy-két irodás nap, de hosszútávon engem nem tenne boldoggá. Maga a gazdálkodás iránti szeretet egy folyamat volt, magam sem vettem észre, hogy történik, amikor már megtörtént. Nagyon pozitív számomra, ahogyan a mezőgazdaság fejlődik, és a technológia átveszi ügymond az irányítást. Tudom, hogy ez sok mindenkinek még nem szimpatikus, de véleményem és tapasztalatom szerint borzalmasan sok mindenben segíti az embert. Az új gépek sokkal hatékonyabban tudnak dolgozni, és kevesebb idő alatt, több munkát elvégeznek, így a gazda is több munkát tud elvégezni, és így egyre produktívabb lesz a folyamat.

– *Ki volt az, aki a legjobban inspirált ebben és segített?*

– Igazából az elején nem inspirált senki, mert tényleg csak belecsöppentem a semmiből. Amikor 2020-ban elkezdtünk együtt dolgozni, én nem is gondoltam, hogy ez végleges lesz, vagy hogy én ezt folytatom, csak azt, hogy besegítek, és ahogyan említettem az imént, ez csak úgy megtörtént. Természetesen láttam benne a potenciált és a kihívást, ami számomra nagyon fontos, mert akkor érzem, hogy igenis dolgoztam, hogy meg tudtam oldani olyan problémákat, amire először csak pislogtam. Mostanában egyre jobban inspirál az egyetem, mivel nekem előtte nem volt elméleti agrár tudásom, így néha a sötétben tapogatóztam. De most, hogy van egy alap, amire lassan tudok építkezni, ez engem is magabiztosabbá tesz. Apa nagyon sokat segít a dolgokban, hisz tőle tanultam a legtöbbet. Ő nagyon igyekezett nekem mindent bemutatni, nem csak a mezőgazdaságot. Megmutatta, hogyan működik egy vállalkozás, hogyan működnek a pénzügyi dolgok. Szerettem ezt nagyon, hogy mindenbe bele akart vinni, legfőképpen szerintem azért is, hogy ne kelljen másokra támaszkodnom, hanem a magam ura tudjak lenni egy ilyen szintű vállalkozásban. A családom többi tagja is mindig támogatót ebben, és lehet, először meglepődtek, hogy ezt az utat választottam, de szerintem már ők is látják azt, hogy miért. A vőlegényem is mindig nagyon sokra tartotta ezt a munkát, és olyan szinten segített, hogy még a tanulmányainkat is együtt folytatjuk.

A természet szépsége, rendje emberre, állatra jó hatással van.

Ezek a segítségek természetesen most is folyamatosak, mivel nekem is nagyon sokat kell még tanulnom.

– *Miket termelsz, milyen a hasznossága a tevékenységednek? Mennyire éri meg gazdálkodni?*

– Amint a fentiekben is említettem, amit egy 3 éves tapasztalattal látok, az az, hogy ha okosan és sok munkával csinálja az ember, akkor nagyon megéri. Persze szerintem ez olyan szakma, amit szeretnie kell az embernek, különben nem fogja teljes erőbedobással csinálni, és akkor nem ér semmit az egész. Minden szakma ilyen igazából, csak itt azt érzem, hogy rengeteg mindenben kell toppon lenni, és nem szabad elhagynia az embernek magát, hanem mindig fel kell állni, mert a papírmunka várhat, de az állatok és a növények nem.

Mi főleg gabonában utazunk, és mellette foglalkozunk kertészettel is, ahol paprikát termelünk. Mind a két területen nagyon sok precíziós fejlesztés van. A kertésznél nagyon szimpatikus, hogy sok lehetőség van a természetes növényvédelemre, ami sokban segít abban, hogy ne használjanak a gazdálkodók olyan sok vegyszert, ami később ártalmas lehet az emberi szervezetre. A kertészet terén is már nagyon sokan kifejlesztettek olyan gépeket, amik megcsinálják a munkát a fólia vagy üvegház alatt a nyári nagy melegekben. Persze megértem, hogy ez sem mindenképpen előnyös az emberi foglalkoztatást tekintve, de mindig lesznek új munkák, ezeket a gépek nem fogják elvenni, csak megújítani.

– *Hogyan alakult ki az, hogy Te viszed ezt a vállalkozást? Édesapád már „kivonult” ebből teljesen, vagy még segít neked?*

– Édesapám még benne van teljes mértékben a vállalkozásban, és remélem, ez így lesz még nagyon sokáig. Szeretem, hogy együtt csináljuk a munkákat, nagyon jó mértékben fel tudjuk osztani, és amíg azt látom, hogy mások egyedül mennyit dolgoznak, és egy bizonyos szinten szenvednek tőle, mi próbáljuk segíteni egymást. Ez azért is nagyon jó, mert, ha a másik kiesik valamilyen oknál fogva egy kis időre, akkor sincsen gond. Apa nagyon motiváló olyan értelemben, hogy látom mennyire szereti, amit csinál. Édesanyám angol tanár volt, és rajta is láttam, ezt a nagy lendületet és szeretetet a szakmája felé, és ezért is volt nagyon jó benne, vagyis mind a ketten nagyon jók abban, amit csináltak/csinálnak. Előtte mindig ez a példa volt, hogy szeretni kell, amit csinálsz, és úgy tudod igazán jól csinálni. Apa mindig nagyon pozitív a munkában, és számomra ez talán a legfontosabb tényező! Nem tudnám úgy csinálni a munkám, hogyha valaki mindig csak azt látná, mi

nem működik. Persze, mi is látjuk, ha valami nem úgy alakul, ahogy szeretnénk volna, de azt tanultam, hogy akkor át kell lépni rajta, és menni a megoldás felé. Megállni, és búslakodni sosem egy jó megoldás.

Az elején még magam sem nagyon tudtam, hogyan fogom továbbvinni a vállalkozást, és természetesen most is vannak kétségeim, de ugye kinek nincsenek? Nagyon igyekszem mindig összeszedett lenni és átlátni a dolgokat. A koromból kifolyólag még nem érzem, hogy én tudnám megmondani az embereknek, hogy mit csináljanak, hiszen nekik nagyobb a tapasztalatuk a mezőgazdaságban, de azon vagyok, hogy tanuljak új dolgokat, csináljunk új fejlesztéseket, amiket majd én tudok átadni másoknak.

– *Úgy hallottam, traktort is vezetsz. Ez a mai fiatalok – főként lányok között - elég ritka, olyan arányosan „vagány” dolognak tartom. Mit szól ehhez a párod, illetve a barátnőd, a környezeted?*

– Ez egy nagyon vicces téma, mert már sokszor volt erről szó szinte az összes baráti társaságokban. Akár az enyémben, vagy a vőlegényemében, vagy akár a testvérem barátai között. Sosem kaptam ezzel kapcsolatos negatív megszólalást. Rendben, talán az elején, amikor Pesten jártam egyetemre, ott kicsit meglepődtek az emberek, mert ugyanakkor még nem dolgoztam a vállalkozásban hivatalosan, de nyaranta ott töltöttem az időm, és ott tanultam meg igazán dolgozni. Szóval ott Pesten furcsának tartották ezt, de nem akarok általánosítani, mert ez tényleg egy-két emberrel történt meg. Ahogy mondod, mindenki nagyon *vagáynak* tartja ezt az egészet, akár ha a traktorozásról beszélünk, akár magáról a mezőgazdaságról. Sokan a természetközelség miatt és a saját időbeosztás miatt mondják, hogy ez mennyire jó lehet. Persze ezek nagyon jó dolgok, attól függetlenül sok nehézség is van benne, mint minden másban is.

Elég ritka a fiatalok között, főleg a lányokat illetően, hogy traktort vezessenek, adott esetben szereljenek is.

A traktorozás abszolút a vállalkozás pozitív részéhez tartozik, és a mai új traktorokat már szinte annyira könnyű vezetni, mint egy személyautót. Ez a technológiai fejlődés is nagyon előnyös, de azért azt mondom, hogy mindenkinek először egy régi traktoron kell megtanulni vezetni, hogy utána tudják értékelni, hogy az újak mennyire modernek, és mennyivel könnyebb akár egy sebességváltás is. Azért egy MTZ traktor vezetése után már nincsen szükség semmilyen konditeremre.

– *Milyen innovatív ötleteid vannak?*

– Főleg a kertészetben látom a legnagyobb fejlődést, de ennek szerintem az is az oka, hogy azt egyelőre jobban átlátom. Mivel az időjárás nyaranta nem lesz hűvösebb, így nagyon fontosnak tartom, hogy automata rendszereket csináljunk a fóliákba, amik lesznek a megfelelő termést, és össze is szedik azt. Tudom, ez elég hosszútávú dolognak tűnhet, de vannak országok, ahol ezeket már alkalmazzák. Ezeknek a költségvetése sajnos még elég magas, de biztosan nagyon megtérül időben is és pénzben is. Automata öntözőrendszer, amiben még gondolkoztam. Ez viszont nem annyira földtől elrugaszkodott ötlet már. Olyanra lenne szükség, ami mindennap bizonyos időben, amit a rendszernek beállítunk, elkezd a locsolást, majd pár óra múlva ki is kapcsolja magát. Ezeket már lehet irányítani otthonról is akár, és akkor nem kell feltétlenül teljesen automatikusnak lennie. Ezeket azért tartom fontosnak, mert azt látom, hogy egyre több és több papírmunka és ügyintézés van a mezőgazdaságban is, és hogyha ezeket a munkákat, amiket említettem, lehetne automatizálni, akkor az embernek nem kell kettészakadnia, és nyugodtan tudná végezni a dolgait mindeközben.

– *Milyen támogatást kapsz?*

Nagyon sok fiatal gazda támogatás van. Pontosan nem tudom megnevezni őket, mert nem nagyon vagyok benne, ez még egyelőre a jövő kérdése, viszont nem olyan régen láttam, hogy akkor is támogatják a fiatal gazdákat, hogyha egy meglévő támogatást vesznek egy családtagjuktól. Azt gondolom, ezek nagyon sokat tudnak segíteni egy kezdő gazdának, mivel az új fejlesztések azért elég magas áron mennek, és közben meg szükség van rájuk a hatékonyság miatt. Így ezek a támogatások kezdő lökéseknek nagyon pozitívak.

– *Mik az előnyei és a hátrányai a mezőgazdasági létnek?*

– Szerintem, ami az előnye az a hátránya is. Számomra az időbeosztás az, ami egyrésztől nagyon előnyös, mivel durván szólva magam osztom be a munkaidőm, és ha közben van elintéznivalóm, akár mint magánszemély, akkor azt is el tudom intézni, viszont ezzel együtt borulhat az egész nap, és sokszor pont emiatt lesznek nagyon hosszúak a munkanapok. Sokszor az egész napot elveszi a gazdálkodás, mert sokszor összejönnek a munkák, és muszáj az embernek megcsinálni. Viszont vannak napok, amik sokkal pihentetőbbek és nyugodtabbak, ilyenek akár a téli napok/időszakok. Természetesen ott van most az egyetem, szóval a téli időszak akkor sem nyugodt. Azt vettem észre magamon, hogy mivel nincs olyan, hogy 8-5-ig, ezért az időérzésem sehol sincsen. Igazából nem létezik. Az elején ez még nem volt annyira rossz, de mivel sokszor előfordult, hogy estig is random dolgoztunk, máris borult az összes programom, így sosem tudtam semmire biztosat mondani egy ideig. Ez mára már megváltozott, mert jobb az időbeosztás, viszont a folyamat során vesztettem el az időérzésem.

– *Mennyire megbecsült szakma manapság ez?*

– Szerintem nem olyan rossz a helyzet, mint, ahogyan ezt az emberek gondolják. Nekem nagyon pozitív a benyomásom a fiatal emberektől. Mindenki dicséri, és elmondja, mennyire fontos ez, hiszen ezen múlik az élelmezésünk. Tudom, hogy sok idősebb gazda el van keseredve, mert nincsen utód, aki továbbviszi a vállalkozást, ettől függetlenül, én nagyon sok fiatal látok mezőgazdasági cégeknél, és általában azok a fiatalok a családi gazdálkodásban is részt vesznek egy bizonyos szinten. Én azt gondolom, hogy az emberek rájönnek arra, hogy mennyire fontos és összetett szakma is ez. Az ipar sok embert elvesz az mezőgazdaságtól, de egyre több korombeli fiatal látok, akinek az a célja, hogy saját maga teremtsen meg az ételt, amit az asztalra tesz, és még ha nem is foglalkoznak a mezőgazdasággal nagyobb mértékben, ez már egy nagyon pozitív kezdet.

– *Mit kell másképp csinálni az utóbbi években a klímaváltozás miatt?*

– Nagyon nehéz ez a kérdés, mivel rálátásom alapján nagyon sok növény tud alkalmazkodni az „új” időjáráshoz vagy klímához, vagy esetleg majd új növényfajok fognak megjelenni, amik bírni fogják a klímánkat a jövőben. Viszont, ahogy mondtam a kertészetnél, már az erős UV-nek nem lehet kitenni egy bizonyos idő után az embereket, mert nagyon ártalmas az egészségükre, ezért támogatom a robotizálást. Nálunk a kertészetnél már észrevettük, hogy nem elég maga a fólia anyag, hogy megvédje a növényt, hanem plusz árnyékolást igényel, mivel abszolút megégnek. Az öntözés nagyon fontos, de a tavalyi évből kifolyólag, ha legköri aszály van, akkor az öntözés sem ér annyit, mint amennyit rááldozunk. Erre a kérdésre, ha nem lesz annyi eső, még sajnos nincsen válaszom, hogy mi a megoldás, de azt tudom remélni, hogy a technológia majd segít nekünk.

– *Milyen jövőképet látsz mindebben? Mik a terveid?*

– A legfőbb tervem az, hogy egy működő és kiegyensúlyozott munkahelyet tudjak majd én is teremteni, mivel édesapám már ezt megtette! Nagyon sok mindenben egyetérték velem, biztosan lesznek dolgok, amiket másképpen látok majd, most is előfordul néha, de nagyon komoly és pozitív példa ez nekem, hogy a semmiből, egy ilyen szintű vállalkozást teremtett. Azt gondolom, hogy én sem vagyok egyszerű helyzetben, pedig sokan így gondolják. Elég félelmetes egy működő vállalkozás élére kerülni, miközben az a gondolat jár a fejemben, hogy mi lesz, ha nekem nem megy majd? Az embernek szüksége van itt a magabiztosságra, mert különben tényleg nem lesz belőlem semmi! Nagyon igyekszem a fent említett fejlődéseket megvárni, és persze újakat kitalálni, mindig előre nézni.

Bugyi István:

MAGASÁGYÁSOS KERTÉSZKEDÉS DIÁKOKKAL

Egyre népszerűbb és elfogadottabb manapság a mikro biokertészkedés. A család ellátására felhasználható növényeket, sokan saját kertjükben termelik, mert a saját termés vegyszermentes, jobb minőségű és ízletesebb. Ebben az írásban a kis területű kertek biokertészetének egy könnyen létrehozható módszerét mutatom be, melyet a Csányi Alapítvány Jászsági Községi Házában a mentorált gyerekekkel valósítottunk meg a projektoktatás keretein belül. Sokféle tevékenység folyik a házban, 2021-től a diákok a Környezettudatosság projekt keretében hét alprojektben dolgoztak. Az egyik csoport tagjai kertészeti ismereteket sajátítottak el, és magaságyásokban termelnek zöldségféléket, fűszernövényeket. A támogatott diákok 7-12. osztályosak, vegyes korosztály, de épp ez benne a szép, mivel az idősebbek segítenek a fiatalabbaknak, nagyon jó csapat alakult ki így. A munkájukat az Alapítvány önkénteseként segítem.

Miért jó a magaságyásos kertészkedés?

Magaságyás készítése

A földtől 60-80 centiméterre kiemelt ágyást nevezünk magaságyásnak. Jellemzője, hogy mindig valamilyen - általában fából készült keret - határolja az ágyást, amely több rétegben tartalmazza a növények számára fontos tápanyagokat.

A magaságyás minden kertben — nemcsak a kis alapterületűben — hasznos lehet, bárhol kialakítható, átlátható, mutatós. Védi a növényeket a hideg és a kártevők ellen. Az ágyás talajának nedvesnek kell lenni, mivel a nedves talajban a szerves anyagok bomlásnak indulnak, és a folyamat során széndioxid és hő keletkezik. E miatt a növények gyorsabban fejlődnek benne.

Magaságysok feltöltése

A magaságysba természetesen jó minőségű talaj, komposzt, szerves trágya kerül, ebből következik, hogy jobb a növények minősége és a termés hozama. A felszabaduló hő miatt, tavasszal a szabadföldi termesztésnél korábban vethető bele a mag és korábban történhet a palánták kiültetése is. A termés beérése után újabb növényeket lehet beültetni, melyek őszre még beérnek. Derék- és térdkímélő, azaz a növények gondozása, művelése az ágyás magassága miatt kényelmesebb a konyhakerti termelésnél.

A magaságys elkészítése saját ötlet felhasználásával

Gondos tervezés után a Déryné utca 6. szám alatti Csányi Alapítvány Jászsági Községi Házának udvarán négy magaságysot állítottunk össze a gyerekekkel, húsz darab használt EURO raklapból. Ezekből a deszkákból készült magaságysok méretei: 80 cm magasak, 120x120 cm szélesek voltak.

A csoport tagjaival a deszkákat csiszolás és az összeállítás után növényi olajjal, lenolajjal kezeltük. Majd kívülről vékony barna lazúr festékekkel tettük vízállóvá. Sőt, belül vastag fekete fóliát erősítettünk az oldalára, hogy ne ázzon át. A gyerekek az ágyások külső oldalait vidám festményekkel díszítették.

A kész deszkaládába meghatározott sorrendben kerültek rétegesen a különböző, a növények fejlődéséhez, növekedéséhez szükséges anyagok. A ládákat közvetlenül a füves talajra helyeztük, így elkerülhető az ágyásokban a vízpangás. A négy oldalról határolt magaságys aljára vakondhálót rögzítettünk, hogy megakadályozzuk a váratlan látogatók ágyásba jutását.

Ezután 20 cm vastagságban, faágak, gallyak elrendezése következett, amire 10 cm száraz leveleket, avart, szalmát tettünk. Majd a tápanyagrétegek következtek. Elsőként kb. 20 cm vastagságban komposzt, szerves trágya és erdei föld keverékét terítették szét a gyerekek.

Közös ültetés

Az utolsó réteg 15 cm vastagságú általános virágföld volt. Végül a záró réteg 5 cm védő mulcs - jelen esetben fadarálék - a palánták elültetése után került a ládába. A mulcsréteg csökkenti a párolgást, véd a kiszáradástól.

A magaságyásokat lelkes munkával készítettük el a gyerekekkel 2021 őszén, szinte minden diák bevonódott valamelyik munkafolyamatba, ami nem kis szervezést igényelt, mivel ide iskola után és hétvégéken járnak a gyerekek, mellettük a mentorok támogatása, koordinálása nélkülözhetetlen volt. Mikor elkészültünk, a diákokkal elégedetten néztük végig a mutatós ágyásokat és tervezgettük, mit hova fogunk ültetni tavasszal.

A magaságyás gondozása

A magaságyásokat úgy helyeztük el, hogy körbejárhatók legyenek, így a növények gondozása, öntözése könnyen megoldható.

A tanítási időszakban minden nap megnézték a gyerekek az ágyásokat, ellenőrizték a talaj nedvességét. Ha szükséges volt, locsoltak, sőt gyomtalanítottak, amit egyébként ritkán kellett.

A nyári szünetben azonban gond adódott, mert a gyerekek táboroztak, nyaraltak, a növényeket nem tudták rendszeresen locsolni, így azok kevesebb vízhez jutottak, el kezdtek száradni.

A Közösségi Házban működő másik projekt, a Lego robot programozás, melynek tanulói beneveztek a First Lego League Challenge versenyre, melynek a programozáson kívül egyik fő innovációs feladata az volt, hogy egy meglévő adott problémára megújuló energiaforrás felhasználásával megoldást találjanak. Így jött az ötlet az Automata Magaságyás Öntöző Rendszer (AMÖR) kialakítására.

A termő magaságysok

A Csányi Alapítvány jázsági Lego verseny csapata: a Jász-stones, 10 főből állt össze, fiúk-lányok vegyesen, akik 6-10. osztályos tanulók. Ők dolgozták ki segítségével ezt az újszerű kezdeményezést 2022 októberétől 2023 januárjáig, nagyon izgalmas és sikeres folyamatot tudhatunk magunkénak, rengeteget fejlődött ez alatt a gyerekek gondolkodása. Az AMÖR innovációt 2023. február 4-én ismerhették meg a budapesti elődöntő bírái, ami plusz kihívást jelentett, mivel a szuper ötletet jól is kellett bemutatni, hogy megértsék és szimpatikussá is váljon.

AMÖR /Automata Magaságys Öntöző Rendszer/

Az innovációnkat először makett formájában készítettük el, az itt szerzett tapasztalatok alapján ma már az önműködő locsolórendszerünk dolgozik.

A rendszer energiaigényét napelem segítségével töltött akkumulátor biztosítja. A Községi Ház esővízgyűjtő ereszcatorna rendszeréből nyerjük a vizet. Mindez egy Arduino egychipes számítógép segítségével történik, így automata program szerint folyamatosan ellenőrzi a nedvességérzékelő, és ha a talaj nedvessége a beállított érték alá csökken, akkor elindul a locsolási folyamat. Ezzel elértük, hogy az sem baj, ha nincs időnk, vagy nem tudjuk meglocsolni a magaságysban élő növényeket, mert felügyelet nélkül is tovább élnek és fejlődnek. Az AMÖR rendelkezik GSM chippel is így, ha a vízgyűjtőtartály kifogy, SMS-t küld a rendszer felügyelőjének, hogy pótolni kell a vizet a tartályban.

Eredményeink

Az AMÖR makettet működés közben nagy sikerrel mutattuk be több helyen, mert minden eleme úgy működött, ahogy a valóságban, egy érzékelő szenzor jelezte, hogy száraz a mini

AMÖR makett bemutatása

magaságysában a föld, és elindította a locsolási folyamatot mindaddig, amíg igény volt rá. Bemutattuk, ha az esővíztartály kifogyna, leáll a locsolás és valójában küldött egy SMS üzenetet a csapatnak, hogy „*Kifogyott a víz a tartályból*”.

A First Lego League Challenge versenyen való szereplés olyan jól sikerült 2023. február 4-én, hogy fejlesztésünk elhozta a budapesti területi fordulón, Innováció kategóriában az első helyezést.

2023. június 3-án az Országos Középiskolai Diákprojekt versenyen 2. helyezést szereztek az AMÖR csapat középiskolásai projektjükkel.

2023. április 29-én az I. Életút Fesztiválon a Csányi Alapítvány Nagykövete címet kapta meg eredményes munkájáért a csapat.

A Csányi Alapítvány minden feltételt biztosított ahhoz, hogy ötleteinket megvalósíthassuk. A diákok rendkívül kitartóak, elkötelezettek voltak a felkészülési idő alatt, igazi csapattá kovácsolódtak össze, maximálisan mindent beleadtak, nem kímélve szabadidejüket sem, hogy a lehető legtöbbet hozzák ki magukból. Fantasztikus volt velük és mentorikkal együtt dolgozni! *Büszkeséggel tölt el, hogy ilyen jó eredményeket értünk el együtt!*

Mit ültettünk a magaságysokba?

Az ágyások összeállításával párhuzamosan a közösségi házban a gyerekek magokat csíráztattak és megfelelő fejlődés után, a palántákat a kész ágyásokba ültették.

Többféle növény életét indították el és követték a termés beéréséig. Paradicsom (kók-tél, piros, sárga, lila), uborka, padlizsán, paprika, saláta bizonyította, hogy a magaságys valóban hasznos. Egy másik ágyásba gyógynövények, fűszernövények kerültek: bazsalikom, zsálya, kakukkfű, tárkony, petrezselyem, koriander, négyféle menta egyedei adtak csodás látványt, illatot és lettek a szüretelés után finom ízesítők.

Terméseink

korai zöldségeket ültetünk. A salátafélék sikeresen debütáltak.

Az AMÖR vezérlő rendszerét folyamatosan fejlesztjük, ellenőrizzük, már több információ gyűjtésével még energiahatékonyabban működik.

Végül

Ezt a projektet nem egy évre, hanem hosszú távra terveztük, hogy minden alapítványi mentorált diák megismerje, megtanulja a kétkézi munka örömét, s azt, hogy a munka pozitív eredménye jó érzéssel tölti el az embert.

Ugyanakkor a lehetőségek tárházából szerettem volna a környezettudatosság, az egészséges életmód fontosságát kiemelni és bemutatni, hogy a fiatalok, /szüleikkel, tanáraikkal, mentoraikkal, fejlesztőikkel és önkéntes segítőkkel/ kellő célt látva igen ötletesen, eredményesen tudnak dolgozni. A mai digitális világban ez már nagyon ritka, a felnőttek összefogására és kitartására nagy szükség van mindehhez.

A biokertészkedés során a növények védelméhez más védő növényt használnak fel. Így tettek a gyerekek is. Büdöske, bársonyvirág jelenlététől várták a védelmet, a beavatkozás sikeresnek bizonyult.

Már az első évben bőséges termésünk volt, amit teljes egészében felhasználtunk. A szüretelés napján padlizsánkrémet, pizzát készítették és jóízűen elfogyasztották. „*Jó érzés volt a saját kertünkben termett zöldségeket felhasználni és elfogyasztani.*” – olvasható egy alapítványi kiadványban. A versenyeken a gyerekek által készített saját termésű padlizsánnal készített padlizsánkrémes falatkákkal kápráztatták el a jelenlévőket.

További terveink

Továbbgondoltuk a magaságyás termesztési idejének meghosszabbítását, ezért kísérletképpen fóliával borítottuk be az egyik ágyást, ahol

Kárpáti Márta

A RAGADOZÓMADÁR AZÉRT VADÁSZIK, MERT ÉHES

beszélgetés Molnár Györggyel

A Molnár családot leginkább a méhészet révén ismerik a Jászságban. Azt már kevesebben tudják, hogy a megélhetést nyújtó szorgos rovarok mellett Ifj. Molnár Györgynek egy egészen másfajta szárnyas jószág is elfoglalja a szíve és ideje nagy részét. Molnár György évtizedek óta a solymászat rabja. Erről az izgalmas, történelmi gyökerekkel rendelkező hobbiról faggattam egy esős tavaszi napon.

– *Bár a solymászat, mint tevékenység, történelmileg nagyban köthető a sztyeppei puszták népeihez, a magyarsághoz, mégis inkább a Közel-keletre vagy Ázsia kies pusztáira asszociálunk, amikor a madaras vadászatra gondolunk. Egyáltalán honnan jött az inspiráció, az érdeklődés a ragadozó madarak iránt?*

– Időben elég messzire datálható ez az elhivatottság. Természetszerető kisgyermek voltam, de mivel panelban laktunk, időm nagy részében a természettel való kapcsolat kedvenc tévé műsoromra, A gyöngyvirágtól lombhullásig című sorozatra korlátozódott. Ebben a műsorban szerepelt Magyarország legnevesebb solymászja, Lenovics Gyuri bácsi. Tulajdonképpen ő ültette el a ragadozó madarak iránti szeretet magját bennem. Amikor 14 évesen kertés házba költöztünk, jött el az idő, hogy szárba szökkenjen a csíra. Első lépésként kutyát tartottam, hiszen a solymászok fontos társa a kutya, melyre utal a régi közmondás is: „Eb a solymász kutya nélkül”. Amikor betöltöttem a tizennyolcadik évemet, kezdtem utánajárni, hogyan is lehet legálisan művelni a solymászatot. Rátaláltam a Magyar Solymász Egyesületre, ahol eligazítást kaptam a lehetőségekről, a jogi háttérről.

– *Mielőtt továbblépünk a történetben, kicsit világítsuk meg ezeket a törvényi előírásokat. Milyen kritériumokat szükséges teljesíteni a ragadozó madár tartóinak, a madaras vadászoknak?*

– Nem is olyan egyszerű a dolog, mint azt sokan elképzelik. Első lépésként ugyanolyan vizsgát kell tennünk, mint a fegyveres vadászoknak, majd ezek után mindezt az ismeretet ki kell egészíteni egy solymász elméleti-gyakorlati tudással, melyről vizsga keretében számot kell adni. Mindezek mellé még szükséges egy természetvédelmi jogi vizsga megszerzése is. Ahhoz, hogy az ember felvértezze magát a szükséges kompetenciákkal, ki kell jölnie egy mestert a solymász egyesületből, aki átadja az ismereteket.

Eb a solyász kutya nélkül

– *Elképzelésem szerint már ezen a szinten sokan feladják, nem beszélve a további nehézségekről, amelyekre majd még kitérünk. Számszerűen milyen nagyságrendű a solymász társadalom ma Magyarországon?*

– Vadász viszonylag sok van, solymász viszont tényleg kevés. Aki aktívan vadászik a madarával, az kevesebb mint száz fő. Az ország lakosságához képest ez elenyésző szám. Nem degradálva a puskás vadászokat, azért érthető, hogy egy fegyvert elég kivenni a szekrényből a vadászat napján, a madarakkal minden nap foglalkozni kell, és ez sok-sok idő. Erre kevés embernek van kapacitása.

– *Visszakanyarodva a történethez, ki lett a mestered, és hogyan zajlik a gyakorlati oktatás?*

– Egy újszilvási solymász, aki azóta már solymász társam, lett a mesterem. A kapcsolatfelvétel kezdetén kezdeményezni kell a tagfelvételt a Magyar Solymász Egyesületbe. A mester két évig oktat, majd amikor letelik a oktatás két esztendeje, véleményezi a hallgató tudását, felkészültségét. Ezek után nyertem felvételt az egyesületbe, melynek azóta teljes jogú tagja vagyok.

– *Ezek szerint maga a szakképesítés megszerzése is hosszú, időigényes folyamat, de mint már említetted, a madarakkal való foglalkozást be kell építeni a napi rutinba. Kifejtenéd, mit jelent mindez?*

– A solymászatban a ráfordított idő az egyik meghatározó tényező. Az idő, amit valahonnan el kell csípni, vagy a családtól vagy a munkától, vagy a pihenéstől. Itt nincs szabadnap, ünnepnap, mindegy, hogy esik az eső, fúj a szél, hideg van, meleg van...

A madarakkal mindig foglalkozni kell.

A ragadozómadár nem azért vadászik, mert örömet akar nekünk okozni, hanem azért, mert éhes. Tehát nem lehet túletetni, de mindenképp jó kondiban kell tartani, hiszen egy legyengült madár nem éri utol a zsákmányt. A jóllakott madár nem akar vadászni. Ahhoz, hogy a fogvatartott madarak fel tudják venni a versenyt mind erőben, mind sebességben a prédaállattal, bizony naponta két-három óra fogalakozást, röptetést igényel. Ez főleg akkor jelent kihívást, amikor négy órakor már sötétedik. Mindehhez még hozzájön az eledlük elkészítése. Én leginkább nyúzott galambbal etetem őket.

– Elnézést a tudatlanságból fakadó kérdésért, de solymászni csak sólymokkal lehet?

– Nem, a solymászat tulajdonképpen ragadozó madarakkal való vadászatot jelent. Ebbe

a kategóriába beletartozik egy jó pár faj, melyet Magyarországon legálisan lehet tartani. Ilyen a karvaly, a héja, az északi sólyom, a vadász sólyom, a szirti sas. Minél temperamentosabb, agresszívebb egy madár, annál jobban lehet tanítani a vadászatra.

– Neked milyen madaraid vannak? Ők hol tartanak a vadászat tudományában?

– Nekem jelen pillanatban egy itthon őshonos tojó és egy hím héjám van. Ők hála istennek elég egzaltáltak. Egyébként a betanításhoz három komponensnek kell együtt állni; a madár, az ember és a kutya együttműködése kell, hogy tökéletes legyen. A héjákat hozzá kell szoktatni a kutyákhoz, az emberek társaságához. Motiválni kell lenni abban is, hogy visszatérjen, hogy átengedje a zsákmányt. A ragadozó madár nem háziállat, nem háziállatosítható. Ha belenézek a szemébe, akkor hidegséget látok. Valamilyen szinten megszokja az ember közelségét, de ha tele van a hasa, akkor szeretetből, a kedvemért nem fog vadászni. Nem ragaszkodik úgy az emberhez, mint például a kutya, de pont ez adja ennek a szenvedélynek a szépségét. Az a szilajság, szabadság, ami a természetéből fakad.

– Mivel lehet mégis ezt a vadállatot motiválni, és rábírní arra, hogy visszatérjen vagy átengedje a zsákmányt?

– Ez az, amihez hosszú évek tapasztalata szükséges. A ragadozó madarat nem lehet fegyelmezősként sem bántani. Amennyiben valamilyen „sérelem” éri, akkor ő azt megjegyzi, félni fog, vége a bizalomnak és ezzel vége az együttműködésnek. A kezemen látható számos karmolás nem torolható meg. Ha a karma beleváj a bőrömbbe, akkor egyenként szépen lefejem az ujjait rólam.

Ami a zsákmány átengedését illeti, megéri neki odaadni a tollas fácánt egy sokkal finomabb kopasztott galambért. Persze, amíg ezt megtanulja, az is hosszú idő. A ragadozó madarakat csakis jutalmazással, a hasukon keresztül lehet idomítani. Ők nem igénylik a simogatást, a becező szavakat. Gyakran nem is nevezzük el őket.

– *Hogy történik maga a vadászat?*

– Mint már említettem, az ember-kutya-madár együttműködése szükséges hozzá. A kutya megmutatja a vad pontos helyét, és miután a solymász, illetve a madár jó pozícióba kerül, a solymász jelzésére a kutya felzavarja a vadat, majd ezt követi az üldözés. Ezután a héja, karvaly vagy a szirti sas – az úgynevezett alacsony röptű ragadozó madár – ha elkapja az áldozatát (vagy nem), megölné és elkezdene kopasztani, majd falatozni. Mindezt megelőzve odamegyek, az úgynevezett tarkózó tőrrel leszúrom a szenvedő vadat.

Nem engedem beleenni a ragadozómat a vadba, hanem felkínálom cserére a finom galambhúst. Így tudjuk mi solymászok is megtisztelni az elejtett vadat és záróterítéket készíteni az elejtett zsákmányból. A sólymokkal történő vadászat kicsit különböző, mert ők magas röptűek. Amikor a kutya megmutatja a vad helyét, a solymász leveszi a sapkát a madár fejéről és felengedi 150-200 méterre, ahonnan majd zuhanórepülésben, 300 km/óra sebességgel érkeve pontosan lecsap arra a helyre, ahol a vad meglapul. Ez annyira megrázóan gyönyörű látvány. Most is kiráz a hideg gondolattól, ahogy elmesélem.

– *„A solymász leveszi a sapkát a madár fejéről.” Na de mire is szolgál tulajdonképpen az a kis csinos sapka?*

– Általában a sólymokat és a sasokat sapkázzák. A ragadozó madarak legfontosabb érzékszerve a szemük. Ahogy felkerül a fejükre ez a kényelmesen kialakított sisak, elvesztik a látásukat és ettől megnyugszanak. Ilyenkor sokkal könnyebben lehet őket kezelni, sokkal könnyebben szállíthatók. Akkor veszik le róluk a sapkát, amikor konkrétan elkezdődik a vadászati feladat, tehát a zsákmány után engedik. Amikor például felugrik egy őzbak, nem vesszük le a sapkát a sas fejéről, mert az trófea állat, nem vadászunk rá. A sas nem látja, nem lesz feszült, hogy a főnöke visszatartja a finom falattól.

– *Azért egy őz elég méretes állat és a sas mégis képes elejteni. Ezek a nagy testű ragadozó madarak nem veszélyesek az emberre?*

– A szirti sasok lehetnek veszélyesek. Egy éhes madár nem biztos, hogy meg tudja vagy meg

Sikeres nyúl pedzés a Tisza ártérben

akarja különböztetni a szaladgáló kisgyereket vagy a futkározó kutyát az őztől, hiszen neki táplálékot jelenthet bármelyikük. Pont ezért vezettük be azt a szabályt, hogy tizennégy év alatti személy nem tartózkodhat a vadászterületen. A sasnak hatalmas, éles karmai vannak, és okozhat olyan súlyos sérülést, ami távol az elsősegélynyújtó helytől akár végzetes is lehet.

– *Közbevetted, hogy nem biztos mindig a zsákmányszerzés sikere...*

– Annak idején pont ez a momentum fogott meg a ragadozó madarakkal történő vadászat szépségében. A puszkagolyónál nem gyorsabb a vad, itt viszont, ha ügyes, akkor „átveri” a ragadozót és megmenekül. Fontos, hogy itt nincsen sebzés. Hányszor előfordul, hogy meglőnek egy vadat, de az túléli, majd hosszasan szenved míg elpusztul.

– *Egy tojó és egy hím madarat tartasz. Ők egy párt alkotnak, esetleg szaporodnak is?*

– Ez egy érdekes dolog. A jog szabályozása szerint ők tenyészetből származnak, de én neveltem fel őket. Ezzel a ténnyel, hogy én neveltem fel őket, engem tekintenek társuknak. Szakszóval inprintnek nevezik ezt a folyamatot. Ők párzási időszakban nekem udvarolnak. Ha őket összezárnám, akkor ők meglőnék egymást. Én nem tenyésztetem őket, mert a méhészet miatt erre már sajnos nincs időm, de mesterséges úton elméletileg lehetne tőlük szaporulat. Persze ezt is jelenteni kellene a természetvédelmi jogi hatóságánál.

– *Ezek a madarak szigorú nyilvántartásban vannak. Jeladó is kerül rájuk?*

– Igen. E madarak mindegyike zárgyűrűvel, mikrocscippel ellátott. Magyarországon kötelező és ajánlott is a vadász madarakat jeladóval is ellátni. Ha a madár például erős szél miatt messzire kerül, vagy olyan helyen fogja meg a prédát, ahol elbújik, akkor belakároznak, és úgy elrepül, hogy soha többet nem tér vissza. Ezek a jeladók nagyban segítik a madarak megtartását. Már létezik GPS alapú jeladó fejlesztés is, bár az még gyerekcipőben jár.

– *Honnan lehet beszerezni a madarakat? Miért pont héját választottál?*

– A fiókákat tenyészetekből lehet megvenni, és az az ideális, ha éppen kelés után már a gazdához is kerülnek. Az anyémek még pelyhesek voltak, amikor elhoztam és csipesszel ettettem őket. Egyébként rendkívül gyorsan nőnek, egy hónap alatt elérik a felnőtt méretüket, ami körülbelül egy kilónyi súly. Ami a választást illeti, nekem sasok is nagyon tetszenek, de azok tartásához külön infrastruktúra, na meg erőnlét szükséges. Egy öt kilós jószággal a karodon sétálgatni 10-15 kilométert azért elég jó kondit igényel. Az etetésük is sokba kerül, nem beszélve a röpdéről, ami milliós tétel lehet, és a szabad reptető térről, ahol sem gyerek, sem kutya nem sétálhat. Mindemellett egy sas akár hetven évig is élhet. Érdekes, hogy Mongóliában, Kirgizisztánban családtagként élnek a szirti sasok bent a jurtában.

– *Itthon a jászberényi család hogyan tolerálja ezt a szenvedélyt? A gyerekek is osztoznak a vadászat szépségeinek örömeiben?*

Tojó héja fiatal tollban

– A feleségem nem mindig maradéktalanul boldog, amikor a család helyett a madarakkal töltöm a szabadidőm nagy részét. A lányom nem igazán érdeklődik, a fiamat viszont vonzza a természet. Ő gyakran kijön velem etetni is. A gyerekeim beleszülettek ebbe, nekik nem annyira érdekes, hogy az udvaron a volierben ragadozó madarak ülnek, és nem papagájok vagy tyúkok a szárnyas állatok nálunk.

– *A Közel-keleten a solymászat egyfajta státuszszimbólum. Ez azt feltételezi, hogy drága mulatságról beszélünk.*

– Itt leginkább érvényes az a mondás, hogy „az idő pénz”. A tavasszal kikelt fiókákat őszig illik „bevadászni”, tehát betanítani. Ez egy intenzív, sok időt felemésztő feladat, aztán a továbbiakban is, mint mondtam, napi több óra ráfordítást igényelnek.

Az arab világ solymászata egészen más léptékű. A koronaherceg nyilván nem tud valódi kapcsolatot megélni a kétezer madarával. Ott a több száz méter hosszú száz méter magas röpdék tele vannak hófehér sólymokkal, melyek egyedára tízmillió forintról indul. Apparártust tartanak fenn a befogóktól az ellátásukért felelősökig. Ha ezt a példát nézzük, akkor valóban nagyon drága sport.

– *Említetted, hogy mintegy száz ember solymászkodik ma Magyarországon. Ez nem túl magas szám. Feltételezem mindenki személyesen ismeri egymást. Hogyan zajlik az egyesületben a közösségi élet?*

– Általában ősszel, októberben kezdődik a találkozók szezonja és január végéig tart. Minden második hétvégén megyünk solymászni apróvadas területekre, leginkább Békés vármegye területére. Leszerződünk a vadásztársasággal, bár nem minwnak. Míg mondjuk egy olasz puskás vadász csinál 500 darabos terítéket, mi ott sétálunk három napig három

csoportban, és a végén harminc fácán fekszik előttünk. Ez nyilván nem rentábilis a társaságnak. Hála istennek azért sokan támogatják ezt a tradicionális vadászati módot. Az ilyen hagyományos módon vadászóknak számítanak egyébként az agarászok és az előltöltős puskások is.

Én magam évek óta Abádszalókra szervezek találkozókat. Ez egy nagyon jó közösség, érdekes, nagyon vegyes összetételű a csapat. Mindenféle társadalmi rétegből érkeznek tagok, ki kerékpárral, ki a legdrágább terepjárával. Nagyon karakteres emberek összessége mindenféle területről, akiket a közös szenvedély hoz össze. Vannak nagy barátságok és nagy ellentétek, viták is születnek egy-egy találkozó alkalmával, hiszen mindenki meg van győződve a saját módszere igazáról. Meglepő, –vagyis a munkabeosztás szerint talán mégsem annyira –, hogy a solymászok mintegy fele méhész. Tavasztól őszig méhészkedünk, őszről tavaszig solymászkodunk.

– A laikusok hol találkozhatnak valódi solymászokkal a karon ülő sassal fényképet kínáló turistacsapda helyeken kívül?

– Minden évben ott vagyunk a FEHOVA-n és megjelentünk a világkiállításon is. Folyamatosan pályázunk, és megjelenünk ott, ahová hívnak. Szívesen fogadunk érdeklődőket a vadászatok alkalmával is.

Lengyel Ármin:

A DRÓTSZŐRŰ NÉMET VIZSLA ADOTTSÁGAI, IDOMÍTÁSA ÉS VADÁSZATI CÉLÚ ALKALMAZHATÓSÁGA

Bevezetés

Napjainkban készült statisztikák arról árulkodnak, hogy hazánkban a háztartások közel fele tart kutyát. Ez a szám európai viszonylatban átlagosan már csak 30% körüli. Remélni merem, hogy ezen kutyák mindegyike szerető környezetben és megbecsülésben él. Abban azonban biztos vagyok, hogy egy bizonyos csoport igen nagy elismerésnek örvend a gazdáik szemében. Ezek pedig nem mások, mint a vadászkutyák. Azt, hogy közös „történetünk” mikor is kezdődött, nem egyértelműen meghatározott a

Drótszőrű német vizsla vadat áll

mai napig sem, de nagyjából a kőkorszak középső része óta társa az embereknek a kutya. Az a kutya, amelyik az ismeretlen hórengetegbe vitte szánon a felfedezőket vagy az, amelyik a világűr meghódításának elején a csillagok közötti térben járt. Épp ezért szinte minden kontinensen elterjedt, és azt keresi, hogy az ember mellett tartózkodhasson mint vadásztárs, megbízható barát vagy akár gyermekek játszótársa. Ezek után nem véletlen, mikor egy nagyra becsült emberi tulajdonságot a kutya jelzővel emelünk még magasabb szintre. Ez nem más, mint a hűség. Az emberiség a kutya értékes tulajdonságait felismerve folyamatosan a maga hasznára fejlesztette ezt tovább. Az idők múlása során a kutyák felhasználása igen szerteágazó pályákra módosult. Ám ami most jelentős a számomra, az a vadászat. Képességét tekintve minden kutya vadászkutya. Az évezredek alatt használatától függetlenül megmaradt ez a természetes ösztöne. Viszont a valódi vadászkutyák tábora rendkívül színes és sokoldalú. Ide tartoznak a spánielek, vizslák, agarak, kopók, vérebek, terrierek fajtáinak sokasága. Vannak köztük mindeneselek, illetve egy-egy konkrét feladatra „szakosodott” specialisták. Egy jellemzőjük azonban azonos, mégpedig az, hogy a mai napig őrzi az ember és kutya, e két ősi lény kb. 15 ezer éve kötött szövetségét. Ezen fajták egyedei abban a kiváló helyzetben vannak, hogy többségük napjainkban is azt a munkát végzi, amire annak idején létrehozták, és a körültekintő, sokszor évszázadokon átívelő tenyésztésnek köszönhetően megőrizte azon képességeit, ill. külső és belső tulajdonságait,

melyek az adott feladat elvégzéséhez szükségesek. Az emberek egy kisebb réteget képező vadásztársadalom számára a kutya fogalma egy sokkal érzékenyebb témát bontakoztat ki.

Egy mindannyiunk számára jólismert mondás is tartja: „Eb a vadász, kutya nélkül.” Ebből következik, hogy a vadászat tevékenysége kutyával tud csak igazán kiteljesedni. Aktív vadászoknak ajánlott társul választani kutyát, mert csak ők tudják életvitelükkel a legtöbb munkát és legjobb feltételeket biztosítani ahhoz, hogy barátjuk, társuk a lehető legboldogabb legyen. Egy dolog viszont teljesen biztos, hogy egy kutya teljes értékű tagja lehet egy családnak, ahol, ha szeretik, akkor millió örömteli pillanattal és érzéssel ajándékozhatja meg tulajdonosait.

A vizslák kialakulása

A vadászkutyák rangsorában igen előkelő helyet foglalnak el a vizslák. Azon nemzeteknél, akik nagy kutyás hagyományokkal rendelkeznek, megfigyelhető, hogy mind kitenyészttette a saját elképzelésének legjobban megfelelő vizslafajtáját. Olvashatunk szakirodalomban olyan megállapítást is, hogy: „Ha az összes többi vadászkutya valamilyen oknál fogva kipusztulna, a vizsla valamennyit képes lenne helyettesíteni.” Ez a megállapítás igen sokat elmond arról, hogy képességei tükrében milyen teljesítményt tud nyújtani egy vizsla. Főbb jellemzőiket tekintve elmondható róluk, hogy: sokoldalúak, intelligensek, magas apportírozási készség, jól fegyelmezhető, kiváló érzékszervekkel rendelkeznek, nagyfokú munkabírási, kiváló szaglász és vadkeresési hajlam. Küllemüket tekintve általában nagy méretű vadászkutyák.

A vizsla fajtacsoporton belül is további két kategóriába sorolhatjuk őket.

Az egyik:

- a kontinentális vizslák, a másik pedig
- az angol vizslák csoportja.

A kettő közötti különbség a munkaalkalmasságban rejlik. Míg az első kategóriába tartozókról minden kutyaként beszélhetünk, ami magában foglalja a vadra lövés előtti és utáni munkát is. Ezzel szemben a második kategória tagjai főként a lövés előtti munkára specializálódtak. Angol nyelvterületen a vizslát „gun dog” kifejezéssel jellemzik, ami azt jelenti, hogy „fegyverrel vadászó kutya”. Míg a „pointer” szó jelentése „pontra mutató”. Ebből is látszik a használatban is megjelenik a különbség. Konkretizálva és fajtákra lebontva úgy épül fel a két csoport, hogy: kontinentális vizslák: német-, magyar-, weimari-, münsterlandi-, olasz vizsla és griffon; angol vizslák: pointer, angol-, gordon-, ír szetter. (Heltay 2014)

A drótszörű német vizsla kialakulása

Németországban nagyjából a középkorban kezdtek el olyan kutyákat tenyészteni, melyek fő feladata a vad elfogása volt. Fő szelekciós szempont az volt, hogy a ragadozókra jellemző mozdulatsorokat végezzen a kutya. A vadon élő ragadozók többsége a zsákmány észlelése után lelassul, figyel és felméri az elejtéshez szükséges ugrás vagy rohanás irányát, mértékét. Ezt követően – ahogy a szárnyas vad vadászata teret nyert és elterjedt – mind több szükség volt az ilyen képességekkel rendelkező ebekre. Annak érdekében, hogy a vad megállítására alkalmas ebet tudjanak létrehozni, elsőnek a rendelkezésre álló és nagy

létszámban jelen lévő juhászkutyákat kezdték a hajtó ebekkel keresztezni. Ezeknél igen fejlett vadászati ösztön és kifinomult szaglás volt tapasztalható. Az, hogy ezen folyamat végbement, tovább erősítette a kutyaidomítás hagyományát, mivel a vadászok rá voltak kényszerítve, hogy egyre többet foglalkozzanak a kutyáikkal. Amikor már kialakult egy egységesebbnek tekinthető német vizsla, akkor megjelentek a kiküszöbölésre váró hibák is. Elsőként lassabb és nehézkes mozgású eb jött létre. Ennek javítása érdekében kezdtek nagy odafigyeléssel és precizitással pointereket és szettereket alkalmazni javító keresztezés céljából. Az 1848-at követően elhanyagolták a fajtát. Ennek az oka, hogy megnövekedett a vadászok száma Németország területén, mert lazultak a vadászati feltételek. Természetesen, mint jó vadász embernek, mindenkinek szüksége volt kutyára. A megugró keresletet fedezni kellett, és ez nem feltétlenül a minőségi és gondosan tenyésztett ebekkel történt. Tovább rontotta a fajta helyzetét, hogy a királyi vadász birtokok többségében megszűntek, esetlegesen átadták a közösségi vadászatnak a területeiket. Sajnos ebből az következett, hogy nem volt szükségük annyi és olyan jó minőségű vadászkutyákra, mint azelőtt. Hanyatlani kezdett egyszerre az idomítás művészete és a német vizsla egysége is. Azért fontos megemlíteni ezeket az eseményeket, mert néhányan azt a tévhitet erősítik, hogy az angol vizslák behozatala vezetett e hullámvölgyhöz.

A német vizsla fajtát az ebtenyésztő egyleteknek köszönhetően sikerült megmenteni és ismét stabil mederbe terelni. Nemzetközi kiállítást rendeztek Hannoverben 1879-ben, ekkor gyűltek össze Németország különböző vidékeiről a szakértők és a fajta gondozói. Közös munkával meghatározták a fajta legfontosabb jellegeit. Fontos hozzátenni, hogy itt történt meg a német ebtenyésztés megalapítása is. Ezen eseményeket követően sikerült a fajtát megreformálni és egy még jobb úton tovább vinni. Tovább segítette ennek előrehaladását, hogy a kiállítások mellett már úgynevezett „használati eb versenyeket” is rendeztek, ahol megmutathatták, hogy a kutyák vadászatra milyen mértékben alkalmasak és milyen mértékű részletességgel történt meg az idomításuk.

Összeségében fontos volt és jelen pillanatban is fontos megállapítani, hogy használhatóság mellett gondolni kell a további tenyésztésre is. Ennek értelmében a jó versenyeredmény csak egy része a jó kutya bizonyítványának. A dokumentációk arról számolnak be, hogy a szálkásszőrű német vizslával egy időben tenyésztették ki a drótszőrűt. Dátum szerint ez az 1870-es évekre tehető.

A német tenyésztők felhasználták a pudel pointer-, uszkar-, drótszőrű griffon- és az airdale terrier vérvonalak keresztezését a rövidszőrű német vizslába. Egyes leírások a fajta hányatott sorsáról számolnak be. Eleinte nem szerették volna önálló fajtaként elfogadni, továbbá gyakori volt, hogy a griffon-nal tévesztették össze. A fajta létrehozásának nagy mozzगत rugójaként lehet megemlíteni, hogy akkoriban felismerték az erős szőrzetű vadászegek kitűnően alkalmazhatóságát szürös bozótokban, hideg vízben vagy bármilyen rossz időjárási viszony mellett. Eleinte a szálkás szőrű német vizslákat kezdték keresztezni a griffon-nal. Ebből csupán az származott, hogy a kiállításokon nagyon heterogén kutyák kerültek bemutatásra, ahol rendszerint 20-30% felelt csak meg a szálkás szőrű fajtajelleg kritériumainak. A kaotikus helyzetet szerencsére a tenyésztők egy elszántabb tábora megoldotta, és egységesítette a fajtát. Hódító útjára a második világháború után indult. Nem mindennapi külsője miatt mára már igen elterjedt és szép számú rajongó táborral rendelkezik. (Diezel 1993, Sárkány 1970, Szinák 1987)

Vadászati felhasználás, a vizsla munka

A kontinentális vizslák közé tartozó német vizsla, általánosan alkalmas a lövés előtti és utáni, mezei, vízi és erdei munkára. Ezen keretek között a meghatározott feladatuk a rejtőzködő vad felkutatása orruk megfelelő használatával. A kutya keresés közben megérzi a vad szagát, majd megtorpan, és lassabb, jóval óvatosabb mozgással elindul a vad vélt helyének irányába. Ezt szakmai szempontból „ráhúzásnak” nevezik. Ahogy egyre közelebb kerül a kutya a vadhoz, már egyre biztosabban és erősebben érzi a szagát, ekkor szinte megmered, és testének mozdulatlan állásával jelzi a rejtőzködő állat helyét. Ezt mindaddig mereven tartja, amíg a gazdája fel nem kelti a megbúvó vadat. Ennek láttán a kutyának hasalni kell, de mindenképp helyben kell maradnia. Ezt követően a vadász – mérlegelve a helyzetet, meghatározva a menekülő vad fajtát, nemét – dönt az elejtésről. Amennyiben minden feltétel adott erre, akkor remélhetőleg szenvedéstől mentesen elejti a vadat. Ezt követően kezdődik a vizsla lövés utáni munkája. Ha az elejtés sikeres volt, akkor a kutya gazdájának parancsára elindul, megkeresi az elejtett vadat, majd azt a gazdájához viszi, majd azt ülve átadja neki. Természetesen ezen munkafolyamatok terep és környezeti adottságoktól függően lehetnek változatosabbak, viszont a főbb műveleti elemek adottak és hasonlóan elvégzendők a kutya számára. (Heltay 2014, HTTP5)

Utánkereső munka

Ide tartozik minden olyan vad megkeresése, amely vagy lövés vagy bármilyen más esetben szerzett seb miatt szenved és vélhetően rövid időn belül belepusztul sérüléseibe.

A fő feladat a hazai viszonylatban megjelenő és vadászható nagyvad fajaink csapájának követése. A megsebzett nagyvadat hidegnyomon kell megtalálniuk, felkutatniuk. A sebzés megtörténtétől fogva legalább 3 órának el kell telnie, hogy hidegnyomról beszélhessünk és a munkát megkezdhesse kutyánk. Fajtától, egyedtől függ, hogy mennyi idő elteltéig tud biztonságosan dolgozni a nyomon. Esetleg 48 óra elteltével is biztosan felveszi a csapát és megkezdji az utánkeresést. Amennyiben a felkutatás megtörtént, és odaérnek a vadhoz, az nem valószínű, hogy addigra kimúlt már. Ekkor kezdődik a munka következő eleme, amikor is a menekülésre még jó eséllyel képes vadat megállítani, heves csaholással, úgynevezett „állóra csaholják”, ezzel jelezve a vezetőjüknek, vadásznak a vad helyzetét. Kedvezőbb eset az, amikor a kutya odaér a sebzett állathoz, az addigra már kimúlt. A sebzett élő vad esetén hasonló módon csaholással jelzi a vad megtalálását.

Vizsláknál gyakran alkalmazott nagyvad után keresési mód lehet a „bringsli” használata. Mikor is a vadat a kutya az utolsó sebgéptől önállóan követi, de a csapa végén már kimúlt (dermedt) vadat talál, ekkor a jelzőapportot (bringsli-t, amit előzetesen kutya nyakörvére csatolnak) a szájába véve tér vissza vezetőjéhez, így tudatja gazdájával, hogy megtalálta a kimúlt vadat. Ezt követően a gazdáját a megtalált (dermedt) vadhoz vezeti. Ilyenkor kimarad a csaholás eleme a csapa kidolgozásának végén. (Krewer, 1988)

Vadászati idomítás, alapidomítás

A vadászatban való alkalmazást megelőzően feltétlenül szükség van az ún. alapidomításra, melynek elemei nélkülözhetetlenek a kifinomult közös munka érdekében. Nélkülözhetetlen,

hogy jól tudjon a gazda és kutyája egymással kommunikálni. Cél, hogy az általuk adott jeleket a négylábú vadásztársunk könnyen tudja értelmezni és ezt követően végrehajtani. Maga az alapidomítás megkezdése előtt ismernünk kell kutyánk egyéniségét, ennek alapján kell meghatározni a fegyelmezés és hangvételünk módját. Továbbá nagyon fontos, hogy egy fiatal kutyát sosem szabad olyan módon terhelni, hogy az túlságosan megerőltető legyen, vagy unatkozni kezdjen. Más kutya vagy személy ilyenkor ne legyen jelen. Nem szerencsés semmi olyan körülmény sem, ami a figyelem elterelését vonná maga után. (Jilly 1957, Babiczky et al. 2021/b)

Pórázon vezetés

A kutya korát tekintve nincs meghatározott időpont, hogy mikor célszerű ennek a tanítását megkezdni. Ami fontos, hogy már stabil legyen a mozgása, és elég merész legyen ahhoz, hogy pórázon el merjen távolodni az ismert lakhelyétől, annak környezetéből. Első elemként egy nyakörvet teszünk a kutyára, amit aztán néhány napig rajta hagyunk, hogy megszokja, csak ezt követően csatoljuk majd rá a rövid vezetópórázt. Fontos, hogy semmiképp sem szabad ezt erőltetni, a kölyköt húzgálni vagy rángatni. Eleinte még engedjük neki, hogy ő vezessen minket, és mi követjük majd, ezzel is segítve, hogy megszokja a pórázt. A visszafogást úgyis magától tapasztalja meg, mikor néhányszor lendületesebben megindul, de a póráz hossza ezt akadályozza. Később, mikor már ezt megszokta, már mi is fokozhatjuk a korlátozás mértékét. Jó segítség lehet egy idősebb kutya jelenléte, ami jól gyakorolja a pórázon vezetés folyamatát és a kölyökkel is jó kapcsolatot tart. Néhány közös séta után így már jól elsajátítja a fontosabb irányzatokat. Szabályosan a bal lábunk mellett kell, hogy kövessen minket úgy, hogy a feje a térdünkkel egy vonalban kell elhelyezkednie. Az előre menést vagy elmaradást enyhébb pórázrántásokkal tudjuk szabályozni. Az elem elsajátítása akkor tökéletes, ha már fegyelmezés nélkül és a póráz feszülésének elmaradása mellett (laza pórázon) szabályosan halad mellettünk a kutya. Ebből már csak gyakorlás és rögzítés kérdése, hogy mikor lehet póráz nélkül a láb melletti követésre áttérni. (Nickl 2007)

A vad megállása

A vizslák egyik, de talán legértékesebb tulajdonsága a vad megállásának folyamata. Az állás egy tudatos tevékenység, amit a kutya ösztöneinek felerősödése eredményez. Minden esetben szükség van egy, a cselekvésre késztető indulatra. Nem elég egy inger a kiváltáshoz, mert kell egy, ami ösztönöz és egy, ami gátol. Ez lesz az állás előzménye. Egyik lehet a kíváncsiság, amit a bizonytalanság, félelem gátol. A vizsla már a befogadott szagról tudja, mit közelít meg, mit áll. Ilyenkor a nem idomított vizslák állása igen rövid ideig tart, majd ráront a vadra. Az idomítás során a célunk az, hogy a felugró (felrepülő) vadra a kutyánk ne akarjon utána ugrani (beugrani), hanem automatikus hasaljon. Itt egy teljesen ellentétben álló cselekvéssort kell a vizslánkba ültetni. Jól megfigyelhető, hogy minél gyakorlottabb a kutya, az állása annál kitartóbb.

Lehetőségeket felmérve a legcélravezetőbb a házinyúl alkalmazása a vadmegállás és az utána következő fektetés elsajátítása érdekében, mert sokkal könnyebben kezelhető, mint egy madár vagy más állat. Nyugodtabb, valószínűbb a helyben maradása, könnyebben begyűjtendő a gyakorlat elvégzését követően. Fontos, hogy olyan kutyával kezdjünk neki az

idomítási formának, amelyik már sípjelre megfelelően hasal és a pórázon vezetés szabályait is megismerte. Először úgy kerestessünk vele, hogy nem csatoljuk le a pórázról, hanem engedünk neki egy körülbelül 2,5 méternyi mozgást és így kezdjük a nyúl tartózkodási helye felé vezetni. Természetesen a légáramlás optimális megválasztása mellett, hogy a kutyánk szagot kapjon a nyúlról és a várt állást meg tudja valósítani. Ilyen esetben nem probléma, ha eleinte még nem a szimat felvétele után kezdi meg az állást, hanem csak akkor, mikor már ténylegesen meglátta szemmel az általunk kihelyezett állatot. Amennyiben így is hajlandóságot mutat az állásra az már nagyon pozitív, közben biztassuk a kiskutyát. Ha a nyúl az állás megkezdése után megmozdulna és továbbmenne, akkor adjunk a hasalás végrehajtásához megfelelő sípjel-t. Ilyenkor még a póráz megrántásával is segíthetünk a hasalás minél gyorsabb végrehajtását. Nagyon lényeges, hogy sosem szabad addig állítani a kutyát, hogy az megunja és játékbá kezdjen. Ha esetleg első és második próbálkozásra nem így zajlanak le a történések, akkor néhány hét kihagyás után ismételjük meg a gyakorlatot, hisz ezen idő alatt „komolyodhat”, változhat annyit a kölyök, hogy már megállja a nyulat. Amikor sikeresen zajlik a folyamat és már rutinosan megállja a nyulat, akkor meg lehet próbálkozni a vezetékről való lecsatolással és az önálló munkavégzéssel, viszont ilyenkor kétszer nagyobb figyelemmel figyeljük a történéseket, mert egy beugrás a nyúlra a lehető legrosszabb módon befolyásolhatja a későbbi idomításokat és szinte teljesen lerombolhatjuk azt, amit addig aprólékosan felépítettünk. Érdemes nagy hangsúlyt fektetni ennek az elemnek a gyakorlására, mivel a mellett, hogy varázslatos élmény egy ilyen álló kutyát látni, később a vadászatokat is elbűvölővé és élvezetesebbé tudja tenni.

Egy másik jól alkalmazható módszer mikor az alapképzés során elsajátított fektetés parancsot már kiválóan teljesíti a kutya, ekkor akár kihelyezett házinyúlra vagy más vadra vezetjük a kutyát és amint érzékeljük, hogy szagot kapott a vadról, elfektetjük. Amennyiben ezt kellő rendszerességgel és odafigyeléssel gyakoroljuk, akkor egyre érzékenyebbé válik a kutya és akár már egyből állni kezdi a vadat, aminek szagát érzi. Mellesleg a jól működő hasaltatás gyakorlata abból a szempontból is előnyünkre válhat, hogy a túlfutott kutyákat ezzel szabályozhatjuk, hogy ne önállósodjon. (Jilly 1957, Tabel 2021, Babiczky et al. 2021, a, Markmann 2015)

A sebzett vad megkeresése

A vadászat intézményének elkerülhetetlen eleme, hogy a leadott lövést követően néhány vad nem azonnal múlik ki, csak megsebesül. Ha nincs velünk kutya és olyan helyre esik, szalad

Drótszőrű német vizsla elejtett tőkés récével

Róka apport

a vad, amire egyértelműen illik a be nem látható kifejezés, akkor igen nagy az esélye, hogy azt mi már nem fogjuk megtalálni bármennyire is igyekszünk. Ennek érdekében van szükség arra, hogy kutyánkat kiképezzük a sebzett apróvad utánkeresésére és elhozására. Erre a legalkalmasabb módszer, ha mesterséges vonszalékot készítünk a kutyának. Előnyös lehet az, ha a vizslát már be vadásztuk mielőtt erre a munkára megtanítjuk. Azért lehet ennek fontos szerepe, mert ekkorra rögzül a kutyában, hogy az élő vadat magasra tartott orral kell keresnie, míg a nyomkövetésre pedig alacsonyan tartott orr használata szükséges. Általában a vizslákban van csapázási hajlam. Ami a nehézséget jelenti a feladat kidolgozása során, hogy az első lépésekkor megértessük vele, mit is szeretnénk elvárni tőle és hogyan. Ha ezt merétette, attól kezdve már csak gyakorlás kérdése, hogy milyen minőségben és precizitással végzi a vizslánk ezt. Maga a szoktatás mozzanatai az alábbiak szerint valószínűsíthető meg: Menjünk egy tágas szabad tere, ahol a természeti adottságai megfelelnek erre. Kezdsenek egy elhozási

gyakorlatot kell elvégeznie. Célszerű lehet még friss lőtt vad, amennyiben ez nem áll rendelkezésre, akkor egy nyúlőrrel betekert kb. 30 cm hosszú rönk, amit az illatanyagok intenzitásának erősítése érdekében vad belsősgben megforgatjuk. Az elhozás után egy, a kutya számára is jól látható helyre dobjuk, ami legyen növényzettel megfelelően benőtt és takart. Ilyenkor segítségünkre lehet egy másik személy, aki a rönköt egy madzagra csatolva a szél fújási irányába (hátszél) kezdi húzni, majd egy közel 100 méteres vonszalékút végén azt lekasztja. A segítőtárs egy kerülővel jöjjön vissza a kiindulási ponthoz, hogy véletlenül se keresztezze a vonszalék útját. A kutya ez alatt fekvé kell várja, hogy elhozhassa a tárgyat. Amint kész a csapa, a vizslát engedjük el, így az a kiindulási pontnál intenzív szimatolásba kezd majd, s jó eséllyel elkezd követni a vonszalék nyomát. Ekkor biztatni kezdjük és engedünk a pórázon, ami hosszabb, mint a láb melletti vezetéskor használt póráz. Ha közben letérne a nyomról, ujjunkkal megmutatva azt visszavezetjük és folytathatja a keresést. Amikor elért a bőrbe csavart rönkhöz, azt szájába vette, akkor visszamegyünk vele a kiindulási pontra és csak ott vegyük el tőle, miközben megdicsérik a feladat sikeres elvégzéséért. Rendszeresen gyakorolva, s a távolságot növelve és a vonszalékpálya egyenes vonalába töréseket téve tréningezzük. Attól függően, hogy milyen biztonsággal dolgozik a kutya, rövid időn belül elhagyható a pórázon vezetés, majd a kísérés is. A sebzett vad megkeresése szinte egyenértékű munka a vad megállásával, ezért is fontos nagy hangsúlyt fektetni a képzésére. Itt is fontos az az elv, hogy a sebzett vadat a lehető leghamarabb igyekezzünk megszabadítani a szenvedésétől, ne hagyjuk elveszni, ragadozók prédájává válni. (Jilly 1957, Tabel 2021)

Vízimunka

Elsőként fontos megjegyezni, hogy a vízi vadászat és az itt végzendő munka igen nagy szabadságot nyújt a kutyának, ennek értelmében nagyon lényeges a folytonos kontroll és szigor a tökéletes feladat elvégzés érdekében.

Tökés réce vízből történő elhozása

A gyakorlatok megkezdése előtt fontos meggyőződni arról, hogy kutyánk miként viszonyul a vízhez. Amennyiben a vizslánk szereti a vizet, és nincs kivetni valója vele szemben, akkor már magasabb szinten kezdhetjük a vízimunka feladatait például egy nyíltvizetes területről végzett elhozással. Ezzel szemben, ha nem kedveli a vizet, egy sekély vizes részen kell kerestetnünk. Fontos a fokozatoság, amikor a vízhez szoktatjuk, ahol a külső körülmények is meghatározóak. Amennyiben van lehetőség a nyári időszakban gyakorlatozni, akkor az azért előnyösebb, mert ilyenkor a meleg idő miatt egyébként is keresi a kutya a testének hűtési lehetőségeit. Mindenképp úgy kell hozzáállnunk, hogy mi is kíséjük a vízbe a kutyát, ezzel némi biztonságérzetet adva neki. A fokozatosság elvét a tréning időtartamában is követnünk kell. Eleinte csak egy negyedórát töltünk el a vízi feladatokkal, majd ezt folyamatosan a magabiztosság növekedésével növelhetjük. Amikor már nyílt vízfelületről, nagy biztonsággal tudjuk vele gyakorolni az elhozást, akkor nádasban is kerestethetünk. Remélhetőleg ekkorra már kialakult az érdeklődése a vízben való keresés iránt. Ha a vízbe dobott vadat vagy apróftát elsőre nem találja a kutya, akkor kavicsokat dobhatunk a vízbe a tárgy irányába, ezzel felkeltve a vizsla figyelmét és érdeklődését, továbbá remélve azt, hogy a jó irányból előbb-utóbb szagot kap a vadról. Vigyázni kell viszont arra, hogy a kutya ne szokjon hozzá az irányításhoz, mert könnyen belekényelmesedik az ilyen szituációkba, nem akar majd önállóan keresni. A legnehezebb feladat a mélyvízi kerestetés megtanítása. Itt nem csak a nyílt vízről történő gyakorlatozásról van szó, hanem az olyan sásos és nádasos részekbe való beküldésről és kerestetésről, ahol komoly erőfeszítést jelent a kutyánknak dolgoznia. Itt jelenik meg az, hogy ténylegesen mennyire alkalmas a vízi munkára, mivel csak a legjobb ebek képesek a mélyvízi keresésre és elhozásra. Szoktatni kell a kutyát a mélyvízhez. Nagyon fontos, hogy ne várjunk tőle túl sokat és ne hajszoljuk túl. Legyünk mértékletesek és kitartóak, csak így lehet eredményes a vízimunka elemeinek elsajátítása és biztos, rutinszerű elvégzése a későbbiekben. Hozzá kell tenni, hogy amennyiben nádasból és nem nyílt vízfelületről történik az elhozás, akkor eleinte lehet biztatni a kutyát, de fontos, hogy a parancsok folyamatos ismétlése nem célravezető, mert az a fő szándékunk, hogy a kutya minden vadat utasítás nélkül keressen meg és a gazdájához vigye.

Célszerű a gyakorlatokhoz vízi madarat alkalmazni, mert ennek tolla később ázik el, és kedveltebben apportírozza a kutya a vízből, bár szaga intenzívebb az olajosabb tollazata miatt. További javaslat az olyan kutyáknál, akik nem kívánják elvégezni a feladatot, mert nem szeretik a vizet, hogy a bennük lakozó féltékenységet kihasználva bevonunk egy mássik, rutinosabb ebet a gyakorlásba, amelyik már jól végzi ezeket a feladatokat. Minden jól elvégzett feladat után alaposan dicsérjük a kutyát, mivel ezzel erősíthető meg pozitívan benne a feladat elvégzése. (Jilly 1962, Fichtlmeier 2013)

Dúvadmunka

Elvárás minden vizsla fajtától, hogy a szörmés ragadozókkal szemben egy vadászat folyamán agresszíven lépjen fel. Próbálja meg lefojtani vagy legalább csaholva megállítani azt. Természetesen ezek igen nagy és szigorú feltételek. Az eddigi idomítási szempontokkal ellentétben itt az elvárás az, hogy a meglátott dúvadra rontson rá és azt hajtsa. A dúvadmunkára való nevelés csak már kész, teljesen képzett vizslák esetében ajánlott és nem minden esetben célszerű. Az a leglényegesebb szempont, hogy a kutya el tudja különíteni, mikor dolgozik nyúlön és mikor dúvadon. Nem lenne szerencsés, ha a vizsla ezt a két munkát egyként kezelné, és minden nyúl után hajszába kezdene a kiugrást követően. (Jilly 1957)

Vizsgák és követelmények

Hazai viszonylatban több szervezet és rendszer van, ami a vadászkutyák vadászati alkalmasságával foglalkozik. Magyarországon az OMVK határozata szerint „A vadászon a vad keresésére, felkutatására, valamint elfogására csak olyan vadászkutya alkalmazható, amelyet igazoltan vadászatra képeztek, és rendelkezik vadászati alkalmassági vizsgával.” A kétévesnél fiatalabb kutyáknál még eltekintenek ezen vizsga hiányától, de ez a kutya sem zavarhatja a vadászat rendes menetét.

Az OMVK-tól független Magyar Ebtenyésztők Országos Szervezete, klubjai is rendeznek hasonló vizsgákat, versenyeket. Náluk általában a tenyésztésbevitel feltétele a különböző eredmények elérése. Természetesen vannak kizáró tényezők, amik alapjaiban lehetetlenné teszik a vadászati alkalmazhatóságot, ilyen például a lövésfélőség.

Az anyaország fajtagondozó szervezete (Deutsch-Drahthaar Weltverband (DDWV e. V.) éves szinten megrendezi a drótszőrű német vizslák számára a legnívósabb teljesítmény vizsgáját. Ennek a pontos elnevezése „Hegewald”. Az ide történő nevezés feltételei: 2 évnél nem idősebb kutya, Képesség Vizsga I. díj, dúvadnál való viselkedési teszt igazolása, tenyészszemle (tenyésztésből kizáró ok nem lehet), egészségügyi szűrések megléte, oltások, érvényes felelősségbiztosítás, vezető érvényes vadászjegye. A szemle célja, hogy a kimagasló genetikai értékét képviselő német vizsla kutyákat felvonultassa, és ezzel realizálják az elmúlt időszak tenyésztői munkáinak eredményét. A drótszőrű német vizslát tenyésztők körében ez a legrangosabb megrendezett esemény. (OMVK 2015, HTTP1, HTTP2, HTTP3)

A tapasztaltakat és megszerzett ismereteket összegezve a következő javaslataim lennének mind a fajta, mind pedig a vadászkutyázás szempontjából:

Azon vadászok igény szintjének megnövelése, akik kutyával szeretnének vadászni, hogy érdekük és elvárásuk legyen az, hogy megfelelő minőségben dolgozzon a kutya.

Ezt követően mindenki kellőképpen mérlegelje, hogy tudja-e vállalni azokat a fel-

tételeket, amiket egy kutya kiképzése igényel annak szempontjából, hogy az vadászatra alkalmassá váljon.

Amennyiben igen, tudjanak kompromisszumot kötni magukkal és a hozzájuk legjobban illő fajtát kiválasztani.

Azt javaslom, hogy aki a drótszőrű német vizsla mellett teszi le a „voksát”, az szánja rá az időt és energiát, mert a távolabbi jövőben az megtérül majd.

Kicsit kitekintőbb elgondolás, de úgy vélem, hogy jó lenne, ha az ország többi részén is ilyen szintű szervezettség mellett zajlana a vadászkutyák és vezetőik képzése, mert csak így tarthatóak meg vadászati-hagyományaink és kultúránk.

Érdemes megfogadni azt az elvet, hogy a kutya képzésének helyes menete a következő: megértetés, begyakorlás és ezt követően a számonkérés.

Javasolnám, hogy hasonló adatbázisokat és kimutatásokat készítsenek a megyei kinológiai bizottságok és fajtaklubok is, mert sok információt elárul az elvégzett munkáról.

Végezetül azt ajánlom, hogy akinek lehetősége van rá, és mindent tud biztosítani, kutyával vadásszon, mert az egy olyan élményt képvisel, amit semmi mással nem lehet helyettesíteni.

Irodalomjegyzék:

1. Babiczky A., Horváth B., Kertész S. (szerk.) (2021): Vizslatanító I, Gyomai Kner Nyomda, 254-256 p.,
2. Babiczky A., Horváth B., Kertész S. (szerk.) (2021): Vizslatanító II, Gyomai Kner Nyomda, 221-223 p.,
3. Diezel (1993): Vadászebek, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 4-15 p.,
4. Fichtlmeier A. & Numßen J. (2013): Die Ausbildung des Jangdhundes Mit modernen Methoden zum Erfolg, Franckh Kosmos Verlag, 47-60 p.,
5. Heltay I. (2014): Vadászkutya, Hubertus Kft, 368-376 p.,
6. Jilly B. (1957): A vadászkutyák idomítása, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 34-44p., 53-71p., 81-95 p.,
7. Krewer B. (1988): Die Nachusche auf Schalenwild, Landbuch – Verlag GmbH, Hannover, 11-22 p.,
8. Markmann H. (2015): Von Welpen zum Jagdhelfer, Franckh Kosmos Verlag, 10-20 p.,
9. Nickl A. (2007): Kutyáink tanítása és nevelése, Könyvkuckó Kiadó, 107-113 p.,
10. Sárkány P. (1970): A kutya, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 214-219 p.,
11. Szinák J., Veress I. (1987): Kutyakalauz, Gondolat, Budapest, 205-219 p.,
12. Tabel C. (2021): A mindenes vadászkutya nevelése, képzése, vezetése, Gyomai Kner Nyomda, 68-107 p.,
13. Országos Magyar Vadászkamara (2015): Vadászkutyák vadászati alkalmassági vizsgájának követelményei, Kiadvány, 12-16 p.,

Internetes források:

1. <https://drahthaar.de/pages/hegewald-historic.php> (2021-08-23)
2. <https://drahthaar.de/pages/deutsch-drahthaar.php> (2021-08-23)
3. http://nemetvizslaklub.eu/wp-content/uploads/2020/09/013_ÖTV-szabályzat-145-154.pdf (2021-09-05)

Buschman Éva:

HALÁSZAT JÁSZKISÉREN

Több mint tíz évvel ezelőtt jártam a jászkiséri „halas birtokon”, ahol Borbély Gyula tulajdonossal beszélgettem a halászatról, a munkájáról, a birtok létrehozásának ötletéről. Ő most már kicsit visszavonulva, a „stafétát” a lányának, Borbély Ritának átadva követi az eseményeket. Rita volt olyan készséges, hogy interjút adott a Jászsági Évkönyv számára, és elmondta, mi is történt velük az elmúlt időszakban. Olvassák szeretettel!

– Pár évvel ezelőtt, az évkönyv 2012-ben megjelent számában készítettem az édesapáddal interjút. Szeretném megkérdezni, hogy az azóta eltelt több mint tíz évben mi történt Veletek? Hogyan alakult a „halas birtok” sorsa?

– Aki ismert minket, azok számára talán a legszembevethetőbb változás az, hogy 2014-től megszűnt a horgászás és a vendéglátás. Ekkoriban már javában működött Jászkiséren az intenzív recirkulációs halnevelő telepünk, gyakorlatilag ide csoportosítottuk át a munkakerőt. Ahogy a korábbi tervekben szerepelt, megépült a telep mellé egy halfeldolgozó üzem is. Én ebben az időszakban végeztem el az egyetemet élelmiszermérnökként Debrecenben, majd 2018-ban halászati szakmérnökként Gödöllőn. Nem sokkal azután, hogy kézhez kaptam a diplomámat, szembesültünk édesapám komoly betegségével. Az Ő szaktudása nélkül nem tudtuk tovább folytatni ezt az üzletágat, ezért úgy döntöttünk, hogy értékesítjük a intenzív halnevelő telepet és a hozzá tartozó halfeldolgozó üzemet. Ennek már több mint 5 éve, és hála édesapám kitartásának, ma már jó egészségnak örvend.

A „jászkiséri halas birtokot” Borbély Rita édesapja nyomdokaiba lépve viszi tovább.

„A tógazdasági termelésben rendkívül kiszolgáltatottak vagyunk az időjárási körülményeknek.”

– *A kitűzött terveket sikerült-e véghezvinni? Mi az, amit esetleg nem?*

– Édesapám mentalitását ismerve talán nem is lehet kérdés, hogy amit a fejébe vesz, azt meg is valósítja. Azt hiszem, ezt én is örököltém (*nevet*). Úgy hiszem, az elmúlt időszakban azonban nem az innovációké, hanem a gyógyulásé volt a főszerep, de ebben is jelentős sikereket ért el. Ami engem illet, az első pár év egyértelműen a tanulásról és arról szólt, hogy megpróbáljam fenntartani azt a színvonalat, amit korábban tartottunk. Az utóbbi két évben érzem úgy, hogy a mindennapi munkák már nem jelentenek kihívást, és egyre több terv, ötlet fogalmazódik meg bennem.

– *Úgy látom, hallom a környezetemben élőkől, hogy a halas-üzletág, a halgazdálkodás egyre népszerűbb, jó üzlet ma is. Hogyan vélekedsz erről? Mit tapasztalsz, mennyire van rá igény, kereslet?*

– Véleményem szerint ez csak részben igaz. Ha csak az elmúlt 5 évet nézem, elmondhatom, hogy nagyon hektikusan változtak a hal árak, a kereslet és a kínálat viszonya a piacon. A tógazdasági termelésben rendkívül kiszolgáltatottak vagyunk az időjárási körülményeknek, a takarmány- és energiaáraknak valamint a vízkészletnek. Sosem tudhatjuk pontosan, hogy milyen év jön, ritkán lehet magabiztos az ember. Mindezek ellenére az elmúlt időszakban nem volt problémánk az értékesítéssel, ami nagymértékben köszönhető a Szakmaközi Szervezet munkájának is.

– *Mi ad motivációt, erőforrást Neked ebben a szakmában?*

– Sokan megrökönyödnek, amikor elmesélem, hogy nőként ebben a szakmában dolgozom. Az biztos, hogy mindig inkább „fiús lány” voltam, aki örömmel kente össze magát és szedte össze a békákat a tóparton, ami egyébként azóta sem változott. Mindamellet, hogy az állattartás nem csak hétköznapokból álló 8 órás műszak, mégis azt érzem, hogy az a munkakörnyezet, amiben nap mint nap dolgozhatunk, óriási szabadságot ad. Számomra nagyon fontos a természet közelsége, ebből meríték erőt.

Amikor elkezdtem itthon dolgozni, akkor szembesültem vele, hogy mennyi olyan – inkább női minőségnek számító – tulajdonság van, ami nagyon is kell és hasznos ebben a szakmában. Nekem fontosak a jegyzetek, a színes excel táblázatok, a tervezés és az, hogy jó munkakörülményeket teremtsék. Ebből még csak profitáltam. Persze engem is értek már nehézségek és kudarcok a szakmában, de ezek csak előbbre vittek.

– *Miben követed a családi hagyományt, és mi az, amiben újítasz, változtatsz?*

– Mióta az eszemet tudom, valamilyen szinten részese voltam a halászatnak és a vendéglátásnak. Látva édesanyám precizitását, a vendéglátás és a gasztronómia iránti szeretetét, édesapám szakma iránti elköteleződését, innovatív ötleteit, egyszerre „fertőzöttem meg” mindkét területtel. Nem szeretnék lemondani egyik részről sem, viszont azt fontosnak tartom, hogy idővel a saját képemre formáljam a vállalkozást. A két szakma közös metszete, hogy értéket teremtünk és adunk az embereknek, és számomra is ez a legnagyobb motiváció.

Mivel egy más generációt képviselek, igyekszem ennek minden előnyét beépíteni a vállalkozásunkba, legyen szó tárgyi, technológiai vagy marketing kommunikációs eszközökről. Ami pedig a vendéglátást illeti, azt gondolom, hogy a korábbi üzemelési forma már nem lenne rentábilis, azonban hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem látok új megoldásokat. Számos tervem és ötletem van, hogy hogyan oszthatnám meg másokkal is azt a csodát, ami minket körülvesz, de ezek még kezdetleges és „titkos” terveknek számítanak.

– *Hogyan tudod népszerűsíteni ezt a tevékenységet, és magát az édesvízi halfogyasztást?*

– A legjobb eszköznek egyértelműen az internet adta lehetőséget tartom. Így napi szinten, szinte észrevétlenül adhatunk egy kis szeletet a szakmánkból az arra nyitott közönség szá-

Édesapámtól mindig sokat tanultam

mára. A halászatban jellemzően szezonálisan van szükség nagyobb létszámú munkaerőre, ilyenkor általában alkalmi munkavállalókkal dolgozunk.

Büszke vagyok rá, hogy évről évre egyre több fiatal érdeklődik a munka iránt, és nagyon jó hangulatban telnek ezek a halászatok. Ez egy jó visszajelzés, hogy van még, akit érdekel ez az ágazat is, és érdemes foglalkoznunk az oktatásukkal.

A halfogyasztás népszerűsítésénél a fogyasztói bizalom kialakítását tartom a legfontosabb feladatnak. Mivel nekünk jelenleg nem tartozik a fő profilunk közé a lakossági értékesítés, jobbára csak karácsony környékén találkozunk a legtöbb fogyasztóval. Ilyenkor azonban a tóparton találkozunk, és személyesen garantáljuk az egyöntetűen jó minőséget. A mai világban egyre többen szeretnének frissen, a termelőtől vásárolni, legyen szó bármilyen termékről. Az utóbbi évek tapasztalatai arra engednek következtetni, hogy ezt jól csináljuk, mert egyre több visszatérő és új vásárló látogat meg minket ebben az időszakban.

– Mit gondolsz, mit tapasztalsz, milyen a „halas szakma” helyzete hazai és nemzetközi viszonylatban?

– Mivel a Magyarországon fogyasztott hal túlnyomó része még mindig importból származik, úgy gondolom, van még min javítanunk. Én személy szerint az ágazat szereplői közötti összefogásban, közös stratégiában látom a megoldást. Edukálnunk kell a fogyasztókat, meg kell, hogy mutassuk, hogy miért jobb a mi termékünk, hogyan lehet elkészíteni és miért kerül annyiba. Amíg ez nem változik, addig az olcsó, importból származó, „ismeretlen” eredetű haltermékek fognak győzedelmeskedni a jó minőségű magyar haltermékekkel szemben.

Nemzetközi viszonylatban a tógazdasági haltermelés egyértelműen mostohagyereknek számít. Az Európai Halászati alap elsősorban a tengeri halászat támogatását tartja szem

előtt, és kevésbé veszik figyelembe a tógazdasági termelés sajátosságait, problémáit, ami nagyban megnehezíti az ágazat képviselőinek a munkáját.

– *Lehet-e a haltenyésztés a jövő élelmezési problémáinak egyik „megoldókulcsa”?*

– Szeretném azt hinni, hogy igen. De ez a jelenlegi magyar halfogyasztási statisztikák mellett igen futurisztikusan hangzik. Jobban belegondolva azonban számos olyan technológiai megoldás van a kezünkben, ami körforgásos gazdálkodáshoz kapcsolva jó lehetőséget ad a halnak arra, hogy valós segítséget nyújtson az élelmezésben.

– *Milyen perspektívát, jövőt látsz, mik a jövőbeli terveid?*

– Az ágazat számára az egyik legnagyobb kihívást a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás jelenti. Számos olyan körülményt kell figyelembe vennünk, ami eddig nem, vagy csak nagyon kis mértékben volt jellemző. Gondolok itt többek között az aszályos évekre, vagy az újonnan megjelenő halbetegségekre. A fő célom, hogy ezekre a problémákra technológiai megoldást találjunk. A halhús minősége az, ami állandó kontrollt és figyelmet igényel, ez továbbra is fókuszban lesz.

Mindezek mellett fontosnak tartom, hogy a jövő generációját is megismertessük a szakmával, ezért szeretnék tematikus rendezvényeket szervezni, kialakítani egy gyerekeknek szóló „oktató bázist”, túra útvonalat a halastavak körül. Bízom benne, hogy terveimet sikerül megvalósítani. Ez az én perspektívám...

Jackie Greene-Diane Kratt:

KALAND, UTAZÁS ÉS OKTATÁS A JÁSZSÁGBAN

Az olvasóban felmerülhet a kérdés: „Hogy került két amerikai professzor Jászberénybe?” A sors, a barátság és a határokon átívelő kölcsönös nagylelkűség lehet a válasz. Végül is kicsi a világ, ahol sok érdekes történet születik, és reméljük, hogy a Magyarország egyik legszebb részén megélt kalandokról és oktatásról szóló történetünk felkelti az olvasó érdeklődését a Jászság iránt. A világban utazgató amerikai számára eddig ismeretlen lehetett a programban résztvevő magyar kollégáink és barátaink nagylelkű hozzáállása és a Jászság szépsége. Most történeteink megosztásával reméljük, hogy tisztelgetünk a világ ezen egyedülálló régiója előtt.

Kalandom 2007-ben kezdődött, amikor Szécsi Tünde, jászberényi születésű kollégám, a Floridai Gulf Coast University (Egyetem) professzora belépett az irodámba, és felajánlott egy életre szóló lehetőséget, hogy amerikai főiskolásokat vigyünk Magyarországra magyar iskolákba tanítani. Ez az ajánlat kalandok sorozatát indította el, amelyeket megszakított a Covid-19 világjárvány, de továbbra is a szívünkben él.

A két partneregyetem általi sok előkészítő munka után 2008 márciusában kezdődött az első csereutunk, amikor két amerikai főiskolás kíséretében Jászberénybe utaztunk, ahol a Szent István Egyetem jászberényi campusán (ma Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Jászberényi Campus) laktunk, tanítottunk a campuson, a helyi gyakorló iskolában, utaztunk, és tartós barátságokat kötöttünk. A következő magyarországi útra Diane Kratt kolléganőm és négy hallgató kísért el.

Kratt professzor és én sok éven át hoztuk a hallgatókat a Jászságba, és évről évre megduplázódott tanulóink száma; utolsó utunk 2019-ben volt, és ki tudja, mit hoz a jövő. Történeteink és benyomásaink megosztásával az a célunk, hogy megelevenítsük a magyar iskolákban megélt kalandjainkat, megosszuk a Jászság szépségét, és megköszönjük magyar partnereink nagylelkűségét.

Utazásaink mindig tavasszal történtek, amikor a világ új és újjászületik. Floridában élni azt jelenti, hogy mindig süt a nap, az időjárás meleg és gyakran csapadékos; az évszakok változása különösebb észrevétel nélkül múlik el. A magyarországi tavasz azonban arra emlékeztet, hogy a világ élénk színekkel, a frissen forgatott föld illatával, madárdallal teli reggelekkel ünnepli az újjászületést. Nekem, miután az amerikai északkeletről Floridába vándoroltam, hiányzik a tavasz, a magyarországi tavasz pedig az ohioi otthonomra emlékeztet. Tanítványaim és Kratt professzor számára a tavasz Magyarországon azt jelentette, hogy megismerkedtek újfajta virágokkal, illatokkal, színekkel és a geometrikus formák-ká kialakított kertekkel. Útitársaim új és egyedi természeti szépségeket láttak, én pedig az ismerős és hiányzott szépség varázsát, amely egykori otthonommal kapcsolt össze, és örömkönnyekeket csalt a szemembe. Jászberény minden utcájában tavaszi virág sorokat lehet megpillantani a kerítések mentén, a sétányokat szegélyező sétányokon, ahol az embert integető barátságos arcok köszöntik. A világban való utazás gyakran egyet jelent a lélegzetelállító kalanddal; de ugyanilyen fontos olyan helyet találni, ahol lelassul a világ. Így például amikor Jászberényben vagyok, a Zagyva partja a béke és a megnyugvás helye nekem,

Ahogy a városon túlra kalandoztunk a környező vidékre, a tavasz látványa és illata volt útitársunk. A frissen forgatott dús, barna föld a nyári vetemények ígérését rejtette magában, a repcevirág aransárga mezői pedig szinte a horizontig nyúltak. A floridaiaknak, akik a homokos talajt ismerik, és ahol a virágok egész évben virágoznak, látva a tavasz dicsőségét hallgatóimnak és kollégáimnak új felismerést jelentett, amiről a tankönyvekben olvastak, de személyesen még nem tapasztalták. Számomra a tavasz üdvözlő és ismerős látványai és illatai jelezték, hogy második otthonra találtam. Persze a tavasz nem mindig hoz napsütéses eget és madárdalt, néha jött egy kis hó is. Ez is új élmény volt útitársaim számára; a hó kapcsán érzett örömük és csodálkozásuk emlékeztetett arra, hogy az egyszerű, hétköznapi események milyen ámulatba ejtik a külföldről érkezőket. Ám nem azért utaztunk több ezer mérföldet az otthonunkról, hogy az időjárást megtapasztaljuk; azért jöttünk, hogy új tanítási és tanulási tapasztalatokat éljünk át, hogy egy másik kultúrát ismerjünk meg, barátokat szerezzünk és kiszélesítsük világunkat. A jászságiak tárt karokkal fogadtak bennünket, segítségük és nagylelkűségük nélkül nem valósultak volna meg programunk céljai. A helyi oktatók, tanárok elfogadták a hallgatóinkat, mint pedagógusjelölteket. A Jászberényi Campusának oktatói megszervezték szállásunkat és utazásainkat a Jászságban, a helyi kollégák megnyitották előttünk otthonaikat, vendégül láttak és szórakoztattak minket. Tapasztalataink és élményeink nem lettek volna ugyanazok az egész jászberényi összefogás nélkül.

Kalandok a tanulásban

Élsődleges okunk a több ezer mérföldes utazásra az volt, hogy egy egyedülálló hallgatói és oktatói csereprogramot hozzunk létre, amely a floridai és a jászberényi pedagógusképző hallgatói számára előnyös. Kratt professzor és én tisztában voltunk azzal, hogy a magyar iskolák tanárai szakértői az angol, mint idegen nyelv tanításának, és az Egyesült Álla-

mokban is fontos, hogy az idegennyelv-tanítást szakértelemmel végezzük. Tehát, miért nem utaznánk oda, ahol szakértők vannak? Főiskolásainkat a jászberényi Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium tanáraival állították párba. Ezek a helyi tanárok nemcsak szakértők, hanem mentorok is hallgatóink számára, akik az 1-8. osztályban tanítottak. Képekkel teli, Floridát megismertető kulturális kiegészítő anyagokat használtak, valódi tárgyakat, például kagylókat, térképeket, újságokat, könyveket, fényképeket, hogy Floridáról, az amerikai mindennapokról és a popkultúra ikonjairól tanítsanak. A tanítás és a tanulás kölcsönös volt, a magyar hallgatók és diákok sok mindenre megtanítottak bennünket, például magyar költészetet, történelemet, és arra, hogy a zene és a művészet hogyan teszi szórakoztatóvá a tanulást.

Sok hasonlóság van a két ország általános és középiskolái között; de hallgatóink észrevettek néhány nagy különbséget. Főiskolai hallgatóink csodálkoztak azon, hogy Magyarországon az általános iskolásokat felügyelték ugyan a pedagógusok, de emellett szabadon játszhattak az órai szünetekben, az ebédidőben és a játékidőben. A magyar gyerekeknek 45 percenként tartottak egy kis szünetet; ezekben a szünetekben a szabadban játszhattak, ellátogathattak az iskolai büfébe, pingpongozhattak, beülhettek egy napsütötte ablakba és olvashattak, vagy barátaikkal beszélgethettek. Az amerikai általános iskolák diákjait folyamatosan felügyelik a felnőttek, nem sok választási lehetőségük van a szünetek eltöltésében, és ritkán tartanak szünetet iskolai napjaik során. Hallgatóink azt is észrevették, hogy a magyar gyerekek nagyon koncentráltak a tanulásban, nem voltak túl sok információval túlterhelve, és nagyon boldognak tűntek az iskolában. További érdekes különbség, hogy a magyar gyermekek idősebb korban kezdik meg iskolai tanulmányaikat, mint az amerikai gyerekek; ennek ellenére a magyar gyerekek gyorsan felzárkóznak, és felülmúlják az amerikai diákokat a második és talán egy harmadik nyelv tanulásában, valamint a matematikában. Minden új nap új tanulási kalandot hozott, ami az amerikai iskolákban nem jellemző: kertek ültetése, gondozása, táncanfolyamok, magyar versek felolvasása, különböző korosztályok közös ebédelése idősebb diákokkal, iskolabusz helyett iskolába gyalogló kisdíákok. Szinttől függetlenül az iskolák élettel teli terei a tanulásnak, és az amerikai

főiskolások sok új módszertani ötletet vittek haza. Elbeszélgettek arról, hogy a gyermekek több tanulással kapcsolatos döntést hozhatnak, milyen értékes több nyelvet beszélni, és hogy az amerikai iskolák miért nem értékelik ezt a lehetőséget.

Tanulási kalandjaink nem korlátozódtak az általános és középiskolákra, a Maci Óvodában is csodálatos órákat töltöttünk, ahol a felfedezés uralta a főszerepet. Minden, ami Macival kapcsolatos, kalandot jelentett, a színes, gyermekek által létrehozott szobáktól a speciális tanulási központokig; a környezet céltudatos és gyermekközpontú volt. A cipőnket az ajtóban hagytuk, „Maci papucsot” vettünk fel, és csatlakoztunk a mókás tanuláshoz. Hallgatóinkat lenyűgözték, hogy milyen gyorsan vált át a kommunikáció magyarról angolra és vissza. Az óvodások úgy merültek el a tanulásban, hogy észre sem vették, hogy tanulás történik. Könyveket és történeteket osztottak meg, két nyelven ismerkedtek meg a Föld Napjával, és gyönyörű rajzok születtek, miközben a gyerekek dalokat énekeltek. Az óvodapedagógusok kedvesen vezettek bennünket körbe az óvodában, változatos kérdéseket tettek fel, amelyekre a legfiatalabb óvoda válaszolt. Majd ebédet szolgáltak fel családias hangulatban, és kicsik és nagyok egyaránt bekapcsolódtak a beszélgetésbe. Mindegyik „Maci” élmény új volt főiskolai hallgatóink számára, mert az amerikai óvodák sokkal szabványosabbak; azonban nem kellett sok idő, hogy hallgatóink megismerjék a „Maci-módszert”. A Maci Óvoda nagy szerepet játszik a főiskolások magyarországi tanításáról és tanulásáról alkotott reflexióiban, és amikor találkozom egykori tanítványaimmal, akik ma tanárok, a Maci mindig beszédtéma.

Tanulási kalandjaink nem lennének teljesekek, ha nem ejtenénk néhány mondatot a Jászberényi Campusának oktatóival és hallgatóival kapcsolatos tapasztalatainkról. Kratt professzor és én vendégelőadók voltunk az órákon, mindannyian az a Campusz kollégiumában laktunk, és mély, kitartó barátságot kötöttünk oktatókkal és hallgatókkal egyaránt. Kratt professzor és én úgy találtuk, hogy a magyar hallgatók minden amerikaiára kíváncsiak; érdekes kérdéseket tettek fel, amelyek életünk és kultúránk összehasonlítására sarkalltak. A kollégiumban eltöltött idő lehetőséget adott nekünk arra, hogy együtt főzzünk, étkezzünk, együtt menjünk el a helyi éttermekbe, és mély kapcsolatokat alakítsunk ki szórakozás és tanulás révén. Magyar hallgatópartnereink nyitottak, gondoskodóak és kíváncsiak voltak. Együtt jártuk be a Jászság régiót, ahol türelmesen válaszoltak az életükkel és kultúrájukkal kapcsolatos kérdéseinkre. Nem távoztunk üres kézzel; a magyar főiskolások kulturális csomagokat készítettek, hogy hazavihessük és megosszunk az amerikai gyerekekkel. A kulturális csereprogramok és a tanulás minden egyes utazás fénypontja volt, amik kitörölhetetlen emlékeink maradnak. Elmondhatjuk, hogy a jászberényi magyar iskolákban tanult pedagógiai tapasztalataink különlegesen voltak, tele voltak új ötletekkel, és növelték a sokszínű kultúrák iránti szenvedélyünket. Ha a jászberényi iskolák a tanulási környezet a magyarországi gyakorlatot mutatják, akkor a magyar gyermekek jó kezekben vannak.

Helyi utazási kalandok

A Jászság régió tele van szépséggel, történelemmel és egyedi helyszínekkel. Kezdjük Jászberényben. Amikor utoljára ott voltam, a város virágozott; a nyüzsgő főutca a helyi vállalkozásokkal csábított bennünket, hogy vásároljunk egyedi termékeket, a piaci napok tele voltak helyi árukkal, a legtöbb saját termesztésű vagy házi készítésű. Sok étterem kínál változatos kulturális

gasztronómiai élményeket. Egyes kedvenc helyünk az Arizona Steakhouse volt, ahol egy kis otthoni ízt kaptunk, a „pizzahelyek”, ahol számos egyedi feltétet lehetett felfedezni, mint például a kukorica, a Gyros hasábburgonyával és a krémes fagyalt. Továbbá különböző korszakokból származó építészeti jellemzők a várost, bonyolult faragványokat, oszlopokat és íves formákat láthatunk. Az utcákon kellemesen lehet sétálni, miközben elfogyasztjuk a finom fagyaltot.

Egyik kedvenc épületünk a Városi Könyvtár, ahol a múlt találkozik a modern világgal. A külső szerkezet nem készít fel arra a csendes szépségre, amely körülvesz a könyvgyűjteményeket, a tágas ülő- és olvasóhelyeket, valamint az épület tetején található csillagvizsgálót. A könyvtár kívül-belül a múlt és a jelen találkozását szimbolizálja. A könyvtár közelében áll a Jász Múzeum, ahol a Lehel Kürtje található, amely egy bonyolult faragással készült elefantsont kürt. Az egyik kedvenc helyem a múzeumban a hátsó udvar, ahol a fák és magas cserjék árnyékában egy kis pad található, ahol megpihenhetünk és elgondolkodhatunk a Jászberényben élő történelemről. Elegáns templomok, költőknek, hősöknek, népi karaktereknek és gyermekeknek emelt szobrok mellett sétálhatunk nap mint nap. Hiba lenne, ha nem említeném a városházát, ahol a polgármesteri hivatal és az „Házasságkötő terem”, amelynek díszítő elemeit a jászberényi Sisa József készítette. Ez a legkülönlegesebb terem, amit valaha is láttunk. A képzőművészeti alkotások gazdag színei megteremtették az atmoszférát a házasságkötésekhez a Jászság területén. Ezt a termet nem szabad kihagyni, és minden látogatói lista élén kell, hogy legyen. Egyedülálló szépsége nagyszerű háttérrel ad egy csoportos szelfihez is.

A városon kívül fudeztünk fel egy másik kedvenc úticélt, a Jászberényi Állat- és Növénykertet. Annak ellenére, hogy útításaink hallgatók voltak, az Állatkert minden csoport kedvence volt. Lenyűgözött minket az állatkert kicsi és nagy élőlényének sokfélesége. Nagyra értékeltük a gondozott területet, ahol ismét szezonális virágok vettek körül bennünket, különösen az árvácska. Az állatokat szép épületekben helyezték el, amelyek mentén a látogatók sétálhatnak.

El tudom képzelni, hogy a családok élvezik az állatok játékos bohóckodását egy ragyogó nyári napon; de tavaszi látogatásaink során mi is mindig élveztük az állatkertet.

a történelem iránti odaadásról mesélnek, amelyek segítettek kalandozásainkat egy másik kultúrában. Azonban további történeteket is meg kell osztanunk arról, hogy hogyan merültünk el Magyarország kultúrában gazdag Jász-vidéken.

Nem hagyhatjuk ki a Jászágban tett helyi utazásaink történetét anélkül, hogy megoszszuk a híres zománcozó, Sisa József művésztelepén szerzett tapasztalatainkat. Bár József 2021-ben meghalt, munkáját fia és menyje végzi. A művésztelep Jászberénytől nem messze található, egy keskeny út vezet oda. Abban a megtiszteltetésben volt részünk, hogy többször is ellátogathattunk a telepre, és József fia, Balázs és felesége fogadtak bennünket. Tavasszal a terület lélegzetelállító. A fák apró virágokkal vagy világoszöld levelekkel virágoznak, a tavak a felhőket és a kék eget tükrözik, az ösvények pedig tökéletesek a sétáláshoz. A terület a szépséget idézi, tökéletes hely a művészek számára a kreativitás kibontakoztatására. Minden látogatásunk alkalmával meghívást kaptunk egy műalkotás elkészítésére, amely esetleg egy ékszer vagy egy kis kép volt, amely József hosszú, kreatív pályafutása során alkalmazott módszerek alkalmazásával készült. Balázs türelmes tanár volt, aki éppoly tehetséges, mint édesapja. Mindannyian létrehoztunk egy emléket, felpezsdülve és úgy jöttünk el, hogy a munkánkra rendkívül büszkék voltunk. Minden ilyen kis látogatás elgondolkodtat, vajon milyen szerencsecsillag alatt születtem, amely elvezetett a jászági élet gazdagságához?

Egy másik országba utazni és ott tartózkodni gyakran kihívást jelenthet; de könnyű volt az utunk magyar partnereink, a Jászberényi Campus oktatói és hallgatói miatt. Tudták, hogy az egyik legnagyobb kihívásunk az élelmiszerek és egyéb alapvető dolgok vásárlása lesz. Annak ellenére, hogy elkísértek minket az első Tesco-látogatásunkra, és tanácsokkal láttak el bennünket az üzletben való eligazodásban, mégis kihívásokkal néztünk szembe. De ezek a kihívások tanulási lehetőségeket is kínáltak. Külföldi tanulmányaink egyik célja az volt, hogy az amerikai pedagógusjelöltjeinknek olyan tapasztalatokat adjunk, amelyek empátiát ébresztenek az általuk tanított bevándorló gyermekek iránt. Az egyetlen módja annak, hogy megértsük a bevándorló családok kihívásait, ha magunk is olyan bevándorlóvá válunk, akinek nincs ta-

Mióta utoljára Magyarországon jártunk, szomorú hírt kaptunk, hogy Macsi Sándor rendkívüli nyugalmazott tanító elhunyt. Sándor a Jászágói iskola-múzeummal élő tisztelgés volt a tanulás előtt. Úgy írok, mintha ez a kis múzeum még mindig nyitva lenne, és a múlt és a jelen oktatásának történetét mesélné el. Minden szoba a múlt értékes darabjainak volt szentelve. Sándor a falusi gyermekek tanulását segítő játékok, palatábla, irkák és könyvek felett örködött. Sándor történetei életre keltették a múzeumot, kedves lelkülete pedig több évszázados tanulási kalandokba kalauzolt vissza. Hiányzik, és az oktatás iránti elkötelezettsége mindig emlékeztetni fog a pedagógus szakma szépségeire. Ahogy láthatjuk, emlékeink a szépségről, az építészetről, művészetéről és

pasztalata és nyelve ahhoz, hogy eligazodjon egy új kultúrában. A Tesco mindannyiunk számára biztosította ezt a lehetőséget, kezdve a bevásárlókosár kiválasztásával. Ahogy a kocsi elkezdték megtelni, megkönnyebbültünk, és mosoly jelent meg arcunkon, különösen az édes-ség részlegnél. Azonban az mentes és szénsavas ásványvíz közötti választás volt a legnagyobb kihívásunk, amíg el nem értünk a kasszáig. Újabb szorongást keltett a pénztárosokkal való kommunikáció, a megvásárolt áruk kifizetése forintban. A pénztárosok azonban kedvesek és türelmesek voltak, ahogy a jászberényiek is, akik mögöttünk várakoztak a fizetési sorban. A séta vissza a szállásra tele volt nevetéssel és megkönnyebbüléssel; számos navigációs problémát sikeresen megoldottunk, és alig vártuk a következő kulturális kihívásunkat, amely előrejelzéseink szerint a nyelv és a kommunikáció köré fog összpontosulni.

A magyar bonyolult nyelv, és utazásunk idején a Google Fordító nem volt elérhető. Hallgatóink szembesültek a „csak angol nyelvvel” kapcsolatos problémákkal. Észrevették, hogy az európaiak, még a legfiatalabbak is, gyakran több nyelvet beszélnek, és elkezdtek kérdezni, hogy az amerikaiak miért csak angolul beszélnek? Sok megbeszélést folytattunk azzal az új felismerésükkel kapcsolatban, hogy egyetlen nyelv ismerete korlátozza őket. Aztán arra lettek figyelmesek, hogy a magyar általános és középiskolákban angolt, de brit angolt tanítanak, ami miatt bizonyos szavak kiejtésében némi változtatásra volt szükség, illetve lassabban kellett beszélniük. A magyarországi tartózkodás megmutatta, milyen intelligens és érdekes egyenél több nyelvet ismerni. Ha magyar partnereink nem tudtak volna angolul, az egész tapasztalatunk más lett volna. Nagyon hálásak vagyunk, hogy az angol fontos nyelv Magyarországon, hogy tanulhattunk Tőletek... és tanultunk is. Nem csak a nyelvekről, hanem az ételekről, a történelemtől, a művészetről és az ünnepekről is. Mindannyian megtanultunk néhány magyar szót, és használtuk is, amikor szükséges volt, és megtudtuk, hogy a magyarok többsége beszél valamilyen formában angolul.

Egy másik fontos felismerés volt, hogy a magyar kultúra áthatja az egész társadalmat, ami egészen más, mint amit Amerikában tapasztalunk. Hallgatóink rájöttek, hogy olyan helyről származnak, ahol mindenki máshonnan jön, és ezek a különbségek sok eltérést okoznak abban, ahogyan az amerikaiak látják a világot. Amerika hatalmas kiterjedése miatt a közös történelem részletei a helyi földrajzi területekre korlátozódnak, ami fehérfoltokat okoz az amerikaiakkal kapcsolatos tudásunkban. Ezek az új felismerések készítették hallgatóinkat arra, hogy a saját országukról új gondolkodásmódot alakítsanak ki.

Hogyan változtatta meg tehát a mi életünket és hallgatóink életét a magyarországi élet és tanítás? Életünk kiszélesedett és mélyebb lett. Magabiztos utazók, empatikusabb emberi lények és erősebb pedagógusok lettünk, különösen az idegen nyelvet tanuló gyermekek számára. Fantasztikus emlékekkel lett gazdagabb életünk, kedves tartós barátságra tettünk szert nagylelkű magyar kollégákkal, akikkel a közösségi médiának köszönhetően a Covid 19 idején is tarthattuk a kapcsolatot. Volt szerencsénk Amerikában üdvözölni magyar partnereinket is. Úgy fejezem be ezt a kis útinaplót, ahogy elkezdtem... Hogyan került két amerikai főiskolai oktató Magyarországra és hogyan tanított ott? Most már tudja a választ az olvasó, és remélhetőleg többet is tud a Jászság szépségéről!

Fordította: Sági Bianka

Bajor Imre:

TÚL AZ ÓPERENCIÁN

Utazási előkészületek

Egykor egy jászági tanyai iskolában miért kellett megtanulni Észak-Amerika Nagy-tava-it? Hatalmas a távolság, szinte elérhetetlen egy vidéki kisdíák számára. Évtizedekig csak álmom volt, hogy de jó volna egyszer a kezem beledugni valamelyik amerikai nagy tó vizébe. Hatvankét év után – deresedő fejjel - végül is valóság lett.

A világ sokat változott a vissza-visszatérő álmodozások évtizedeiben. Milyen a valós észak-amerikai társadalom? Olyan, mint a híradásokban, filmekben és a világot járt ismerősök elbeszéléseiből kirajzolódik?

Megérett a lehetőség egy Kanada – USA Keleti-part körutazásra 2023 tavaszán. Úti cél a metropolisok, kisvárosok és farmok meglátogatása az óceán túlpartján. Tudatos felkészülés földrajzból, történelemből, lapozgatom az angol nyelvkönyvet. Pörög a földgömb, bön-gészem a Wikipédia amerikai dokumentumait és a Google-térképet. Technikai eszközök kiegészítése 110 voltos feszültségre, mobiltelefon teljesítménybővítése. Utóbbiról kiderült, hogy mégsem működik, amit a hazai T-Mobile társaság ajánlott. Egyeztetés az utazási irodával, hogy bár baráti ország meg NATO tagok vagyunk, azért mégis kell az ESTA engedély meg új biometrikus útlevel. Az utóbbival gond volt nemcsak az USA-ban, hanem már a párizsi átszálláskor is – későbbiekben majd részletezem.

A turistacsoportunk mintegy harminc fő, régi világjárók és első útra kelők a társadalom minden rétegéből. Kevesen beszélünk és értünk jól angolul, főleg az idősebb generáció – ez a későbbiekben számomra is hátrány volt. Szerencsémre az útítársak között van két fiatal jászberényi pár – hozzájuk szegődöm, ha csak tehetem – akik már jártak Amerikában. A csoportvezetőnk agilis és utazásban gyakorlattal bíró fiatalember, akit néhány útítárs dicsér, mivel már voltak vele korábban más amerikai úti céllal. Ezek az információk megnyugtattak, és bizakodó hangulatban csekkoltam a budapesti repülőtéren.

Idegenvezetőnk tájékoztatja a csoportunk úti céljáról a repülőtéren a hatóság képviselőit. Turistaként tartózkodnánk két hétig az USA területén. Egyenként járulunk a határőrtiszt elé. Magabiztosan nyújtom az új útlevelemet, amely biomertikusan is rögzíti újlenyomatomat is. De csak a két mutatóujjamról, ez viszont az USA-ban nem elég. Udvariasan mind a tíz ujjamról lenyomatot vesznek és le is fényképeznek. Így hát az Államok archívumába kerültem a többi utastársammal és más nemzetiségű beutazó polgáraival egyetemben.

Korunkban a turisták bőséges kép és video felvételeket osztanak meg a világ minden tájáról az érdekes és színes látnivalókról, többek között erről az útról is. Nem célom itt hasonló módon traktálni a kedves olvasóimat. Helyette az egyedi élményeim és benyomásaimat igyekszem tolmácsolni az alábbiakban.

Boston

Idegen földre lépve akaratlanul beindul az összehasonlítási kényszer: mi más itt, mint oda-haza? Bostonban elsőként a repülőtér elhelyezése, kialakításának praktikussága a szembe-

tűnő. Egy mesterséges sziget kiképezve a tengerbe nyúlóan, távol a lakott városrésztől. A kifutó pályák háromszöget alkotva hat irányból teszik lehetővé a le- és felszállást az éppen ideális, uralkodó széljárással szemben.

Telefonálás haza, ne aggódjanak, minden rendben. Hát a T-Mobilom akadozik, szagatott recsegő, nehezen érthető beszédfoszlányok. Bekapcsolom, azaz bekapcsolnám a Google Maps szolgáltatást, hogy térkép szerint tájékozódjak, hogy hol vagyok? Amerikában vagyok, az biztosan látszik, de a város és az utca nem. Odahaza részletesebb grafikát szolgáltat. Előző évben még London utcáin is pontosan útbaigazított, de itt most nem. Próbálom a fordító programot használni, de az sem működik. Útitársaim ajánlják, hogy kapcsoljam be a WIFIT. Mi a kódja? Majd a szállodába megkapom. Később megkaptam, bepötyögtem, minden program működik az okos telefonomon. Séta a szálloda körül, fordítanám az angol feliratokat, de a szállodától százméternyire távolodva ismét lebénult a kütyü. Segítenének a fiatal útitársaim, de hamar megszületik a konklúzió. Ja, hogy ez a készülék nem Apple iPone 5G? Így a hazaiakkal csak az SMS kapcsolattartásra szorultam a kényelmes utazásom során. A készüléken a fotózás, videózás maradt az emlékek rögzítésére, valamint az útinaplóm, aminek segítségével próbálom élményeimet megörökíteni.

A Harvard University főkapuja, amit a diákok kétszer használnak. Először gólyaként be-, másodszer amikor kezükben a diplomával kilépnek. Tanulmányaik idején a mellékkapukat használják.

Kétnapi program jutott Bostonra, viszont a szállásunk mintegy harminc kilométernyire egy autópálya menti motelban volt lefoglalva. Háromcsillagos szolgáltatás, körülbelül harmadrésze áron, mint ha a városban szálltunk volna meg. A szoba tágas, kényelmes és technikailag jól felszerelt. Bérelt busszal közlekedtünk az egész túra alatt több ezer mérföldet megtéve, állandó sofőrrel és járművel, kényelmesen és kulturáltan.

Az idegenvezetőnk nyomatékosan figyelmeztette csoportunkat az amerikai alkoholfogyasztási szabályok betartására. Például a buszon még az utasoknak is tilos volt bármilyen szesz tartalmú italt fogyasztani, ha közúton közlekedett a jármű. Oka, hogy a közút közterület, és a szövetségi törvény értelmében ez esetben tiltott az alkoholfogyasztás. Ez vonatkozott a repülőterekre és a repülés idejére is, kivéve az utaskísérők által

felszolgált mennyiséget. Még az utcán sem lehetett a járókelőknél felbontott italos üveg. Ellenkező esetben szigorú büntetéssel szankcionálják a kihágást. Csak zárt vendéglátóhelyen illetve magántulajdonú ingatlanokban lehet alkoholos italt fogyasztani. Utazásunk során sehol sem láttunk európai módon az utcára –közterület– kirakott asztalok melletti vendéglátást. Józan ország, és ezt a törvényt be is tartják, illetve betartatják. Hatásos az eredménye.

Bostonban létesült az első egyetem a függetlenségét elnyert államokban. Itt székel a világ legrangosabb és pénzügyileg legjobban támogatott intézménye, a Harvard University. Minden törekvő diák – és szüleinek – álma, hogy itt végezhesse el felsőfokú tanulmányait. A világ bármely részéről pályázhatnak ide a tehetségek, és akár 100%-os tandíjmentességet is kaphat a szociálisan rászorulóknak.

Boston az államok legintelligensebb városa. Köszönhető ez a város polgárai között élő nagyszámú egyetemi oktatónak és diáknak. Udvariasság, figyelmesség, rend és tisztaság mindenfelől. Mindez reklámtáblák és falfirka nélkül.

Meglátogattuk a nyilvános és kutatható közkönyvtárat is, a Boston Public Library-t, amelyet 1848-ban alapítottak. Ez a harmadik legnagyobb könyvtár és levéltár az Egyesült Államokban körülbelül 24 millió tételű nyomtatott és kéziratos anyaggal. Lenyűgöző látvány e szellemtörténet temploma.

A városi parkok mellett szabadon használható sportparkok biztosítanak relaxációs lehetőséget a polgárok számára. Kellemes benyomásokkal távozunk városnéző túránk végeztével.

Québec és Quebec

Átbuszoztunk az USA-ból Kanadába. Itt említek meg néhány gondolatot az amerikai utakról és közlekedési kultúráról, legyen az Kanadába vagy az USA-ban. Az utak kialakítása és minősége irigylésre méltó a hazai viszonyokhoz hasonlítva. Az autópályák létesítése és fenntartása a szövetségi kormányzatok és nem az államok kezelésében vannak. Így nemcsak a gazdaságilag erős államokban van jó minőségű úthálózat, hanem azok a gazdaságilag gyengébb régiókat is átszelik összekötve keletet és nyugatot a páros útszámozással, valamint észak-déli irányban páratlan a útszámozással. Ez a logika megkönnyíti a tájékozódást. Úgyszintén, a települések hálózatszerű utcák kialakítása, valamint a szántóföldi kataszterek és a közöttük kialakított üzemi utak, ha a terepviszonyok ezt megengedik.

Québec a város neve, a tartományé pedig Quebec, az utóbbi ékezet nélkül megkülönböztetés céljából. A tartomány körülbelül három Franciaországnyi területű. Mértékegysége metrikus, szemben az amerikaival. Hivatalos nyelve a francia és az angol. Erős az áttelepülés Franciaországból és a bevándorlás a volt francia gyarmatokról. Maga a városmag európai stílusú és hangulatú festői környezetben az év minden szakában. Vonza a turistákat a világ minden tájáról.

*Québeci utcakép. Jólét és harmónia.
Kedélyes barátság a mindennapi emberi
érintkezésekben*

A tartományi parlament homlokzata történelmi panteon is. Szobrok és domborművek örökítik meg az angol-francia csatákat és hol az egyik vagy másik oldalon harcoló ír, valamint különböző indián törzsek harcosait. Mára a megbékélést hirdeti a négy mezőre osztott tartományi lobogó, emlékezve az egykor egymás ellen küzdőkre és áldozatokra.

Montreal

Első benyomás, hogy ez a hely a hidak városa. A település a Szt. Lőrinc és az Ottawa folyók találkozásánál mintegy 75 kisebb -nagyobb szigeten alakult ki ez a mára 3,5 milliós metropolisz. Egyben Ottawa tartományi székhelye is.

Montreal rendezte az 1967-es világiállítást és az 1976-os nyári olimpiai játékokat is. A látogatói szórakoztatás igényére kialakított vidámpark több mint 50 hektáron terül el.

A város Kanada második legnagyobb városa. Az ipar, a technológia, bank, kereskedelem, oktatás, kultúra, sport és idegenforgalom méretei a világ reprezentánsai közé emeli. A metropolisz tömegmérete ellenére mégis a világ legélhetőbb városai között szerepel. Előrelátóan tervezett lakónegyedek és közparkok teszik kellemessé a polgárai életét, harmóniában a természettel.

A felhőkarcolók között gondosan megóvott klasszikus épületek is megtalálhatók. A közel kétszáz éves neogótikus montreali Notre Dame az Észak-Amerikai földrész legnagyobb katolikus temploma. Montrealt, az egykori gyarmatosítók Mária városaként is nevezték. Kontrasztok városa: a történelmi Vieux kikötője a múltat idézi, míg a város központjában egy másik új város várt ránk modern épületekkel. Kitűnő panorámakép tárult elénk a város fölé magasodó Mount Royal hegyről.

Montreal városa arról is híres, hogy a világ 20 leginkább kerékpárosbarát városa közé tartozik. Ebből következik, hogy náluk van a világ egyik legsikeresebb kerékpármegosztó rendszere, a BIXI, amely kapcsolódik a nagy tömegközlekedési állomásokhoz. A tranzitkártya-tulajdonosok kihasználhatják tagságukat, és kerékpárt is bérelhetnek bizonyos állomásokon.

Ottawa

A város az azonos nevű folyó partján és a mesterséges Rideau-csatorna mentén terül el. Lakosainak számát tekintve Ottawában kevesebben laknak, mint Montrealban illetve Torontóban, mégis Ottawa a főváros. Kanada tartomány fővárosa 26 év alatt, 1841- 1867 között hatszor változott, míg végül Viktória királynő javaslatára a törvényhozás Ottawa mellett döntött. Fő okként a terepviszonyok adta biztonság és az amerikai határtól való nagyobb távolság volt a szempont a szomszédos országban folyó polgárháborús események miatt. Mára a két ország kapcsolata gazdaságilag és politikailag szoros kötelékben működik. To-

Louise Bourgeois: Maman című, 1999-ben készített óriáspók szobra alatt állok. A művész az édesanyjának állított emléket, aki újra és újra szövi a család védőhálóját.

vább mára előny a kormányzati és diplomáciai protokoll biztosítása szempontjából a kisebb lélekszámú város a nagy iparral és zsúfolt közlekedéssel terhelt metropoliszokkal szemben.

Látképét az épületmagasság-korlátozások szabályozták, amelyeket eredetileg azért vezettek be, hogy a Parlament-hegy és a Béke-torony 92,2 méteres magasságban láthatóak legyenek a város legtöbb részéből.

Látnivalók bőségesen vannak. Az észak-amerikai építészet és várostervezésnek köszönhető reformfilozófia hatással volt a városkép mai kialakulására. Szándék volt a szépítés és a monumentalitás nagyszerűsége. Az ilyen szépítés elősegítheti a harmonikus társadalmi rend megteremtését, amely javítja az életminőséget. Az utcák számos butiknak,

múzeumnak, színháznak, galériának és emlékműveknek adnak otthont az éttermek és kávézók mellett. Mindezekre csak futólagos nézelődésre van idő. A felfedezés újult örömeivel sétál a turista ezeken az utcákon és tereken. Nem is érzi a lábaiban a fáradtságot.

Érdekes, hogy a téli szezon egy részében a Rideau-csatorna ottawai szakasza alkotja a világ legnagyobb korcsolyapályáját, így egyszerre kínál kikapcsolódási helyszínt és egy 7,8 km-es (4,8 mérföldes) közlekedési útvonalat a belvárosba a korcsolyázók számára. Ez a korcsolyapálya része az UNESCO Világörökségének is.

Ottawa számos regionális étel otthona. Hagyományos francia-kanadai gyökerekkel rendelkező város, az olyan alapvető ételeket, mint a *poutine*. – peccsenyészajt, pirított hasábburgonya ráolvasztott sajttal. A város az ottawai stílusú pizzának is otthona. Általában vastagabb tésztahéjú, enyhén csípős pizza szószból áll. A feltéteket vastag sajtréteg alatt sütik, így a feltétek puhák maradnak. Csábító volt a sok különleges étel. A túra során főzőkúrázni akartam, de az utastársaim eltérítettek ebbéli szándékomtól.

Kanada legédesebb nemzeti kincse: a juharszirup. Igazán egyedi, egzotikus ízű tápláléka ez az emberiségnek. A nyár folyamán a juharfák a gyökereikben raktározzák a talajból és a levegőből felvett nedvességet és egyéb tápanyagokat, amelyekkel a hideg telet kívánják átvészelni. Ezeket a fák a tél során cukorrá alakítják. A juharfa megcsapolása, azaz maga a szüret 4-6 hétig tart, majd különleges eljárással besűrítenek. Ennek ideje kora tavasszal jön el, amikor éjszaka még fagypont alatt, de napközben már 0 fok felett jár a hőmérők higanyszála. A szirupot általában cukrászsütemények, tésztafélék ízesítésére alkalmazzák, ettől különleges ízű az amerikai palacsinta.

Toronto

Körülbelül négyórányi buszozás után értünk Torontóba, Kanada legnagyobb és legnépesebb településére. Földrajzilag fokozatosan haladtunk délebbre. Ritkul az erdős terület és egyre több a szántóföldi kultúra. Megjelentek a gyümölcsösök és a kertészetek is. Hálószerű a területfelosztás, melynek szélét utak szegélyezik, összekötvé így az egyes farmokat, amelyek közvetlenül az utak mellett létesültek. Lassan feltűnik az Ontario tó is, amelynek túlsópartját nem látni. Nagysága tengerszerű benyomást kelt a szemlélőben. Egyre több sávra bővül az úthálózat, lassul a forgalom dinamikája, ahogy közelítünk úti célunk felé. Elővárosaival „Nagy Toronto” közel hét millió ember éltere. Új fogalommal, a „városi erdő” fogalmával ismerkedünk meg. A természet erdőivel, folyóival és szakadékaival jelen van a toronyházak, üzem-, és lakóépületei között. Erős környezetvédelmi törvény óvja a természeti környezetet ebben a városban és szerte Kanadában.

Toronto a kanadai ipar, az üzleti élet, a pénzügyek, a művészetek, a sport és a kultúra központja, és a világ egyik legmultikulturálisabb és legkozmopolitább városa. Újabb és újabb lakónegyedek épülnek a betelepülők és a bevándorlók számára. Föld felett és föld alatt szédítően sok a látnivaló. Néhányat kiemelnék közülük. Érdekes és különleges a földalatti létekről kialakítása. Csak gyalogos közlekedésre van kiépítve a város alatt, mintegy 35 km hosszúságban. Összeköt lakótömböket, közintézményeket, bevásárlóközpontokat és még sok, a városi élet kényelmét szolgáló létesítményt. A szélsőséges időjárástól –kemény tél – is megkímélve így a város lakóit.

Toronto szimbóluma az 553 méter magas felhőkarcolók fölé nyúló tv torony. Megépítése a toronyházak létesülése után kényszerült ki, mivel a róluk visszaverődő rádióhullámok

rontották a sugárzás minőségét a régebbi alacsonyabb adótoronyból. Egyúttal turistalátványosság is. Gyorslifttel lehet feljutni a háromszázhatvan méteres körbeforgó étteremig. Az izgalomra vágyók – plusz pénzért – a szabadban sétálhatnak körbe az étterem tetején egy másfél méternyi széles acélpallón egy speciális sínhez kikötve. Ezt én nem vállaltam be, maradtam a zárt térben. Az imbolygás így is követhető volt a látogató térben elhelyezett függőön kilengései láttán.

A nagyvárosi közlekedés mindenütt zsúfolt a világon. Sok a magányos gépkocsizó. A közlekedési dugók csökkentése érdekében új rendszert vezettek be a kanadai városokban, többek között Torontóban is. Létrehoztak úgynevezett haladó sávokat, ahol a buszok mellett olyan személygépkocsik is haladhatnak, amelyben legalább két személy ül.

Niagara folyó és a vízesések

Földrajzilag itt röviden pontosítanám a fogalmakat, hogyan értelmezhető az a gyűjtőfogalom, mint Niagara? Az Erie és az Ontario tavak közötti szintkülönbség körülbelül száz méter. A két tavat mintegy harminc kilométernyi hosszú Niagara folyó köti össze. Középtájon körülbelül ötven méter magas sziklapárkányról három különálló – szigetek által megszott – vízesés alakult ki. Legnagyobb a patkó alakú kanadai, a két kisebb az amerikai oldalon található. A Niagara-vízesés felett a folyóvíz zöldellő színe a folyó eróziós ereje által oldott sók és kőzetliszt keveréke. Napsütésben a vízesés fölött szivárvány ragyog, ami a páratlan természeti jelenség szépségét tovább fokozza. Sétahajóval megközelítve hatalmas robajjal és félelmetes örvényekkel kavargva, záport permetezve szembesülünk a víz fenyegető erejével. Kezem önkéntelenül szorítja a hajókorlátot.

A Niagara-vízesés egyben értékes vízenergia forrás is. Az idegenforgalmi, kereskedelmi és ipari felhasználások közötti egyensúly megteremtése a nagy kihívást jelent a vízesések gondnokai számára. Az erózió jelenlegi mértéke évente ma körülbelül 30 centiméterre szabályozott, ami lassabb, mint az azt megelőző történelmi átlagos évi 90 centiméter. A régi ütemben a Niagara-vízesés lerombolná sziklaperemeket, és a vízesés zuhataggá alakulva megszűnnék. A mérnöki munka lelassította az eróziót és szabályozta a vízáramlás.

A Niagara-vízesés természeti szépségének megőrzése érdekében az Egyesült Államok és Kanada által aláírt 1950-es szerződés korlátozta az erőművek vízhasználatát. A szerződés nagyobb elterelést tesz lehetővé éjszaka, amikor kevesebb a turista, és a téli hónapokban, amikor még kevesebb a turista. A víz ezután vízi turbinákon halad át, amelyek Kanada és az Egyesült Államok közeli területeit látják el árammal. Ha alacsony az elektromos igény, a Lewiston egységek szivattyúként működhetnek, hogy a vizet az alsó öbölből visszazállítsák az üzem tározójába. Lehetővé téve ennek a víznek a napközbeni ismételt felhasználását, amikor az áramfogyasztás csúcspontja van. A csúcsteljesítményű elektromos igények idején ugyanazok a Lewiston szivattyúk megfordulnak, és generátorokká válnak, elektromos energiát szolgáltatnak. A régi erőműtelep ma már műzeumként üzemel. A Niagara vízesést a hajók a Welland-csatornán keresztül tudják megkerülni. Méretére jellemző, hogy a nagy konténerhajók is fel tudnak így jönni a Nagy-tavak kikötőihöz. Elnézést a száraz technikai sorokért, de mint műszaki beállítottságú ember, ezt a leírást nem tudom mellőzni.

Újra az Egyesült Államok területén

Az útlevel ellenőrzés most már gyorsan megtörténik, mivel előzőleg a bostoni ellenőrzés folytán regisztrálva lettünk a rendszerben. Buffalóból indulunk Washington DC-be, útközben szállás és pihenő Lancasterben. Az útvonalon érintett New York, Pennsylvania és Maryland államokon keresztül utazva a terület rendkívül változatos képet mutat. Körülbelül a vidék felét erdő takarja, a másik részén gazdálkodásra alkalmas területek alakultak ki. Mivel ez a vidék tagolt, így csak kisebb gazdaságok jöttek létre Átlagosan százharminc hektár egy-egy farm területe, amit általában családi gazdaságként működtetnek. Jellemző, hogy egyre több vidéki lakos vállal a mezőgazdasági munka mellett és helyett városi foglalkozást. Pennsylvania vidéki lakosságaránya továbbra is az egyik legnagyobb az Egyesült Államokban.

Pennsylvania állam Lancaster megyéjében egy sajátos etnikumot látogattunk meg, nevezetesen az amish vallási közösséghez tartozó német és holland bevándorlók leszármazottait. Fényképezni csak a környezetüket lehetett, személyükről portré kép részükről nem engedélyezett. Ma is egyszerű gazdálkodó életmódot folytatnak. Úgy is mondhatnánk, hogy környezetkímélők már évszázadok óta. Az alázatosság, a család, a vallási közösség és a világtól való elszakadás az amishok alappillérei. Szerénységüket többek között az egyszerű síremlékeik is példázzák.

A mindennapi életet és a szokásokat egy íratlan viselkedési kód szabályozza, amit betartanak. Külsőre leginkább egyszerű ruhájukról, – amelyek többsége saját készítésű –, és a nonkonformista életmódjukról ismertek. A férfiak és a fiúk széles karimájú kalapot, sötét színű öltönyöket, egyenes szabású, hajtóka nélküli kabátokat, széles nadrágot, nadrágtartót, egyszínű inget, valamint fekete zoknit és cipőt hordanak. Régi rendi amish nők és lányok hosszú és dísztelen ruhát, kötényt, kendőt, fekete cipőt és harisnyát viselnek. Az amish nők semmiféle ékszert nem viselhetnek. Az amish öltözék, amely lényegében a 17. századi európai parasztoké, azt tükrözi, hogy vonakodnak a változástól, megtartják a hagyományokat. Az amishok kiváló gazdáknak számítanak, élelmiszereik nagy részét maguk állatják elő, és árulják az őket látogató idegeneknek is. Az üzletekben pedig csak alapanyagokat vásárolnak. Az amishok híresek közösségi szellemükről, egymást segítő összefogásukról.

A csendes, visszafogott modor, amelyet az amishok igyekeznek fenntartani, nem akadályozza meg őket abban, hogy közös időtöltésekben és játékokban vegyenek részt. A röplabda és a softball népszerű sok amish családban, de szigorúan az élvezet kedvéért, és nem a verseny szellemében játsszák. A napi házimunkák és a gyerekek iskolai feladatainak elvégzése után az amish családok gyakran olvasnak vagy énekelnek együtt esténként, mielőtt korán lefekszenek, hogy felkészüljenek a következő napi munkákra. Az amishok nem vesznek részt állami vagy nemzeti politikában, és pacifistákként nem szolgálnak a hadseregben. A társadalombiztosításuk nincs, a segélyeket elutasítják. Gyakran egyesítik erőforrásaikat a rászoruló amish családok megsegítésére. Amint azt gyakran mondják, az amishok a világban vannak, de nem igazán, mivel egyszerű és nyugodt módszereikkel igyekeznek fenntartani a lehető legnagyobb elkülönülést a társadalom többi részétől.

Az amishok életmódja egy sajátos világ, amely létezik a 21. századi Európai Egyesült Államokban, a többségi társadalom részéről nagyfokú toleranciát tükrözve.

Washington DC - mint a világ fővárosa

Ne gyűlöljük egymást, azért, mert nem értünk egyet

zetek verbális kifejezésének. Most mellettünk éppen a mellékelt képen egy washingtoni népszerű idegenvezető hirdeti, hogy párbeszéd kell a problémáink megoldására.

A National Mall és a környező területek számos kormányzati épületét, műemlékét és múzeumát erősen a klasszikus római és görög építészet ihlette. A Fehér Ház, az Egyesült Államok Capitoliumának a Legfelsőbb Bíróság épületének, a Washington Emlékműnek, a Nemzeti Művészeti Galériának, a Lincoln-émlékműnek és a Jefferson-émlékműnek a tervei erősen ezekből a klasszikus építészeti mozgalmakból származnak.

Kétórányi időt szavaztunk meg szabad eszem-izomra, szabad sétálgatásra. Én a hamburger vadászat helyett a Smithsonian National Múzeumot választottam szellemi éhségem csillapítására. Némi csalódást okozott, hogy a nagy „turistainvázió” és a felújítások végett csak messziről vehettük szemügyre az elnöki rezidenciát, a Fehér Házat. A törvényhozás épületét, a Capitoliumot sem sikerült belülről megnézni.

Sorra vettük gyalogos megközelítéssel az amerikai történelem alakjainak és háborúinak állított emlékhelyeket. Két emlékmű elhelyezési módját kiemelném a többi közül a National Mall parkban. Az egyik Thomas Jefferson alapító honatyáé, akinek a gondolatai az emberi jogokról, a szólás-, és vallásszabadságról a panteon márványtábláiba vannak vésvé. A másik emlékmű vele szemben Martin Luther King polgárjogi harcosé, aki szerint hegynyi a gond és csak sziklányi a remény. A két gondolat között több száz év telt el. Most is időszerű mindkettő.

Maryland állam legnagyobb városa Nagy Washington hatmilliónyi lakossal. A város közepén lett elkülönítve a szövetségi állam fővárosa, Washington DC mint kormányzati negyed. A központ megközelítése a nagy járműforgalom miatt főként busszal nehézkes. A parkolás úgyszintén. Többnyire hosszú gyalogsétákra kényszerültünk, ami fárasztó volt.

A National Mall terén léptem először az amerikai szövetségi főváros földjére. A tér méretei lenyűgözőek, melynek hossza három kilométer, szélessége ötszáz méter. Itt vannak az államok történelmi alakjainak monumentális emlékművei, a tér végén pedig a Capitolium impozáns épülete látható. Ez a tér a színhelye sok kisebb-nagyobb politikai rendezvénynek: az államelnök beiktatásának, ünnepi rendezvényeknek vagy tüntetésekknek, különféle ideológiai né-

Baltimore

Baltimore a második legnagyobb bevándorlási kikötő volt a 19. században a New York-i után. Ma már ez a város is része az egybefüggő keleti parti Boston-Washington megalopolisznak. Tengeri kikötője, vasúti csomópontja, autópálya hálózata és repülőtere ideális kiszolgálója a hatalmas ipari telepeinek.

Jelenleg rossz Baltimore közbiztonsága. A város ifjúsági kijárási tilalma megtiltja, hogy a 14 év alatti gyermekek kísérő nélkül este 21 óra után, a 14-16 év közöttiek pedig hétköznap este 22 óra után, hétvégén és nyáron pedig este 23 óra után a közterületen tartózkodjanak. A cél az, hogy a kiskorúakat távol tartsák a veszélyes helyektől és csökkentsék a bűnözést. Nem álltunk meg, csak átutaztunk rajta.

Philadelphia

Körülbelül fél napot töltöttünk Philadelphiában, a neve alapján a szeretet városában. A lámpaoszlopokon az év minden napján a világ minden országának egy-egy zászlaja függ állandóan, köztük a magyar is. Itt van a Liberty Bell szabadságharang, amely minden ember szabadságját hirdeti. Viharos történelmi múltjáról árulkodnak sérülései.

Philadelphia nemzeti kulturális központ, az államok közül a legtöbb képzőművészeti alkotásnak ad otthont, mint az ország bármely más városában. Turizmusa a második legnagyobb bevételt jelenti a városnak. Ezt tapasztaljuk mi is, mert tömegjelene-tek vannak az ikonikusabb látnivalók körül. A „Zöld városok, tiszta víz» környezetvédelmi program Philadelphiából indult el az élhetőbb városokért. Mintaszerűen megvalósították a gyakorlatban. Szívesen eltöltenék itt még néhány napot, de tovább kell menni, mert vár bennünket New York.

A Liberty Bell az amerikai függetlenség ikonikus szimbóluma. "Hirdessétek a SZABADSÁGOT az egész földön minden lakójának" (Levit. XXV. 10) – felirattal.

New York City

Két napig időztünk New York állam fővárosában, New York Cityben a Manhattan városrész meglátogatásakor. Szállásunk messzi volt, így sajnos sok időbe telt az utazgatás a zsúfolt utakon. Amikor leszállunk a buszról a Madison Hotelnél, máris a „világ kereszteződésében” találjuk magunkat, a Times Square téren, a felhőkarcolók erdejében. Csak ezen a helyen évente mintegy hatvanmillió turista fordul meg.

Charging Bull, a bronzbika

Bábéli a hangzavar. A világ minden részéről érkezett színes emberfolyam hömpölyög az utcákon. Ez a városrész nem alszik, villogó óriásreklámok, éjjel-nappal nyitva tartó üzletek és vendéglátóhelyek csalogatnak. Néhány apró emléktárgyat én is begyűjtök. Az utcai zsongásból szabadulva felüdülés volt a Central Parkba sétálni. Nagysága egybefüggően mintegy 340 hektárnyi területű és minden irányból könnyen megközelíthető. Mérete és kialakítása a világ városi parkjainak mintájává teszi. Itt található az egyik legnagyobb és leggazdagabb gyűjteménnyel a Metropolitan Művészeti Múzeum is. Idő szűke miatt nem volt lehetőségem megnézni, pedig nagyon készültem rá. Sajnos, csak a lépcsőkig jutottam.

Alsó-Manhattan pénzügyi negyede a Wall Street. Itt működik a New Yorki Tőzsde és a Federal Reserve Bank, mint a pénzügyi és gazdasági hatalom megtestesítői. Tevékenységük gazdasági hatása világszerte érzékelhetőek a recesszió vagy a fellendülések hullámzásaként. A pénzügyi negyed autómentes, megközelítése metróval vagy gyalogosan lehetséges.

A pénzügyi optimizmus és a jólét szimbóluma a Charging Bull bronzbika. Arturo Di Modica szobrász alkotása. A szobor népszerű turisztikai célpont a Wall Streeten, amely naponta több ezer embert vonz, többek között engem is.

Meglátogattuk a toronyházak sűrűjében Rockefeller Center kulturális negyedet is. Nevada John Davison Rockefeller egykori olajmágnás és emberbarát. Vagyonából olyan alapítványok születtek, amelyek támogatják a kultúrát, az orvostudományt, az oktatást és a tudományos kutatást. Tiszteletünket tettük a lerombolt World Trade Center emlékhelyén és megnéztük az új World Trade Center felhőkarcolóját.

Másnap búcsúzásként és a túra befejezéseként sétahajóra szállva a tenger felől is szembügyre vettük a város panorámaképét, felhőkarcolóit, hídjait és a Szabadságszobrot.

Víg Dávid:

VÖRÖS SZŐNYEG A CANNESI FILMFESZTIVÁLON

*A Fesztiválpalota vörös szőnyegén
Catherine Deneuve felé haladva*

Három nagy presztízzsel bíró filmfesztivál és ebből kifolyólag három igazán elismert filmes díj létezik a világon: az Arany Oroszlánt a világ legrégebbi filmszemléjén, a Velencei Nemzetközi Filmfesztiválon adják át 1954 óta, de az első filmfesztivált Velencében már 1932-ben megtartották. Most legutóbb épp Reisz Gábor nyert egy díjat Velencében a Magyarázat mindenre című filmjével. Az Arany Medvét a Berlinálén osztják ki, ahol már nyert nem is egy magyar film, Mészáros Márta filmje, az Örök-befogadás 1975-ben kapta meg az akkor épp a 25. születésnapját ünneplő fesztiválon, ez volt az első Arany Medve, amelyet női rendező kapott egyébként. 2017-ben pedig Enyedi Ildikó kapta meg a Testről és lélekről című drámájáért.

Térjünk rá viszont az Arany Pálmára, amit sokan a legrangosabb filmes díjnak te-

kintenek, ez a Cannes-i Nemzetközi Filmfesztivál fődíja. Talán ez a legrangosabb mindhárom közül, hiszen az utóbbi években egyfajta mini-Hollywood jött itt össze, egymást érik a világsztárok a tengerparti város hoteljeiben és légtérben. Direkt nem azt írtam, hogy a “tengerparti város utcáin” hiszen akkor konkrétan megbénulna az élet, hogy ha mondjuk Johnny Depp akár már kitenne a lábát a hotel ajtaján egy hétköznapi este. Így a világsztárok leginkább az több csillagos hotelszobák és a magán jachtok között közlekednek helikopterrel vagy elsötétített ablakú luxus terepjárókkal. Én már csak tudom, mert nap mint nap tapasztaltam május második hetében ezt, hiszen egy óriási megtiszteltetés ért azzal, hogy filmrendező mesterszakos hallgatóként akkreditációt kaptam az eseményre.

Az egész úgy kezdődött, hogy a filmfesztivál vezetősége Európa legtöbb filmes egyeteme diákjainak pár darab belépőt biztosított a filmes seregszemlére. Egész egyszerűen kaptunk először egy igényfelmérő emailt, hogy egyáltalán ki szeretne május végén részt venni a fesztiválon úgy, hogy csak az akkreditációt biztosítják a szervezők, az utazást és a szállást magunknak kell megoldani. Azután megérkezett a következő email, hogy szűkítették a jelöltek listáját és csak a mesterszakos hallgatók kaphatnak belépőt, ha jelentkeznek. Jött egy kis megkönnyebbülés nekem, hiszen azért izgultam, hogy bekerülök-e, lesz-e nagy verseny, nézik-e az eddigi tanulmányaimat, magatartásomat az egyetemen.

Végül csak 8-an jelentkeztünk mindenki kapott akkreditációt. A félelmeim eltűntek végre, és csak a reptülőjegyre és a szálláskeresésre kellett koncentrálnunk.

Az élet úgy hozta, hogy két darab négyfős csapat jött létre meg velük együtt a mesenger csoportok is, ahol azért nem olyan zökkenőmentesen ment a járatkeresés Nizza-ba. Lázasan vártuk esténként, hogy feljebb vagy lejjebb fognak-e kúszni a jegyárak, aztán mikor már meguntuk a játékot és szállást is találtunk, gyorsan lefoglaltuk a repesire a jegyeket mielőtt elfognak. Így kezdődött, hogy a Színház, és Filmművészeti Egyetem végzős dokumentumfilm-rendező mester szakos hallgatójaként négy évfolyam társammal együtt bevettük a francia Riviérát.

Egy gyors Budapest-Nizza repülőút és egy ülőhely nélküli Nizza-Cannes vonat út után érkeztünk meg Európa legzsúfoltabb városába – legalábbis akkor mi ezt éreztük, mikor a több tíz kilós csomagokkal kellett elsétálnunk a szállásig a fesztiválózókkal megtelt utakon. Miután elfoglaltuk az Airbnb szállásunkat a városközpont közelében, elindultunk terepszemlére, mi is fog ránk várni az elkövetkező egy hétben. Nagy kultúrsokk nem ért minket, de már első pillanattól láttuk, hogy ez a város együtt lélegzik a fesztivállal, este mindenki öltönyben, zakóban, estélyiben sétált a tengerparttal párhuzamos sétálósn, korzós részen a fesztiválpalota közelében. Éreztük, hogy jó helyen vagyunk, és alig vártuk, hogy másnap – átvéve az akkreditációs kártyát – mi is bevessük magunkat az esemény sűrűjébe.

Cannes egy nagyon sűrűn lakott hely, a közlekedés egy káosz volt, de sosem volt senki ideges az utakon, hiszen a francia Riviéra életérzése sosem engedi az embereknek, hogy felbosszantsák magukat. Tömött embertömegek a járdán, a lezárt tengerparttal párhuzamos szervízúton és természetesen a tengerparti sétányon is. Az emberek kiöltözve szmokingba, öltönybe vagy inkább estélyibe még nappal is, hiszen így tisztelik meg a premier filmek vetítését és a versenyben lévő filmekét is. Már mikor megérkeztünk láttuk, hogy sok fiatal nyakában lóg az akkreditációs kártya, és azon gondolkodtunk, hogy ha majd átvesszük és nekünk is a nyakunkban lóg, másképp fognak-e az utcán ránk nézni. Hát annyira nem, mint egy nagy városban, mindenki ment a saját feje után.

Minden nap két versenyfilm volt premieren, nekünk is lehetőségünk nyílt megtekinteni francia, olasz és amerikai alkotásokat. Az egyik olasz filmben, az "A Brighter Tomorrow"-ban még Anger Zsolt is szerepelt, és mondott pár mondatot magyarul is. Sajnos Wes Anderson legújabb filmjére az "Asteroid City"-re nem sikerült bejutni, de így is voltak olyan filmek, amik pozitív meglepetést okoztak nekünk. Például hajnali negyed egykor két film is kezdődött két egymást követő nap, az egyik egy bollywoodi film, a "Kennedy", amiben állítólag a legjobb indiai színészek játszottak. Kennedy, az inzomniában szenvedő volt rendőrtiszt, aki titokban a korrupt rendszer érdekében tevékenykedik a megváltást keresi. Ezt rendszerint leszámolások árán és a családja védelmével éri el.

Hawaii ingben, háttérben a francia Riviéra

Amivel minden ajtó kinyílt nekünk

Ez a nagy teremben volt, ami több ezer fős, és tériszonyosoknak, nem ajánlott, mert meredek mint egy stadion. 2300-an férnek be a nagy terembe, ez kerekben 800-al több mint amennyi ülőhely van a jászberényi stadionban.

A fesztiválpalota, hivatalos nevén a Palais des Festivals et des Congrès 1949-ben épült, de azt, amit most ismerünk, vagyis a mai formáját 1982-ben vehette birtokba a nagyközönség. A nagytermes mozifilmeknél először nekünk volt lehetőségünk felmenni a vörös szőnyegen. De csak a szélén, mert középen csak az alkotók mehettek. Miután elfoglaltuk helyünket, a nagyvászon élőben lehetett követni a filmkészítők és a színészek vörös szőnyeges bevonulását, ahogy belépnek a terembe, és hangos ovációval fogadja mindenki őket. A film egy akció-thriller volt, és eléggé brutális is, nemhiába vetítették a Midnight Madness programban. Szintén ebben az időpontban, de a következő éjjel mu-

tatták be Robert Rodriguez legújabb ámokfutását a "Hypnotize"-ot. Sajnos csak Rodriguez vonult be a moziterembe, a főszereplő Ben Affleck nem volt a városban. Számomra a film egy erős közepes volt, az alapötlet csak félig volt kreatív. A film arról szólt, hogy hipnotizőröket képzett ki az amerikai kormány, akik képesek emberek elméjét irányítani.

Egy rendőrnnyomozó rég eltűnt kislánya után kezd el kutatni újra, miután egy nyomott kapott, hogy még él. Közben kiderül, hogy a kislánynak nagyon nagy hipnotikus ereje van.

Ahogy a nevében is látszik, ez egy fesztivál, szóval nemcsak filmeket vetítenek egész végig, hanem egy-két héten át tartó vásár is helyet kapott a palotában. Egy filmes vásár nagyjából úgy néz ki, hogy különböző standok vannak, amik vagy egy ország, régió filmes termésébe engednek betekintést, és promózza azt, vagy egy-egy márk képviselői vannak jelen és mutatják be a legújabb technikai újdonságaikat. Például a legújabb kamerákat (ebből is van a legtöbb), vagy hangmérnöknek való felszereléseket, de lehet az egy vadiúj vágóprogram vagy egyéb felszerelések, mondjuk csapók és társaik.

Egy fesztivál tulajdonképpen filmvásár is. A piacot természetesen az amerikaiak uralják, bár ezt csak a nyugati világra értem, pontos információim nincsenek, de India Bollywood révén nagyon jelentős filmnemzet. Ázsiában még ott vannak a kínaiak, és a japánok ahol jelentős a piac. Érdekes nagyon, hogy Hollywood és Bollywood után melyik ország filmipara a legnagyobb. Nem tudom ki halott már Nollywood-ról, de Nigériáé a harmadik legnagyobb a világon. A fővárosban, Abujában 20 millióan élnek, az országban meg 213 millióan. Ilyen számok mellett nem is csoda, hogy ilyen nagyra ki tudta magát nőni a nigériai film. Itt nem professzionálisan elkészített filmekről kell beszélni, hanem amatőr körülmények között, félprofi stábbal és színészekkel forgatott szappanopera-szerű alkotásokról. Legalábbis a legtöbb film ilyen, de a Netflix támogató-

sával egyre több jó minőségű streamre készült film jön ki, amik leginkább az Amerikában diaszpórában élő nigériaiak alkotásai.

Van egy ország, amely közel van hozzánk, de olyan filmes kultúrával rendelkezik, amit sok közép- és kelet-európai ország elirigyelhetne. Csehországról beszélek, amely nemzet a saját filmjeiért nagyon megbolondul, ezt csak egy példával tudom érzékeltetni: 2019-ben a “Nők, ha futnak” c. cseh film több bevételt termelt Csehországban a mozipénztáraknál, mint az abban az évben globális rekordot döntő “Bosszúállók: Végjáték”. Csehországban nagyon szeretik a saját filmjeiket, és nem restek elmenni értük a moziba akár többször is. Ebből Magyarországon sokat lehetne tanulni.

Szóval Európa csak a művészfilmjeivel tud labdába rúgni a nemzetközi filmpiacon. Magyarország esélyei itt korlátozottak, de mi is feltaláljuk magunkat, hiszen mi arra álltunk rá, hogy kedvezményes adórendszerrel ‘A’ kategóriás filmeket forgatnak nálunk. Ami abban az értelemben előny, hogy bebizonyították, hogy egyetlen hollywoodi sztár Instagram bejegyzése, amin Budapesttel vagy egyéb magyarországi helyszínnel a háttérben pózol, több turistát vonz ide, mint egy több milliárdos turisztikai kampány. Ezzel és a sok százmillióstól stúdió fejlesztésekkel, amik ezekből az igényekből, azok kielégítéséért jönnek létre csak nyer az ország, úgy gondolom.

Láttunk diákfilmeket, akik versenyének az elnöke Enyedi Ildikó volt. Nem beszéltünk ott a helyszínen vele személyesen de láttuk őt, ahogy a hátizsákjával felmászik a zsűrinek fenntartott ülőhelyek egyikére, amik a vászonnal szembeni legjobb székek voltak természetesen. Szóval diákfilmek, ezek a Cinéfoundation nevű szekcióban méretetik meg magukat. A szekció lényege, hogy filmiskolákban tanuló diákok vizsgafilmjei versenyeznek egymással, együtt a játékfilmek az animációkkal és a dokumentumfilmekkel, tavaly egyik évfolyamtársunk, Szelestey Bianka „Hajszálrepedés” című filmje is versenyzett ebben a kategóriában egy, még az ELTE-n készített mozgóképes alkotásával. Megmondom őszintén, hogy én ebből a verseny programból nem sokat láttam, mert diákfilmeket itthon is tudok nézni, és mindig látszik rajtuk az a munka, ami iskolai alkotássá teszi őket, teli vannak olyan megoldásokkal mind technikai, mind dramaturgiai téren, amik miatt nekem sokszor egyformának tűnnek, és fejfájás közeli állapotot idéznek bennem elő néha, ha mondjuk négyet egymás után kell megnézni belőlük. Itt is egy amerikai, iránti, egy egyiptomit és egy dél-koreait sikerült látnom.

Volt szerencsénk találkozni és beszélgetni egy kicsit Buda Flóra Annával a rövidfilmes Arany Pálma magyar győztesével a Nemzeti Filmintézet sátrában. Akkor még nem tudtuk, hogy ő fog nyerni, de azt megtudtuk, hogy a filmje nagyon személyes, így rögtön kíváncsiak lettünk rá. Ezek a sátrak amúgy a különböző országok filmintézeteinek sátrai voltak, ahol értékes kapcsolatokhoz lehetett jutni, ha az ember jókor van ott. Hát én csak pár kiadványhoz jutottam, de mindennek kell örülni.

Voltak klasszikus filmek is, én az 1966-os “ES” címűt néztem meg. Nagyon meglepődtem, hiszen a németekre nem jellemző a franciás könnyedség, ez a film pedig franciákat meghazudtoló módon hozza a ‘60-as évek francia új hullám hangulatát, mintha nem is egy precíz német filmet látnánk. Ezt a filmet mindenkinek ajánlani tudom. Sajnos dokumentumfilmekből sokkal kevesebbet vetítettek, mint amire számítottam, mert egy elég menő és mély műfaj lett az utóbbi időben. Nem is tudok most felidézni tényleg egyet sem, amit a programban leírtak, pedig az Arany Oroszlánt 2022-ben, az Arany Medvét meg 2023-ban dokumentumfilm nyerte. A dokumentumfilmeknek nincsenek olyan nagy sztárjai, mint a

játékfilmeknek, itt ugye ráadásul csak rendezőkről beszélhetünk színészek híján. De ha kéne valakit említeni, akkor Michael Moore-t mondanám, aki celebritásnak számít, és pár kivételtől eltekintve csak dokumentumfilmeket készít. Oscar díjas rendező, aki a nagy filmfesztiválok gyakori vendége. Bár ő most nem volt Cannesban, de biztos vagyok benne, hogy itt-ott sok dokumentumfilm volt megbújva a fesztivál területén, akikről én még nem is hallottam de értékes munkákat készítenek.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy nem csak a moziteremben, hanem azért a tengerparton is időztünk, hiszen első alkalommal voltunk Cannes-ban, így ki kell maxolni mindent, gondoltuk. Az élmények sora rengeteg, csak párat említve közülük, mint például az esti tengerparti különös tematikájú, de a fesztivál hivatalos partiján begyűjtött névjegykártyák, a jéghideg Földközi-tenger, Schumacher Vandával és Jázmin Viktóriával

való összefutás, nem csak a moziteremben a fesztivál végi gigantikus tűzijáték, amit amúgy nem láttunk mert nem is tudtunk róla és akkor már rég az alváshoz készülődtünk. Igen, én elmentem szombaton az egy órás vonatútra lévő Monacóba, hogy megnézzem milyen az élet a városban az időmérő alatt. Természetesen nem vettem százazrekért jegyet, így nem mehettem be jobban a városba, de aztán hirtelen kinyitották a kapukat, és szabad volt a járás. Bár a lelátók eltakarták a kilátást, sikerült egy helyet találnom, ahol öt méterre mentek el tőlem a kocsik, és egy panoráma terasz üvegfalán keresztül néztem, ahogy a rajt-cél egyenesben elhaladnak Verstappenék előttem. Ez aztán tényleg nagy élmény volt.

Visszatérve Cannes-ra, az utolsó film, amit láttam, az az Elemi volt, a fesztivál záró filmje, a legújabb Pixar film. A Pixar filmjei nagyon mélyek, ezáltal szeretem őket, de ez egy nagy csalódás volt. Unalmas és logikai bakiktól hemzsegő volt az egész. A vetítés után azonnal kirohantam a teremből, aztán másnap olvasom, hogy ötperces álló tapsról maradtam le. Májig sem értem, mire volt a nagy ováció. Egy rossz filmmel lett vége a fesztiválnak, de az egy hét, az az élmény, amit ott töltöttem, az örökre pozitív emlékképként fog bevésozni a fejembe.

Csapatunk: Barbi, Gergő, Peti és én

Walter Maurer:

HA A PUSZTÁBAN VAGYOK, FELLÉLEGZIK A LELKEM

Bevezetésül arról szeretnék írni, hogy hogyan kerültem a Jászságba. Testvérvárosi kapcsolat szerveződött a magyarországi Jászkisér és a svájci Niederlenz között. Niederlenz egy kisváros Aargau kantonban. A kapcsolat alapítóinak egyike volt Fritz Holderegger, a volt tanárnőmnek a férje. 2009-ben teljesen véletlenül kezdődött a Holdereggerékkal való barátságom, és amikor megtudták, hogy elkezdtem magyarul tanulni (2011-ben), persze bemutatnak a Jászkisérieknek, és azóta rendszeresen járok a Jászságba, pontosabban Szüle Katalinhoz, aki Jászkiséren él és szorgalmasan foglalkozik a Jászság kultúrájával. Mielőtt elkezdtem magyarul tanulni, szégyenteljesen keveset tudtam Magyarországról, pl. azt sem, hogy vannak jászok, egy eredetileg iráni csoport, aki odavándorolt és teljesen elmagyarosodott. Katalin sokat mesélt nekem a Jászságról, a történelméről, járunk múzeumokban is, ráadásul megismertetett ott sok emberrel.

Nagyon tetszik nekem Jászságban a táj. A nyájas olvasó persze tudja, hogy Svájcban rengeteg a magas hegy, de sajnos nincs lapos táj. Furcsa módon nálunk az időjárásjelentésben gyakran azt mondják, hogy a hegyekben eső lesz, a síkságon (Flachland) viszont kisüt a nap. De ez milyen síkság? Halmok meg dombok, dombok meg halmok. Menjenek el a svájciak csak egyszer a pusztára, és meg fogják látni, mi is az a síkság!

Bár az emberek többsége szabályosan oda van a magas hegyekért, engem inkább elnyomnak. Soha nem tudnék élni egy olyan kantonban, mint Uri vagy Wallis, ahol mindenütt meredek hegyek magasodnak. Úgy érezném magamat, mintha egy nagyon mély gödörben élnék. De ha a síkságon vagyok, úgy érzem, hogy fellélegezhet a lelkem: széles az ég, tágas a síkság, nincs olyasmi, ami elnyomna. Tudom, hogy sok turista megy azért Svájcba, hogy lássa a gyönyörű hegyeket; én pedig azért megyek Magyarországra, hogy lássam a gyönyörű pusztát. Valahányszor ideutazom ebbe az országba, a Jászság meglátogatása már a programom kihagyhatatlan része

Svájci vagyok, pontosabban félig svájci és félig olasz, mivel az anyukám vendégmunkásként dolgozott a második világháború után Svájcban, ahol megismerkedett az apukámmal. Több mint 30 évig tanítottam angolt és oroszot az arauai gimnáziumban. Persze főleg angolt, mert az orosz nem volt kötelező. Ráadásul akkor 1989-ig hidegháborús állapotok

voltak és sokaknak az orosz nyelv gyanúsna, az „ellenség nyelvének” számított. (Mintha tilos lett volna megtanulni az ellenség nyelvét!) Másoknak az orosz nyelvben volt valami csábító, hiszen ez „tiltott gyümölcs”-nek számított. Ami tiltott, az viszont az éppen azért vonzó, mert édesebb a megengedettnél, például nekem is.

Mindig érdekelték a nyelvek. A gimnáziumban tanultam franciául (Svájcban a francia máig is kötelező, mert a Nyugat-Svájcban franciául beszélnek), angolul, latinul, ógörögül, a „szabadidőmben” oroszul. Ment akkor a tévében egy orosz tanfolyam, ami 1967-ben kezdődött, és amit én követtem. 1968 augusztusában tört ki a csehszlovákiai válság: a varsói szövetség harcosai megtámadták Csehszlovákiát, erőszakkal befejezve az ún. „Prágai tavaszt”. Egész Nyugat-Európa felháborodott ezen, és a svájci tévében kialakult egy vita arról, hogy folytassák-e az orosz tanfolyamat vagy ne. Végül is egy bemondó kijelentette, hogy ez a tanfolyam folytatódik a Szovjetunió agressziója ellenére, mivel az orosz nyelv nem csak az elnyomóknak, hanem olyan világhíres íróknak mint például Puskinnak, Tolsztojnak, Dosztojevszkijnek a nyelve. Szerintem ez nagyon okos döntés volt: senki nem mondaná, hogy tilos németül tanulni vagy Goethé-t, Schiller-t, Mann-t, Hessé-t olvasni, mert a német Hitler és a nemzetiszocialisták nyelve volt.

Amikor a gimnáziumba jártam, volt egy másik „furcsa” nyelv, ami nagyon érdeelt engem: a magyar. Ezt a nyelvet teljesen más okokból kezdtem el tanulni. A magyar nyelv nem volt Svájc ellensége, ellenkezőleg: tudtuk, hogy a magyarok 1956-ban felláztak a Szovjetunió ellen; ennek következtében Nyugat-Európa szemében a magyar nép megbecsülése jelentősen megnőtt.

Ami a magyar nyelvet illeti, az emberek nálunk alig tudtak valamit róla. Sokan azt gondolták, hogy a vasfüggöny mögötti népek valamilyen „szláv” nyelven beszélnek és persze értik egymást: az oroszok, a lengyelek, a csehek stb., és a magyarok (!) is. Kevesen tudták hogy a magyar nemcsak, hogy nem szláv, de nem is indoeurópai nyelv. A nyelvészek tudják, hogy Oroszországon kívül csak nagyon kevés ilyen „egzotikus” nyelv van Európában: a lapp, a finn, az észt, a magyar, a máltai és a baszk. Ezekről azt is tudják, hogy honnan származnak: a lapp, a finn, az észt és a magyar ún. „uráli” nyelvek, amelyek Szibériából származnak (vannak még más ilyen uráli nyelvek Oroszországban), a máltai egyfajta sémita, pontosabban arab nyelv; csak a baszkról nem tudnak semmit, az eredete ismeretlen.

Az volt a lenyűgöző dolog számomra a magyarban, hogy egyrészt a magyarok földrajzilag nincsenek messze, másrészt viszont a nyelvük nem csak távoli, hanem teljesen más, nem rokon, mert nem indoeurópai. Az indoeurópai nyelvek területe mindig óriási volt. Eredetileg Európában és Ázsiában beszélték őket (innen a név „indoeurópai”), a gyarmatosítás után Amerikában és Ausztráliában is, szóval majdnem mindenütt. Az mindig megdöbbenett, hogy Svájcból néhány óra alatt el lehet repülni mondjuk, Iránba, Afganisztánba, Pakisztánba, Indiába, és az utas teljen más kultúrába kerül; az emberek külseje más, talán sötét bőrűek, a vallásuk is más, a szokásaik, az étkezésük stb. szintén. De furcsa módon egy indoeurópai, azaz egy rokon nyelven beszélnek: farsziul, pastóul, urduul, hindiül stb. (Indiában vannak persze „egzotikus” nyelvek is.)

Másrészt ha Budapestre repülünk, az utazás alig két óráig tart, és Európa kellős közepén vagyunk: az emberek külseje európai, a vallásuk főleg vagy katolikus vagy református, az étkezés (a gulyástól és az örökös rántott ételektől eltekintve) többé-kevésbé is európai, a szokásaik szintén. Csak a nyelv, az más. Még ha sok szláv és nyugateurópai jövevényszó és rendkívül sok németből származó tükörfordítás is van benne, a nyelvtan teljesen egzo-

tikus: nem ragozó (flektierend), mint az indoeurópai nyelvek, hanem agglutináló, mint pl. a török, ami azt jelenti, hogy pld. egy főnévhez különböző toldalékokat lehet hozzátenni.

Mielőtt elkezdtem magyarul tanulni tizenkét évvel ezelőtt, szóval hatvan évesen, tudtam, hogy ez a nyelv nem könnyű, sőt terjed a pletyka, hogy a magyar a legnehezebb nyelv egész Európában. És tényleg, a tanulás során megdöbbentett a nyelvtanának a nehézsége: a sok forma és a szórend. (Ha tudtam volna, hogy mekkora fába vágtam a fejszemet ...) Másrészt persze egy nyelvésznek a magyar nyelv egy csemege, mert ez extrém szintetikus nyelv. A nyelvészet megállapította, hogy két fajta nyelv van a világon: vannak *analitikus* és *szintetikus* nyelvek. Egy analitikus nyelvben nincs semmilyen ragozás, egy szó nem lehet megváltoztatni, van sok segédszó, és nagyon fontos a szórend. Egy szintetikus nyelvben a szavak megváltoztathatók, szóval van sokfajta ragozás, a szórend pedig jelentősen szabadabb. Persze majdnem minden nyelv egy keverék: vannak benne analitikus és szintetikus elemek is.

Talán a leganalitikusabb nyelv a világon a kínai: egy szó nem változhat meg, nincs ige-ragozás, nincs főnévragozás, nincs fokozás, az információ a segédszavakban van. Tipikus szintetikus nyelvek pl. a latin, az orosz, a finn, a magyar stb. Ezekben a nyelvekben sok információ van a végződésben (ragozás, vagy a magyar esetében, ragozás és szóképzés).

Az angol nyelv elég analitikus: van ragozás, de elhanyagolható mértékben. Ha veszünk pl. egy főnevet mint *house*, csak egy változat létezik, és pedig *houses*, a többes szám. A német nyelv szintetikusabb az angolnál, ebben az esetben van három forma: *Haus*, *Häuser*, *Häusern* (többes szám meg részese). A magyar nyelvben, ami, mint köztudott, erősen szintetikus, a megfelelő szó változatok százaiban feltűnhet: *ház*, *házam*, *házaid*, *házunkban*, *házra*, *házatokról*, *házként*, *házastul* stb., stb.

Azt mondják, hogy minél analitikusabb egy nyelv, annál könnyebb és fordítva. Aki angolul kezd tanulni, hamar rájön arra, hogy nemsokára folyékonyan és majdnem hibátlanul tud beszélni ezen az idegen nyelven. Aki pedig magyart kezd tanulni, egy kissé más helyzetet talál ... De ne felejtjük el, hogy egy „egyszerű” nyelv, mint pl. az angol, csak az elején könnyű; idővel a tanuló valamikor rájön arra, hogy még ez a nyelv is elég nehéz, főleg ami az idiomatikus kifejezéseket, a szórendet és az óriási szókincset illeti. Szerintem nincs olyan nyelv a világon, ami minden szempontból könnyű – a mesterséges nyelveken, mint pl. az eszperantón kívül. Bármilyen nyelvet tanulunk is, szembesülünk nehézségekkel – hol korábban, hol később.

Dávidné Koppányi Zsuzsa:

JÁSZSZENTANDRÁS TEMPLOMÁNAK JUBILEUMI KIÁLLÍTÁSA

*Erdélyi Endre: Pintér Sárka portréja
- a kép Jászszentandrásen készült 1933-
ban, Szentandrás sós Zsuzsanna tulajdona
(keretes kép)*

A jászszentandrás Jász-Szó Alapítvány nagy fába vágta fejszéjét ez év július végén. Úgy döntöttünk, hogy templomunk építésének 120, és a freskók elkészítésének 90 éves évfordulóját egy kiállítással szeretnénk méltó módon megünnepelni. Maga az elképzelés sem volt egyszerű, de a másfél hónapos időtartam a kivitelezésre egészen valószínűtlenné tette a megvalósítást. Ennek ellenére, számunkra is hihetetlen módon, szinte minden simán ment és szeptember 16-án, szombaton, a templom búcsúja előtti napon sor került a kiállítás ünnepélyes megnyitójára. Mindez persze nem sikerülhetett volna, ha nem találkoztunk egészen elképesztő segítőkészséggel minden szereplő részéről. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy nagy összefogás eredménye volt a megvalósult tárlat, és nagyszerű volt számunkra szervezőként megtapasztalni azt a pozitív légkört, ami az egész programot körbe ölelte.

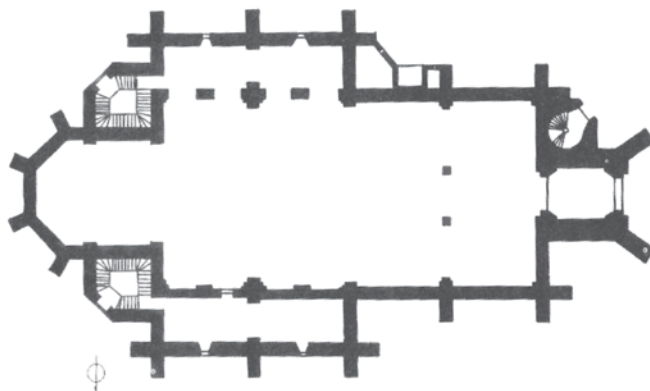
A 20. század elején egy faluközösség szíve a templom volt, így ezek az épületek mindenhol különlegesek, és fontosak voltak - ma is azok - a helyiek számára. Esetünkben azonban már első ránézésre látszik, hogy itt ennél is többről van szó. A jászszentandrás templom épülete az akkor leginkább megszokott barokk, vagy klasszicista stílus helyett neogótikus stílusban épült 1903-ban, tervezője a kiemelkedő építész Cziegler Győző volt. A sajátos szépségű épületet azonban a belső falakon látható freskók teszik igazán egyedülállónak. A település katolikus hívei a harmincas évek elején úgy döntöttek ugyanis, hogy nem kevés kockázatot vállalva rendhagyó festményeket rendelnek, két elismert festőművészt, Chiovini Ferencet és Aba-Novák Vilmost bízva meg a munkálatokkal. Miért is volt izgalmas ez? Gondolhatnánk, hogy ebben semmi különös nincs, hiszen „cipőt a cipőboltból”, természetes, hogy neves festőművészekre bízzák ezt a munkát. Azonban a templombelső dekorálása a kor bevett szokása szerint, főként vidéken, hivatásos festőmesterek feladata volt, akik ügyesen rajzoltak, és rutinosan díszítették a falakat szentekkel és angyalokkal. Az így készült alkotások viszont ritkán képviseltek magasabb művészi színvonalat. A szentandrásiak merész döntése mögött, ahogy az lenni szokott, egy látnoki személyiség állt, Futó Tibor akkori főjegyző.

Chiovini Ferenc: Piac, Kovács Éva tulajdona

Mikor Futó értesült a szentandrásiai templomfestési szándékáról, rögtön meglátta ebben a soha vissza nem térő lehetőséget arra, hogy valami időtállóhoz és nagyszerűhöz adja a nevét. Meggyőzte a közbirtokosságot – akik saját összeadott tőkéjükből tervezték a megvalósítást – hogy ne mestereket, hanem egy valódi, elismert modern szellemiségű művészt kérjenek fel a feladatra. Így kapott végül megbízást a freskók elkészítésére Futó gyermekkori barátja a szolnoki művésztelepen alkotó Chiovini Ferenc, aki felkérte az akkor már jelentős ismertségnek örvendő Aba-Novák Vilmost, hogy társuljon vele a feladatra. Ami ezután következett, az ma már történelem, sőt, művészettörténet. A két művész Czumpf Imre iparművésszel kiegészülve, fantasztikus alkotott. Chiovini Ferenc két monumentális történelmi képet festett a két oldalfalra, melyek Szent László vízfakasztását és a nándorfehérvári diadalt ábrázolják. Aba-Novák Vilmos pedig az üdvtörténetet beszéli el a szentély falaira festett freskóján a templom titulusának megfelelően a Szent Keresztet, és a feltámadt Krisztust helyezve a középpontba. A legmegdöbbentőbb rész talán a szintén Aba-Novák által festett diadalív, melynek egyik oldalán a magyar szentek tablója látható, míg ellentétként a pokol jelenik meg a túloldalon, benne az tűzben égő bűnösökkel. Az ív felső részén az uralkodó Krisztus ábrázolása fogja össze a képet.

A fentieknek megfelelően a kiállítás megtervezésekor az lebegett a szemünk előtt, hogy ne csupán a freskókat mutassuk be, hanem az azokat létrehozó művészeket, illetve az elkeletkezés körülményeit, a művek által keltett hullámokat. A kiállítás megnyitóján is erre törekedtünk. A vendégek üdvözlését követően Dávid Áron régész, néprajzkutató tartott rövid helytörténeti bevezetőt. Őt Csiszár Róbert művészeti író követte, aki a szolnoki Damjanich János Múzeum munkatársaként, főként a freskóknak a 20. századi egyházművészetben elfoglalt helyéről, illetve az befejezésükkor szokatlannak, és megdöbbentőnek tetsző művek magasabbszintű egyházi támogatottsága mögött rejlő '30-as évekbeli egyházi megújulási szándékról beszélt. A megnyitó előadásait a helyi egyházközösség csak erre az alkalomra összeállt zenei együttesének műsora egészítette ki, amely méltó aláfestést adott a falon

A jászszentandrási templom alaprajza

látható képeknek. A megnyitó egyik meglepetése volt a Mindszenti Lászlóné által átadott festőládika, amely Aba-Novák Vilmoshoz köthető, és kalandos, megható úton került tulajdonosához, aki most önzetlenül felajánlotta azt a Jászszentandrás Római Katolikus Egyházközség részére. A ládika természetesen azonnal bekerült a kiállítási tárgyak közé. Az egybegyűlteket ezután átsétáltak a kiállításnak otthont adó plébánia épületbe, amelynek belső terei a nyár folyamán teljesen megújultak. A napot egy filmvetítés zárta, ismét a templomban. A kitarató érdeklődők Bellák Gábor és Molnos **Péter** művészettörténészek *Találkozás a körhintánál* című Aba-Novák Vilmos festészetéről szóló dokumentumfilmjét nézhették meg, amelyet Szentandrás Sós Zsuzsanna művészettörténész bevezetője előzött meg. A megnyitó talán legmegkapóbb pillanata annak a csoportképnek az elkészülte volt, amin Aba-Novák Vilmos, Chiovini Ferenc, Erdélyi Endre és Redő Ferenc festőművészek leszármazottai szerepelnek az oltár előtt állva, háttérben a szentély freskóival. Rendkívül megtisztelő volt jelenlétük a kiállítás megnyitóján.

Maga a tárlat két nagyobb egységből állt: az első részben *Ars Sacra* (Szent Művészet) címmel a freskókról, azok készítéséről és utóéletükről kaphattak képet a látogatók. Ezzel párhuzamosan a freskókat készítő művészek, Aba-Novák Vilmos, Chiovini Ferenc és Czumpf Imre élete és munkássága is bemutatásra került, nem csak száraz életrajzi adatokon, hanem kiállított műveiken, festményeken, vázlatokon és grafikákon keresztül. Sokak számára újdonságot jelentett, hogy 1933 nyarán több festőtanítványa is elkísérte Aba-Novákot és heteken, hónapokon keresztül alkottak, tanultak településünkön. ennek köszönhetően jászszentandrás egy kicsit „művészteleppé” alakult azon a nyáron, ráadásul az itt alkotó ifjú tehetségek többsége befutott, neves festővé vált a későbbiekben. Az *Ars Sacra* kiállítás első termében ezért itt alkotó festőtanítványokat, és munkásságukat villantottuk fel pár mű erejéig. Itt kapott helyet Czumpf Imre is, aki jelentős részt vállalt a templom

festési munkálataiban. Az akkor már elismert, később rutinos falkép-restaurátor, festő-és iparművész a falak szekkó technikával készített díszítőfestéséért volt felelős, de Aba-Nováknak is besegített a diadalív legmagasabb részén, mivel a művész tériszonnal küzdött.

A második teremben a freskók festésének történetét, a művek körül kialakult botrányt, és természetesen a két művészt, Chiovini Ferencet és Aba-Novák Vilmost igyekeztük bemutatni. Ennek érdekében magángyűjtőktől és a szolnoki Damjanich János Múzeumtól kölcsönöztünk képeket, illetve korabeli fotókkal, újságcikkekkel, levél-és naplórészletekkel próbáltuk bemutatni az eseményeket. A kiállítás egyik „szenzációja” is itt kapott helyet, az 1933-as vendégkönyv, melyet Futó Tibor kérésére helyeztek el a templomban, és Aba-Novák, Chiovini és Czumpf aláírásával nyitották meg. A vendégkönyvet évtizedeken át vezették, és a templomba látogató neves személyiségek, csodálók és szenvedélyes kritikusok egyaránt beleírták véleményüket. Egyes szövegek egymásra is reflektálnak, vitába szállnak, már-már a mai Facebook bejegyzések kommentjeire emlékeztető módon. Ezek közül is kitűnik a ferences rendi Oberten Odiló páter 1933-as bejegyzése, akit annyira megdöbbenettek és megbotráncoltattak a képek, hogy azok láttán egyenesen „ecsettel való káromkodást” emlegetett, és követelte a művek azonnali eltávolítását a templom falairól.

A vendégkönyvön kívül a kiállított korabeli cikkek valamint levélrészletek, és későbbi visszaemlékezések is a képek által kiváltott hatást igyekeztek bemutatni. A csodálók és a bírálók tábora hónapokon keresztül foglalt állást a képek mellett és ellen a megyei és országos lapok hasábjain. A vita a közérdeklődés homlokterébe került. A felsőbb egyházi vezetés azonban elkötelezetten támogatta a művészeket és a létrejött alkotásokat. Ennek legkiemagaslóbb és egyben a vitát végleg lezáró momentuma volt, amikor XI. Piusz pápa a római egyházművészeti kiállítás alkalmából megtekintette a jászszentandrási freskók vázlatait, és egyértelműen tetszését fejezte ki azok kapcsán. Ezek után a bíráló hangok elhallgattak, lemeszelést többé nem követelhetett senki. A kiállítás más elismerést is hozott, Aba-Novák Vilmos kiállított vázlatait állítólag maga Mussolini vásárolta meg az olasz állam számára.

A másik, nagy egységet, a „120 év” - című kiállításrészt a templom és a hozzá kötődő közösség bemutatásának szenteltük. A tárgyakon, és leírásokon keresztül egészen a település legkorábbi, Árpád-kori templomától a 120 éve felépült templom jelenkori állapotáig nyertünk bepillantást a múltba. Nem csak az épületet, az azt életrehívó és megtartó embereket is szerettük volna bemutatni, így említésre kerültek a harangozók és kántorok, valamint egy fotófalon a templomot használó közösség bensőséges, személyes, családi pillanatai az elmúlt évtizedekből. A távozók még egy plusz élménnyel is gazdagodhatnak, hiszen a kijárat előtt a Jámbor Mihályi Mónika festőművész által vezetett jászszentandrási Képzőművészeti Szabadiskola ifjú növendékeinek izgalmas és színes művei zárták a kiállítást.

Nekünk szervezőknek is élményt jelentett, hogy a legtöbben nézőből aktív hozzájárulóvá váltak, mivel a kiállított tárgyak, dokumentumok, vagy épp a tárlatvezetés kapcsán sokaknak fontos információk jutottak eszébe, esetleg újabb tárgyakat, fotókat ajánlottak fel, így a kiállítás hétről-hétre változott, alakult, növekedett. Többek közt ez érlelte meg bennünk a gondolatot, hogy az alapos kutatómunkával összegyűjtött ismereteket, anyagokat egyszer egy kiadvány formájában is elérhetővé tegyük majd, hiszen a helytörténeti tárlat csak a jéghegy csúcsát kapargatta, rengeteg értékes információ vár még gyűjtésre, rendszerezésre. A kiállítás lezárását követően, a legfontosabb tanulság számunkra, szervezők számára, az, hogy egy ilyen esemény ideális esetben önálló életet kezd élni. Aktivizálja, összefogja a közösséget, segít abban, hogy mi, itt élők is a maga teljes valójában, egyedi

értékként tudjuk látni a mellettünk heverő kincseket. Büszkévé és boldoggá tett minket, hogy ezeket a kincseket a szélesebb közönségnek is átadhattuk.

Végezetül szeretnénk kifejezni hálánkat mindazok felé, akik nélkül ez program nem valósulhatott volna meg.

Elsősorban köszönet a nagyszerű együttműködésért, támogatásért és a rendezvényt befogadó épületért Kocsis Sándor plébános úrnak és a Jászszentandrás Római Katolikus Egyházközségnek. Köszönjük az előkészítésben nyújtott támogatást Jászszentandrás Községi Önkormányzatnak. Köszönjük az értékes Aba-Novák rézkarcok kölcsönzését és a szakmai segítséget a szolnoki Damjanich János Múzeumnak különösen a Művészettörténeti Osztály munkatársainak. Köszönet a Jászberényi Hamza Múzeumnak a freskókat bemutató nagyméretű fotókért. Köszönet Hatvani István Gábornak, Chiovini Ferenc dédunokájának a felajánlott festményekért, vázlatokért, és személyes tárgyakért.

Köszönet Redő Ferenc, és Erdélyi Endre festőművészek leszármazottainak a felajánlott festményekért. Köszönet továbbá mindazoknak, akik bármilyen tárgy felajánlásával, vagy információval segítettek munkánkat. Különösen köszönjük Kunráth Sándorné Gizike néni, Medveczky Ferencné Magdika néni, Sós Sándor és családja, Magonyné Dr. Gulyás Éva, Mindszenti Lászlóné, Major Tibor, Tóth Istvánné Iduka, Faragó Géza bácsi, Pethő Gézáné, Dávid Sándor és családja nagyértékű hozzájárulását!

Köszönet a fontos információkért Görbe Józsefné Rózsika néninek, Birkás Gabi bácsinak, Kissné Magdika néninek, Tari Antalné Nagy Izabellának, továbbá mindenkinek, aki tudással, fotókkal segítette munkánkat!

Köszönet a rengeteg előkészítő munkáért - az anyaggyűjtéstől a szöbbeverésig - a Jász-Szó csapatának, az egyházközség tagjainak, valamint Kocsis Sándor plébános úrnak, Tajti Gáspárnak, Nagy Tamásnak, Zsákai Zsoltnak! Végezetül köszönet Mindenkinek, aki figyelmével megtisztelt bennünket!

A fotókat készítette: Jámbor Vilmos

Jezsoviczkiné Kókai Ibolya:

ÉDES TANYAFÖLDÜNK 110 éves a Járás-tanyai Általános Iskola

Történeti háttér

Jászszeptandrás területén már a XIII. századtól éltek, az írásos dokumentumok több néven is említik. 1886. január 1-e óta önálló település, mai elnevezése 1910-től él. 1750-től Árokszállás pusztája volt, legelőként használták. Később a legelőket felszántották és 1860-ban tanyaszállásokra osztották. Így alakult ki az Alsó-, Felső-, Járás-tanya, valamint a Telek-tanya. Mivel az árokszállásiak ideköltözése mellett a Bükkből érkező mészégetők is főleg a Járás-tanyán telepedtek le, így ez a határrész lett a legnépesebb. A Tadra egy önálló tanyacsoport a megyehatáron, nevét talán az egykor itt elterülő nagy szőlőtelep egyik birtokosáról kaphatta.

A tanyaközpontokban már a XIX. század végén létesültek iskolák. Jászszeptandráson az első tanyai iskola 1875-ben épült. Mint a terület birtokosa, a Pusztaszeptandrási Iskola építésének feladata Jászárokszállásra hárult. Jászszeptandrás önállóvá válásától az iskola Szent József Iskola néven tovább működött, de ekkor már nem tanyai iskolaként. A század végén még két tanyaközpontban épült iskola. 1892-ben kezdte meg működését a Jézus Szíve Iskola az Alsó-tanyán, majd 1896-ban a Szent László Iskola a Felső-tanyán. A Járás-tanyán 1913-ban egy tanteremmel és egy tanítói lakással rendelkező épületben kezdődhetett meg az oktatás a szintén egyházi fenntartású Szent Imre Iskolában.

Iskolánk történetének feldolgozása 2020-ban, a pandémia idején kezdődött. Első lépésként egy Facebook csoportot hoztam létre azzal a céllal, hogy az internet segítségével minél több iskolatársunkhoz eljutva közösen elevenítsük fel gyermekkorunk legszebb éveit. A zárt csoport taglétszáma pár héten belül meghaladta a kilencvenet. Bízunk abban, hogy régi képek, történetek megosztásával szívet melengető emlékeket tudunk közkinccsé tenni. Így is lett, elkezdődött az iskolai osztályképek digitalizálása, a tanulók beazonosítása. A ballagási tablók, korabeli fényképek mellett még ma is egyre több tárgyi emlék kerül elő. A Medveczkyné Magdika nénivel készített interjúk során sikerült mélyebb bepillantást nyerni az iskola és az oktatás kezdeti időszakába, a Járás-tanyai közösség életébe. Köszönet érte! Köszönöm mindazok támogatását, akik akár fényképpel, akár történettel, az információk folyamatos megosztásával elősegítik a gyűjtőmunkát!

Az első tanító

Az első tanító Gerszi Gyula volt, aki az iskola fennállásának 50. évfordulója alkalmából (1963. október 1.) írt levelében így emlékszik vissza:

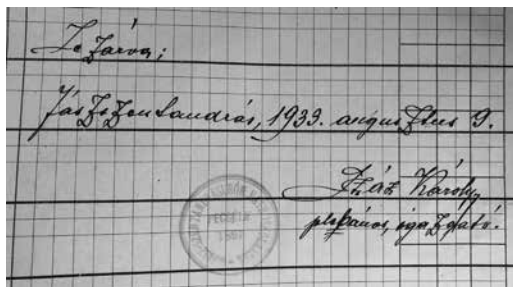
„Most, amidőn villany, rádió, televízió nem újság az iskolában, amikor 8 osztályos az iskola; – visszaemlékezve – bizony akkor még szomorú sötétség uralkodott, amikor megnyitotta kapuit.

19 éves fejjel, kevés élettapasztalattal kerültem az iskolához, mint megválasztott felekezeti tanító. Hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdeni, nem részletezem, ezt tudja min-

denki. – Nagy létszám, tankönyv hiány, a tanulók gyenge felkészültsége stb. Elkerítetlen, a világba kivetve állt az iskola épülete. Átvészelve az első telet, tavasszal kerítették el. ... Elhagyatottságomban igen nagy segítségemre voltak mindenben a szülők, különösen az ott közelben lakók. Szeretettel gondolok rájuk.”

Az oktatás októbertől májusig tartott, igazodott a paraszti gazdálkodás munkálataihoz. Ennek ellenére nagyon sok kimaradás volt, vagy osztályt kellett ismételnük a sok hiányzás miatt. A gyerekek nem csak a családi gazdaságban segítettek, gyakori volt, hogy a lányokat libapásztoroknak, cselédnek adták, a fiúkat bojtárnak szegődtek. Sokgyerekes családok voltak, ahol a ruházkodás is akadályozta az iskolába járást. Gyűjtésem során hallottam olyan konkrét esetről, hogy a kisgyerekeknek a tanítótól kértek cipőt, mert annyira szeretett volna tanulni, iskolába járni. Ő pedig segített, tanított és nevelt. A tanyán élő családok és a tanítók közti segítségnyújtás, tisztelet, megbecsülés kölcsönös volt.

A Medveczky család

A Járás-tanyai iskola anyakönyvi naplója 1933.

Első ballagók a Járás-tanyán 1949-ben
Csáki Sári – Csikós Mária – Urbán Erzsébet –
Kerek Erzsébet – Farkas István – Máté József

A Járás-tanyán meghatározó szerepet töltött be a Medveczky család. Az iskola irányítását az 1925-26-os tanévben vette át Gerszi Gyulától id. Medveczky Ferenc, aki feleségével, Kocsis Szerénával tanított a Járás-tanyán. Id. Medveczky Ferenc a tanítóképzőt Eperjesen végezte, családja a Vág völgyéből került a Jászságba. Hevesen kezdett tanítani, majd mikor a Járás-tanyán már két tanítói állás betöltése vált szükségessé, családjával Jászszentandrásra költözött. Református feleségének át kellett keresztelkednie, hogy a Szent Imre Iskolában taníthasson. Egy tanteremben délelőtt és délután váltakozva folyt a tanítás. Szeréna a kicsiket tanította, férje pedig a nagyobbakat.

Klebelsberg Kunó népiskola-építési programjának köszönhetően a Járás-tanyai iskola egy új iskolaépülettel és tanítói lakással bővült. Ekkor került oda tanítóként Farkas János volt leventeoktató, aki később a belterületi iskolának az igazgatója lett. A jászszentandrásai „járásai” iskola anyakönyvi naplója szerint az 1928-as tanév már szeptember 1-jén kezdődött. A naplóba a hat évfolyamra összesen 159 kisgyermeket írtak be.

*Bobák László: Járás-tanyai iskola –
a festmény az ifj. Medveczky házaspár
megrendelésére készült*

Ifj. Medveczky Ferenc és felesége

Míg az első és második osztályt 46, illetve 54 tanuló kezdte meg, addig az ötödik és hatodik osztályig csak 7, illetve 3 gyerek jutott el. A nehéz oktatási körülményeket igazolja, hogy a tanév végén készült iskolai csoportképen csupán 46 kisiák látható az id. Medveczky házaspár mellett.

Id. Medveczky Ferenc az olasz fronton súlyos gerinclövést kapott, melynek következményeként később leszázalékolták. A tanítást ezt követően is folytatta, de ekkor már csak az *ismétlősöket** tanította. A második világháború idején, amikor az orosz frontvonal elérte Magyarországot, és leállt a tanítás az iskolákban, a pedagógus házaspár Dunántúlra költözött a Zamárdiban lévő családi házukba. Id. Medveczky Ferenc a Járás-tanyán fejezte be tanítói pályafutását, és a stafétát fiának adta át. Szeréna az iskolák újra nyitását követően még három évig éneket és orosz tanított Zamárdiban.

Ifj. Medveczky Ferenc 1945-ben szerezte meg tanítói képesítését Jászberényben, és az 1945-46-os tanévben kezdett tanítani. A Járás-tanyai iskola továbbra is egyházi iskolaként működött, így Feri bácsinak az egyházi előjárók előtt kellett igazolnia alkalmasságát és elhivatottságát az igazgatói posztra. Amikor 1945. au-

gusztus 18-án elrendelték a nyolcosztályos általános iskola megszervezését, lényegében az 1940. évi XX. törvény alapján létrehozott nyolcosztályos népiskola átszervezéséről döntöttek. Az alsó tagozat négy osztályában meghagyták a korábbi osztálytanítós rendszert, míg a felső tagozat osztályaiban szakrendszerű tanítást vezettek be. Kis településeken, az egy-két tanítós osztatlan iskolákban nehéz volt megszervezni a külön tanítóval és tanteremmel működő ötödik osztályt. A Járás-tanyán meglévő három tanterem kevés volt az új követelmények teljesítéséhez, így az 1913-ban épült hatalmas tantermet kettéválasztották. Az intézményben részben osztott csoportokban folyt a tanítás, immár négy tanteremben a következő évfolyamok összevonásával: 1-3, 2-4, 5-6, 7-8 osztályok.

Az osztatlan tantervet így váltotta fel a részben osztott oktatási forma, mely az iskola 1980-as bezárásáig fennmaradt.

* *ismétlősök*: Osztályismétlésre kötelezett tanulók. Az ismétlősök nem jártak mindennap iskolába, de az 1928-33-as anyakönyv szerint voltak mindennapos ismétlésre kötelezettek is.

A tanítók létszáma is folyamatosan bővült. Rónai Ferencné, Gyömbér József és felesége Holyba Jolán, Hevesi László (volt kántor), Jász László, Tóth Erzsébet, Kovács Valéria, Szigetváry József, Fehérváry Margit, Tátos István és Korcsok Imre is ezekben az években kezdtek tanítani a Járás-tanyán.

1953-tól két évig tanított iskolánkban Kovács Valéria (Székely Sándorné) tanítónő, aki örömmel fogadta meghívásunkat idei, második iskolatalálkozónkra. Volt tanítványai izgatottan várták a találkozót abban bízva, hogy 70 év után viszontláthatják tanító nénijüket. Valika néni más elfoglaltsága miatt nem tudott Fülöpszállásról eljönni a találkozóra. *„A pedagógusi hivatásomat a Ti iskolátokban kezdtem 1953-ban, és talán néhányan ott vagytok az én osztályomból az 1953-1955 év közötti időszakból.”* – írta válaszában megkeresésünkre. Valika néni az első tanévben az Ifj. Medveczky családnál lakott, majd a legtöbb tanyai tanítóhoz hasonlóan az iskolához közeli albérletbe költözött. Ifj. Medveczkyné Magdika nénivel akkor kialakult szoros barátságukat azóta is ápolják.

Iskolánk tanítói voltak még hosszabb-rövidebb ideig Roskó Mária, Gajda Veronika, Berki István (1958-as igazgatóhelyettesi kinevezéséig), Polgár Lajos, Fellner Lajos és Pásztor Béla, majd felesége Szántó Aranka.

Ifj. Medveczky Ferencné Kókai Magdolna a Szent József Iskola kisdíákja volt Jászszentandrásen. Az ötödik osztály elvégzése után változás következett be az oktatási rendszerben. Ekkor vezették be a nyolcosztályos általános iskolát. Mivel az elemi iskolában tanult tantárgyak nem feleltek meg az általános iskola 5. osztályában tanulandó tárgyaknak, az ötödik évfolyamot ismét el kellett végezniük. Az általános iskolai tantervben a humán és természettudományi tárgyak egyensúlyban voltak. Választható tárgyként az ötödik osztálytól kezdve szerepelt egy élő idegen nyelv, amely a korábban kötelező német helyett lehetett angol, francia vagy orosz. Magdika néni az orosz mellett a német nyelvi órákon is részt vehetett, amit a német származású Farkas Jánosné Vindisch Angela tanított. Szintén választani lehetett a latin nyelv, valamint a kereskedelmi és gazdasági ismeretek tanulása között. Ő a latin nyelvet választotta, melyet nagyon szeretett. Gimnáziumba Jászapátira járt, ahol már csak az orosz nyelvet tanulhatta. 1950-ben került a Járásba a Medveczky családhoz. 1956 szeptemberében kezdte pedagógusi pályáját. Főiskolai képesítés nélkül tanított előbb a Felső-tanyai iskola 2. és 4. osztályában, majd karácsonytól Jászszentandrás központi iskolájában. Az 1958. évi 26. tvr. megszüntette a középszintű tanító- és óvónőképzőket, s elrendelte az érettségire épülő két-, illetve hároméves felsőfokú óvónő- és tanítóképző intézetek megszervezését Budapesten, Győrben, Esztergomban, Szegeden, Debrecenben és Jászberényben. Magdika néni a tanítóképző főiskolát Jászberényben végezte levelező tagozaton. Az első tanév végén 12 tantárgyból álló különbözeti vizsgát kellett tennie. Diplomáját a második tanév végén, egyhetes bentlakásos gyakorlati képzést és írásbeli, valamint szóbeli vizsgákat követően Balassagyarmaton szerezte. Az 1957-58-as tanévtől kezdődően egészen az iskola bezárásáig tanított, nevelt a Járás-tanyán. Pedagógiai munkája, sok területre kiterjedő gyakorlati oktatása, kulturális nevelése, példamutatása mindannyiunk életében meghatározó szerepet tölt be. Szerteágazó gyakorlati képességei mellett elméleti tudását is folyamatosan fejlesztette. Német nyelvismeretét Pethő László tanár úr által felnőtteknek tartott tanfolyamán tökéletesítette. Akkori, kézzel írott jegyzeteit azóta is gondosan őrzi. Színvonalas kulturális műsorokat állított össze, vitt színre. A népművészet, szabás-varrás és háztartástan oktatásához szükséges tanfolyamot Karcagon végezte. Ezt követően nemcsak családjának varrt, hanem ő maga készítette a jelmezeket

a különböző színdarabokhoz, a lányok táncruháit az iskolai fellépésekhez. Vöröskeresztes titkárként szervezte az iskolai takarékbélyeg gyűjtést, az önkéntes véradást a Járás-tanyán. Ő volt iskolánk Petőfi Sándor úttörőcsapatának vezetője. A kötelező tananyagon túlmenően külön foglalkozott a jobb képességű gyerekekkel. Az iskolai és helyi versenyeken kívül több diákkal is eljutott megyei szintű vers- és prózamondó versenyekre. Férjét mindig segítette, támogatta közéleti és népművelői tevékenységében.

Ifj. Medveczky Ferenc iskolaigazgató és felesége, Magdika néni a tanítás és a nevelés mellett igen sokat tettek a Járás-tanya fejlődéséért. Az iskola nemcsak az oktató-nevelő munkának az otthona volt, hanem a művelődés és a közösségi élet központja is. Gyakran tartottak tudományos ismeretterjesztő előadásokat, mozivetítéseket a szülők részére. A '60-as években a gyerekek csak szülői engedéllyel vehettek részt mozifilmek vagy TV műsorok megtekintésén az iskolában. Sok iskolatársunk őrzi még azokat az ellenőrző könyveket, amelyekbe az engedélykérések, szülői tájékoztatások bejegyzésre kerültek. Kiemelkedő volt Igazgató Bácsi szervezésében a *bandázás*** országos bemutatója, melyet Kodály tanár úr is megtekintett, és elismerően nyilatkozott róla. Sok energiát fektetett bele, hogy a tanyákon kigyulladjon a villanyfény és az iskolában vezetékes telefon álljon rendelkezésre. Rengeteget tett az utak fejlesztése érdekében ugyanúgy, mint a tanyai kultúrház, klubkönyvtár és új szolgálati lakás megépítéséért. Segítségére voltak ebben a tanyán élő emberek, az iskolások szülei, de maguk az iskolás gyerekek is.

A tanítás, főleg az órák tervezése kiváló szaktudást, rengeteg időt, a tanulók képességeinek és tudásszintjének a legalaposabb ismeretét igényelte. Pedagógusaink a differenciálás mesterei voltak. A közvetlen és önálló órák hatékonysága ebben rejlett.

Tanyai emlékeink

Amikor a gyerekkori emlékeinket felidézzük, sokunk képzeletében feléled a pléh jézuska képe, amely több mint száz éve ott áll a „hármashatár” útkereszteződésében, és nem csak útjelzőként funkcionált, hanem szakrális kegyhelyként is. Kedves emlék számunkra az Ödön boltja, amely ugyan nem az eredeti állapotában, de ma is áll a Petőfi Sándor és az Aba Novák utak kereszteződésében. Itt mindent meg lehetett vásárolni, amire egy háztartásban szükség volt, mert mint tudjuk, a tanyák önellátók voltak. Sárgapusztán 1963-ban zárták be az iskolát, az ott tanuló gyerekek a Járás-tanyán folytatták tanulmányaikat, ahol így már 130-nál is több diák tanult a nyolc évfolyamon. Az iskolától kerékpárral jártunk kirándulni a Kisvesszős-halomhoz. Akkor ott még nyárfaerdő volt, ami számháborúzásra kifejezetten alkalmas. Mára a táj arculata jelentősen megváltozott. Évtizedekkel ezelőtt még az akác volt az uralkodó fafajta, mindenütt akácerdők és szőlőtáblák voltak. Ma már nyárfaerdők és nagy területen gyümölcsfa ültetvények vannak. Megdobban a szívünk, amikor ezt a kedves tájat megpillantjuk, amely nem csak nekünk szép és különleges. Az elhagyott tanyák egy részét nyaralóvendégek vásárolják meg, építik és gondozzák, élvezik a tanyai élet szépségeit.

Ilyen környezetben áll ma az iskola két épülete a sarvasgomba múzeum és az IPA Park szomszédságában.

** *bandázás*: Felnőtt férfiak munka utáni összejövetele. A rögtönzés jellemezte, ahol a dal, tánc, virtuskodás és történetek mesélése mellől nem hiányzott az ivászat sem. Az emlékező elbeszélések alapján rögzített bemutató magán viseli a bandázás általános és jellemző jegyeit.

Generációs találkozó

Én ahhoz a korosztályhoz tartozom, akik idén ünneplik az 50 éves általános iskolai találkozásukat. 1973-ban öten végeztünk a Járás-tanyán, és soha nem volt osztálytalálkozó. 2020-ban, a világjárvány idején egykori osztálytársammal, Szarvasné Nagy Hajnalkával közösen indítottuk el modern korunk riadóláncát. 40 évvel a Járás-tanyai iskola bezárását követően az internet segítségével osztálytalálkozó helyett iskolatalálkozót szerveztünk. Idén, az iskola alapításának 110 éves évfordulóján második alkalommal került sor a Járás-tanyai iskolások generációs találkozására. A mai kor technikai eszközeivel és a világháló segítségével igen könnyű és gyors az iskolatársak felkutatása és tájékoztatása. Az egykori iskolások önként jelentkeztek és segítettek a szervezésben, melynek során igyekeztünk a személyes kapcsolattartásra. Úgy gondolom, ilyen lehetett, amikor Medveczky Feri bácsit támogatták a Járás-tanyai emberek, ha egy-egy tanyai életüket könnyítő tevékenység vagy kulturális esemény kapcsán megszólította őket. A riadólánc ismét jól működött! Találkozásunk idén is iskolalátogatással indult, melynek során a kapun belülre is bepillanthattunk. Iskolánk kívül-belül megváltozott. Bár a pedagóguslakás falai elmozdultak, a terek bővültek, mégis mintha minden sokkal kisebb lenne. Gyerekként, amikor gyalog, jó esetben kerékpárral mentünk a messzi tanyákról, vagy a nagy hóban lovas szánnal vittek bennünket iskolába, nem gondoltuk volna, hogy valaha közlekedési táblák állnak majd az iskola előtt. Jól járhatóak azok az utak, amelyek a 60, vagy 100 méteres síkfutás helyszínéül is szolgáltak, illetve az iskola melletti domb, amiről oly vidáman ereszkedtünk lefelé szánkóversenyek során.

Többen kérdezték, hogy miért vasárnap tartjuk a találkozót. A válasz most is, mint 2020-ban: Mert számunkra ez ünnepnap, az összetartozás ünnepe. Előző találkozásunk óta sajnos több iskolatársunktól végleg elköszöntünk. Értük, összes elhunyt és élő pedagógusainkért, az iskola egykori tanítványaiért szólt a szentmise az idén 120 éves római katolikus templomunkban.

Az utóbbi három évben tovább folytatódott az iskolánkkal, a tanyavilággal kapcsolatos gyűjtőmunka, az iskolatársak felkutatása. Idei találkozásunk során is újabb régi fényképek kerültek elő, többek közt egy 1925-ös és egy 1929-es iskolai csoportkép is. Az 1962-es tablóképpel teljessé vált a ballagási tablók gyűjteménye 1956-tól kezdődően egészen 1979-ig, amikor az utolsó tabló készült a Járás-tanyán. Az eddig fellelt iskolai csoportképek száma meghaladja a 100-at, és közel felén minden kisdíák beazonosítása megtörtént.

A fényképek mellett folyamatosan bővül a fellelt tárgyi emlékeink listája is. A találkozón büszkén tartottam kezemben azt a hímzett naplóborítót, amit annak idején mi magunk készítettünk. A találkozó szinte minden résztvevője (lányok) hálával gondolt vissza azokra az időkre, amikor Magdika nénitől hímezni, stoppolni tanultak, vagy amikor a kertészkedés, a háztartási munka szépségeivel ismertette meg őket. Ugyancsak Magdika néni örizte azt a tanári széklet, ami nagy valószínűséggel egyidős az iskolával. Kis felújítást követően a találkozón Magdika néni ismét a tanári székben ülhetett. Abban a székben, melyben talán iskolánk első tanítója, Gerszi Gyula ült, őt követve id. Medveczky Ferenc, felesége Kocsis Szeréna, majd fiuk, ifj. Medveczky Ferenc is.

Kedves emlékeket idézett fel Magdika néni Gerszi Gyula, az első tanító leveléből. Így köszöntöttük az idén 110 éves iskolánkat, drága tanító néninket, Magdika nénit, aki ebben az évben tölti be 90. életévét és egymást, akik az ő szárnyai alatt nőttünk fel a Járás-tanyai iskolában.

Iskolai csoportkép az id. Medveczkyné Magdika néni egyedül tanított a Járás-tanyai iskolában. Ő volt az iskola utolsó tanítója. 1980 szeptemberében már nem kezdődött el a tanítás a Járás-tanyán. Magdika néni az 1980-81-es tanévet 31 kisdíákkal együtt már a belterületi iskolában kezdte, ahol nyugdíjasként is tovább dolgozott. Tanítványai sorsát a mai napig figyelemmel kíséri, és hálás szívvel emlékezik vissza a Járás-tanyán töltött évekre. Nagy szeretettel és tisztelettel emlékezünk mi is, volt tanítványok a biztató szavakra, a gyengéd simogatásra, amit az iskola falain belül átélhettünk, az első betűvetésre, arra a szerteágazó elméleti és gyakorlati tudásra, amit tőlük kaptunk és magunkkal vittünk a tanyai iskolából.

Tanárainktól, szüleinktől, nagyszüleinktől, a Járás-tanyai és a környező tanyákon élő emberek közösségétől azzal a neveltetéssel indultunk útnak, hogy minden ember egyaránt fontos, mindenki másban tehetséges. Becsületet, tisztességet, kitartást, szorgalmat tőlük tanultunk.

A Jászszentandrás, Járás-tanyai Általános Iskola volt diákjai azért gyűltünk össze a generációs találkozókön, hogy méltón megemlékezzünk bezárt iskolánkról, és diákveink emlékeinek felidézése mellett példát mutassunk, átadjuk az együvé tartozás erejét a jövő nemzedéknek.

A körzetesítés előtt, az 1979-80-as tanévben Medveczkyné Magdika néni egyedül tanított a Járás-tanyai iskolában. Ő volt az iskola utolsó tanítója. 1980 szeptemberében már nem kezdődött el a tanítás a Járás-tanyán. Magdika néni az 1980-81-es tanévet 31 kisdíákkal együtt már a belterületi iskolában kezdte, ahol nyugdíjasként is tovább dolgozott. Tanítványai sorsát a mai napig figyelemmel kíséri, és hálás szívvel emlékezik vissza a Járás-tanyán töltött évekre. Nagy szeretettel és tisztelettel emlékezünk mi is, volt tanítványok a biztató szavakra, a gyengéd simogatásra, amit az iskola falain belül átélhettünk, az első betűvetésre, arra a szerteágazó elméleti és gyakorlati tudásra, amit tőlük kaptunk és magunkkal vittünk a tanyai iskolából.

Tanárainktól, szüleinktől, nagyszüleinktől, a Járás-tanyai és a környező tanyákon élő emberek közösségétől azzal a neveltetéssel indultunk útnak, hogy minden ember egyaránt fontos, mindenki másban tehetséges. Becsületet, tisztességet, kitartást, szorgalmat tőlük tanultunk.

A Jászszentandrás, Járás-tanyai Általános Iskola volt diákjai azért gyűltünk össze a generációs találkozókön, hogy méltón megemlékezzünk bezárt iskolánkról, és diákveink emlékeinek felidézése mellett példát mutassunk, átadjuk az együvé tartozás erejét a jövő nemzedéknek.

Sinka Gergely Csanád:

A JÁSZSÁG VASÚTI TEHERFORGALMÁRÓL

A jászok régi vágya volt a helyi vasúthálózat kiépítése. Ez az 1848-as forradalom kezdetén, Jászberény 11 pontjában is jól megmutatkozik.

„Mit kívánnak a jászberényi polgárok? Legyen béke, szabadság és egyetértés. Kívánjuk az országgyűlési követeinknek utasításul adatni:

... 9-er Közlekedési eszközök létesítése, és a vizek szabályozása eránt rendelkezések tétessenek...”

Megállapítható tehát hogy a jászok nagy álma teljesülhetett be 1873-ban a 82-es vonal átadásával. A vasúti teherszállítás, mint a gazdasági és kulturális fejlődés elengedhetetlen része, akárcsak mindenhol máshol, régiókban is meghatározó szerepet játszik. A 82-es vonal 1873-as, 86-os vonal 1909-es megépítésétől, a kezdetleges gőzmozdonyoktól, 424-eseken a 82-es vonal 1975-ös villamosításával a villanymozdonyokig a vasútfeljesztésekkel együtt fejlődött a jászság gazdasága és nem utolsó sorban régióink lakói. Bemutatnám tehát röviden a jászság vasúti teherszállításának történetét, a mezőgazdasági cikkekre fókuszálva. Rövid kutatásom jelentős részét a MÁV Központi Irattárában talált iratokkal végeztem.

Gabona és takarmány

Ugyan sosem tartoztak a jászság fő profiljába, mégis már meglepően koránról, 1928-ból is vannak irataink melyek gabona szállításáról árulkodnak. Névlegesen egy Heller János nevű gazda levelei, aki feleségével szinte az összes 86-os vonalon lévő gabonaszín villamosítására és felújítására nyújtott be kérelmet.

De nem csak a 86-os vonalon történt gabonarakodás akkoriban, egy 1939-es közöshasználati szerződésből is világossá válik, hogy Jánoshida-Boldogháza állomáson is volt szekérhídmérleg és gabonaszín. Viszont egyértelmű, hogy közel sem akkora mértékű a gabonarakodás mint a cukorrépa.

A háború után azonban egészen a 60-as évek végéig, 70-es évek elejéig kell az adatokkal várnai. Viszont a 70-es évek iratiból egyértelmű, hogy a gabonaszállítás nagymértékben megnövekedett. Olyannyira, hogy 1971-ben Jászberényben külön gabona átűrítő és raktár épült. Ugyanebben az évben készült el Jászapátin a Szolnok Megyei Gabona Felvásárló és Feldolgozó Üzem iparvágánya is. Ez a cég később még több szerződést is kötött szerte a jászságban.

Míndezek ellenére a 80-as évek végén több rakodóterület bérlését is felmondták. 1991-ben pedig sok helyen rakodókat is elbontották. Ennek dacára, habár a közforgalmú rakodón nem is történik rakodás a Concordia Zrt. a mai napig nagy számban küldd gabonás teherkocsikat ki a jászságból.

Cukorrépa

A jászság vitathatatlanul legfontosabb mezőgazdasági cikke rendkívül sokáig a cukorrépa volt. Nem is meglepő ez a tény, ha azt vesszük, hogy a 82-es vonal két végén, Szolnokon és Hatvanban is nagy cukorgyárak működtek.

A cukorrépa szállításokról nagyjából 1942-től állnak rendelkezésre adatok. Kezdvé egy 1941 december 24.-i bérleti szerződéssel a jászberényi rakterületre és szekérhídmérlegre egészen egy 1943-as pótszerződésig, „Jánoshida-Boldogháza” állomásra. Azonban 1943 és 1946 között nem találunk semmilyen adatot cukorréparól. Erről a kiesésről Jászberény állomásfőnöke így nyilatkozik egy 1946-os kérelemben:

„A Magyar Cukoripar Rt. a 4030/1945 M.E. sz. rendeletnek nem tett eleget, élel jelt nem adott, hogy nevezett állomásunkon óhajt-e valamit kezdeni, ütemet, forgalmat nem bonyolított le, bért a mai napig nem fizetett...”

Az erre válaszul a MÁV igazgatóságtól érkezett levélből kiderül, hogy a budapesti üzletvezetőség a szerződéseket háborús viszonyok következtében elhagyottnak nyilvánította. 1946 után így hát megszaporodnak a bérleti szerződések, kérelmek és jelentések.

Ettől függetlenül sajnos ezekből az évekből nem sok szám áll rendelkezésünkre. Anynyi biztos, hogy ha Hatvani Cukorgyárnak nem érte volna meg megújítani a szerződéseket, bizonyára nem siettek volna ennyire. Az első valamire való számadatunkig azonban egészen a 60-as évek elejéig kell várni. Már 1958-ban megkezdődtek kisebb fejlesztések, újabb építmények emelése a térségben melyekre a Hatvani Cukorgyár is kötött bérleti szerződést (pl. jászárokszállási rakodótelep és állatrakodó). Azonban a Hatvani Cukorgyár 1961-es kérvényeiből megtudhatjuk, hogy csak Meggyespeléről 400-500 vagon terveznek elszállítani, valamint, hogy ez egy szokásos nagyságú mennyiség és a legközelebbi szezonban is ennyi répát terveznek berakodni. A levél arról is beszámol, hogy nagymértékben tehermentesíti az Jászberényt, ha nem ott rakodják be ezt a mennyiséget. Egy 1965-ös levél, arról panaszkodik a MÁV-nak, hogy a Cukorgyár nem tudja hol berakodni azt az 1 500 vagonnyi cukorrépát, amelyet átvettek, ugyanis túl kicsi a rakodótér, valamint előrejelzések szerint jövőre még több répát fognak átvenni, így amennyiben a MÁV nem tesz valamit kénytelenek lesznek felmondani a bérleti szerződést a szekérhídmérlegre és a mérlegházra.

Az azt követő évben egy rendkívül hasonló levélre bukkanhatunk melyben szintén 30 000 tonnát említenek.

Ezekután egy 1984-es kimutatásból megtudhatjuk, hogy a jászsági állomásokról a következő mennyiségű cukorrépa került elszállításra:

Pusztamonostor:	7 000 tonna
Jászberény:	10 000 tonna
Jászboldogháza-Jánoshida:	12 400 tonna
Jáskisér:	17 800 tonna
Jászapáti:	32 000 tonna
Jászárokszállás:	19 700 tonna

Tehát 1984-ben a jászságból vasúton összesen 102 400 tonna cukorrépát szállítottak a Hatvani cukorgyárba. Nem meglepő a tény, hogy a 86-os vonalon sokkal több répát rakodtak annak fényében, hogy a 70-es években több állomáson is épült réparakodó, tároló és mérleg.

Ezzel szemben a rendszerváltás után semmilyen iratot nem találhatunk a répa szállításokra vonatkozóan. Annyi sejthető, hogy fokozatosan egyre kevesebb répa került elszállításra. Ezt alátámasztják a jászsági vasutasok elmondásai. Azt is megtudhatjuk vasutasainktól, hogy 2000 után szinte kivétel nélkül csakis Jászberényben és Jászapátin történt cukorrépa rakodás.

325-ös Gőzmozdony robog át a vasúti hídon, Jászberény, 1926, Fortepan

Olvasható egy 1985-ös falukutató táborról készült munkában. Ebből a dokumentumból más érdekes tények is kiderülnek a görögdinnye szállításáról. Többek között a szerző arról is beszámol, hogy milyen kellemetlenségek jártak a dinnye berakodásával.

„...További anomáliák származnak aállítás kezdetleges színvonalú megoldásából. A termőföldönközvetlenül rakodható, hűtőberendezéssel ellátott kamion helyett ma is a vasúti vagon a legfontosabb szállítóeszköz. A Szolnokról (70 km) elindított hűtőkocsik gyakran nem a megrendelésben feladott mennyiségben érkeznek Jászfényszarura. Gyöngyösről (50 km) érkezik a jég, Hatvanból (8 km) pedig az a vasutas műszaki, aki megadja az engedélyt arra, hogy a vagon elhagyja az országot. (A vámós Jászberényből, a növényvédős sokszor Szolnokról vagy messzebről jön.) Ha valamelyikük nem teljesíti feladatát, ami a beszámoló szerint nem ritka jelenség, akkor bizonytalan a rakomány sorsa...”

Sajnos több dokumentum nem áll a rendelkezésünkre, így felkerestem egy helyi vasutast, aki még jelen volt az említett rakodásokkor.

„Itt a Dinnyét nagyon rakodtuk, rengeteg ment ki belőle külföldre. Nyáron naponta 4-5 kocsi megtelt minden nap, reggeltől estig csak pakolták.” árulta el nekünk Rusai Vencel jászfényszarui forgalmi szolgálattevő.

Azonban a rendszerváltás utáni időkben a dinnye vasúti szállításával jórészt felhagytak.

Zárszó

Térségünk gazdag vasúti teherforgalmának története sokféle gazdasági ágazatot érintett, beleértve a gabonát, cukorrépat, élőállatokat és dinnyét. A vasúti teherforgalom és a vasutasok személyes hozzájárulása hosszú idő után még ma is meghatározó szerepet töltenek be a jászság gazdasági életében. A vasúti teherforgalom múltja emlékeztet bennünket a térség gazdasági fejlődésére és annak a közösségre gyakorolt hatására. Személyes kapcsolatom a vasúttal, névlegesen édesanyám, aki maga is forgalmi szolgálattevő, csak tovább erősíti szeretetemet a vonatok világa iránt.

Szerző Dorina:

SCHWARTZ ÁRMIN TÉGLA- ÉS CSERÉPGYÁRÁNAK TÖRTÉNETE

Kutatásom alapját kíváncsiságom adta, mivel jelenleg Jászárokszálláson működik egy horgász egyesület, amelynek múltjáról és történetéről az idős tagok alkalmanként említést tesznek, de csak nagyon kevés információ állt rendelkezésre ezzel kapcsolatban. Az Egyesület 48 éve működik, fejlődik, a települési sport- és horgászélet egy gyöngyszeme. Hogyan is jöhetett ez létre?

Nehéz belekezdeni egy kutatásba úgy, hogy az ember rendelkezésére csak néhány hívószó áll, amelyek a következők voltak: cserépgyár, téglagyár, vályoggyödör. Ennek okán a helyi könyvtár helytörténeti és folyóirat anyagával kezdtem meg a munkát, amelyekből már a gyár helye és az alapító neve: Schwartz Ármin is előkerült. Ezen fontos adatok ismeretével kezdtem meg kutatásomat a helytörténeti kiadványok, rendelkezésre álló újságok, folyóiratok, az Állami Anyakönyvek között, valamint több internetes weboldalon is. A történet érthetősége okán szeretném bemutatni a zsidók helyzetét a XIX. és XX. századi Magyarországon ugyanis Schwartz Ármin izraelita kereskedő volt, majd a család és a gyár kapcsán összegyűjtött ismereteket is szeretném megosztani az olvasókkal.

A török hódoltságot megszüntető felszabadító háború és a Rákóczi-szabadságharc során az ország nagy területét sújtotta súlyos veszteség, aminek hatására az Oszmán uralom alatt kialakult zsidó közösségek is megsemmisültek. A XVIII. században a kiskereskedelem többnyire a görög kereskedők kezébe került az ország területének nagy részén, így a Jászságban is. A XVIII. század végétől, a modernizálódó kereskedelem térhódítása okán a Habsburg birodalomból érkező zsidó kereskedők vették át a görög kereskedők helyét a piacon. Ebben az időszakban az elnéptelenedett belső vidékekre a magyarok visszatelepítése mellett szervezett telepítés is zajlott, német és szláv populáció érkezett az országba, és ekkorra datálható a zsidóság negyedik betelepítési mozgalma.¹

A magyarországi zsidóság integrációja leginkább 1783-at követően kezdődhetett meg, amikor II. József politikája támogatta az izraeliták társadalmi-gazdasági diszkriminációjának csökkenését, a nyelvi-kulturális asszimilációjukat. Az 1785-ös közigazgatási reform tovább segítette a zsidó kereskedők helyzetét, ugyanis a szabad királyi városok és szabad kerületek autonómiája megszűnt, ezzel megnyíltak a kapuk a beköltözők előtt.¹ Az országos intézkedések ellenére a jászkunsági görög kereskedők 1782-ben összefogtak, és egy panaszos levélben kérték az izraeliták kereskedésének korlátozását. A két kereskedőcsoport vitás ügyeinek rendezése a Kerület és a települések vezetőségének feladata volt, és a joggyakorlat azt bizonyítja, hogy a települések vezetősége minden esetben a zsidók ellen foglalt állást, és próbálták megakadályozni a betelepülésüket.² A Jászkun Hármaskerület 1745-ben történt önmegváltása révén a települések terület kizárólagos birtokosai voltak, amelyért nagy áldozatokat hoztak. Ennek okán a területtel saját maguk rendelkezettek, ők dönthették el, hogy beengednek-e valakit a településre vagy sem, jellemző is volt a jászkunsági településekre, hogy idegeneket nem, vagy csak nagyon nehezen engedtek maguk

1 Csósz L. (2014) Konfliktusok és kölcsönhatások. Zsidók Jász- Nagykun- Szolnok megye történetében. Szolnok. ALUMNI Kiadó Kft. Szolnok

2 Bathó E. szerk. (2011) Szülőföldünk a Jászság. Jászberény. Signal- Print Kft.

közé. A kereskedelem fejlődése és a honi gazdaság különböző ágazataiban is eredményesebbek voltak a zsidó kereskedők, piacképes áruikkal a XIX. század elejére nélkülözhetlenné váltak a kereskedelemben.³ A zsidók számára ekkor még a Jászkunság területén elérhetetlenek voltak azok a jogok és lehetőségek, amelyekkel a görög kereskedők már rendelkeztek. A zsidók nem telepedhettek le, nem vásárolhattak ingatlant, ennek okán a kereskedésből származó tőkéjüket a kereskedésbe és pénzügyletekbe fektették. Áruikkal járták a városokat, településeket, házaltak, és mivel nem kaptak jogot a letelepülésre, így mentesültek az adófizetés alól is.⁴

A magyar országgyűlés 1840-ben fogadta el a XXIX. számú törvényt, amely szabad lakhatást és kereskedést biztosított a zsidóknak az ország egész területén. Ez a törvény számos város és nagy település kapuit nyitotta meg a zsidók előtt. Ez a törvény azonban a Jászkun Hármaskerületben nem működött, továbbra sem engedték a települések vezetői a zsidók letelepedését. Ezen okból a zsidók leleményességükre támaszkodva a környékbeli közigazgatásilag nem a Jászkun Hármaskerülethez tartozó településeken (Alattyán, Jánoshida, Pusztamonostor) telepedtek le. A piacnapokon, vásárok alkalmával felkeresték a jázsági településeket, ekkor termékeiket árusították, majd a vásárok végét követően elhagyták a várost, mivel a települések vezetősége még azt sem engedélyezte a zsidóknak, hogy a jász településeken töltsék az éjszakát. 1850-ben már nem volt tovább tartható ez a gyakorlat, ekkor már a felsőbb hatóságok is bírálták a helyi gyakorlatot, és a Jászberényben letelepedni kívánó Buck Gábornak megadták a letelepedési engedélyt. Ahhoz, hogy valaki megkapja a letelepedési engedélyt, komoly vizsgálatot folytattak, vizsgálták, hogy a kérelmezőnek megvan-e a megfelelő vagyona és a biztos megélhetése. Voltak olyanok is, akik kérelmét elutasították, mert úgy ítélték meg, hogy a fenti feltételeknek nem feleltek meg. A jászberényi városvezetés engedékenysége a többi jázsági települést is inspirálta, így a zsidók beköltözése megkezdődött Apátin, Fényszarun, Ladányon, Kiséren és Árokszálláson is.⁵

A helytörténeti adatok alapján Árokszálláson 1852-ben a Strassel család volt az első izraelita család, amelyik letelepedett. Ebben az évben 8 fő volt a zsidók száma a településen, s ez kis mértékben, de folyamatosan emelkedő tendenciát mutatott. 1855-ben már 46 fő, 11 zsidó család élt Jászárokszálláson.⁶

Az 1867. évi 17. törvénycikk *„az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében”* volt az a rendelkezés, amely megszüntetett minden olyan magyarországi rendelkezést, amely a zsidóságot polgári létében akadályozta. Ezt követően már a zsidók is vásárolhattak ingatlant, a vállalkozások szabad versenyében korlátozások nélkül részt vehettek, és kezdetét vehette asszimilációjuk. *„A törvényileg 1849 óta létező emancipáció 1867-ben valósult meg ténylegesen, mely az addig nemzetiségnek számító zsidóságot felekezetenek nyilvánította. A teljes jogi és politikai emancipáció azonban csak az 1895-ös törvénnyel következett be, ekkor az izraelita felekezet bekeült az államilag védett vallások körébe. Az izraeliták és más vallásúak közötti házasságkötés is ekkor vált lehetővé, addig tilos volt.”*⁵

3 Kiss E. (2015.) A jázsági zsidóság emlékeiből. Jászberény. Pro Domine Bt.

4 Bathó E. szerk. (2011) Szülőföldünk a Jászság. Jászberény. Signal- Print Kft.

5 Kiss E. (2015.) A jázsági zsidóság emlékeiből. Jászberény. Pro Domine Bt.

6 Földi J. (2020.) Jászárokszállás története. Krónika a kezdetektől 2020. I. félévéig. Jászárokszállás. Új Berea Kft. nyomda

A magyarországi zsidók számára kiemelten fontos volt a vallási élet, melyet a Jászárokszállásra településüket követően az itt lakók is érzélhettek. 1853-ban templomot építettek a településen (a mai Ady Endre és Jászai Mari utca sarkán), amely mellett egy rituális fürdő is volt. A fürdő egyedülálló volt a Jászságban. Emellett nagyon fontosnak tartották a „*Chevra Chadisa*” megalapítását, amely a hitközségben a betegek ápolását látta el, valamint a temetéseket is intéző szent egylet volt. Az Egylet megalapításában az Árokszálláson élő 11 zsidó család egyöntetűen részt vállalt. A vallásgyakorlást követő másik fontos érték az izraelita családok körében a tanulás volt. Nagyon jól bizonyítja ezt, hogy a XIX. század második felében, valamint a XX. század elején a környékbeli zsidó családokból is kerültek ki orvosok, ügyvédek is. 1860-ban már a vallási felekezetnek saját zsidó iskolája van a településen, így a gyermekek tanulását saját hitközségükön belül biztosították a gyermekeknek. 1888-ban Izraelita Jótékonycélú Nőegyletet alapítottak 48 taggal. Az árokszállási hitközség 1890-ig a jászberényi rabbisághoz tartozott, azután egy időre önálló lett.⁷

A Schwartz család családfa kutatása során a fentiekben leírt történelmi események visszaköszönnek. A kutatás során Schwartz Ármin nagyszüleiig tudtam időben visszamenni. Nagyapja Schwartz Jakab- monostori kereskedő, nagyanyja Schwartz Jakabné (szn.: Szimon Czeczília) volt. A nagyapa bejegyzett foglalkozásából lehet következtetni arra, hogy a család ekkor Monostoron a mai Pusztamonostoron élt, ahol kevésbé korlátozták a zsidók letelepedését, mint a Jászságban. Schwartz Ármin édesapja Schwartz Simon volt, aki 1838-ban Monostoron született, amely szintén a család monostori lakóhelyének bizonyosságát támasztja alá. Schwartz Ármin édesanyja Bindfeld Johanna volt, aki 1835-ben született. Schwartz Simon és Schwartz Simonné (Bindfeld Johanna) vélelmeshetően 1852-t követően, amikor már lazultak a zsidók letelepedésére vonatkozó rendelkezések, és volt rá lehetőségük, Jászárokszálláson telepedhettek le. Ezt az is bizonyítja, hogy gyermekük Schwartz Ármin 1878. október 12-én Jászárokszálláson született. A család már 1882-ben megalapította a „*Schwartz Simon és fia*” céget, amely fa- és vaskereskedelemmel foglalkozott, ám a későbbiekben cementgyár, lágagyár, ásványolajraktár és téglagyár is működött a cég neve alatt.⁸ Ármin gyermek- és fiatalkoráról nem állnak rendelkezésre információk. A fiatal 1900. március 6-án házasságot kötött, feleségül vette Wohl Bertát (szül.: Tar, 1880. 10. 30.), a szintén izraelita vallású Wohl Lipót földbirtokos és Rosenfeld Lina lányát. A házasságkötésre Jászárokszálláson került sor. A XIX. század végén, a XX. század elején a magyarországi zsidóságra nem volt jellemző a vegyes házasság, igyekeztek minden esetben szintén izraelita vallású párt találni. Ezt Schwartz Ármin házasságkötése is tükrözi, aki a szomszédos Heves megyéből választott magának egy izraelita vallású lányt feleségnek.

A magyarországi állami anyakönyvek alapján Schwartz Árminnak és feleségének négy gyermeke született, a gyermekek születési helye minden esetben Jászárokszállás. Legidősebb gyermekük Schwartz Margit, aki 1901. február 11-én született, őt követte Schwartz Lajos Simon 1904. 06. 12-én. A gyermek második nevét vélelmeshetően az apai nagyapja után kapta, aki már nem élte meg a gyermek születését, illetve 1904. 07. 20-án Schwartz Simonné apai nagymama is elhunyt 69 éves korában. 1906. 06. 30-án született Schwartz Endre, majd negyedik gyermekként a családban Schwartz Anna 1909.01. 20-án. Ekkor még a születési anyakönyvi feljegyzésben rögzítették a szülők foglalkozását is. 1901-ben

⁷ Bathó E. szerk. (2018) Jászakunsági évszázadok. Jászberény. Signal- Print Kft.

⁸ Földi J. (2020.) Jászárokszállás története. Krónika a kezdetektől 2020. I. félévéig. Jászárokszállás. Új Berea Kft. nyomda

az első gyermek születésekor Schwartz Ármin foglalkozása önálló fakereskedőként van bejegyezve. 1901. 01. 29-én Schwartz Simon elhunyt, halála után a hagyatéki tárgyalást követően Schwartz Ármin örökölte a „Schwarcz Simon és fia” céget, amelynek főtelepe Jászárokszálláson található. A változást a Szolnoki törvényszék 1900. május 11-én jegyezte be. A bejegyzésben Schwartz Ármin vegyeskereskedőként került feltüntetésre.⁹

Schwartz Ármin munkássága 1908-tól teljeseedett ki, ekkor került sor az első komoly befektetésére. 1908 tavaszán megnyílt a jászárokszállási téglá- és cserépgyár. A céget Schwarcz és társai alapították, ahogy a bejegyzésben is olvasható: „Ezen közkereseti társasági cég, melynek egyforma képviselői joggal felruházott tagjai Schwarcz Ármin, Klein József és P. Nagy Lajos jászárokszállási lakosok téglá és cserépgyár ipart űző kereskedők”. A vállalat 1908. január 20-án kezdte meg működését, majd a Szolnoki törvényszék 1908. április 20-án be is jegyezte.¹⁰ A XX. század eleji vidéki ipari élet kialakulását, valamint a gyár sikerességét az is jelzi, hogy a tulajdonosok Az Újság Budapesti megjelenésű napilapban adtak fel hirdetést, melyben könyvelőt keresnek, aki a kettős könyvelésben és a fa szakmában kellő jártassággal rendelkezik. Előnyt élveztek, akik a biztosítási ágazatban jártasok. Magyar és német nyelvű jelentkezőket vártak a jászárokszállási gyárba.¹¹

Az 1900-as évek elején már az izraelita vallásúak társadalmi integrációjának egyik jelzője a legtöbb adót fizetők névsora volt. A kiegyezést követő időszakban a törvényhatósági bizottságok egyik felét választott tagok, másik felét pedig a legtöbb egyenes állami adót fizető polgárok (őket nevezük virilistáknak) alkották.¹² A jászárokszállási virilisek névsorában 1908-tól minden évben megtalálható Schwartz Ármin neve is, ami szintén jelzi a téglá- és cserépgyár, illetve a többi kereskedésének sikerességét. 1910-től Schwartz Ármint az Országos Izraelita Patronage- Egyesület helyi fiókjának tagjának választották meg, ez az egyesület magába foglalta a Chevra- kadisa valamint a nőegylet munkáját is.¹³ 1910-ben a település legnagyobb foglalkoztatója Schwarcz Ármin volt, aki vallási megkülönböztetés nélkül a téglagyárában 100 főnek is munkát adott. A település iparát ekkor a téglagyáron kívül még 2 malom munkája jelentette.¹⁴ Egy visszaemlékezés olvasható Schwarcz Árminról egy helytörténeti könyvben: „Schwarcz Árminnak építőanyag kereskedése, s téglagyára volt. Foglalkozott cserépgyártással is, s ládauzeme is volt. Több család fordult hozzá faanyagvásárlás miatt, mivel házat akartak építeni. Azonban itt is a legfőbb akadályt a pénzhiány jelentette. Egyszerre nem futotta a pénz gerendára, deszkára. Schwarcz Ármin azonban minden szükséges anyagot rendelkezésre bocsátott. A vásárlók odaadták összekuporgatott kis pénzüket, a többit pedig részletre fizethették ki.” Ez az emlékezés is jól mutatja, hogy a zsidó kereskedőknek nem a gyors meggazdagodás volt az elsődleges céljuk, pl.: a fakereskedőknek télen jelentősen csökkent volna a forgalmuk, de a hitelezések okán a téli időszakban is volt bevételük, ugyanis az emberek mindig törlesztették tartozásukat. Így a zsidóknak holtszezonban is megvolt a forgótőkékük.¹⁵ 1910. március 3-án képviselő

9 Központi Értesítő 25. évfolyam 66. szám (1900. 07. 29.)

10 Központi Értesítő 33. évfolyam 41. szám (1908. 05. 21.) 929. o.

11 Az Újság 6. évfolyam 124. szám Budapest, (1908. 05. 23.)

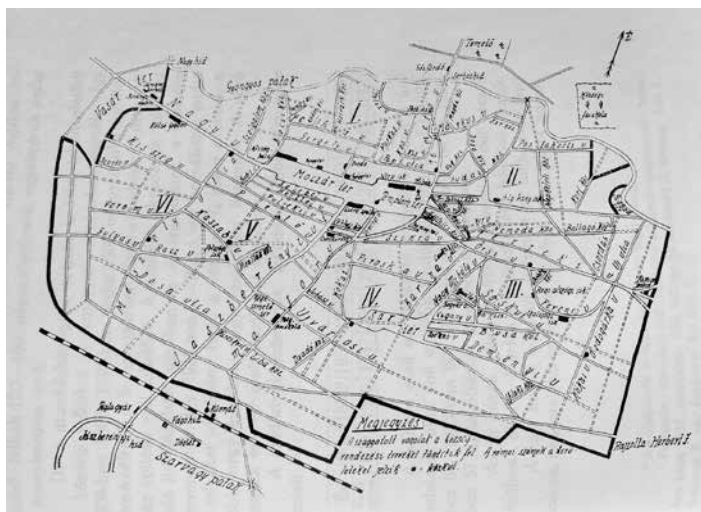
12 Csósz L. (2014) Konfliktusok és kölcsönhatások. Zsidók Jász- Nagykun- Szolnok megye történetében. Szolnok. ALUMNI Kiadó Kft. Szolnok

13 Egyenlőség 29. évfolyam 24. szám Budapest (1910. 05. 12.)

14 Bathó E. szerk. (2018) Jászok évszázadok. Jászberény. Signal- Print Kft.

15 Ballagó et al. (2000.) Emlékképek Fejezetek Jászárokszállás történelméből. Budapest. Püski Kiadó Kft.

testületi gyűlést tartottak, ahol megvitatandó téma volt, hogy a község vezetősége eladja-e Schwarcz Árminnak a téglagyári földeket. A képviselők közül 33 fő szavazott igennel, 3 fő nemmel, így egyhangú döntés született arra vonatkozóan, hogy Schwarcz Ármin megvásárolhatja a téglagyári földeket. A téglagyár a Vámosgyörk-Szolnok Vasútvonalon túl, a jászberényi út jobb oldalán volt megtalálható közvetlenül a vasút mellett, illetve a környező földek tartoztak a téglagyári földek körébe.¹⁶

Jászárokszállás térképe a XX. század elején¹⁷

A Jászárokszállás és Vidéke hetilap az 1910-es évben több alkalommal is említett tesz a téglagyárról, olvashatunk hirdetést, amelyben a különböző téglákat és cserepeket értékesítésre kínálják. Emellett két baleset is említésre került, amelyek a téglagyárban, munkavégzés közben történtek a dolgozókkal. Egy 17 éves lány lábfeje eltört, valamint egy férfi kiesett egy gépből, bordatörést szenvedett. 1911-ben a Schwarcz Simon és fia cég fakereskedésébe kerestek hivatalnokot, aki a könyvelésben és a levelezésben jártas, a jelentkezéshez szükséges volt csatolni a bizonyítványok másolatát már ekkor is. Ekkorra már a cserepet és a téglát vasúton való szállítással az ország bármelyik vasútállomására is kiszállítják.¹⁸

1912-ben Jászárokszálláson megalakul a település labdarúgó csapata Jászárokszállási Torna Club néven. A csapat az MLSZ tagjaként az ELASZ mátravidéki alosztályban szerepelt. A források tagjai között említik Schwarcz Ármint, aki később a klub elnöke is volt.¹⁹

A sportélet mellett Schwarcz Ármin számára továbbra is fontos szerepet jelentett a hitélet, amelyet az is bizonyít, hogy 1912-ben az izraelita hitközség országos értekezletén

16 Földi J. (2020.) Jászárokszállás története. Krónika a kezdetektől 2020. I. félévéig. Jászárokszállás. Új Berea Kft. nyomda

17 Herbert J. (1992.) Jászárokszállás nagyközség monográfiája. Budapest. Akadémiai nyomda

18 Az Újság 9. évfolyam 247. szám Budapest. (1911. 10. 18.)

19 Palfy Gy. szerk. (1932.) Sport és Játék 2. Budapest. Enciklopédia Rt.

ő és Klein József képviselték a települési zsidóságot.²⁰ 1914-ben, a háború kitörésekor a téglagyárat üzemén kívül helyezték, mivel a helyben bányászható agyag nem volt megfelelő minőségű, még közepes minőségű téglát sem lehetett belőle gyártani.²¹ A gyár bezárását követően a háború időszakáról az elérhető forrásokban nem szerepel adat a családról, valamint a gyárról sem. A fentiekben bemutatott közel két évtized időszaka alatt a Schwarcz család gyermekei felnőttek, 1921. 06. 07-én Schwartz Margit a család legidősebb gyermeke házasságot kötött Jászárokszálláson Horovitz Rezsővel. A lakodalom adta örömet a család nem élvezhette sokáig, ugyanis Schwarcz Ármin megbetegedett, tifuszos lett, a betegség 8 nap alatt legyőzte, és 1921. október 2-án, 42 éves korában elhunyt. A Jász Vidék jászárokszállási hetilap az alábbiakban írt a gyászeseemény kapcsán: *„Egy szorgalmas, becsületes, vallásos embert, jó atya koporsóját állta körül a résztvevő kegyelet hétfőn délután, amikor Schwartz Ármin végső tisztessége volt. Betegsége hirtelen lepte meg, s nyolc nap alatt megölte a 42 éves férfit. Megilletődve vettük mindannyian halála hírért, s sajnáltuk minannyian, mert nemcsak a család, nemcsak az izraelita hitközség, melynek elnöke volt, de a város is vesztes lett halála által. A temetése alkalmával megnyilatkozott szokatlan nagy részvét is legyen vigasza a jó feleségnek s itt hagyott gyermekeinek. Nyugodjék békében!”*²² A Jászárokszállási Torna Club vezetősége is megemlékezett Schwartz Árminről. Az egyesületnek hosszú időn át volt elnöke, egyszersmind alapító tagja, majd később dísztagja. A torna klub vezetősége úgy határozott, hogy az évben hátralevő mérkőzéseken a csapat fekete karszalagot fog viselni, ezzel is kifejezve tiszteletüket Schwartz Ármin előtt.²³

Az 1920-as évek nagy feladatokat róttak özv. Schwartz Árminnéra. Nem volt elég, hogy megözvegyült, feladatának érezte a téglagyár újbóli megindítását, de emellett még pereskednie is kellett a gyár vonatkozásában. Az özvegyasszony Hajdu Márton mérnökkel kötött egyezséget, és a kiváló mérnökre bízta a tégl- és cserépgyár újbóli fellendítését. 1923 tavaszán, majdnem 10 év leállást követően ismételten elindult a téglagyár, egyben az egyetlen gyár Jászárokszálláson. Az ígéretük szerint rövid időn belül 70-80 embernek fog munkalehetőséget biztosítani a gyár.²³ Ezzel a gyár ügyei és a termelés is rendeződni látszott, viszont egy régóta húzóóda per még korántsem volt rendezve. 1908-ban a téglagyárat Schwartz Ármin, Klein József és P. Nagy Lajos alapították. Az alapítást követően 1910-ben Klein József kilépett a cégből, helyét Schwartz Ármin sógora, Ehrenfeld Adolf vette át. Ezt követően 1912-ben P. Nagy Lajos elköltözött Orosházára. Az ő elmondása szerint Schwartz Árminek nem engedték be a gyárba, és elmenekült. P. Nagy Lajos költözése okán már nem vett részt a gyári munkában, ezért Schwartz Ármin és társa keresetükben az kérte a Szolnoki törvényszéktől, zárja ki P. Nagy Lajost a közkereseti társaságból, mivel abban nem vett részt már esztendő óta. P. Nagy Lajos feleségével és 6 gyermekével egyre szegényebb körülmények között élt, ezért ő nem csak a befektetett tőkét, de az elmúlt 8 év nyereségének ráeső részét is követelte volna Schwartzéktól.²⁴ A Jász Vidék 1924. július 20-ai számában arról számolt be, hogy özv. Schwartz Árminnét 40 000 valorizált korona megfizetésére kötelezték P. Nagy Lajos irányába. A cikk címe ez volt: *„Nagy per vége”*.

20 Egyenlőség 31. évfolyam 8. szám (1912. 02. 25.) Budapest

21 Herbert J. (1992.) Jászárokszállás nagyközség monográfiája. Budapest. Akadémiai nyomda

22 Jász Vidék 1 évfolyam 24. szám (1921. 10. 09.) 5. oldal

23 Jász Vidék 3. évfolyam 13. szám (1923.04.15.)

24 8 Órai Újság 13. évfolyam 1. szám (1927. 01. 01.) Budapest

Minden bizonnyal özv. Schwartz Árminné eleget tett a Kúria kötelezésének, mert a Szolnoki törvényszék a magyar királyi Kúria 1036/21. 1924. számú ítélete alapján 1925-ben P. Nagy Lajos társasági minőségének törlése elrendelvetve bejegyzésre került.²⁵ Ezzel még a perek nem értek véget, ugyanis a fenti per lezárását követően kerülhetett csak sor a hagyatéki eljárásra, amely egészen 1929-ig elhúzódott. Ennek kapcsán a Szolnoki törvényszék özvegy Schwarcz Árminné született Wohl Berta a céget örökösödés útján megszerezte. A céghez tartozó javak az alábbiak voltak: építési anyagok, tűzifa, szén, cement, vasáru, rádiókészülékek és alkatrészek, benzin és olajkereskedés.²⁶ A perket követően a községi képviselőtestület is további fizetésre szólította fel özv. Schwartz Árminnét. A téglagyári és áruforgalmi telek ügyében kiküldött bizottság javaslatát a képviselőtestület elfogadta, mely szerint a téglagyári telekért Schwartz Árminné fizessen még 15 000 pengőt. Az özvegyasszony a családi vagyon megőrzését szem előtt tartva, P. Nagy Lajos követelése után, ennek a döntésnek is eleget tett.²⁷

A pereskedéssel telt egy évtized alatt azért történtek jó dolgok is a Schwartz család életében. Schwarz Anna 1927. 10. 23-án házasságot kötött Hajdu István izraelita kereskedő, kaposvári lakossal Budapesten. Az állami anyakönyvi adatok alapján feltételezhető, hogy ők Kaposváron éltek közös életüket. Schwartz Lajos Simon is megnősült, feleségül választotta Fischer Erzsébetet, aki 1916. 02. 09-én született Kaposváron, a lány származása miatt a házasságkötésre is Kaposváron került sor. A későbbiekben viszont Jászárokszálláson élt a család. Schwartz Endre is megnősült, ő 1934-ben Friedmann Annát vette feleségül. Az ő vonatkozásukban található meg néhai Schwartz Ármin első unokája, Schwartz György, aki becslések szerint 1936-ban született. Endre és családja is Jászárokszálláson élte közös családi életét.

Noha a családi céget özv. Schwartz Árminné örökölte, a gyermekei és családjaik is ezekben dolgoztak, tevékenykedtek. 1935-ben már cementáru és műkögyárral is bővült a cég.²⁸ A vaskereskedést is sikeresen vitte tovább a család, ugyanis a Magyar Vaskereskedők hetilap beszámol arról, hogy a Schwarcz Simon és Fia cég már megfizette a 6 pengő tagsági díjat.²⁹ 1935-ben a cég kérelmet nyújtott be arra vonatkozóan is, hogy a téglagyár helyiségében ládagyárat szeretne létesíteni. Mindemellett újabb forrás bizonyítja, hogy a fakereskedelem is tovább szárnyal a család vezetése alatt, 1939-ben bejegyzésre került ismételten a cég fakereskedése. A cég bejegyzett helye Jászárokszállás, Arany János u. 32., a ládagyár bejegyzett helye Jászárokszállás, Kossuth Lajos u. 68.³⁰ A rendelkezésre álló adatok alapján vélelmezhető, hogy Schwartz Ármin munkája megalapozta családja megélhetését a későbbiekben is, bár ehhez felesége talpraesettsége és munkabírása is elengedhetetlen volt. Ezt az is bizonyítja, hogy özv. Schwartz Árminné férje halálát követően is minden évben a település virilisei közé tartozott.

A család élettörténetében újabb megpróbáltatás következett. 1941. 09. 28-án özv. Schwartz Árminné 61 éves korában elhunyt. A gyászírt nem csak a Jász Vidék települési hetilap, de még a Magyar Nemzet is lehozta.

25 Központi Értesítő 50. évfolyam 8. szám (1925. 02. 19.)

26 Központi Értesítő 56. évfolyam 10. szám (1931. 03. 05.)

27 Jász Vidék 12. évfolyam 40. szám (1932. 10. 09.)

28 Koffer K. szerk. (1935.) Ipari Címtár. Budapest, „Otthon” Nyomda

29 Magyar Vaskereskedő 37. évfolyam 15. szám (1937.04.11.)

30 Közgazdasági Értesítő 34. évfolyam 1. szám (1939. 01. 08.)

A Magyar Nemzet az alábbiakat tette közzé: „*Özv. Schwartz Árminné sz. Wohl Berta, a Jászárokszállási Izr. Nőegylet elnöknője szeptember 28-án Jászárokszálláson elhunyt*”.³¹ A Jász Vidék települési hetilapként egy sokkal személyesebb cikket közölt: „*Egy jóságos úrinő halálára. Ószinte és osztatlan részvétellel kísértük hétfőn utolsó útjára özv. Schwarcz Árminné sz. Wohl Berta úrnőt. Végtisztességén részt vettek nemcsak az Ipartestület vezetősége, gyári munkásainak képviselője, jótékony nőegylet, valamint az előljáróság és képviselőtestület egyes tagjai, hanem igen számosan, akik ismerték a derék özvegyasszony jóságát. Húszévi özvegysége alatt páratlan munkaenergiával vezette ipari üzemét, kiváló szociális érzékével részt vett községünk minden társadalmi mozgalmában, s általános tiszteletet szerzett magának különösen jótékonykodásával. A számos búcsúztató szavaiból kicsengett kivételes akaraterejének közvetlen egyszerűségének és a közért kifejtett áldásos munkásságának maradandó elismerése. Áldás emlékére!*”³² Véleményem szerint a cikk írója megfelelően összefoglalta és kiemelte Schwarcz Árminné jóságát, szociális érzékenységét. A cikk is bizonyítja, hogy az örökölt cég vezetését legjobb tudása szerint végezte, amely megfelelő megélhetést biztosított gyermekeinek és családjuknak. Aktívan részt vett a település életében, kiváló szociális érzékenységgel rendelkezett, a helyi izraelita nőegylet elnöknője volt. A temetésén a családtagokon, rokonokon kívül a város előljárói, a gyári munkások képviselője, a vallási felekezet tagjai is képviseltették magukat. Ez mind a cikk címét, a települési leírást támasztja alá, miszerint özv. Schwarcz Árminné sz. Wohl Berta valóban egy jóságos úrinő volt.

A Schwartz család gyermekei már elveszítették szüleiket, önálló családot alapítottak. Ekkor még nem is volt sejthető, milyen jövő vár rájuk és a magyarországi zsidóságra. 1939-ben kitört a II. világháború, amely az évek múlásával egyre nehezebb megélhetést és egyre több nélkülözést hozott. 1938-tól szinte teljes mértékben kormánypártivá vált a sajtó, amelyben megjelentek és egyre gyakoribbá váltak az antiszemita szövegek. Az országos és megyei lapokat összehasonlítva például a Jász Hírlapban megjelenő antiszemita megnyilvánulásokat tartalmazó cikkek mennyisége és terjedelme is kevesebb volt, mint az országosan vagy megyei szinten kiadott lapokban. 1938. május 29-én lépett hatályba az úgynevezett első zsidótörvény, amelyben a szellemi szabadfoglalkozású pályák állásainak korlátozására került sor, a törvény értelmében ezen állások legfeljebb 20%-át foglalhatják el zsidók. Ezt újabb törvény követte 1939. május 5-én, amely a zsidóságot már fajként határozta meg. A törvény értelmében zsidónak tekintendő, aki izraelita vallási közösséghez tartozik, illetve akinek szülei egyike vagy két nagyszülője oda tartozik. Emellett a törvény jelentősen szűkítette a zsidók életlehetőségeit, a szellemi pályákon 6%-ban maximálták számukat, kitiltották őket az állami közigazgatási és igazságügyi apparátusokból, középiskolai tanári karokból. Az engedélyköteles ipari és kereskedelmi ágazatokból a zsidókat kizárták, a már korábban kiadott engedélyeket fokozatosan vissza kellett vonni. A törvények ellenére a Jászországban a keresztény-zsidó kapcsolatrendszer kölcsönös érdekeken alapuló védőhálója bizonyos mértékig továbbra is fent maradt.³³ Egy másik helytörténeti kiadás anyaga is a fentiekben leírt tényt erősítette meg, a korlátozó intézkedések ellenére viszonylag nyugodt élet következett, és viszonylag biztonságban

31 Magyar Nemzet 4. évfolyam 222. szám Budapest. (7.o.)

32 Jász Vidék 21. évfolyam 40. szám (1941. 10. 04.) 3. o.

33 Csász L. (2014) Konfliktusok és kölcsönhatások. Zsidók Jász- Nagykun- Szolnok megye történetében. Szolnok. ALUMNI Kiadó Kft. Szolnok

vészelték át a magyarországi zsidók a II. világháború első négy és fél évét. Ami ezután következett, az emberileg felfoghatatlan és elfogadhatatlan.³⁴ 1941-ben bevezetésre került a munkaszolgálat, amelyre szinte teljes mértékben zsidó férfiakat hívtak be, fegyvertelen alakulatot hoztak létre a „*megbízhatatlan*” állampolgárokból. A zsidó férfiak fő feladatai az utak, hidak, repülőterek építése, töltések javítása és egyéb építési munkák voltak. A munkaszolgálat megalázó rendszere jól tükrözi, hogy a magyarországi antiszemita politikai rendszer a zsidókat másodrangú állampolgároknak tekintette.³² Az igazi nehézségek csak a német megszállást követően, 1944 márciusától következtek. A nácik által képviselt nézetek mentén már nyilvánvaló volt, hogy a háborút elveszítik, a Szövetséges hatalmak győzelme már csak idő kérdése volt, viszont a zsidók elleni hadjáratot meg akarták nyerni. 1944. április 1-től a sajtóban hetente jelentek meg újabb korlátozó intézkedések a zsidó lakosságra vonatkozóan, megkülönböztető jelzést kellett viselniük közterületen, korlátozták a fejadagjukat, majd megfosztották őket saját és bérelt birtokaiktól is. Akik a fenti rendeleteket megszegették, azok ellen a rendőrhatalóság szigorúan járt el, magas összegű pénzbírság vagy elzárás volt a büntetésük. Április 28-án miniszterelnöki rendelet jelent meg a zsidók lakásának és lakhelyének kijelöléséről, amely az elkülönítésüket jelentette.³⁵

Az országos törvényeket és rendeleteket természetesen Jászárokszálláson is be kellett tartania a képviselő testületnek, valamint a rendőrségnek. A helyi zsidó lakosok igyekeztek eleget tenni a rendeleteknek, elfogadták, hogy megfosztják őket saját tulajdonuktól, viselték a sárga csillagot, még a fejadagok korlátozása ellen sem emeltek szót. 1944. május 22-én 127 helybeli zsidót költöztettek gettóba. A sors furcsa fintora, vagy talán a ház alapterületének nagysága adhatta a házak kiválasztása során, hogy Schwartz Ármin háza is egy volt a helyi gettó lakások sorában. Ez az ingatlan az Arany János utca 32. szám alatt volt található, emellett kijelölték még a Rosenthal család házát, valamint négy keresztény család lakását.

A keresztény családoknak el kellett költözniük innen. A Fényszaruról és Jászdóz-sáról érkező zsidóknak a Külső Fogadó épületét jelölték ki gettónak. Jászárokszálláson a zsidók beköltözésekor nem korlátozták az ingóságok gettóba való bevitelét. Az idős helyi lakosok elmondása szerint a házak ablakai be voltak meszelve, igyekeztek elzárni a zsidókat a település többi lakójától. 1944. 06. 30-án került sor a gettó kiürítésére, vasúton szállították a zsidókat a Monori Gyűjtőtáborba, ahol embertelen körülmények között, a szabad ég alatt, a téglagyár agyaggödreiben kellett éjszakázniuk. Ekkor 212 embert szállítottak el Jászárokszállásról. Pontos adat nincs az elszállítottak további sorsát illetően, csak annyit tudunk, hogy nagy többségüket július elején Auschwitz Birkenaubába szállították, ahol rövidesen gázkamrában lelték halálukat. A jászárokszállási áldozatok emlékére a helyi zsidó temetőben egy emlékhelyet hoztak létre, amelyen 146 név került feltüntetésre. A helyi áldozatok között szerepel Schwartz Lajosné (sz.: Fischer Erzsébet), akit 2 éves gyermekével, Schwartz Máriával szállítottak Auschwitzba, halotti anyakönyvi bejegyzésük alapján 1944. 08. 15-én hunytak el. Schwartz Lajosné 28 éves volt.

34 Bathó E. szerk. (2011) Szülőföldünk a Jászság. Jászberény. Signal- Print Kft.

35 Bathó E. szerk. (2011) Szülőföldünk a Jászság. Jászberény. Signal- Print Kft.

Ugyanerre a sorsra jutott Schwartz Endréné (sz.: Friedmann Anna), akit 8 éves gyermekével, Schwartz Györggyel szállítottak Auschwitzba, s szintén 1944. 08. 15-én hunytak el.

A fent nevezett két hölgy néhai Schwartz Ármin menyei voltak, a két kisgyermek pedig Schwartz Ármin unokái, akik nem tudtak menekülni az antiszemita eszmék elől.³⁶ A világháború okozta pusztításokról további adatok nem érhetők el, mivel a település levéltári anyaga a háború utolsó évében megsemmisült.

A II. világháborút követő időszakról a Schwartz család vonatkozásában az Állami anyakönyvek adataira tudtam támaszkodni. A család legidősebb gyermeke, Horovitz Rezsőné Schwartz Margit túlélte a háború borzalmait, Budapesten élt a háborút követő időszakban, 1968. 08. 18-án hunyt el szívizomelhalásban. Leszármazottról nem található adat.

A család legfiatalabb gyermeke, Schwartz Anna megözvegyült, majd 1946. 12. 31-én újra férjhez ment. Ekkor Kerek Sándor – szintén izraelita vallású kórházi főorvossal kötött házasságot. Anna második férjével is Kaposváron élt, az anyakönyvi adatbázisban nem találtam arra utalást, hogy gyermekük született volna. 1987-ben hunyt el.

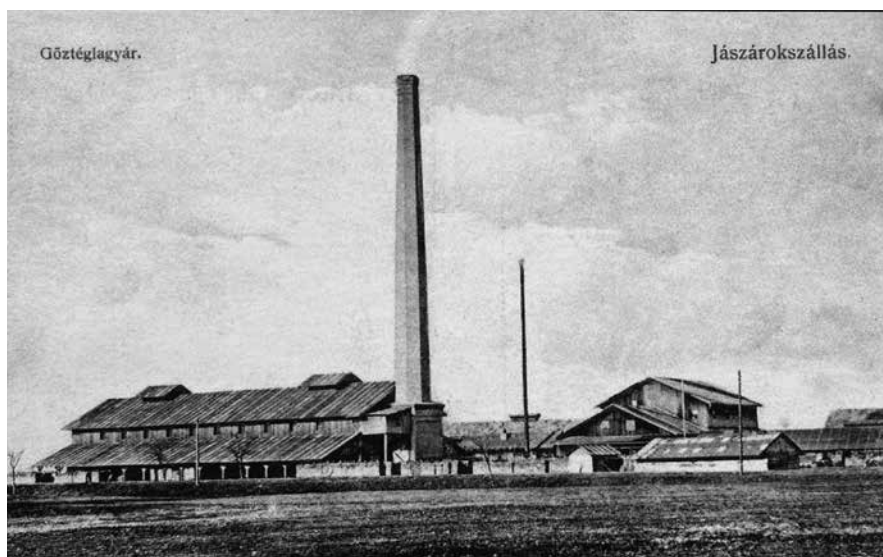
A család két fiú gyermekének élettörténete már elgondolkodtatóbb. Schwartz Endre 1945 februárjában családnevét Szabóra változtatta. Felesége és György nevű gyermeke a holokauszt áldozata lett, ő túlélte azt. 1982-ben hunyt el. Schwartz Lajos Simon is túlélte a zsidók megpróbáltatásait, de felesége és 2 éves kislányuk, Mária szintén a holokauszt áldozatai lettek. Schwartz Lajos öccse példáját követve 1946 februárjában változtatta vezetéknévét Szabóra. Ezt követően 1946. 09. 19-én házasságot kötött Frank Annával Kaposváron.

Az anyakönyvi adatok vonatkozásában rendszeresen visszatér Kaposvár. Vélelmezhetően a család kereskedő életmódja okán ezen a környéken is voltak kapcsolataik, akár rokonaik is, és ezen a területen sikerült túlélniük a XX. századi, az emberiség legnagyobb megpróbáltatásait is.

Jászárókszállásról a II. világháborút követően eltűntek a Schwartz család leszármazottjai. A korábbi zsidó kézben lévő földeket, épületeket államosították, így került a település tulajdonába a Schwartz- féle téglá- és cserépgyár is. A kommunista időszak tévesztése vonatkozásában a gyár és területe megfelelő helyet biztosított a téesz gépparkjának, amelyet a későbbiekben a helyiek „*géppálmásnak*” is neveztek. A magas gyárkéményt a géppálmás megalakulásakor ledöntötték. A területre az irodaépületet már a téesz építtette, majd körbekerítette azt.

A település életében fontos szerepet töltött be a téglá- és cserépgyár, az itt készült téglákból épült sok-sok lakóház a településen, valamint a mai napig több házon ezek a cserepek fedik a tetőt. Emellett nem utolsó „*öröksége*” Schwartz Arminnak a téglagyár agyaggödrének helyén alapított tó sem, amely 1975 óta a Klimatechnikai Horgász Egyesület Jászárókszállás halastavául szolgál. A 14 000 m²-es terület, valamint a 7200 m²-es tó közel 90 tagjának biztosítja a helyszínt a horgászathoz, a kellemes időtöltéshez, nem utolsó sorban a kiváló horgászélményhez, amelyhez legtöbbször jó fogás társul.

36 Kiss E. (2015.) A jászvárosi zsidóság emlékeiből. Jászberény. Pro Domine Bt.

A Schwartz Árminféle gőztéglagyár³⁷

A jászárokszállási Schwartz tégl- és cserépgyár tetőcserepe

37 Balogh B. (2016.) Jászárokszállás anno. Jászárokszállás, Signal- Print Kft.

Tamás Kornél:

EMLÉKBESZÉD HELLER LÁSZLÓ NAGYVÁRADON FELAVATOTT EMLÉKTÁBLÁJÁNÁL

*Tisztelt Rektor Úr!
Tisztelt Dékán Úr!
Tisztelt Helyettes Államtitkár Úr!
Tisztelt Elnök Urak és Alelnök Urak!
Tisztelt Egyházi Méltóságok!
Kedves Barátaink!
Tisztelt Hallgatóság!*

Sok szeretettel köszöntöm Önöket Heller László akadémikus, professzor, feltaláló emléktáblája avatásának alkalmából.¹

A nagyváradi születésű Heller László egyetemi tanulmányait a Zürichi Műszaki Egyetemen végezte 1931-ben, ahol 1948-ban doktori disszertációját is megvédte. A Budapesti Műszaki Egyetemen 1949-től először meghívott előadó volt, majd 1951-76 között az általa alapított Hőenergetikai Tanszéket vezette egyetemi professzorként.

Egyrészt elméleti beállítottságú tudós volt, másrészt gyakorlati mérnök is. Kialakította az erőművek hűtővíz nélküli üzemét lehetővé tevő indirekt léghűtési eljárást, mely később Heller-System néven vált ismertté. A rendszerben alkalmazott speciális, úgynevezett apróbordás hőcserélő Heller zürichi évfolyamtársának, barátjának, Forgó Lászlónak a munkája. Találmányának a jelentőségét mi sem példázza jobban, mint annak a világ minden táján a számos már működő és éppen épülő erőműben való alkalmazása. Gondoljunk csak a hűtőtorony emblematikus formájára, illetve hogy a találmány napjainkban is milyen időszerű a jelentős vízfogyasztás megtakarításával, miközben az energiatermelés folyamatának a része.

1948-tól haláláig az Energiagazdálkodási Intézet főmérnöke. 1951-ben részesült Kosuth-díjban a levegőkondenzációs rendszer gyakorlati megvalósítására alkalmas elmélet

Az emléktábla avatása a Partiumi Egyetem díszudvarában. Fotó: János Pirooska

¹ Elhangzott 2023.szeptember 1-én Nagyváradon, Heller László emléktáblájának avatása alkalmából

kidolgozásáért. És még ugyanebben az évben egyetemi tanári kinevezést kapott a Budapesti Műszaki Egyetemre. Minden ténykedése egyidejűleg szolgálta a hazai ipart és a műszaki felsőoktatást. Úttörő elvi munkát végzett az entrópia addig inkább fizikai jellegű fogalmának a technikatervezői gyakorlatba történő bevezetése terén. Az új elvek alkalmazásával javaslatot dolgozott ki pl. az atomerőművek körfolyamataira. További kezdeményezései a gázturbinára mint ipari hőforrásra, a nukleáris és fosszilis energia kombinált felhasználására terjedtek ki.

Nevéhez fűződik a modern szemléletű, korszerű műszaki hőtan oktatása. Ő indította el Magyarországon a hőenergetikai szakképzést. Meg kell jegyeztem, hogy a „Hőtan I.; Hőtan II., illetve Gyakorlati Termodinamika” című tárgyak napjainkban is a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépészmérnöki Karán oktatott tantárgyai között szerepelnek.

A tantárgy nehézsége Heller szavaiból is kiderül (amely a Vicinális Dugóhúzó BME kiadvány legújabb számában is olvasható):

Heller mondta az egyik előadásán: idézem: „A következő előadásokon az entrópiával és az entalpiával fogunk foglalkozni. Ezeket a fogalmakat én sem értem, de megpróbálok Önöknek elmagyarázni.” – mondta Heller, és egy másik előadáson, amikor a telített gőzökről beszélt, idézem: „15°C-on a 76 Hgmm nyomáson a CO₂ szobatiszta: szilárd állapotból közvetlenül gőz fázisba megy át. (Nehéz anyag senki sem érti...) Heller: Ne egymásra nézzenek kétségbeesve, hanem rám!” – mondta.

Több mint negyedszázados műegyetemi oktatómunkával, számtalan tudományos publikációjával, 50 db szabadalommal, új műszaki megoldások sorával és a műszaki-tudományos közéletben betöltött szerepével nagyban hozzájárult az erőműtechnika, a hűtőtechnika, általában az energetika fejlődéséhez.

Végül engedjék meg, hogy köszönetet mondjak a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaságnak, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépészkarra emlékőrző oktatóinak, Pethő Lászlónak, az ELTE nyugalmazott egyetemi docensének, Szabó Zoltán úrnak Jedlik Ányos díjjal elismert mérnöknek a támogatásért, Kaszab Árpád úrnak a Jászberényi Hűtőgépgyár Hőcserélő üzeme nyugalmazott igazgatójának és műszaki vezetőjének az emlékezésben való segítségért és a 28. Partiumi Honismereti Konferencia valamennyi szervező munkatársának az áldozatos szervező munkájáért.

Továbbá köszönetet mondok Heller Professzor úr emlékének a gondozásában a BME OMIKK Levéltára munkatársainak, illetve Deák Árpád szobrászművésznek az emléktáblán látható dombormű megalkotásáért, továbbá köszönöm minden kollégának és barátnak, hogy a mai napon itt lehetünk.

*Heller László domborműve.
Deák Árpád szobrászművész alkotása*

Varju Lajos:

EGY JÓL LÁTÓ EMBER

Nemes Gerzson vízépítőmérnök élete és munkássága

*Nemes Gerzson Jászkiséren,
gyermekkorában*

Visszaemlékezésem a Közép-Tisza vidéki Vízügyi Igazgatóságon elérhető, Nemes Gerzson által írt szakmai önéletrajzon, Kertész Róbert 2006. június 3-án Jászkiséren, a régi elemi iskola falán elhelyezett emléktábla avatáson elhangzott ünnepi beszédén, a 2002. október 17-i szolnoki tudományos tanácskozásról kiadott emlékfüzetben olvasható intjében foglalatok – melyet Kósa Csaba Magyar Vízgazdálkodás 1981 szeptemberi számában közölt – Nemes András „A kiséri harangszót Szolnokon is hallok” című könyvében és személyes emlékeimen alapszik. Ezekből áll össze, mutatja meg Nemes Gerzson pályafutásának érdekesebb állomásait, emberi-szakmai kihívásait.

Nemes Gerzson születési helye egy Jászkisérhez közeli tanya, ideje 1902. október 17. Ahogy mondani szokta: *„A Jászság fia vagyok, szabad jász ivadék. A német lovagrend összeírásából tudom, hogy elődeim 1699-ben már Jászkiséren laktak.”*

A gyermekkori emlékeiről így beszélt: *„A szabályozás előtt közel járt hozzánk a Tisza, meghatározva a község életét. Az öreg magyaroktól sokat hallottam az egykori vízi világról. Amikor a Tisza kijött a református templomig... – emlegették. És valójában eljöhett odáig a folyó, hiszen Jászkisér a tiszai ártér szélén feküdt. Gyermek- és diákkoromban láttam a községben járó-kelő társulati vizes mérnököket. Némegyszer előfordult, hogy közerőt vitték a gátak védelmére. Izgalmasnak, szinte misztikusnak tűnt a foglalkozásuk. Alighanem akkor kaptam kedvet a vizes pályához.”*

Édesapját korán elvesztette, édesanyja, Gőz Mária nevelte a kis Gerzsont és öccsét, Zsigmondot. Az édesanyjára hárult a családi gazdaságban adódó munka, a megtermelt javak értékesítése. A jászkiséri Református Elemi Iskola tanulója lett, eszes, szorgalmas tanuló volt. Az iskola befejezése után a tanító és Fejes Dániel lelkész többször felkereste a családot, édesanyját, hogy taníttassa tovább gyermekét.

Apa nélkül, nehéz körülmények között éltek, a gazdaságban minden dolgos kézre szükség volt. Az anya gazdasági kényszerből egy ideig visszattartotta gyermekét, de a rokonok, az egyház javaslatának engedve mégis elengedte a Jászapát Gimnáziumba.

Fiatal mérnöként

Érettségi után a Királyi József Nádor Műegyetem hallgatója lett, ott kapta a 10786. számú oklevelét 1928-ban. Szerette az egyetemi éveket: „*Jó szívvel, boldogan emlékszem rá! Örökre hálás vagyok a professzoroknak. Megtanítottak a munka becsületére. Ezt utólag, 79 esztendősen összegezhetem – negyvenhat esztendei szolgálat tapasztalatával. Enélkül a háttér nélkül tán nem mindig teljesíthettem volna a reám rótt feladatokat a legnehezebb periódusokban.*”

Az oklevél megszerzése után 1928. július 1-től-1931. július 1-ig a Tisza-Szamosközi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulatnál szolgált, társulati mérnökként. 1931. júliustól-1931. október 1-ig a Fertő tó szabályozási tervének külső mérési munkáit végezte. 1931. január 12-től-1932. március 30-ig a Bódva szabályozási munkák vállalati építésvezető mérnöke volt. 1932. április 1-től-1933. november 1-ig az Ecse-di láp lecsapoló és Szamos-balparti Ármentesítő Társulatnál szakaszmérnöke lett. 1932. november 1-től-1938. szeptember 1-ig szakaszmérnök a Pest megyei Dunavölgyi lecsapoló és öntöző

Társulatnál. 1938. szeptember 1-től-1945. július 1-ig a Balaton-Nagyberek Lecsapoló Társulat igazgató mérnöke. 1945. július 1-től-1948. október 1-ig a vízügyi szolgálat államosításáig, a Gerje-Perje Vízszabályozó Társulatnál szakaszmérnökeként dolgozott. 1948. októberétől az állami vízügyi szolgálatban tevékenykedett különböző beosztásokban, kezdetben mint szakaszmérnök, majd mint csoportvezető, műszaki vezető, műszaki osztályvezető, műszaki osztályvezető helyettes és különböző szakágazati osztályok vezetője.

Fontosabb szolgálati helyek jelentősebb munkái és eseményei, amelyekben részt vett, vagy közvetlen szemtanúja volt: - A Tisza-Szamosközi Belvízszabályozó Társulat beruházási munkái keretében végezte a területéhez tartozó Tisza bal parti töltés építési munkáit Tiszabecstől-Olcsvaapáig. A Szamos jobb parti töltés építését, a Túr folyó mederszabályozását és kétoldali töltés építését, a szükséges műtárgyakkal együtt. A Túr folyó 31 méter nyílású vasbeton hídjai építésénél társulati ellenőrző mérnöki megbízást kapott. E hidak építésénél a középső pillér a folyó medrében épült. Az alapot szádfal fogta körül és a pillér alatt a mederbe 8-10 m hosszú fenyő oszlopokat vertek le. A betonozás víz alatt történt. Igen nagy jelentőségű munka volt a Túr folyón épített sonkádi osztómű, mely az árapasztó csatorna és régi Túr medre közötti kapcsolatot szabályozta. Jelentőségét fokozta, hogy talajvízszint süllyesztéssel épült, a munkagödör szélén telepített mintegy 50 db kúttal.

A Fertő-tó szabályozási munkáinál végzett felmérési munka Mexikó-puszta magasságától, körül a magyar területen, előre meghatározott nyomvonal helyszíni kitézésével és magassági bemérésével történt. A munkát osztrák területen is végezte, különleges határátlépési engedély alapján, szabadon közlekedhetett osztrák területen. A nyomvonal kitézés

Társulati mérnöként

Ruszt fölött kezdődött és a Vulka_patakorkolatáig terjedt. Számára érdekes emlékként maradt meg, hogy az akkori Győri Ármentesítő Társulat területén a magasságokat (később elfelejtett) kápolna küszöbszintjéből indították.

Az Ecsedi láp társulatnál töltött szolgálati ideje alatt, 1932. április 1-től részt vett az akkori idők egyik legnagyobb árvízvédekezési munkáiban a Szamos bal parton a Tunyogtól-Olcsvafapáig terjedő Szamos bal parti szakaszon. Ebben az árhullámban a Tisza és Szamos árvizei egy időbe estek, és az akkori maximális tiszai árvíz a Szamos torkolatában minden eddiginél magasabb szinten tetőzött. A védett szakaszon több km. hosszúságban 2-3 nap alatt rögtönzött nyúlgátakkal tudták az árvizet tartani. E mellett több helyen veszedelmes csurgások keletkeztek, melyeket szádfalazással szüntettek meg. A jelzett szakaszon Nemes felelős védelemvezető volt. A rögtönzött nyúlgátat mindenütt karók mögé lehelyezett deszkákkal védték, kisebb szakaszon homok-zsákokkal. Csak így lehetett e nyúlgátat az elázástól megóvni és a töltés fölött átlagosan 60 cm-es vizet megtartani.

A Pest Vármegyei Duna-völgyi Leccsapoló és Öntöző Társulatnál szakaszmérnök volt, kezdetben a bajai, majd kiskőrösi székhellyel. Ekkor már befejeződött a Duna-völgy leccsapolásának nagy munkája. Kiepült a Duna-völgyi főcsatorna és mellékága. Munkája mintegy 30 000 kh. árterületre terjedt ki, csatornák, műtárgyak, kisebb szivattyútelepek fenntartására, és a műszaki munkálatainak ellátására. Ebben az időben terjedt el az általános vélemény, hogy a vízmérnökök kiszáritották az Alföldet a sok csatornával és ezért inkább be kell ezeket tömni. Ezt a nézetet táplálta a soro-zatos aszályos időjárás is. Duna völgyre vonatkozóan ezek a megállapítások különösen megerősödtek, mert ez akkori általános vélemény szerint e leccsapolt területeken se víz, se nád, se hal nincs, e szíkes területen pedig az aszály miatt termelni nem lehet. Csak ritkán jelentek meg a sajtóban hozzáértők, tárgyilagos gazdák, meteorológusok tollából olyan nyilatkozatok, amelyek ezt a téves felfogást cáfolták. Indokolatlanul és meg nem érdemelten a Duna-völgyi Főcsatorna neve a közvéleményben „Átok-csatorna” lett.

A Balatoni Nagyberék Leccsapoló Társulatnál igazgató mérnök volt. A Társulat mintegy 16000 kh. érdekeltté vált területből állt. A mély fekvésű árterületet a Keleti Bozót, a Nyugati főcsatorna és ennek mellékágai mentesítették a környező dombok külvizeitől. Az ártér maga csak kis teljesítményű szivattyútelepe közreműködésével volt vízteleníthető. Az első években a társulat vezetőjeként az eliszapolódott medrű csatornák karbantartásával és a külvízcsatornák töltéseinek megerősítésével foglalkozott. Az 1940-es évek első éveiben országosan kialakult rendkívüli méretű árvíz és belvíz helyzetek ezen a területen is eddig soha ne tapasztalt előntéseket okoztak. A Balatonszentgyörgytől kezdődő Észak-Dél irányú dombokról lezúduló hólé 1940 március 14-15-én a külvízcsatornák töltéseit szétszaggatta és az addig mentesített árterületet teljesen elborította. Az előzetes védelmi

A sinkádi vízostómű

munkák során e hófúvasoktól betemetett csatornákat többször kibontották, de ezután még magasabb hóréteg alá kerültek. A hó olvadás nyomán megindult vízfolyás a csatornában maradt havat jéggé fagyasztotta. Amikor március 10-e után a hőmérséklet emelkedése nyomán a nagyarányú olvadás miatt az átlagosan 50 cm hóréteg elolvadt, a csatornák befogadóképessége nulla volt. A lezúduló víz ősrégi útját követve a legrövidebb úton folyt a legmélyebb pontok felé. Általában ez e helyzet jellemezte az 1940-41. és 42-es éveket. Ennek hatására szavazta meg a közgyűlés javaslatára a Balatontonfenyvesi szivattyútelep kapacitásának növelését 1942-ben.

A szükséges gépi berendezéseket a Ganz gyár készítette. A mélyépítési részt: szivóakna, nyomóakna kiképzést, a motoralap kiképzést vállalati úton készítették. Abban az időben Budapestet már gyakran érte légítámadás, ezért a Társulat a Ganz gyárral olyan megállapodást kötött, hogy az elkészült gépalkatrészeket, szivattyú alkatrészeket azonnal leszállították Balatontonfenyvesre, ahol a Társulat udvarán helyezték el. A frontvonal közben elérte Balatontonfenyvest, és az orosz hadvezetőség 1945 márciusában a szivattyútelep nyomóaknáját felrobbantotta, a gépház tetőzete teljesen beszakadt, falaimegrongálódta. A mentett területnél magasabb balatoni vízszint a felrobbantott nyomóaknán keresztül beleömlött az ártérbe és elárasztotta azt. A Gerje-Perje Vízszintszabályzó Társulat székhelye Abonyban volt. A felszabadulás utáni időben itt szervezték meg a szakaszmnökséget is. A Társulat központja az igazgató főmérnök és egy személyzetével Budapesten működött.

Az első időszakban legfontosabb feladatuk volt a háborús cselekmények nyomán romba dőlt hidak megtisztítani a vízfolyásokat, és amennyire lehetett – az inflációs pénzromlás miatt – a legminimálisabb és legszükségesebb karbantartási munkákat elvégezni. A Gerje-Perje Társulat töltéseiben nagyobb sérülés nem keletkezett. Viszont sok lövészgödör és löállás volt a töltésekben.

A vízügyi szolgálat – 1948. évben történő államosítása után – 1949-október 1-jétől Szolnokra költözött. Nemes Gerzson az akkor megalakult Vízgazdálkodási Körzet be-

osztott mérnöke, a Tisza bal parti belvízrendezési ügyek csoportvezetője lett. Később műszaki osztályvezető helyettesi beosztásban dolgozott, majd műszaki osztályvezető lett. Részt vett és szervezője, tervezője, irányítója volt az Igazgatóság területén megvalósult nagy kiterjedésű öntöző területeinek építésének. Vezető állásánál fogva jelentékeny szerepe volt az öntözőrendszerek megvalósításában. Jelentős szerepe volt a szolnoki Tiszaliget fejlesztésében, arculatának, árvízvédelmének kialakításában. A Tiszaliget árvízi biztonságának megteremtése lehetővé tette, hogy ma egyetemi campus, sporttelepek, sportsarnokok, stadion, fejlesztés alatt álló strandfürdő, wellness központ, üdülők házak létesültek a területen. A város érdekében kifejtett munkája elismerésképpen a Tisza Szálló közkútja falán emléktábla, a Tiszaligetet védő árvízvédelmi művön épített sétány őrzi a nevét.

Hivatali életútja végén műszaki tanácsadóként dolgozott tovább. maradt. Tagja volt Magyar Hidrológiai Társaság Szolnoki Csoportjának. Megalakulásától tagja volt a Vízügyi Történelmi Társaságnak. Szerkesztője, szerzője és megjelentetője a “Szolnok és a Közép-Tisza vidék vízügyi múltja” című vízügytörténelmi füzetek első három kötetének, amely a térség szakmai múltját mutatja be.

Életében és életművében felismerhető a következő, ahogyan azt Szabó Magda írta: *“a jász nem aról ismerszik meg, hogy annak mondja magát, hanem arról, amit csinál és ahogyan csinálja”*.

Munkájának minőségét és hasznosságát az ismerősei által tanúsított tiszteleten és elismerésen kívül számos szakmai, állami kitüntetés is igazolja: “Árvízvédelemért emlékérem”, “a Vízgazdálkodás Kiváló Dolgozója”, a “Munka Érdemérem” fokozatai, MTESZ-díj, Pro Urbe Szolnok.

79 évesen riporterri kérdésre elárulta életfilozófiáját és üzenetét: *“Minden reggel tornázom. Megmozgatom minden izmomat... És azt vallom, amit Benedek István: örömmel élni, időben meghalni. Mindig meg kell keresni az élet örömteli arcát. Tudni kell dolgozni és merni kell pihenni. De a munkát abba hagyni soha nem szabad. Aki ezt teszi nyugdíj után, annak vége.”* *“Az én negyvenhat esztendőös szolgálatom alatt őriasít változott a technika. A sáncolók ekétől eljutottunk a mostani modern gépekig. A fiataloknak azt ajánlom, hogy ismerjék meg az újabb és újabb műszaki eredményeket. Kövessék a jó hagyományokat, merítsenek a nagy elődök példáiból. Ahogy a mi nemzedékünk is tette.”*

A vízért és a víz ellen végzett munka mellett életének fontos meghatározója volt *ahűség*. Hűséges volt választott hivatásához, szülőföldjéhez, családjához. Feleségét Kerekes Kornéliát a Jászapátiba menekült családból választotta. Nelli néni az esküvőig pedagógusként dolgozott, magyar-történelem szakos tanár volt, majd testnevelés tanári oklevelet is szerzett.

*Nyugdíjba vonulásakor
kitüntetései*

Nemes Gerzson jászkiséri emléktáblája

Állás nélküli lett, Németországban vállalt gyermekgondozói munkát. Első gyermeke születése után minden energiával a családjának, a családjáért élt. Házasságukból 4 fiú született. Gábor 1940-ben született magyar-francia szakos tanár lett, hosszú ideig külszolgálatban Franciaországban. Az 1943-ban született György korán meghalt. Utána következett 1944-ben András akiből gyermekorvos és gyermekneurológus lett. Ő írta meg a család történetét, és komoly jászsági vonatkozású kutatásokat végzett és adott közre. 1947-ben született György, aki apját követve vízépítőmérnök lett. Az ország területén települési vízgazdálkodási munkák tervezője volt. Kárpótlási földek tulajdonosaként ma is jelen van a jászkiséri határban, az Akácfa utcában áll még a nagyszülők háza.

Több évig dolgoztunk együtt a Vízügyi Irodaházban. Büszke vagyok arra, hogy a kezdeti “kiskomám” titulusból “barátom” megszólításig jutottam. Sokszor mutatta nekem vízügyi-történeti kutatásainak dokumentumait. Bejártuk együtt a Közép Tiszavidék és Jászság vízügyi emlékeit, ma is működő, a részben általa megvalósított létesítményeket.

Az 1990-es években a Jászapáti Gimnáziumban – tartalékos katonaként teljesített továbbképzésem szünetében – a folyosón láttam érettségi tablójukat, megtaláltam ott leendő felesége, Kerekes Kornélia, Nelli néni, fényképét is.

Gerzson bácsi 1988-ban, Nelli néni 2000-ben hunyt el, azóta pihennek közös sírban a szolnoki Református Temetőben. Gerzson bácsiék többször fogadtak szolnoki otthonukban, amit szeretet, békesség és boldogság járt át.

Álljon itt egy régi kiséri mondás: „*Aki nem lát jól, annak muszáj eltívedni*”. Biztos szívvel állíthatom, hogy Nemes Gerzson a jól látók közé tartozott

Források:

- Közép-Tisza vidéki Vízügyi Igazgatóság személyzeti anyagai,
- Magyar Vízgazdálkodás, Budapest, 81/10.21-23.,
- In memoriam Nemes Gerzson, Dr. Kertész Róbert ünnepi beszéde,
- Nemes András, Száz éves emlékeim, Válogatott cikkek 2014.,
- Nemes András, Jász vagyok Szolnokon, Válogatott cikkek 2005.,
- Nemes András, A kiséri harangszót Szolnokon is hallom, Válogatott cikkek 2005.,

Fontosabb művei:

- Szolnok és a Közép-Tiszavidék vízügyi múltja I. (895-1846),
- Szolnok és a Közép-Tiszavidék vízügyi múltja II. (1846-1944),
- Szolnok és a Közép-Tiszavidék vízügyi múltja III. (1945-1975),
- A Zagyva- és a Tarna-völgy jászkerülty vízügyeinek krónikája (1279-1876).

Tanulmányok, cikkek:

- Vízvezető csatornaépítés robbantással, Hidrológiai Tájékoztató 1973. 38-41,
- Emlékezés a 700 éves „kun törvényre”, Közép Tisza III/2, 1979. 2.,
- A két Bedekovich, Magyar Vízgazdálkodás 80/2,30-32,
- Bedekovich Lőrinc a Jászkunság első vízépítő mérnöke, Vízügyi Közlemények, LXXI. 1984/2 269-279,
- Bedekovich Lőrinc geometra mérnöki műszerei, Hidrológiai Tájékoztató, 1985.9-10,
- Újabb adatok Bedekovich Lőrinc életrajzához Vízügyi Közlemények, 1987 LXIX. 1987/4, 654-657.

Szabó Jánosné:

Interjúregény Arató Antallal

Majer Tamás (1986-)

Úri passzió : interjúregény Arató Antallal / Majer Tamás ;

Székesfehérvár : Vesszőparipa K. 2022.

Szokatlan könyv az Úri passzió című kiadvány. Egy interjúregény, melyben a 80 éves Dr. Arató Antal nyugalmazott könyvtárigazgató életével, munkásságával ismerkedhetünk meg. Főhősünk neve ismerősen cseng a Jászságban, elsősorban Jászberényben és Jászapátin. Az utóbbiban a gyermekkorát töltötte, kényszerből, az előbbibe már fiatal felnőttként a munka világa hozta.

Mi is az az interjúregény? Ritkán találkozunk ilyen műfaji meghatározással. A szerző újságíró, aki számos alkalommal beszélgetett Arató Tónival, úgymond interjú is készülhetett volna a találkozásokból. A sok-sok beszélgetés anyaga azonban az idők folyamán köteté állt össze. Tehát a valóságban nem kérdezz-felelek formában kerül az élettörténet az olvasók elé, hanem a főszereplő visszaemlékezése folyamatos olvasmányos regényfolyammá alakult. Épp ezért válik szinte letehetetlenné ez a könyv, míg végére nem érünk az olvasással. A visszaemlékezésekből egy olyan kordokumentum készült, mely megállná helyét komoly történelmi munkákban is.

A magyar történelem eseményei elevenednek meg a könyv lapjain, az 1950-es évektől kezdve napjainkig, Tóni elbeszélése során. Az óbudai otthon nem sokáig nyújt fedelet a családnak, hiszen a háború utáni lehetetlen állapotok elviselése, majd az ötvenes évek elején történt kitelepítés nagyon megnehezítette a szülők (Mami és Papi), a gyerekek (Anti, Pisti) és a velük élő nagypapa sorsát. Éjjel jött értük egy teherautó, mely Jászapátira szállította a családot. Az itt gyerekeskedő Tóni saját bőrén megtapasztalja a vidéki gyerekek nehéz, de ennek ellenére vidám mindennapjait. Talán a gyerekek hamarabb megszokták a szokatlan helyzetet, mint a felnőttek. Az itt töltött évek alatt megtapasztalták a fővárosból kitelepítettek a helybeli kulákoknak nyilvánított gazdálkodók segítségét, együttérzését.

A kitelepítés után nem költözhetek vissza régi lakásukba, még Budapestre sem, hanem albérletből albérletbe költöztek Pest környéki településeken. Közben folytak a gyerekek iskolai tanulmányai. Bár ezek sem zökkenőmentesen, de Tóni eljutott az érettségiig a pesterzsébeti gimnáziumban. Majd szakmát keres, mely útkeresés során eljut a könyvtárossáig. Közben olvasóközösség és színjátszóköri tagság is színesítette életét. Mindezek a Szabó Ervin Könyvtár egyik kerületi könyvtárában, ahol képesítés nélküli könyvtárosgyakornok lett. Később munka mellett már egyetemre is járt levelezőre, magyar – könyvtár szakra. A napi munka és tanulás mellett cikkeket, tanulmányokat írt, melyek megjelentek a Szabó Ervin Könyvtár évkönyvében is. Nem melleleg szeminárium, sőt egyetemi szakdolgozatok írását is vállalta nem kevés pénzért. Közben főhősünk életében ismét változások történtek. Tóniért újra jött egy autó, s 1970-ben, most már önszántából újra neki vág a Jászságnak, feleségével együtt. Megpályázta és elnyerte a jászberényi Városi Könyvtár igazgatói állását. Akkor modernnek mondott új épületben eseménydús élet volt. Kiváló kollégákkal, jó kapcsolatokat kialakítva, ápolva végezte munkáját igazgatóként. Gyorsan ismeretségre tett szert a városban, az olvasók is szerették, hiszen nem volt idegen számára a kölcsönző pult melletti munka sem. Ő maga is sok új, máshol nem tapasztalt lehetőségekkel ismerkedett meg. Pl. a várost körüllelő tanyavilágban szerve-

zett filmvetítések bonyolítása. Számos új dolgot bevezetett a könyvtári munkába, mely híressé tette az intézményt országszerte. Írók, költők sokasága vendégeskedett az irodalmi esteken, kiállításokon ismerkedhetett meg a közönség, az addig kevésbé ismert ex librisekkel. Mondani sem kell néhány alkalommal összeütközésbe került az akkori párt és városvezetéssel, de minden alkalommal sikerül bizonyítani igazát. Úgy gondolom talán jobb élete volt Jászberényben, mint korábban Jászapatin. Még a jászberényi évei alatt történt, hogy megírta a jászsági sajtók történetét, amiből aztán sikeres doktori disszertáció lett. Szülei nagy örömeire ledoktorált. 1982-ben a jászberényi munkássága véget ért, feladva igazgatói beosztását, saját döntése után újra Budapesten a Könyvtártudományi és Módszertani Központba folytatta munkáját. Azt követően pedig Székesfehérváron megyei könyvtárigazgató lesz.

Végigolvasva a művet, ugyancsak kalandos élete volt főhősünknek. Egy nagy tudású, hihetetlen okos, ismeretségeit jól kihasználva dolgozott a könyvtári munka különböző területein. Volt kölcsönző könyvtáros, statisztikát készítő, fővárosi kerületi könyvtárban, vidéken városi majd megyei könyvtárigazgató. Volt szakfelügyelő, szerkesztett könyvtári kiadványokat, foglalkozott a könyvtár propagandaügyeivel. Kezdeményezője volt több könyvtári szakmai rendezvénynek. Lelkes szervezője, közreműködője volt a hetvenes években különösen kedvelt olvasótáboroknak. Minden munkahelyén, legyen az kisváros, főváros, vagy megyeszékhely, megtalálta a módját, ill. lehetőségét annak, hogy az irodalom, a művészetek iránt érdeklődő emberekkel találkozzon, eszmecserét folytasson. Mindezeket saját érdeklődése és természetesen a szeretett szakma a könyvtárügy érdekében. Különösen Székesfehérváron nagyon jó közösségi életbe cseppent, mely elmondása szerint még ma is tart.

Munkássága során számos kiadványban jelentek meg írásai. Elsősorban szakmai cikkek, olvasással, olvasókkal foglalkozó értékelések, kiállítások, rendezvények, könyvbemutatókról szóló elmélkedések stb.

Élete során számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el munkáját: Szabó Ervin-emlékérem, Fehér Rózsa-díj, Supka Géza-emlékérem, Bibliotéka emlékérem, Magyar Arany Érdemkereszt, Pro Cultura Albae Regiae, Füzéki István-emlékérem

A könyv jól szerkesztett formában került az olvasó elé. Fejezetekre bontja Arató Antal élet-történetét, mindegyik elején rövid összefoglalással a fejezet tartalmáról. 26 oldalon át tart a bibliográfia, 288 tételt tartalmaz, 1963-2022-ig megjelent műveiről. Ehhez kapcsolódik egy névmutató is, melyből kiderül kikről készített valamilyen írást. A könyv végén fotók láthatók az életút legfontosabb állomásairól. Fametszetekről, linómetszetekről, rézkarcokról, úgy gondolom legkedvesebb ex libriseiről készült képek díszítik még a könyv lapjait.

A kötet kapcsán így fogalmazott Arató Antal.: „Az az igazság, hogy ez nem elsősorban rólam szól, hanem szüleimről, nagyapámról, barátaimról. Humoros és kevésbé humoros események elevenednek meg a könyvben, mint a gyermekként megélt kitelepítés, az Országos Széchényi Könyvtárban töltött időszak, a jászberényi, majd a székesfehérvári munkásságom. Benne vannak az erdélyi útjaim is. Elsőként én vittem ki könyvadományokat teherautóval a rendszerváltás idején Erdélybe.”

A szerző szerint – Majer Tamásnak egyébként ez az első önálló könyve –: „Alapvetően ez egy derűs, jókedvű könyv, ezzel együtt vannak benne – akár tragikus – fordulatok is Tóni életéből.”

Összefoglalva: a hosszú évek beszélgetései alapján íródott könyv nemcsak egy személynek, hanem egy egész család több generációjának életeseeményeit meséli el az olvasónak, hol komoly, hol nagyon is vidám hangvételben.

Kovács Erika:

VARÁZSKAPU

Ha kinyitod a *Varázskapu* című könyvet, egy varázslatos személy varázslatos világába csöppenhetsz bele. Nagyné Koncz Éva – a könyv szerzője – Jászberény szülötte, gyerekkora óta közeli kapcsolatban áll a művészettel, hiszen egész életét a festészetnek szentelte, és ezt a vonzalmát igyekezett átadni a felnövekvő nemzedéknek is.

Szívügyének tekintette és tekinti mind a mai napig a tehetséges gyermekek vizuális fejlesztését, képességeik kibontakoztatását. Óvónőként minden figyelmével, kedvességével, szeretetével a kicsik művészeti nevelését, esztétikai érzékük fejlesztését-, kreativitásuk kibontakoztatását tartotta a legfontosabb feladatának. Több mint 25 éven keresztül vezette Jászberény Város Óvodai intézménye „Kisművész” tehetségfejlesztő csoportját, melyből 10 éven keresztül kísérhettem figyelemmel, hogyan motiválja a gyermekeket az általuk is megismerhető technikák elsajátítására, hogyan vonja be szinte észrevétlenül a körülötte lévő embereket is az alkotás örömének befogadására.

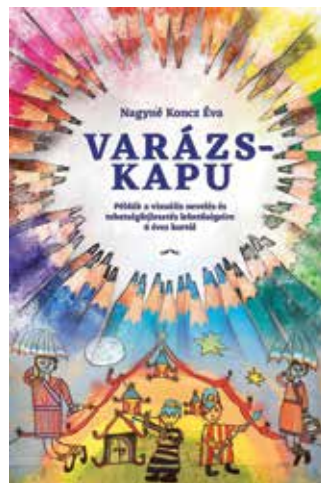
Ezeknek az éveknek a tapasztalatait nemcsak a gyermekeknek és nekem adta át, hanem könyvbe foglalta, részletesen leírta a gyakorlati megvalósítást, hogy mindenki hozzájuthasson és tanulhasson belőle.

Ha belépsz e varázslatos kapun, számtalan példát találhatsz a vizuális nevelés és tehetségfejlesztés lehetőségeire. Bepillantást nyerhetsz, hogy az óvodás-kisiskolás korú gyermekekkel milyen sok irányba tudunk fejlesztéseket végezni a művészet, és alkotó munkáink során.

Mint ismert, az óvodai nevelésben minden tevékenység előtt célokat és feladatokat határozunk meg, igaz ez a vizuális nevelés területére is. A *Varázskapu* című könyv alapján olyan célkitűzéseket tudunk teljesíteni, amelyek az óvodai élet bármely területén segítik a magabiztos, kreatív, bátor személyiség kialakítását, formálását.

„Hogyan és milyen módszerekkel érhetjük el mindezt?” - fogalmazódhat meg bennünk a kérdés. A válasz nem varázslat. A szerző a könyvben főleg a hagyományos, az óvodai nevelésben is jól bevált módszereket használja, mint például: a beszélgetés, a magyarázat, a szemléltetés, a gyakorlás, az ellenőrzés, és az értékelés. Nevelési célzattal hangsúlyos helyet kap a formák, arányok, kompozíciós elemek megismerésén túl a közös ábrázoló tevékenység összetartó ereje is. A közös munkák során a gyerekek nyíltabbá, céltudatosabbá válnak. Megtanulják egymás munkáját értékelni, fejlődik esztétikai érzékük.. Új szavakat, kifejezéseket ismernek meg munka közben. Szókincsük, kifejező készségük gazdagodik – kiemelt szerephez juttatva így anyanyelvünk művelését is.

A módszereken túl az eszközök használatához is kapunk útmutatót a könyvben. Felhív-

ja figyelmünket, hogy a foglalkozásainkon használt eszközöket tudatosan, a technikák előzetes megismerése után tudjuk csak összeszedni, megvásárolni. A „hagyományos” eseteken, festékeken, ceruzákon kívül új eszközök, új technikák megismerésére ad lehetőséget, amit mindenkinek ajánlok kipróbálásra, akit csak egy kicsit is érdekel az ábrázolás világa.

Tudjuk, hogy a gyermek rajzkészsége folyamatos fejlődésen megy keresztül óvodás éveitől kezdve. A vizuális nevelés a maga spontaneitásán túl egy tanulási folyamat része. Már egész kis korban észrevehetjük, hogy a gyermek szívesen írka, rajzol, fest, alkot, miközben folyamatosan kérdez, véleményt formál, és kritikus magával, de másokkal szemben is.

Hogyan, mi alapján válaszunk témát, vagy adjunk ötletet a gyermeknek? Témaválasztásnál szinte természetes, hogy a gyerekekhez közelálló területeket dolgozzunk fel.

Ilyen a teljesség igénye nélkül például.:

- Természet (növények, állatok, tűz, víz, fény-árnyék);
- Emberek (emberi alak arányai, mozgás, arckifejezés);
- Élmények feldolgozása (család, barátok, ünnepek);
- Tervező, díszítő munka (épületek, ablakok, ékszerek);
- Ünnepek (Mikulás, karácsony, húsvét stb.);

- Közvetlen környezetünk (városunk nevezetességei, sport, Lehel kürt) és nem utolsósorban a gyermek által önállóan kezdeményezett témák feldolgozása.

A témákhoz kapcsolódó munkalapokat, feladatlapokat is találunk a könyv végén, ami további segítséget jelent foglalkozásaink előkészítésére, de akár az iskolai előkészítő munkánkhoz is nyújt ötleteket.

Meg kell említenem, hogy a „Kisművész csoportos” gyermekek számtalan rajzpályázaton vettek részt. Évtizedeken keresztül nem volt olyan év, hogy valamilyen díjat ne hoztak volna el, legyen szó országos, megyei vagy városi rajzpályázat kiírásáról. A könyvben arról is kapunk útmutatást, hogyan készüljünk fel egy pályázatra, ami természetesen akkor is sikeres, ha nem nyerünk díjat általa, mivel hozzájárul a gyermek önbecsülésének fejlődéséhez, környezete elismeréséhez.

A könyv nagy értéke, amit külön szeretnék kiemelni, hogy a foglalkozásokon való feldolgozás mellett otthon is megvalósítható feladatokat mutat be. Ezáltal bevonja és segíti a szülőket, hogyan formálhatják gyermekeik ízlését, milyen szemmel tekintsenek a tárgyakra, természetre, hogyan játszanak a színekkel, formákkal. Ötleteket ad közvetlen megfigyelésekhez, legyen szó természetéről, emberről, állatról, épületről vagy valamilyen mozgásról.

A könyv a szerző által megálmodott aranyos kis mesével zárul, amit a Kedves olvasó azonnal a szívébe zár!

Bátran állíthatom, hogy ennyire gyakorlatias, részletesen kidolgozott a gyermeki ábrázolás területére koncentrált, egy művész-óvodapedagógus életpályáját bemutató kiadvány a magyar könyvpiac ritkaságai közé tartozik. Elolvasásával megtapasztaljuk, milyen a valóság esztétikumának felismertetése az ábrázolás sajátos eszközeivel, hogyan alakítsuk ki a gyermekben a szép iránti fogékonyság felébresztését, hogyan segítsük esztétikai érzelmeinek gazdagítását. Ajánlom minden óvodapedagógusnak/pedagógusnak, szülőnek, egyetemi hallgatónak és mindenkinek, aki nyitott és érdeklődő annyira, hogy belépjen a *Varázskapun*.

A szerző ezen kívül több művészeti módszertani könyvhöz és a *Kék szarvas* című perzsa meséhez készített illusztrációkat.

A *Varázskapu* 2021-ben jelent meg a Flaccus kiadó gondozásában.

Lovas Lajos:

KÖNYV EGY FAJVÉDŐ FŐISPÁNRRÓL

Fábián Máté könyve politikai életrajz a XX. század első felének kevésbé ismert alakjáról, Borbély-Maczkó Emilről, aki az I. világháborúig sikeres katona, a háború után országosan elismert politikus, a fajvédő mozgalom egyik legjelentősebb szervezője és az ország legnagyobb vármegyéjének (Borsod, Gömör és Kishont) szociálisan érzékeny és rendkívül aktív, a lakosság által megbecsült főispánja volt.

Az első fejezetekben a betekintést kapunk a Maczkó család eredetével, történetével foglalkozó munkákról, az első világháborúval és a magyar királyi honvédséggel foglalkozó szakmunkákról, két világháború közötti magyar politikai rendszerről, a választási rendszerről, a választójogról és a választásokról, a korszak pártjairól, pártprogramjairól, ideológiáiról és irányzatairól, a magyar nemzeteszmé és nacionalizmus történetéről, a fajvédő mozgalom politikai tevékenységéről, a jobboldali radikális szerveződésekről, a két világháború közötti magyarországi antiszemitizmusról és a háború alatti zsidóüldözésről, a német megszállás és a nyilas uralom történetéről, Ózdról, Miskolcra, a munkásmozgalom történetéről, a barlanglakások leírásáról és az ott lakók életkörülményeiről, a dél-borsodi ármentesítési munkálatokról szóló szakirodalmi munkákról, országos és helyi napilapok és hetilapok tárházáról, az országos és helyi iratanyagokat őrző gyűjteményekről, levéltárakról, – mindezeket oly módon rendszerezve hogy végig a Maczkó Emmel kapcsolatos kutatómunka marad a középpontban.

Majd az életrajzírás módszertanából és a hozzá kapcsolódó szakirodalmáról olvashatunk hasznos áttekintést. Rendkívül hasznosak ezek a fejezetek azok számára is, akik a XX. század valamely eseményének, szereplőjének kutatására szánják el magukat, és mélyebb módszertani felkészítést a tanulmányaik során nem kaptak (pl. középiskolai tanár kollégáim).

„Ahhoz, hogy a személyt, annak gondolkodását, mentalitását, döntéshozatalát, érzéseit vizsgálhassuk, és ebből egy komplex személyiség képe alakulhasson ki, ...szükség van olyan szubjektív forrásokra is, amelyek révén a főszereplő ezen rétegeit is megismerhetjük, vagy legalábbis következtethetünk rá.” (FM 33.o) Ilyen pl. az egykorú visszaemlékezések, a szerző személyes tapasztalatai, vagy a főszereplő írásai (levelek, napló stb.) amelyek Borbély-Maczkó Emil esetében a szerzőnek nem álltak rendelkezésére. (Kivétel az 1914 augusztusa és novembere között írt naplója, amelyből megtudató, hogyan élte meg a mozgósítást, a frontra vezénylést és a háború első heteit.)

Mivel egyenesági leszármazottja nem volt, így csak távolabbi rokonok emlékezetében maradhatott fenn néhány személyes történet. Jelentős irathagyaték sem maradt Borbély-Maczkó Emil után (pl. levelezése megsemmisült kúriájának többszöri kifosztásakor).

Szerencsére két távolabbi rokon, Kerkayné Maczkó Emese és Kő Pál (Patak/Maczkó Levente) módszeresen és kitartóan gyűjtötte a család fellelhető emlékeit, és ezeket szívesen megosztotta a szerzővel.

A két unokatestvérnek személyes emlékei ugyan nem nagyon vannak apjuk nagybátyjáról, mégis rajtuk keresztül tovább élt a családi emlékezet és hagyomány.

Kerkayné Maczky Emese Borbély-Maczky Emil keresztfiának, Lászlónak a lánya. Kerkayné Maczky Emese az elmúlt évtizedekben szorgalmasan gyűjtötte az összes családi vonatkozású iratot, levelet, képet és információt, melyeket Családi krónikák munkacímrel összegzett. Emellett anyjának, Kolossváry Erzsébetnek a visszaemlékezéseit és naplóját is rendszerezte, amely kéziratot az interneten is közzétett. Ezek leginkább a család még élő tagjainak szóló történeteket tartalmazzák, de nélkülözhetetlen forrást jelentettek Borbély-Maczky életével és rokonságával kapcsolatban.

Kő Pál (eredeti nevén Pataki Lajos, majd Maczky Levente Lajos) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas magyar szobrászművész, egyetemi tanár.

Kő Pál 1941. június 2-án született Perespusztán (Heves, Jászszentandrás) Macky Béla és Pataki Terézia gyermekeként. Édesapját 1945 elején szovjet katonák Hevesről magukkal hurcolták, ahonnan 1947-ben tért vissza Hevesre családjához, későbbi feleségéhez, Pataky Teréziához és a még jóval házasságuk előtt, 1941-ben született fiúkhöz, Pataky Lajoshoz.

Kő Pált már 14 éves kora óta kezdte komolyan érdekelni a művészet, festőnek készült, 1955-ben a jászszentandrás katolikus templomba stációképeket készített, mielőtt a középiskolát megkezdte.

1963–68 között végezte el a Magyar Képzőművészeti Főiskolát, ahol Somogyi József tanítványa volt.

1978-tól a Magyar Képzőművészeti Főiskola tanára, 1990 óta tanszékvezetője, 1990–1991 között docense, 1991-től egyetemi tanára, 1992–1995 között rektorhelyettese volt.

Kő Pál kitartóan gyűjtötte a családjáról fennmaradt emlékeket. Gyűjteményének nagy részét átadta a Hevesi Helytörténeti Gyűjteménynek, melyből kezdeményezésére 2011-ben családtörténeti kiállítást szerveztek.

A Maczky család történetének egy-egy mozzanata több ponton Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez kötődik. A família első tagja, aki bizonyíthatóan Magyarországon, ezen belül Heves és Külső-Szolnok vármegyében élt, Maczky Ignátz.

A későbbiekben is bukkannak fel még helynevek, ahol a család tagjai éltek, dolgoztak (Fegyvernek, Szolnok).

Az életrajz főszereplője, Maczky Emil elemi és középfokú tanulmányait négy városban (Kál, Karcag, Dobsina, Eger) is végezte. Nem volt jó tanuló. 15 éves korában elhagyta Hevest. Az apjával szembeni lázadás, a családi háztól való menekülés és a lovak iránti rajongástól motiválva a katonai pályát választotta Erdélyben. Az 1902–1906 közötti időszakot a családi háztól és a rokonoktól messze töltötte, amely időben jelentős változás következett be személyiségében.

Miközben szorgalmas tanulással, kitartó munkával egyre jobb katonává vált, magánéletében csapások érték. Egy évnyi házasság után meghalt a várandós felesége. Néhány év múlva a második jegyessége megszakadt.

Az I. világháború folyamán kiváló huszártiszt, többszörösen kitüntetett százados lett. A háborúban végig a fronton szolgált (legnagyobb részt a keletin). Nevét az országos folyóiratok katonai rovatának köszönhetően a hátszágban is ismerték.

Az 1918. októberében megalakuló Károlyi kormányzattal eleinte szimpatizált, később egyre jobban szembefordult vele, „a keresztfiak visszaemlékezése szerint „főként a katonákkal való bánásmód miatt”.(FM 84.o.)

Ezekben az időkben döntött úgy, hogy befejezi katonai pályafutását. 1919. február 1-jén helyezték nyugállományba.

A nagyszülői örökségéből és megtakarított pénzéből Bóta központjában egy úrilakot vásárolt magának, majd nemsokkal később újdonsült feleségével (Hisnyay-Heinzelmann Eleonóra) egy kisebb birtokot is a település határában. Ekkor valószínűleg úgy gondolta, gazdálkodni fog.

A Tanácsköztársaság hónapjait bótai birtokán gazdálkodva vészelte át, egy estben fizikai bántalmazást is átélve.

A Tanácsköztársaság bukása után látva, hogy egykori bajtársai egyre nagyobb számban jelentek meg a megszilárdulni látszó politikai rendszerben, megváltoztak jövőjével kapcsolatos tervei. Bekapcsolódott a nemzetgyűlési választásokba az ózdi választókerületben az Országos Kisgazda- és Földművespárt jelöltjeként. A választást 1920. január 25-26-án tartották, amelyen Borbély-Maczkó Emil meggyőző fölennyel elnyerte a képviselői helyet.

Nemzetgyűlési képviselőisége ideje alatt csak nagyon ritkán szólalt fel, azonban a parlamenten kívüli tevékenysége már sokkal jelentősebb volt. Barátságot kötött Gömbös Gyulával (bótai kúriájának felújításakor egy külön bejáratú szobát alakíttatott ki, amelynek látogatásaikor Gömbös volt a lakója), és a fajvédő mozgalom születésétől aktívan részt vett annak szervezési munkáiban. Az 1926-os választáson egyedülként szerzett tényleges választási küzdelemben egyértelműen fajvédő jelöltként mandátumot. Ez jelentősen megnövelte presztízsét Gömbös Gyula szemében. Második képviselőisége idején egy, a szociális kérdések kapcsán aktív és politikai konfliktusokat bátran vállaló képviselővé vált. Szervezői tehetségét arra használta fel, hogy a bomladozó, a fajvédő mozgalom mögött álló korábbi ellenforradalmi egyesületeket (MOVE, ÉME) megerősítse.

Borbély-Maczkó Emil életművének harmadik, lehangsúlyosabb részét a vármegye első embereként végzett tevékenysége adja. 1922-től Borsod, Gömör és Kishont vármegyék főispánjává nevezték ki. Belépője hatásosra sikerült, mert a megalakuló Egységes Párt teljes vezetése megjelent a beiktatási ünnepségén.

A vármegyei ügyek intézését már az első pillanatoktól kezdve testhezállónak tartotta.

1923 nyarán, amikor Gömbös Gyula szembefordult Bethlen Istvánnal és szakításra került sor a barátját követve lemondott. 1923. augusztus 11-i hatállyal, saját kérésre felmentették tisztsége alól.

1926 választások után nyilvánvalóvá, hogy a négy fajvédő képviselő érdemi ellenzéki munkát nem fog tudni folytatni az országgyűlésben. A választás eredménye, valamint Gömbös Bethlenhez való közeledése miatt bomlásnak indult a fajvédő tábor. Ez tovább ösztönözte Gömböst, hogy az ellenzéki politizálást feladja. Bethlen Istvánnak pedig szüksége volt rá szervezőkészsége és katonai ismereti, kapcsolatai miatt. 1928-ban visszatért az Egységes Pártba, barátja Maczkó Emil pedig követte.

Maczkó Emil életét karrierjét két fontos esemény lendítette tovább. 1929. június 17-én, az utolsó nyilvános margitszigeti vitézavatási díszünnepségen, Horthy Miklós vitézzé avatta. Majd 1930. július 7-én a kormányzó ismét kinevezte főispánná Borsod, Gömör-Kishont vármegye élére.

Az eltelt időben olyan jelentős kapcsolatokra tett szert, amik erősítették főispáni pozícióját, és lehetővé tették jelentős anyagi támogatás megszerzését a szociális projektjeihez (barlanglakások felszámolása, dél-borsodi ármentesítés). Az utóbbiak rendkívüli módon növelték népszerűségét a vármegye lakosságának körében. Azok a települések, amelyek tevékenysége folytán látványosan fejlődtek, munkájának elismerésül díszpolgárukká avatták.

A német megszállás után a zsidóság gettósításában és deportálásában főispánként a vármegyéjében fontos szerepet játszott, ezért a neve felkerült a háborús bűnösök listájára, számíttania kellett a felelősségre vonásra.

1945 márciusában a Magyar Államrendőrség Miskolci Főkapitányságának Politikai Főosztályának két tisztje háborús bűncselekmény elkövetése miatt letartóztatta. Kihallgatása már több napja zajlott, amikor egy rendőri mulasztást és a légvédelmi elsötétítést kihasználva megszökött vagy megszöktették. És néhány nap múlva már csak a meggyilkolt/kivégzett Borbély-Maczkó Emil holtteste került elő. Halálának körülményeit a szerző sem tudta minden kétséget kizáróan tisztázni.

A 1945 utáni történetírás a fasiszták és németek kiszolgálójának, a fajvédők egyik vezéralakjának tartott főispán emlékezetének kialakulását igyekezett megakadályozni. Bóta falusi lakosai (főleg az idősebbek) máig fenntartották a kúria lakójának emlékezetét, szeretettel beszélnek róla, a sírját titokban gondozták. Tágabb családjának leszármazottjai is számon tartják, főleg a katona és a szociálisan érzékeny és tevékeny főispán munkásságát. Pedig a család harmadik generációs tagjainak életét jelentősen befolyásolta Borbély-Maczkó Emil megítélése. A családfa egyedül fiatalabbik bátyja, Maczkó Béla ágán folytatódott tovább, aki 1885. november 18-án született.

Maczkó Béla házasságából hat gyermek született: Béla, László, Pál, Emil, György és Anna. Unokahúga és unokaöccsei gyakran nyaraltak Bótán nagybátyjuknál, szoros kapcsolat alakult ki közöttük, Bélára különösen nagy hatással volt Maczkó Emil. Ő is a katonai pályára lépett.

1947-ben Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának Heves Megyei Kirendeltsége nyomozást rendelt el Maczkó Béla ellen népellenes bűntett gyanúja miatt. Vádemelésre és elmarasztaló ítéletre sem került sor.

1956. október 28-án a Hevesen megalakult a munkástanács felállította a nemzetőrséget, amelynek vezetésére Maczkó Bélát kérte fel, amit ő el is vállalt. Este már feszült hangulatban egy csoport a régi vezetőket, ÁVH tisztiket és rendőröket kereste, hogy felelősségre vonják őket. Maczkó parancsot adott letartóztatásukra, és a tömeg követelése ellenére börtönbe vitette őket. Így jónéhány embert sikerült a tömeg kezei közül kiszabadítania, az esetleges lincseléstől megmentenie.

A forradalom bukása után a BM Hevesmegyei RFK Politikai Osztálya készített egy összefoglaló jelentést, amely szerint a Hevesi Járási Kapitányság által összegyűjtött iratok nem kerültek feldolgozásra, mert akkor úgy tűnt, a vizsgált személyek (köztük Maczkó Béla) nem követtek el ellenforradalmi cselekményt. Félévvel később a Hevesi Járási Pártbizottság követelésére újra meg kellett nyitni az aktákat. Ekkor már – a tanúvallomások ellenére, miszerint a vádlott a börtönbe zárással a letartóztatottak életét mentette meg – Maczkó Bélát 11 év börtönre 10 év egyes állampolgári jogoktól való eltiltásra és vagyonelkobzásra (1000 forint értékig) büntették. A fellebbezések után a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 13 év börtönre, 10 év egyes állampolgári jogoktól eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélte. A büntetés kiszabásánál az előlétele és nagybátyjának, Borbély-Maczkó Emilnek a tevékenysége is súlyosbító tényezőnek számított.

Béla öccse, László a csendőrség kötelékébe lépett, Szolnokon, majd Désen szolgált gazdasági főhadnagyként. Karrierjét mindvégig keresztpajza, Borbély-Maczkó Emil egyengette, aki saját fiaként szerette. Felesége páruczai Kolossváry Erzsébet lett. Házasságukból négy gyerek született: Emese, Enikő, Sudárka, László.

A háború után Stuttgart Bad Cannstattban települtek le véglegesen. Maczky László aktív kapcsolatot tartott a környéken élő emigránsokkal, de komolyabb megfigyelését nem tartották szükségesnek a magyar hatóságok annak ellenére, hogy minden irat hangsúlyozta, hogy keresztapja Borbély Maczky Emil volt.

Maczky Béla fiatalabbik öccse, Emil katonai pályára lépett. Kerkayné Maczky Emese úgy tudja, hogy a tüzérségi százados a doni katasztrófa során eltűnt, fogságba eséséről vagy haláláról soha nem érkezett hír.

Maczky Pál a papi hívatást választotta. Hevesen Fegyverneken, Kenézlőn, majd haláláig Gyöngyöshalászon szolgált.

György a családi emlékezet szerint 1945-ben Budapesten vesztette életét, ismeretlen (feltételezhetően erőszakos) körülmények között.

Anna, Isépy Zoltán feleségeként, 1984. október 22-én Kaposvárott hunyt el életének 63. évében.

Fábián Máté Borbély-Maczky Emil életéről és tevékenységéről rendkívüli körültekintéssel, a legkisebb részletet is feltáró kutatómunkával megírt könyve hiánypótlás, amivel eddig a történetírás tartozott a szakembereknek, a történelmet kedvelőknek, Borbély-Maczky Emilnek és családjának.

(Fábián Máté: Egy fajvédő főispán a Horthy-korszakban Borbély-Maczky Emil (1887–1945))

Papp Izabella:

KÜZDELMEK ÉS SIKEREK A Jászboldogházi Aranykalász Tsz története

Napjainkban nem szokás termelészövetkezetek történetéről könyvet *írni és* kiadni, aminek számos oka lehet. Sajnos ezáltal közelmúltunk történetének olyan meghatározó részleteiről hiányoznak még ma is a hiteles történetek, ami több mint fél évszázadon át meghatározta a vidék lakóinak életét és mindennapjait.

Ezért is nagy jelentőségű a Boldogháziai Baráti Társaságának ez év augusztusában megjelent kiadványa, amely a sokáig nagyhírű Jászboldogházi Aranykalász Termelészövetkezet történetéről készült Veliczky Józsefné szerkesztésében. Szerzői, Besenyi Vendel és Szűcs Gergely maguk is tagjai voltak a tsz-nek, közelről látták, átérték történetének egy-egy fejezetét.

A kötet két nagyobb egységet foglal magában. A történeti rész Besenyi Vendel munkája, míg az ezt kiegészítő és *a leírtakat* étellel megtöltő visszaemlékezéseket Szűcs Gergely gyűjtötte össze, illetve több esetben lejegyezte az elmondottakat. Az előszót Koczáné Fehérváry Mária polgármester, az utószót Veliczky Józsefné írta.

Besenyi Vendel írásából történeti áttekintést olvashatunk Boldogháza, majd az 1946-ban önálló községgé vált Jászboldogháza történetéről. A kiterjedt határban mintegy 500 szépen gondozott tanya állt egykor, és lakóinak a földművelés mellett elsősorban a minőségi állattenyésztés vált meghatározóvá. A szövetkezés kezdetei már az 1940-es években megjelentek, amikor a gazdák a tenyészállat-mentesítő társulást hoztak létre a háborús károk enyhítésére. Ebből alakult meg az állattenyésztő szakcsoport Konkoly Béla, a későbbi tsz-elnök vezetésével. Nagy gondot fordítottak a gazdák szakmai továbbképzésére, új termelési eljárások alkalmazására. Kiváló tenyészállataikkal számos elismerést értek el az országos és megyei kiállításokon. A szakcsoport 1959-ig, a termelészövetkezet megalakulásáig működött, így lényegében a szakcsoport tenyészeteiből alakult ki a tsz szarvasmarha törzstenyésztete.

A jól működő gazdaságok és a község lakó számára is komoly traumát jelentett a kulákküldözés, amely elsősorban azokat érintette, akik munkájuk, szaktudásuk alapján példát jelentettek a helyi gazdák számára. Közöttük volt a község több vezetője és főbírója is.

Besenyi Vendel írásából megismerhetjük az 1949-ben alakult első boldogházi termelészövetkezet létrejöttét és működését. Az elsősorban szegényparasztokból alakult Új Élet Tsz a hozzáértés hiánya, az eredménytelen gazdálkodás és az erőszakos tanyafoglalások miatt a hatalom szándékával ellentétben nem vonzó, sokkal inkább elrettentő példát jelentett a falu lakói számára.

A boldogháziai életét ezekben az években egyre nehezebbé tették az aránytalan beszolgáltatási terhek, a jogtalan végrehajtások. Komoly erőfeszítésekkel, szorgalmas munkával azonban nem csupán helyreállították a háborús károkat szenvedett gazdaságaikat, de sikerült újra eredményeket elérni. Ezt követően 1959-ben indult a második nagy, immár véglegesnek szánt kampány az erőszakos kollektivizálásra. A helyiekben még *élt a kulákküldözés emléke*, és a megfélemlítések, agitációk, olykor zsarolások nyomán a boldogházi-

ak nem láttak más lehetőséget, aláírták a belépési nyilatkozatot. 1959. február 20-án alakult meg az Aranykalász Termelészövetkezet, de a tényleges közös munka ez év őszén indult. *Bár a tsz-be lépett gazdák a bevitt földjük tulajdonjogát nem veszítették el, a gazdálkodásuk önállóságának megszűnését tulajdonuk elvesztéseként élték meg.*

Olvashatunk a kezdeti *súlyos nehézségekről*, bizonytalanságokról, majd a fokozatosan kiépülő közös gazdálkodás első eredményeiről és a személyes fájdalomkon felülemelkedő gazdák összefogásáról, munkájuk nyomán létrejövő első sikerekről is.

Jászboldogházán az Aranykalász Tsz-en kívül több kisebb szövetkezet is gazdálkodott, melyek néhány év múlva egyesültek, és 1964-től az egész boldogházi határt az Aranykalász Tsz művelte. A szövetkezet fő tevékenysége az *állattenyésztés* volt, és nagy gondot fordítottak a minőségi tenyésztésre, amit számos országos kiállításon ismertek el komoly díjakkal, kitüntetésekkel. A termelészövetkezet a falu lakói számára biztos megélhetést jelentett, emellett pedig részévé vált a község *életének*, mindennapjainak. Támogatást nyújtott a kultúra, sport terén és a közösségi *élet* különböző szinterein, többféle módon hozzájárult a község fejlődéséhez. Az 1980-as években több mint *ötszáz* tagja volt a szövetkezetnek, melyből 250 fő volt az aktív, a többi nyugdíjas. Ebben az időszakban 4700 hektár területen gazdálkodtak.

Besenyi Vendel külön is szól Konkoly Béla tsz-elnök és Konkoly Mihály főagronómus szerepéről. Konkoly Béla személye, tekintélye meghatározó volt a belépések során, hiszen sokan azért *írták alá a belépési nyilatkozatot, mert „már Konkoly Béla is aláírta”*. Vezetői adottsága, jó kapcsolatteremtő képessége sok nehéz, olykor lehetetlennek látszó helyzeten segítette át a szövetkezetet. Mindezt jól kiegészítette Konkoly Mihály főagronómus szaktudása és felkészültsége. Emellett fontos alapot jelentett a lakosoktól származó *kiváló minőségű állatállomány* és a gazdák szaktudása és munkaszeretete.

A termelészövetkezet sikereit és gondjait bemutatva Besenyi Vendel Konkoly Mihály volt főagronómus véleményét idézi, aki három jelentős szakaszt jelölt meg a tsz történetében a kezdetektől a rendszerváltozásig. *Véleménye szerint az első időszak 1971-ig tartott, ez volt a dinamikus, szinte robbanásszerű fejlődés időszaka. A középkategóriájú szövetkezetek közül az Aranykalász Tsz mindvégig az ország 10 legjobb termelészövetkezete közé tartozott. Az elért eredmények alapján 10 évig bemutató gazdaság volt a tsz az állattenyésztés, növénytermesztés és intenzív legelőgazdálkodás terén. Sok szakember, számos delegáció látogatott el a tsz-be, az elért sikereket példaként állították más szövetkezetek elé, és kitüntetésekkel, különféle díjakkal ismerték el eredményeit.*

1971-től több szempontból nehéz évek következtek, amit Konkoly Mihály a „*látványos összeomlás időszakaként*” jellemez. Az állatállományban a szarvasmarhák brucellózis megbetegedése, a sertéseknél a *száj-és körömfájás okozott rendkívüli veszteségeket*. Ugyanakkor 1972-ben népi ellenőrök folytattak vizsgálatot, ami írásbeli figyelmeztetéssel zárult. A negatív sajtóhírek nyomán a korábban példaként emlegetett tsz hírneve komoly csorbát szenvedett. 1978-tól stabilizálódás kezdődött, és kiegyensúlyozott, eredményes gazdálkodás következett.

Harmadikként azt az időszakot jelölte meg, amely számos gondjával, nehézségével az 1980-as évek második felétől megelőzte a rendszerváltozást. A fokozódó munkaerőhiány, a gazdasági, pénzügyi problémák miatt az 1990-től következő átalakulás már egy hanyatlófélben lévő gazdaságot talált.

Rövid áttekintésben olvashatunk a kárpótlásról, a termelőszövetkezet átalakulásáról és az új, magántulajdonon alapuló, de szövetkezetként működő gazdaság létrejöttéről. Az átalakulás során 90 tag lépett ki a tsz-ből 62 millió forint üzletrésszel. 1992-ben az átalakulás nyomán létrejött az Aranykalász Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet 98 dolgozó, 180 nyugdíjas és 54 alkalmazotti létszámmal. Az alaptevékenység továbbra is a növénytermesztés és az állattenyésztés maradt. *Rövid tájékoztatót, számszerű adatokat* olvashatunk a szövetkezet jelenlegi helyzetéről.

Összegzésként a szerző megállapítja, annak ellenére, hogy kényszer nyomán jött létre a szövetkezet, idővel jelentős eredményeket értek el a közös munkával, ami évtizedeken át megélhetést biztosított sok boldogházi és környékbeli családnak.

A történeti áttekintésben a kezdeti nehézségeket követően a sikerek és eredmények kapnak nagyobb hangsúlyt. Némi hiányérzetet jelent annak az időszaknak a részletesebb bemutatása, amelyet 1970-től főként a küzdelmek és nehézségek jellemeztek a tsz történetében. Jó lenne bővebben olvasni ebben a részben az átalakulás gondokkal teli éveiről is, de bizonyára lesz majd, aki vállalkozik ennek részletes feldolgozására is.

A kötet második, terjedelmesebb része a volt tsz-tagok, illetve hozzátartozóik emlékezéseit tartalmazza. Közöttük sajnos már csupán néhányan vannak, akik a korai időszakról személyes emlékeket idézhetnek fel. Az emlékezők többsége gyermekként élte meg a falu életét és társadalmát mélyen átalakító változást. *Emlékezéseikben* gyakran megjelenik a szülők, nagyszülők félelme, aggodalma és fájdalma. Az egyik családtag emlékéből: „1958-ban Jászboldogházán is megkezdődtek a kemény agitációk. A hatalom képviselői felkeresték a házakat, tanyákat, és az embereket megpróbálták rábeszéléssel, fenyegetéssel vagy erőszakkal rávenni a belépésre. A kulákküldözés nem kímélte a mi családunkat sem. 1949-ben a Gaál-tanyán több társával együtt Konkoly nagyapát (id. Konkoly Mihály) is nagyon megverték, apu vitte őt haza lovas kocsival. Ezek az élmények még élénken éltek az emberekben, amikor felkeresték őket az agitátorok. Aput megfenyegették, ha nem írja alá a belépési nyilatkozatot, elintézik, hogy a családtagjait elbocsássák a munkahelyükről, és egyhamar nem is fognak elhelyezkedni.” Számos hasonló, fájó emlék idéződött fel erről a nehéz időszakról, amikor a gazdálkodó embereknek meg kellett válniuk a számukra az életet jelentő földtől, állatoktól, gazdálkodási eszközöktől.

Hogy mit jelentett az önállósághoz szokott, tehetséges gazdálkodók számára az erőszakos tsz-szervezés, valamelyest érzékelteti az a beszélgetés, melynek során az egyik ősi redemptus család leszármazottja elmondta, hogy édesapját hosszú élete során kétszer látta sírni. Először amikor a lánya fiatalon meghalt, másodszor pedig amikor 1959 őszén azt látta az ablakán kinézve, hogy tanyája körül az *őseitől* örökölt és gyarapított földjét a gépállomás traktorai szántják. Igen sok boldogházi gazda érzett hasonlóan, de mint az emlékezők elmondták, nem láttak más választást, élni kellett, a családjukat eltartani, így 1959 februárjában aláírták a belépési nyilatkozatot. Kétségek között, olykor reményt veszelve indultak el egy új, ismeretlen úton. Az 1990-ben készült *Kényszerpályán is eredményesen* című, az Aranykalász Tsz-t bemutató kisfilm bevezetőjében Konkoly Mihály volt főagronómus így vélekedett: „Nem akart itt tsz-tag lenni senki, de ha már így kellett lenni, hát aláírtunk. Jelszavunk az volt - dolgozzunk jól, és jól vesszük hasznát.”

A visszaemlékezésekből jól érzékelhető, hogy a későbbiekben hogyan alakul át, hogyan enyhül a kényszerből született belépés fájdalma. Bár sok fiatal, aki a gazdálkodást szerette volna folytatni, kénytelen volt elhagyni a falut, ugyanakkor sokan találtak munkát

és megélhetést a termelőszövetkezetben. Számukra a fiatalságot, gyakran az első munkahelyet, a befogadó és megtartó közösséget jelentette a tsz. Ahogyan az egyik emlékezőtől olvashatjuk: „*Mi már ahhoz a korosztályhoz tartoztunk, akiknek már nem fájt a nem teljesen „önkéntes” szövetkezés, mi már csak hallásból ismertük a kezdeteket. Mi már ebben a rendszerben születtünk és nőttünk fel.*” Az emlékezők többsége ehhez a korosztályhoz tartozik. Szívesen idézik fel a termelőszövetkezetben töltött időszakot, a *közös munka, a közös eredmények emlékeit*. Több alkalommal olvashatunk a munkatársaikkal megélt eseményekről, a sportsikerekről, a közös kirándulások élményeiről.

Néhány írás szakmai alapossággal dolgozza fel az egyes munkaterületek történetét. Az állattenyésztés két egykori vezetőjének emlékeiből például *részletes, szakszerű képet kapunk* a szarvasmarha-, juh-, sertéságazat sikereiben, elismerésekben gazdag működéséről, a lótenyésztésről és a tsz fogatosainak számos díjat elért versenyeiről. Mások a beruházások, a gazdasági épületek, *műhelyek építését* idézik fel, de olvashatjuk a gépműhelyben dolgozók, gépkocsivezetők és az alkalmazottak, az irodai dolgozók visszaemlékezéseit is, amelyek színes, változatos képet adnak a különböző munkaterületekről.

A tsz történetét meghatározó átalakulási törvények végrehajtását az emlékezők különbözőképpen élték meg. A kárpótlás sokak számára jelentett késői erkölcsi és anyagi elégtételt. Szűcs Gergely a földkimérő bizottság tagjaként így emlékezik: „*Helyi történelmi pillanat volt, amikor az első földrészt kimértük. Kisebb tömeg gyűlt össze a Konkoly keresztnél, amikor kikaróztuk az első parcella négy sarkát. (...) Az ott lévő idősebb emberek számára egy csoda történt, mert nem gondolták, hogy még valaha visszakapják a földjüket. Megható pillanatok voltak ezek, siri csend volt, és könnyes szemek előtt vertük le az első karókat.*” Mások ugyanakkor a tsz feldarabolásaként, súlyos veszteségként élték meg a kárpótlást, a vagyonkiadást. Mindkét fél részéről olvashatunk emlékezéseket, közöttük három volt tsz-elnök is emlékezik erre az időszakra.

Küzdelmek és sikerek. Nehéz lenne találékos címmel jellemezni az Aranykalász Termelőszövetkezet történetét. A két szó mögött emberi sorsok, történetek idéződnek fel, és emlékeik megelevenednek a kötet lapjain. A könyv értékét növeli az a sok-sok fotó, amely a családi gyűjteményekből előkerülve fontos kiegészítője a leírtaknak, és még életszerűbbé, átélhetőbbé teszi azt. Ugyanakkor segít megmenteni a feledéstől az egykori boldogházi tsz-tagok emlékét.

A Boldogháziak Baráti Társasága Veliczky Józsefné elnök kezdeményezésével eddig is számos kötetet jelentetett meg Jászboldogháza történetének különböző fejezeteiről. Ebben a sorozatban fontos helyet foglal el ez a hiánypótló kötet, hiszen elsőként próbálja összefoglalni az Aranykalász Tsz történetét, amely a mezőgazdaságból élő kis település lakóinak életét hosszú évtizedeken át meghatározta.

Besenyi Vendel, Szűcs Gergely: Küzdelmek és sikerek. A Jászboldogházai Aranykalász Tsz története. Szerk.: Veliczky Józsefné, Jászboldogháza, Kiadó: BOLDOGBT Egyesület, 2023. 240 p., fekete-fehér és színes fotókkal.

A kötet megjelenését támogatták:

a Csányi Alapítvány és Jászberény Város Önkormányzata

Az Évkönyv kiadója – a Jászsági Évkönyv Alapítvány – hálással
megköszönve az eddigieket, továbbra is szívesen fogad felajánlásokat
és várja újabb támogatóit.

(Adószámunk: 18821725-1-16, számlaszámunk 11745035-20009362)